P. Milyukov.
ESEURI
TOPI SOFTWARE II
CULTURA RUSĂ
! CH ACTE. PRIMUL.
eu
• ' Nya orlenie, sistem economic, de stat și moș.
Ediția editorilor revistei „Lumea lui Dumnezeu”.
--==■>■ ----------------------
S. PETERSBURG.
Tipografia I. N. Despre cutie (Nadezhdinskaya, 43).
CUPRINS.

163
VI

Hărți, cartograme și diagrame.
PAGINĂ

eu
ESEURI ÎN ISTORIA CULTURII RUSE
IIrof. P. N. Milyukov.
INTRODUCERE: CONCEPTE GENERALE.

Istoria „prognatică” și „culturală”. – Argumentat despre conținutul istoriei culturale – Disputa despre scopul și metodele de studiu a istoriei culturale. – Sarcini teoretice ale științei istorice și sarcini aplicate ale artei politice. limitele explicației teleologice, „filozofia”. a istoriei” se transformă într-o teorie științifică a progresului. – Regularitatea ca scop al explicației științifice a istoriei. – Există legi istorice? – Dificultăți ale analizei sociologice. – Deducția sociologică, ca mijloc de facilitare a analizei. - Modificarea acestor tendinte sub influenta mediului - Influenta mediului. - Conceptul de întâmplare în istorie - Rolul factorului personal - Acțiunea inconștientă și oportună, oportună personal și social, individuală și de masă a individului. - Scopul și conținutul „Eseurilor”.

Preluând calculul trupelor care au venit cu Agamemnon lângă Troia, cântărețul grec al războiului troian a considerat că este necesar să facă următoarea prefață:

„Acum spuneți-mi, muze care locuiesc în vestibulul Olimpului: Voi, zeități, sunteți omniprezenti și știți totul în rai; Nu știm nimic; auzim același zvon; - - Spune-mi, cine sunt conducătorii și domnii Danae? Nu pot nici numi și nici numar pe toți soldații din rând, De-aș avea zece limbi și zece laringe, De-aș avea o voce nesfârșită și o persană de aramă.

Este adevărat, muze cerești, Kronida fiica cea mare,

Le-ai aminti tuturor aheilor care au venit lângă Troia!

„Numai conducătorii corăbiilor și toate corăbiile pe care le voi trimite.”

Aproximativ în același mod ca și Homer, marea majoritate a istoricilor vremurilor vechi și noi au raționat. Nici puterea, nici cunoștințele umane nu ar fi suficiente pentru a descrie „toți luptătorii obișnuiți” din istoria omenirii. Așadar, istoria ar trebui să se limiteze la o poveste despre unii „lideri și

domnilor”. Istoria personală a conducătorilor, faptele și soarta lor, a lor. relațiile reciproce - acesta ar trebui să fie conținutul principal al unei povești istorice. Iar scopul ideal al istoricului ar trebui să fie înfățișarea acestor aventuri ale „liderilor” cu cea mai mare vioiciune și dramatism posibil, în cea mai perfectă formă artistică posibilă. Dar ce este de făcut cu restul masei fără nume de oameni obișnuiți, în spatele cărora nu există fapte, care nu au lăsat în urmă nicio amintire istorică? Istoricii-naratorii i-au ignorat cu totul, remarcând uneori, în propria lor justificare, sau pentru reasigurarea cititorilor, că istoria mulțimii se va reflecta însăși în biografiile eroilor, ca cei mai buni și mai străluciți reprezentanți ai săi.

Nu cu mult timp în urmă, însă, în rândul istoricilor a apărut o direcție neprevăzută de Homer. Această direcție a afirmat cu hotărâre că adevăratul subiect al istoriei nu sunt biografiile „liderilor”, chiar dacă ne sunt cunoscute în cele mai mici detalii, ci tocmai viața maselor de oameni, aparent necunoscute deloc. Susținătorii noii tendințe au adăugat la aceasta că o astfel de istorie fără nume proprii, fără evenimente, fără bătălii și războaie, fără trucuri diplomatice și tratate pașnice, nu numai că nu ar fi nesigură, dar că, dimpotrivă, ar fi incomparabil mai mult. de încredere decât acea istorie, ct. pe care istoricii-naratorii ne-au învățat până acum. Ca dovadă, ei au citat argumentul că istoria personală cea mai detaliată este, în primul rând, cea mai glorioasă, în esență, întrucât niciun martor ocular nu poate nici să-și amintească și nici să transmită fără

greșeală detaliile vieții unei persoane celebre sau toate detaliile acestui eveniment; în al doilea rând, că o astfel de poveste ar fi complet anecdotică și accidentală, deoarece existența și activitatea unui individ depinde de o mie de cauze meschine și accidentale. Dimpotrivă, istoria maselor de oameni, susțineau ei, ar conține, în primul rând, un singur lucru esențial și neîndoielnic; atunci, o astfel de istorie poate fi studiată printr-o metodă științifică mai precisă: metoda de observare a fenomenelor de masă, adică statistic, în sfârșit, datorită conținutului și metodei sale, istoria maselor ne va oferi pentru prima dată ocazia să înțelegem cauzele și sensul fenomenelor istorice; astfel, istoria va înceta să mai fie un obiect de simplă curiozitate, o colecție pestriță de „anecdote din zilele trecute" – și va deveni un subiect capabil să trezească interes științific și de utilizare practică.

Într-un timp relativ scurt, noua direcție a câștigat recunoașterea aproape universală. Istoria „evenimentelor" a pălit în fundal înaintea istoriei „vieții de zi cu zi" – instituții și moravuri. Studiul istoriei externe (sau așa-zisa pragmatică, politică) a trebuit să cedeze locul studiului intern (cotidian sau cultural).

Acesta este sensul general al revoluției care a avut loc în conceptele noastre istorice. „Istoria culturală" este subiectul de studiu, sau cel puțin de aspirație, al majorității istoricilor timpului nostru. Dar acordul dintre ei se termină foarte curând, de îndată ce este vorba despre care ar trebui să fie conținutul istoriei culturale și în ce scop ar trebui studiat. În ceea ce privește conținutul istoriei culturale, cel mai mare dezacord predomină în rândul istoricilor. Unii sunt gata să considere dezvoltarea statului ca subiect principal al istoriei culturale, alții dezvoltarea relațiilor sociale, iar alții dezvoltarea economică. Pe de altă parte, conceptul de istorie culturală se îngustează la fenomene de cultură spirituală, iar prin istoria culturală încep să înțeleagă exclusiv istoria vieții mentale, morale, religioase și estetice a omenirii. În acest sens restrâns, conceptul de istorie culturală a devenit deosebit de comun în literatura noastră. Ca opus istoriei „culturale" în sens restrâns, folosim adesea termenul de istorie „materială". S-a arătat însă de mai multe ori că o astfel de utilizare a termenilor duce la neînțelegeri inutile și este cauza unor certuri destul de inutile. Având în vedere acest lucru, ar părea cel mai bine să revenim la utilizarea inițială a cuvântului istorie „culturală", adică. folosiți-l în acel sens mai larg, în care cuprinde toate aspectele istoriei interne: economice, sociale, de stat, intelectuale, morale, religioase și estetice. Acest lucru, desigur, va elimina doar neînțelegerile terminologice; întrebarea care, sau care dintre laturile enumerate ale vieții sociale ar trebui considerată principală, sau de bază, și care - secundară sau derivată - această întrebare rămâne deschisă. Până de curând, istoricii considerau dezvoltarea principiului spiritual ca fiind baza procesului istoric; în vremea noastră se răspândeşte din ce în ce mai mult opinia contrară, conform căreia întregul conţinut al istoriei se reduce la dezvoltarea nevoilor materiale. Ambele puncte de vedere ni se par, totuși, la fel de unilaterale, iar disputa cu privire la primatul unuia sau altuia element al istoriei culturale pare

nici noi, nu deosebit de rodnici. Trebuie, desigur, să distingem fenomenele mai simple ale dezvoltării sociale de cele mai complexe: dar considerăm încercări de reducere a tuturor aspectelor enumerate ale

evoluției istorice la unul singur, le considerăm complet fără speranță. Oricât de departe am merge în analiza elementelor vieții sociale, în orice caz, baza procesului istoric nu poate fi mai simplă și mai omogenă decât baza naturii umane, care se dezvoltă în acest proces. Și dacă oriunde se poate distinge între simplu și complex, aceasta nu este în diferite aspecte ale naturii umane, ci în diferite etape ale dezvoltării sale. În acest ultim sens, dezvoltarea fiecărui aspect al vieții istorice începe cu simplul și se termină cu complexul. Cu cât mai aproape de începutul procesului, cu atât mai elementare sunt manifestările diferitelor aspecte ale vieții, materiale și spirituale, și cu atât aceste aspecte sunt mai strâns legate între ele. Cu cât procesul se dezvoltă mai mult, cu atât mai multe aspecte ale procesului se evidențiază unele de altele și cu atât produsele interacțiunii lor devin mai complexe.

Oricum am hotărî, totuși, disputa despre relația reciprocă a diferitelor părți ale „Isteriei culturale", nu vom înțelege niciodată de ce această dispută a căpătat un caracter atât de tranșant dacă rămânem în discuția ei pe motive pur teoretice. Acordând prioritate fenomenelor de cultură exclusiv materiale, sau exclusiv spirituale, încercând să reducă unul dintre aceste fenomene la alții, ambele părți în dispută, în cea mai mare parte, s-au ghidat de motive ascunse, care au dat tonul întregii controverse. Centrul de greutate al controversei a fost, de fapt, nu atât în argumentarea conținutului istoriei culturale, cât în dezacordurile cu privire la scopul și metodele studiului istoric. Pe această bază nu se mai ciocneau ipoteze științifice diferite, mai mult sau mai puțin probabile, ci viziuni diferite asupra lumii, complet ireconciliabile între ele; Acceptând cutare sau cutare ipoteză sub protecția lor, aceste viziuni asupra lumii au conferit acestor ipoteze același caracter de ireconciliabilitate.

Istoria culturală, spuneam mai sus, poate trezi interes științific și poate aduce beneficii practice. Ambele motive pentru studiul istoriei culturale – atât interesul științific, cât și utilitatea practică – sunt la fel de adecvate și legitime. Dar nu trebuie să uităm că acestea sunt două motive diferite. Acolo unde omul de știință întreabă despre cauza unui fenomen, practicantul întreabă despre scopul care a adus acest fenomen la viață. În primul rând, punerea

întrebarea sa, „de ce", încearcă să clarifice regularitatea procesului istoric. Al doilea, cu întrebarea sa, „de ce", încearcă să-i înțeleagă oportunitatea. Prima caută în istorie doar legătura cauzală a fenomenelor; al doilea își realizează „sensul". Iar dacă primul nu poate recunoaște în niciun fel un fenomen istoric ca fără motiv, atunci cel din urmă, în marea majoritate a cazurilor, va trebui să recunoască același fenomen ca lipsit de sens. Acolo unde primul se va limita la o observare calmă a faptului și va fi mulțumit de descoperirea relației lor interne, acolo al doilea va încerca să intervină în cursul evenimentelor și să stabilească între ei relația pe care și-o dorește. Într-un cuvânt, primul își va stabili ca scop studiul, al doilea, creativitatea; unul va descoperi legile științei istorice, iar celălalt va stabili regulile artei politice.

În tot acest paralelism, după cum vedem, nu este nimic greșit și ilegal. Știința și arta au existat întotdeauna și pretutindeni una lângă alta, fără a se amesteca una cu cealaltă și fără a intra în sfera legitimă a activității reciproce. Arta are nevoie de știință: în acest caz, arta politică are nevoie de legile științei istorice, fără

cunoașterea cărora regulile ei nu pot fi stabilite. Asta e toată relația lor normală unul cu celălalt. În teorie, este atât de ușor să trasezi această linie de demarcație. Și totuși, se dovedește a fi aproape imposibil de susținut în practică. Ideea este că, în acest caz, subiectul care cunoaște și cel care acționează sunt atât de aproape unul de celălalt, atât de des combinate într-o singură persoană, încât confuzia dintre punctele de vedere științifice și practice devine cazul cel mai frecvent. Mecanicii și chimiștii nu sunt forțați de nicio forță internă să se angajeze invariabil în îmbunătățiri în inginerie mecanică sau tehnologie. Fiziologul nu tratează de obicei oamenii, deși este ușor de imaginat un caz în care ar fi o datorie morală pentru el să dea sfaturi medicale. Ceea ce pentru fiziolog este un caz mai mult sau mai puțin rar, pentru sociolog și istoric devine o regulă generală. Ca membru al acestei societati, sociologul simte neaparat nevoia sau obligatia de a-si aplica cunostintele la evaluarea activitatilor sociale din jurul sau. Într-o măsură mai mare sau mai mică, așadar, prin activitățile sale, sau chiar pur și simplu prin opiniile sale, el este chemat involuntar să joace rolul unei persoane publice. Este destul de firesc ca îndatoririle unei persoane publice să aibă un impact asupra direcției muncii științifice, iar punctul de vedere al oportunității este transferat către
6
domeniul său de explicație cauzală. Acest lucru este destul de natural, dar nu mai puțin greșit. Ce se poate spune atunci când o teorie care o justifică vine în ajutorul unui fapt, iar pătrunderea artei în domeniul științei este declarată a fi destul de legitimă? Evaluarea unei astfel de teorii depinde, evident, în întregime de evaluarea motivului care o dictează. Întrucât o astfel de combinație de puncte de vedere eterogene nu mai poate fi atribuită nici domeniului științei, nici domeniului artei, singurul rezultat posibil este referirea ei la domeniul „filozofiei". Filosofia este acel cazan de abur în care tot felul de resturi iraționale ale spiritului uman sunt transformate într-o masă omogenă și incoloră de sinteză superioară, gata să ia orice formă în mâini capabile.

Căutarea „sensului" istoriei, interpretarea procesului istoric din punct de vedere al oportunității, într-adevăr, nu pot fi atribuite decât domeniului „filozofiei istoriei". Nici știința istorică, nici arta politică nu au nimic în comun cu acest domeniu intermediar. În aceste condiții, nu mai poate exista nicio dispută între adversarii și susținătorii „filozofiei istoriei". Problema este decisă printr-o simplă referire la perspectiva lor generală. Pentru unii, această rubrică conține cea mai bună justificare în sine. Pentru alții – și aparținem numărului lor – „filozofia istoriei", în sensul explicației teleologice a istoriei, este doar unul dintre puținele fragmente supraviețuitoare ale unei viziuni asupra lumii de mult distruse.

Aici, însă, este necesar să explicăm mai în detaliu. Știm foarte bine că „filozofia istoriei" a timpului nostru devine și ea din ce în ce mai impregnată de un spirit științific general și că a făcut deja multe pentru a limita pe cât posibil domeniul teleologiei istorice. Inutil să spun că „filozofii istoriei" ai timpului nostru nu se aplică la explicarea istoriei nici teleologia teologică, nici măcar teleologia filozofică în întregime. Ei renunță la conceptul de cel mai înalt scop care ghidează dezvoltarea omenirii. Ei sunt chiar gata să sacrifice ideea filozofică a unui plan general care se realizează în istoria lumii. Tot ce doresc este recunoașterea gradului de oportunitate pe care omul însuși îl pune în istorie ca agent al procesului istoric.

Stăpânul istoriei, spun ei, este tărâmul acțiunii umane; iar activitatea voinţei umane este fără îndoială oportună. Scopul care există în mintea umană este și motivul acțiunii sale. Astfel, oportunitatea procesului social este doar adesea

un nou caz de cauzalitate care domină procesul mondial. Împotriva unui astfel de argument nu s-ar putea obiecta cu greu; dar adevărul este că, dacă toți „filozofii istoriei” ar ține un asemenea argument, filosofia istoriei ar înceta să mai existe și ar fi înlocuită de teoria științifică a dezvoltării voinței în procesul social, sau, care este la fel, prin teoria științifică a „progresului”. Din păcate, mulți filozofi ai istoriei continuă să privească voința ca pe un factor independent, parcă din exterior, al dezvoltării istorice. Recunoscând voința ca un factor independent, ei nu își amintesc întotdeauna că mecanismul volițional este pus în mișcare de cauze de natură mai primară. În timp ce afirmă oportunitatea acțiunilor umane, ei uită că un întreg prăpastie separă fiecare act individual de oportunitate, cu motivele sale personale, în mediul său imediat, de consecințele sale sociale, de rezultatul social oportun. În cele din urmă, ei nu acordă suficientă atenție faptului că pentru a umple acest gol – pentru a transforma un act individual oportun într-un rezultat social – sunt necesare o serie întreagă de condiții, care sunt pe deplin realizate doar la cele mai înalte niveluri. a vieţii sociale. Numai acolo, unde într-un număr de generații există aceeași înțelegere a scopului, transmisă din generație în generație prin tradiție și educație; numai acolo unde există o organizare socială adaptată acțiunilor sociale pe deplin conștiente și oportune ale maselor – numai în astfel de cazuri se poate vorbi de un curs oportun al procesului istoric . Teoria științifică a progresului, care se află la granița dintre știință și artă, este cea care se ocupă cu elucidarea tuturor acestor condiții de oportunitate istorică; iar „filozofia istoriei” se grăbește să-și separe afacerea de cea a științei și cere pentru sine, în numele idealului, dreptul a priori de a estima un standard ideal pentru istorie și de a judeca fenomenele istorice după o morală. tribunal.
Și astfel, între explicația științifică a istoriei culturale și aplicarea practică a rezultatelor unei astfel de explicații la viață, nu poate fi nimic între ele. Politica poate și trebuie să facă uz de sociologie fără a apela la niciun ajutor din partea „filozofiei”.
Ne rămâne acum să ne expunem punctul de vedere asupra explicației științifice a istoriei. O astfel de explicație trebuie să se bazeze, așa cum am spus, pe ideea de regularitate a procesului istoric. Activitatea intenționată a individului, din punct de vedere

știință, există doar una dintre modificările conexiunii cauzale a fenomenelor: acesta este același proces natural, transferat din domeniul lumii exterioare în domeniul vieții mentale. Cursul intenționat al istoriei nu decurge deloc în sine din activitatea intenționată a individului, deși poate deveni scopul aspirațiilor sale conștiente. Indiferent cât de complexă și de înaltă ar ajunge dezvoltarea activității conștiente a individului, această activitate nu interferează în niciun caz cu ideea științifică a cursului natural al istoriei, ci este doar un factor suplimentar supus studiului științific și explicaţie din punct de vedere al regularităţii. Astfel, creativitatea liberă a individului nu se poate opune în niciun caz legilor procesului istoric, întrucât această creativitate însăși se află în cadrul acelor legi.

O aplicare atât de largă a ideii de regularitate rezultă în mod necesar din viziunea modernă a lumii, așa cum ideea de experiență a izvorât din vechea viziune asupra lumii. Acceptăm regularitatea fenomenelor istorice cu totul independent de dacă istoria ne poate dezvălui aceste legi dorite. Chiar dacă nu am fi niciodată destinați să descoperim o singură lege istorică, noi, în mod necesar, ar trebui totuși să ne asumăm existența lor.

Această rezervă trebuie făcută, întrucât este incomparabil mai ușor să recunoaștem o regularitate istorică decât să descoperi legile istoriei. Complexitatea fenomenelor istorice este de așa natură încât, fără a submina câtuși de puțin ideea de regularitate, este destul de natural să ne îndoim chiar de existența însăși a unor „legi istorice” speciale. În vorbirea populară, suntem atât de obișnuiți să desemnăm procesele și faptele istorice prin nume comune condiționate, încât adesea uităm complet că un nume comun și un fapt real sunt două lucruri diferite. Vorbim despre motivele dezvoltării Reformei sau motivele eșecului Revoluției, ca și cum Reforma și Revoluția ar fi un fel de obiect tangibil, și nu un număr infinit de procese care sunt combinate într-un singur întreg exclusiv în conștiința noastră. În asemenea condiții, acceptăm cu ușurință drept lege istorică astfel de combinații de fenomene, care, de fapt, necesită o analiză mai profundă, mai profundă. Să luăm ca exemplu succesiunea diferitelor forme de guvernare. Este bine cunoscut faptul că observația, derivată în principal din viața antică, conform căreia monarhia patriarhală este urmată de dominația aristocrației, apoi vine democratizarea sistemului statal,

terminând cu dominarea gloatei și revenirea la o nouă formă de monarhie. Să presupunem că această observație ar fi confirmată în toate țările și în orice moment. Întrebarea este, chiar și în acest caz am avea de-a face cu „dreptul istoric”? Evident că nu, din moment ce nu am putea privi în niciun fel fiecare dintre aceste forme drept cauza formei următoare, la fel cum nu putem considera tinerețea drept cauza vârstei mature și vârsta matură drept cauza bătrâneții. Fiecare dintre aceste stări, atât individuale, cât și sociale, constituie în mod evident un ansamblu de multe procese, ale căror cauze sunt adevăratele cauze ale acelui rezultat general care atrage atenția observatorului. Deci, acest rezultat de ansamblu, care la prima vedere pare a fi ceva întreg și unitar, trebuie să îl analizăm mai departe pentru a izola factorii individuali care l-au creat. Se poate dovedi cu ușurință că factorii pe care i-am evidențiat, la rândul lor, nu vor fi elemente simple, ci rezultante complexe ale unor forțe mai elementare. Ne vom opri în această analiză doar când vom ajunge la elementele cunoscute nouă din domeniul de cunoaștere vecin cel mai apropiat, adică. când vedem că forțele care acționează în istorie își găsesc explicația în psihologie și, împreună cu aceasta din urmă, se bazează pe întreaga structură a regularităților mai mult decât simple fenomene ale lumii – fizice, chimice sau fiziologice.

Ce ar trebui, însă, să ghideze o astfel de analiză a unui proces sociologic complex? Ne amintim, în primul rând, că am recunoscut acest proces ca fiind natural în întregul său, adică în tot specificul ei. Nu putem alege din procesul uniformităților pe care le presupunem, să le numim, așa cum se face uneori, legi și să considerăm orice altceva ca pe o apostazie față de lege și pur și simplu să le renunțăm. Așa-numitele „derogări” sunt, în esență, la fel de regulate ca și legile. După ce am recunoscut necesitatea de a rezolva fenomenele istorice în elemente simple, am recunoscut astfel că aceste fenomene sunt complexe

în sine. De asemenea, este necesar să recunoaștem că combinațiile de elemente cu complexitatea infinită a fenomenelor vor fi infinit diverse și că regularitățile trebuie căutate în primul rând în acțiunea elementelor individuale și abia apoi în combinațiile lor. Astfel, sarcina analizei se reduce la izolarea acțiunilor elementelor individuale de un rezultat sociologic complex și la determinarea sferei de influență a acestora. Modul în care se poate spera să se atingă acest obiectiv poate fi dublu. Poate fi luat direct

10

rezultat gata și încercați să aflați rolul cauzelor care l-au creat prin intermediul unor metode binecunoscute de cercetare inductivă. Această metodă a fost folosită cu succes strălucit de către statisticieni; dar utilizarea sa depinde de disponibilitatea unui material adecvat pentru observare, iar semnificația concluziilor este limitată de limitele materialului studiat. Desigur, alături de această metodă, în ultima vreme s-a recunoscut din ce în ce mai mult ca fiind necesară utilizarea alta, cea deductivă. Dacă admitem că regularitatea istorică trebuie redusă la regularitatea fenomenelor din regiunile învecinate – și, mai ales, la regularitatea psihologică – atunci ideea aplicării legilor cunoscute ale acestor fenomene la explicarea procesului istoric este însăși. o idee. Să luăm ca exemplu de asemenea deducție faptul fiziologic de bază și necesar: capacitatea oamenilor de a se reproduce și preponderența oamenilor născuți din nou asupra celor care mor. Din această facultate rezultă firesc că populația oricărei țări, oricare ar fi caracteristicile ei, va tinde să crească. Să adăugăm acum la această tendință fiziologică acea lege psihologică, potrivit căreia nevoia de hrană este motivul cel mai puternic al activității umane. Creșterea populației va face, desigur, necesară creșterea cantității de hrană pe care această populație o atrage din mediu. Dar același mediu nu poate oferi mai multe mijloace de subzistență decât atunci când cantitatea de muncă aplicată acestuia este crescută. Prin urmare, intensitatea (intensitatea) muncii aplicată unei anumite unități de suprafață va trebui să crească pe măsură ce populația crește. Odată cu creșterea cantității de muncă va exista o posibilitate tehnică, sau chiar o necesitate, de a-i schimba forma. Prinderea animalelor, care necesită cea mai mică muncă (viață de vânătoare), va fi înlocuită cu domesticirea mai dificilă a animalelor și îngrijirea lor, la început, cât mai ușoară, (viața pastorală nomadă). Îngrijirea animalelor va face, la rândul său, loc unei îngrijiri și mai dificile a pământului (viață agricolă). Iar îngrijirea pământului, pe măsură ce scade cantitatea acestuia per persoană, va deveni din ce în ce mai intensă; la începutul dezvoltării agricole, vom întâlni utilizarea simplă a terenului timp de câtiva ani la rând - până la epuizarea completă, după care este necesară abandonarea terenului pentru o lungă perioadă de timp (sistem de transfer); iar la finalul acestui proces vom găsi un îngrășământ artificial pentru fiecare resturi

și

terenuri și cea mai complexă serie de modificări ale culturilor, calculate astfel încât să returneze pământului elementele constitutive tocmai preluate din acesta. Vedem în acest exemplu o serie întreagă de stări materiale, trecând una într-alta cu totul altfel decât trece monarhia în aristocrație, iar aristocrația în democrație. Pe când acolo a trebuit să presupunem ca bază o serie de procese complexe, fiecare necesitând o explicație specială, aici avem de-a face direct cu factori elementari care explică direct procesul: cu reproducerea populației și

cu nevoia de hrană. Cu toate acestea, nu suntem în niciun caz înclinați să considerăm procesul tocmai explicat ca fiind singurul proces simplu și elementar din istorie. Dacă psihologia ar elabora o doctrină a evoluției alcătuirii mentale, suntem siguri că această doctrină ar putea servi drept suport pentru deducția sociologică la fel de mult ca și factorii abia dați. Chiar și în prezent, având în vedere predominanța elementelor motrice (motorii) la începutul dezvoltării mentale, afective și intelectuale (sentimente și gânduri) în cursul său ulterior, ar fi posibil, după cum ni se pare, să se fundamenteze psihologia istorică. asupra acestei evoluţii mentale a individului.gen. Oricum ar fi, posibilitatea deducerilor sociologice nu poate fi negata; este suficient să reamintim că majoritatea istoricilor culturii primitive se bazează în principal pe acest tip de deducție. Ca urmare a acestor deducții, se obține în mod necesar ideea, care este deja destul de răspândită în prezent, că există o serie de evoluții regulate de bază ale diferitelor aspecte ale vieții sociale, că cursul acestor evoluții urmează în mod necesar din cele fundamentale. , proprietăți elementare ale factorilor evolutivi și că, în consecință, în orice societate umană, cursul acesteia va fi, în mod necesar, același.
În timpul nostru, nu pare să existe niciun motiv să ne temem că teoria istorică va continua să ignore aceste tendințe de bază, identice peste tot, ale procesului istoric. Dimpotrivă, există pericolul opus ca teoria să le dea o semnificație prea exclusivă în explicarea fenomenelor istorice reale. Nu trebuie să uităm că construirea unei anumite secvențe regulate de dezvoltare socială prin mijloace deductive nu înseamnă încă explicarea completă a realității istorice. Tendința naturală de bază este doar unul dintre factorii procesului istoric; nicăieri şi niciodată acest zece

practica nu se desfășoară în forma sa pură, nealterată. Istoricul, care s-ar limita la izolarea acestui singur factor fundamental al evoluției sociologice și ar considera că sarcina lui s-a încheiat acolo, ar fi (folosim aici comparația potrivită a lui Schmoller) ca un chimist care, după descompunerea apei în părțile ei componente, ar declara că principala valoare în educație apa are oxigenul, deoarece este de opt ori mai mult decât hidrogenul. În forma sa cea mai pură, tendința interioară a procesului social este doar o posibilitate abstractă. Pentru a trece de la posibilitate la realitate, această tendință trebuie refractată în prisma condițiilor reale ale vieții istorice. Sub influența condițiilor geografice, climatice, solului și a altor condiții, direcția principală a vieții istorice poate varia la infinit, până la imposibilitatea completă de a recunoaște una și aceeași căptușeală de bază între toate variațiile posibile. Datoria directă a istoricului nu este doar de a descoperi prezența acestei căptușeli, ci și de a explica motivele manifestării sale în această formă particulară, în fiecare variație individuală. Să revenim la vechiul nostru exemplu: la influența reproducerii unei populații asupra ordinii sale economice. Să ne imaginăm că oamenii trăiesc în mijlocul unui mediu care doar face posibilă o viață de vânătoare sau nomade, de exemplu. undeva în Laponia sau în stepele kirghize. Este clar chiar și fără referințe istorice că un astfel de popor va rămâne la nivelurile inferioare ale dezvoltării economice până când condițiile externe ale vieții sale se vor schimba radical; dacă aceste condiții rămân neschimbate mult timp, atunci el își va dezvolta un tip național special, destul de adaptat situației, iar numărul său se va opri la acele dimensiuni pe care țara dată le poate hrăni în condiții date.

Tendința noastră de bază în acest caz nu va fi distrusă, la fel cum, de exemplu, legea gravitației nu este distrusă în cazul echilibrului corpului; dar rezultatul cumulat al acestei tendințe și situația dată vor fi diferite. Legea dezvoltării ulterioare a acestei tendințe nu va fi implementată, la fel cum acumularea de accelerare a unui corp în cădere nu se realizează dacă corpul este în repaus.
Să aruncăm o privire mai atentă asupra relației reciproce dintre aceste elemente! De fapt, între unul și celălalt element, nicio analiză nu va scoate la iveală vreo legătură necesară. Procesul sociologic trebuie realizat la unii
13
mediu inconjurator; dar de ce tocmai în acest mediu? De ce laponii, în exemplul nostru, au ajuns în Laponia, iar kirghizi, în stepa kirghiză? De ce rusul a ajuns pe câmpia est-europeană, iar francezii în Galia romanizată? Bineînțeles, au existat și motive pentru aceasta: așa era împărțit pământul pe o anumită bucată de glob: așa erau condițiile așezării inițiale a triburilor, încât unii au fost înaintea altora, în timp ce alții au întârziat să ia cele mai bune locuri sau nu le-a ajuns dintr-un motiv oarecare. Dar această distribuție a triburilor pe glob are doar o legătură foarte îndepărtată cu legile interne ale vieții sociale. Legile de acţiune a situaţiei asupra vieţii sociale vor rămâne, desigur, aceleaşi peste tot; dar legătura unei situaţii date cu un grup social dat va fi, desigur, un fenomen întâmplător, în sensul că această legătură nu decurge deloc din legile interne ale evoluţiei sociale. Și, în ciuda contingenței acestei conexiuni în fiecare caz individual, nu o putem lăsa fără o explicație științifică? Fie că suntem angajați în studiul general al legilor sociologice, fie că aplicăm aceste legi la explicarea unui caz particular dat, în orice caz, legile acțiunii sociale a situației trebuie luate în considerare la fel de bine ca și legi ale evoluției sociale.
După ce am introdus astfel în explicație un nou factor de complicare, situația, suntem departe de a fi terminat explicația. În primul rând, influența modificatoare a mediului nu se limitează la influența chiar a mediului în care trăiește un anumit popor. De fapt, niciun popor nu trăiește izolat, izolat. Fiecare țară este înconjurată de acele sau alte popoare și state specifice. Această apropiere constituie o cauză nouă, modificând încă o dată, și uneori destul de semnificativ, cursul principal al dezvoltării istorice. Cunoscutul exemplu al Angliei, înconjurat de mare, în comparație cu statele continentale ale Europei, arată cum dezvoltarea unei țări se poate schimba sub influența absenței sau prezenței vecinilor imediati. Dar nu numai vecinătatea imediată are o influență de acest fel. Este suficient să ne amintim că mișcarea comerțului mondial peste ocean a subminat comerțul medieval în mările interioare, în Marea Mediterană și în Marea Baltică. Recolta de cereale din India, Australia sau America, în prezent, are un impact semnificativ asupra situației agriculturii rusești. Astfel, și mai evidentă decât acțiunea mediului, acțiunea mediului este
14
extern – și în acest sens accidental – în raport cu cursul dezvoltării interne. II la fel de putin ca in acel caz, aceasta actiune poate fi considerata secundara in explicarea rezultatului istoric. Însuși conceptul de principal și secundar trebuie fie complet abandonat, fie modificat substanțial în explicația științifică a istoriei, la fel ca și conceptele de accidental și necesar.Nu există cauze principale și necesare, accidentale și secundare. Există doar cauze cu o gamă de acțiune mai largă și mai puțin largă și este imposibil să spunem

dinainte din orice categorie de cauze cât de largă sau cât de limitată va fi sfera lor de influență într-un caz dat.
După ce am stabilit acest principiu de bază al explicației sociologice, putem acum să ne apropiem mai îndrăzneț de valoarea ultimului factor care trebuie luat în considerare. Vorbim despre o clasă extinsă de fenomene care introduc cea mai mare aleatorie în istorie, sunt cele mai puțin susceptibile de o explicație naturală și, pe această bază, sunt atribuite de unii celor mai importanți, iar de alții, celor mai secundari factori ai procesul istoric. Acțiunea combinată a tendințelor sociologice de bază și a mediului explică, în termeni esențiali, evoluția ordinii sociale, a instituțiilor și a moravurilor. Dar acești factori nu sunt suficienți pentru a explica „evenimentele" și „faptele" istorice care au atras atenția principală a vechilor istorici. Nu se poate nega, cel puțin în principiu, că până și fenomenele de acest fel admit o explicație complet științifică și regulată. Nu se poate argumenta împotriva faptului că, cu o asemenea explicație, aceiași factori cunoscuți de noi care creează „ordine" socială ar trebui să joace un rol esențial. Dar, după deducerea a tot ceea ce în „evenimentele" istorice se pretează la o explicație firească din condițiile mediului și evoluția sociologică, rămâne fără îndoială un oarecare reziduu, explicat prin caracteristicile individuale ale actorilor. S-a depus mult efort pentru a demonstra că această rămășiță va fi total lipsită de valoare, că explicația istorică poate fi ignorată, dar nimeni nu pare să fi încercat să demonstreze că un astfel de rest nu s-ar produce deloc. Să luăm câteva exemple pentru a ilustra. Lev Tolstoi a citat opinia istoricilor că evenimentele europene ar fi luat o altă cale dacă Napoleon nu ar fi fost răcit în timpul bătăliei de la Borodino. Pascal a spus că dacă nasul Cleopatrei ar fi puțin mai scurt, întregul glob ar avea un alt aspect. În această formă paradoxală, semnificația personalității în istoria

devine cu atât mai clar că însăși activitatea individului este făcută dependentă de circumstanțe întâmplătoare. Să presupunem că un istoric de specialitate ne-ar putea dovedi că acțiunile lui Napoleon și Antonie nu au depins de aceste accidente și că, cu atât mai mult, căderea Imperiului Napoleonic și ascensiunea Imperiului Roman nu au depins de acțiunile acestor personaje istorice. Ce ar trebui să deducem de aici? Desigur, nu este că starea morbidă și impresia de frumusețe feminină în general nu poate avea o influență asupra psihologiei figurilor istorice și nici că psihologia figurilor nu are o influență asupra cursului evenimentelor istorice. Cel mult, am putea spune că, în acest caz, răceala comună nu ar fi putut avea un efect asupra lui Napoleon, iar frumusețea Cleopatrei asupra comportamentului lui Antonie și că, în general, fenomenele sociale complexe nu pot fi explicate de psihologie. numai al figurilor istorice. Cu alte cuvinte, am recunoaște cauza, dar am limita sfera ei. Dar să mergem și mai departe în analiza exemplelor pe care le-am luat. Nu ar trebui acest motiv, din cauza caracterului limitat al influenței sale, să fie recunoscut ca întâmplător și nesemnificativ? În vorbirea populară, de obicei dorim să spunem prin aceasta că acest fenomen social nu se explică prin această cauză, că ar fi avut loc fără participarea ei. Dar, în primul rând, nu se poate nega că, dacă nu sensul general, atunci măcar fizionomia individuală a unui fenomen dat s-ar putea schimba dacă motivele numite nu ar acţiona; și că, în general, unele sau alte cauze de acest fel trebuie să fie mereu prezente pentru ca un fenomen să existe și să aibă o fizionomie individuală. Și așa, pentru a explica pe deplin aceste evenimente,

înfiinţarea unui imperiu şi căderea altuia, să le explic aşa cum au fost cu adevărat, şi nu aşa cum ar putea fi, şi trebuie luate în considerare motivele date. Dar mai este o întrebare. Istoricul are nevoie de o explicaţie completă a faptelor date, concrete; dar are nevoie sociologul?, având în vedere descoperirea legilor, şi folosind date concrete doar ca materiale, nu ar trebui sociologul să lase deoparte toţi factorii care conferă evenimentului o fizionomie individuală? Nu poate exista decât un singur răspuns. Fizionomia individuală a unui fapt este la fel de supusă unei explicaţii fireşti ca şi caracterul său general. Strict vorbind, ar fi dificil chiar să trasăm o graniţă definită între latura generală şi cea particulară a unui fenomen istoric, deoarece în el avem doar rezultatul acţiunii combinate a factorilor generali şi particulari. Recent s-a încercat să se facă distincţia între una şi cealaltă parte pe baza

semn că fenomenele generale (de exemplu, viaţa individului uneşte,) ■ constituind poporul) se repetă, iar private (de exemplu, viaţa suveranului ţării, un război binecunoscut etc.) apar numai odată şi deci „nu au niciun motiv, în sens ştiinţific” (Lacombe). Acest raţionament este extrem de caracteristic unui trend care speră să descopere regularitatea în istorie eliminând tot ce este „întâmplător”. O mică reflecţie este suficientă pentru a ne asigura că repetarea fenomenelor nu le lipseşte de un caracter concret, individual. Fiecare dintre fenomenele care au loc în masă, în acelaşi mod, are loc o singură dată cu fiecare unitate de masă; iar totalitatea acestor fenomene are loc o singura data in viata unei stari date. În viaţa publică, ca şi în viaţa personală (ca şi în viaţa mondială, s-ar putea adăuga), nu se repetă un singur fenomen; formele concrete ale fenomenelor sunt infinit variate, în ciuda uniformităţii legilor prin care explicăm fenomenele. În acest sens, fiecare fapt, oricât de mare sau mic, admite o explicaţie firească şi poate duce la descoperirea unei legături cauzale permanente a fenomenelor. Căile planetelor care se repetă prin cer şi căderea accidentală a unui măr dintr-un copac ar putea duce în egală măsură la descoperirea legii gravitaţiei. Însă după celebrul măr al lui Newton, neconservat pentru posteritate de niciun muzeu de antichităţi, multe mere cad zilnic din meri, fără a mai stârni nicio atenţie. Pentru ştiinţă, frumuseţea Cleopatrei ar putea juca rolul acestui măr, dacă s-ar găsi vreun gânditor care să deducă din această împrejurare o nouă lege a gravitaţiei psihice. Dacă în realitate acest detaliu nu ne interesează deloc, nu pentru că nu putem descoperi acţiunea lui legală, ci doar pentru că acţiunea psihologică a iubirii ne este cunoscută din alte surse, mai sigure. Dimpotrivă, de îndată ce discuţia se îndreaptă spre efectul sociologic al psihologiei suveranelor, chestiune departe de a fi rezolvată, ea dobândeşte imediat un drept legitim la atenţia noastră şi la nasul Cleopatrei, ba chiar devine subiectul unei acerbe controverse. .

Am luat în considerare în mod deliberat problema influenţei personalităţii asupra unor astfel de exemple în care psihologia personalităţii este determinată de circumstanţe complet externe, iar influenţa personalităţii asupra cursului evenimentelor istorice se dovedeşte a fi complet neintenţionată. Între timp, aceleaşi cazuri aparţin şi ele aceleiaşi clase de fenomene când o persoană – în rolul unui conducător, legiuitor, moralist, inventator etc. – acţionează în mod deliberat şi din toată inima.

in conformitate. Nu am găsit posibil să respingem vreo valoare a factorului personal în exemplele în care această valoare este redusă la minimum. Desigur, în cazurile tocmai amintite, influența personală va lua proporții și mai mari. Războaiele dinastice ale lui Ludovic al XIV-lea și Philipps spanioli, desigur, au subminat foarte mult industria franceză și spaniolă; dar mult mai puternică și de durată a fost politica sistematică a acestor conducători, care a dus la expulzarea din Franța și Spania a unei mari părți a clasei comerciale și industriale. Și în exemplul dat mai devreme, este suficient să comparăm modul de acțiune al lui Antoniu cu politica oportună a lui Octavius pentru a simți cum se deosebește acțiunea involuntară a personalității de acțiunea conștientului. Prin exemplul lui Ludovic al XIV-lea și al lui Philipp putem vedea ce poate face o persoană dacă acționează împotriva tendinței evolutive a procesului social. Cât de mult crește puterea socială a aceleiași persoane în cazul în care acesta acționează în aceeași direcție cu desfășurarea procesului istoric, se vede în exemplele multora dintre acele figuri cărora istoria le-a însușit titlul de „mare” . Personalitatea, ca purtător de cuvânt sau executor al nevoilor vremii, devine omnipotentă. Aceasta este sursa acelei iluzii de viziune care ia procesul istoric pentru crearea eforturilor personale ale eroilor. „Istoria lumii”, spune Carlyle în Cultul eroilor, „este, în esență, după cum o înțeleg, istoria marilor oameni activi în lume. Ei au fost liderii masei, acești giganți, creatorii, modelele, creatorii a tot ceea ce mulțimea umană a aspirat să creeze și să realizeze. Tot ceea ce am văzut implementat în această lume este, de fapt, un rezultat material extern, implementarea și implementarea în practică a ideilor care au trăit în oameni mari trimiși pe lume. Sufletul istoriei lumii, trebuie să se admită pe bună dreptate, a fost istoria lor. Din acest punct de vedere, un singur lucru este adevărat. Cu acea inconștiență și spontaneitate cu care până acum s-a desfășurat întotdeauna și pretutindeni evoluția socială, într-adevăr, doar indivizii, conducători oficiali sau morali ai maselor, au comis acțiuni sociale oportune. Dar, pe de altă parte, aceste acțiuni individuale ale indivizilor au intrat întotdeauna în inerția maselor, iar acțiunile separate oportune nu au implicat rezultate de durată oportune din punct de vedere social. A crede că așa va fi mereu așa în viitor ar însemna să te complați într-un pesimism excesiv și, în orice caz, prematur.

nu putem nega dezaprobarea conștiinței publice în rândul maselor; şi, în consecinţă, nu putem indica limitele la care trebuie să se oprească dezvoltarea comportamentului social conştient al maselor. Desigur, izvoarele în mișcare ale psihologiei umane vor rămâne mereu aceleași. Dorința de a-și menține propria existență și de a prelungi existența speciei, nevoia de a exercita organele și de a îndeplini funcțiile organismului uman, fizice și psihice, vor ghida întotdeauna activitatea voinței umane. Dar formele pe care aceste aspirații și nevoi le pot lua vor varia la infinit, iar mijloacele pentru atingerea lor se vor dezvolta la infinit în direcția unei mai mari complexități și oportunități. Cât de departe va merge omenirea pe această cale, nu știm; dar calea prin care se poate ajunge la înlocuirea procesului istoric spontan cu un proces conștient nu poate fi decât una: înlocuirea treptată a acțiunilor sociale oportune ale indivizilor cu comportamentul social oportun al maselor.

Tot ceea ce s-a spus este menit să pună cititorul în acel punct de vedere general din care ne propunem să interpretăm „istoria culturală”

a Rusiei. Rămâne să mai adăugăm câteva cuvinte despre însuși conținutul Eseurilor următoare. Scopul eseurilor este de a informa cititorii despre principalele procese și fenomene care caracterizează evoluția socială a Rusiei. Compilatorului i s-a părut că descrierea acestor trăsături esențiale ale istoriei culturale ruse ar fi de mare folos în claritate și distincție, dacă lăsăm deoparte cadrul cronologic și caracterizăm diferitele aspecte ale procesului istoric într-o manieră sistematică. Desigur, prin această metodă de prezentare, legătura reciprocă a diverselor aspecte ale dezvoltării sociale este retrogradată pe plan secund. Autorul a încercat să elimine acest inconvenient prin referințe încrucișate; dar o oarecare impresie a izolării artificiale a evoluțiilor istorice individuale poate apărea cu ușurință în cititor, iar autorul nu poate decât să sublinieze încă o dată că o astfel de izolare a caracteristicilor se datorează formei literare a „eseurilor”, și deloc celei teoretice. puncte de vedere ale autorului.
Dimensiunile Eseurilor fac necesară alegerea celui mai riguros material. În cuprinsul Eseurilor nu puteau fi introduse decât date elementare, cele mai esenţiale pentru o înţelegere generală a procesului istoric. Dar în ceea ce privește exact ceea ce este considerat elementar, compilatorul ar trebui să fie ghidat de propria sa judecată. Sarcină
19
„Eseuri” vor fi completate dacă toate datele raportate în ele, împreună cu concluziile care decurg din acestea, devin într-adevăr „elementare”, adică public și de cunoștință publică. În prezent, o parte semnificativă din materialul folosit pentru „Eseuri” este la dispoziţia unor specialişti; unele dintre date sunt rezultatul muncii proprii ale compilatorului și apar parțial pentru prima dată în tipărire.
Rolul de intermediar între știința specială și o gamă largă de public educat a fost în acest caz deosebit de responsabil și dificil. Majoritatea cercetărilor de specialitate despre istoria Rusiei au fost făcute atunci când „istoria culturală” era încă exclusă sau când ideea de „istorie culturală” nu a captat suficient atenția istoricilor. Desigur, doar o parte relativ mică din vastul stoc de literatură de specialitate ar putea fi utilă în scopurile Eseurilor. Pe de altă parte, multe lucruri care ar fi necesare pentru Eseuri nu au fost încă dezvoltate în literatura de specialitate. De aici neregulile semnificative și golurile directe din diferite părți ale Eseurilor. O critică specială va indica probabil care dintre aceste lacune sunt rezultatul lipsei de cunoștințe a autorului. Unele dintre concluziile autorului, enunţate într-o formă populară, fără argumentare ştiinţifică, pot părea specialiştilor prea îndrăzneţe şi neîntemeiate. Pe cât posibil, compilatorul a încercat să-și indice sursele la sfârșitul fiecărei secțiuni a Eseurilor; a face trimiteri constante și precise la literatură i s-a părut incomod compilatorului, având în vedere scopul urmărit de Eseuri. În sfârșit, vor exista probabil critici cărora însăși încercarea făcută în Eseuri le va părea prea riscantă și prematură în starea actuală a științei. În apărarea sa, compilatorul se poate referi doar la nevoia incontestabilă a unei astfel de cărți, nu numai în rândul publicului cititor, ci și în rândul specialiștilor înșiși, care lucrează de obicei într-un domeniu restrâns al științei și rareori văd clar legătura acestei zone cu întregul. „Eseuri despre istoria culturii ruse”, desigur, nu pot da ceea ce nu este în știința însăși. Dar prin chiar deficiențele lor, ei subliniază încă o dată lacunele din știință și, poate, ajută la stabilirea acelor

puncte de vedere care dau sens și interes celei mai uscate și înguste, aparent, cercetări speciale. Implicarea specialiștilor în astfel de lucrări și organizarea rezonabilă a muncii științifice, care este acum cu atâta extravaganță
*
20
deseori cheltuite pe lucruri greșite, aceste sarcini sunt la fel de dragi și apropiate de autor, ca specialist și profesor, la fel de important și atractiv pentru el este rolul unui popularizator de informații științifice în societatea educată rusă. Eseurile propuse urmăresc să satisfacă ambele nevoi. Autorul se va considera norocos dacă își va găsi drumul către cititorii cărora le sunt destinate. Material abundent pentru familiarizarea cu opiniile moderne asupra teoriei științei istorice, cititorul rus va găsi în numeroasele lucrări ale prof. N. I. Kareva ("Main Issues of Philosophy of History". Ed. a II-a. Sankt Petersburg. 1887. 2 volume. Iată referiri bibliografice la eseuri despre probleme teoretice ale istoriei. Continuarea acestei cărți este „Esența procesului istoric și the Role of Personality in History.” Sankt Petersburg 1890. În sfârșit, o parte semnificativă a articolelor de jurnal ale autorului pe aceleași probleme sunt adunate în „Studii istorico-filosofice și sociologice”, St. Petersburg, 1895. Aici puteți găsi și o listă cu alte articole ale prof. Karev cu acelaşi conţinut). Reflecții proprii ale prof. Karev tinde să apere punctul de vedere al „filozofiei istoriei”. Cea mai interesantă dintre cele mai recente încercări de teorie științifică a progresului este cea a lui Lester Ward: Sociologie dinamică sau științe sociale aplicate, așa cum se bazează pe Statistica! Sociologia și științele mai puțin complexe. New York. 1883, 2 voi. Popularizarea rusă a lui Lester Ward poate fi găsită în P. Th. Nikolaev. Progres activ și materialism economic. M. 1893. În literatura franceză se fac încercări interesante de construire pozitivă a teoriei istorice: Louis Bourdeau, L'histoire et les historiens. Essai critique sur l'histoire considérée comme science positive. Paris. 1888 şi P. Lacomie. De l'histoire considerate comme'science. Paris. 1894. Primul eseu este scris mai strălucit decât gânditor. Al doilea se remarcă prin analiză subtilă, dar suferă pe alocuri, deși nu la fel de mult ca primul, de un exces de schematism. O discuție oarecum vagă, dar foarte instructivă a chestiunilor teoretice ale istoriei din punctul de vedere al filosofiei critice este cuprinsă într-un mic pamflet Zitten Die Probleme der Geschichtsphilosophie. Eine erkenntnisstheoretische Stadie. Leipzig. 1892. Nu amintim de binecunoscuta carte a lui Bernheim (Lehrbuch der historischen Méthode, 2 vollig durchgearbeitete und vermehrte Auflage, Leipzig. 1894), întrucât conține nu atât teoria istoriei, cât și știința, ci mai degrabă metodologia cercetării istorice speciale . ovație.
Eseul unu. — Populația.
eu.
Legătura populației țării cu dezvoltarea sa economică. — Opiniile economiștilor despre mișcarea populației. — Creșterea populației în Rusia de la Petru I. — Relația sa cu populația Europei. — Anexările teritoriale și creșterea internă.
leniya către Petru I. - Densitatea populației ruse în comparație cu cea europeană, - Modificări ale densității populației de-a lungul a două secole în spațiul provinciilor Petru cel Mare - Diferențele în istoria populației din nordul, centrul și sudul Rusiei - Motive pentru încetinirea creșterii populației în centru.

În „Introducere” spuneam că populația fiecărei țări are tendința de a crește de la sine, spontan, automat, și că această creștere automată a populației este principalul imbold care îi face pe oameni să crească cantitatea de muncă necesară întreținerii vieții. și să-i schimbe forma. Cu alte cuvinte: gradul de dezvoltare economică a unei țări date depinde de numărul de populație dintr-o țară. Cu cât o anumită zonă este mai dens populată, cu cât populația poate manifesta mai multă forță de muncă, cu atât mai bine poate distribui această muncă între ei, cu atât mai mult poate acumula economiile necesare creării sau îmbunătățirii instrumentelor și cu ajutorul acestora extrage cel mai mare beneficiu din cea mai mica cantitate de munca... Omul de știință francez Levasseur distinge cinci etape de dezvoltare economică în istorie, iar fiecare dintre aceste etape, în opinia sa, corespunde unui grad special de densitate a populației. În perioada vieții sălbatice sau de vânătoare, fiecare vânător are nevoie de un spațiu imens pentru a obține mijloacele de existență necesare. Astfel, eschimoșii au doar doi oameni la fiecare sută de kilometri, iar în provincia amazoniană Brazilia trăiesc în același spațiu

doar trei persoane. În perioada pastorală, aceeași zonă poate hrăni un număr mult mai mare de oameni, dar totuși foarte puțin. În stepele kirghize există un locuitor pe kilometru, iar în Turkestan, de la 0,5 la 2,7 persoane. Pe parcursul perioadei populația agricolă poate crește și mai dens; in conditii favorabile, densitatea populatiei agricole poate ajunge pana la 40 de locuitori pe kilometru. În perioada industrială, cu ajutorul metodelor artificiale de fertilizare a pământului și cu un schimb activ de produse urbane și rurale, pe aceeași zonă pot încăpea de patru ori mai mulți oameni, adică 160 de locuitori pe kilometru. În cele din urmă, în perioada comercială, când populația începe să primească alimente din alte țări și ea însăși le plătește cu produsele sale industriale, aproape că nu există limite pentru densitatea populației. Întregi popoare comercianți au existat în acest fel, înghesuiți împreună în cele mai înguste spații.

Trebuie adăugat că legătura aici este reciprocă. Dacă creșterea populației îi determină pe oameni să caute noi forme de activitate economică, atunci, dimpotrivă, noile forme de viață economică pot duce la creșterea populației.

Desigur, cu o relație atât de strânsă între numărul populației și apogeul dezvoltării economice, cei mai mulți scriitori din secolele anterioare au considerat că este un mare avantaj pentru țară ca populația din ea să crească cât mai repede posibil. Guvernele, la rândul lor, au luat toate măsurile posibile pentru a accelera creșterea populației; dădeau, de exemplu, prime familiilor căsătorite și numeroase, impuneau impozite pe burlac etc. Cu toate acestea, la sfârșitul secolului trecut, opiniile scriitorilor și guvernelor s-au schimbat dramatic. Cert este că în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea clasa muncitoare din Europa a crescut foarte mult și, în același timp, s-au dezvăluit și cele mai extreme manifestări ale insecurității acestei clase: sărăcia, foamea, la o scară nemaiîntâlnită până acum. Sub această impresie, Malthus a scris celebra sa carte (1798), în care a învinuit întreaga sărăcie a clasei muncitoare pe seama ei însăși – pe reproducerea ei neprevăzută – și a susținut că populația crește în general mult mai repede decât crește mijloacele de subzistență – prin în virtutea unei naturi de lege inevitabile. Atunci atât scriitorii, cât și guvernele, cu aceeași râvnă cu care încercaseră anterior să sporească populația, au început să predice și chiar să ia

măsuri împotriva acestei creșteri. În Germania, unde populația a continuat să crească rapid în secolul nostru, teoriile lui Malthus sunt încă

influența păstrată. Pe de altă parte, în Anglia, și mai ales în Franța, creșterea populației din ultimele decenii a scăzut semnificativ sau chiar s-a oprit cu totul. Odată cu asta, „malthusianismul” a început să piardă repede teren aici. Privind îndeaproape faptele, economiștii au descoperit curând că teoria lui Malthus se baza pe un calcul prea abstract. S-a dovedit că, întrucât este adevărat, nu reprezintă deloc legea dezvoltării populației în orice moment și între toate popoarele, ci doar o observație privată a reproducerii unei clase muncitoare în condițiile capitalistului modern. sistem. În afara acestui caz particular, după cum se dovedește, mijloacele de subzistență au crescut în epoca noastră nu mai lent decât populația, ci, dimpotrivă, mai rapid. Adaptarea populației la mijloacele de subzistență a fost mult mai subtilă și complexă decât credea Malthus. De fapt, surplusul de populație nu a fost exterminat prin „mijloace preventive”, precum înfometarea oamenilor care nu și-au găsit loc la sărbătoarea vieții. Împotriva unui astfel de surplus, „mijloacele preventive”, adică a acţionat mai degrabă. o scădere a numărului de căsătorii și a numărului de nașteri, de îndată ce condițiile economice de viață au devenit nefavorabile. În sfârșit, și cel mai important dintre toate, s-a făcut o observație biologică, în virtutea căreia creșterea prosperității și dezvoltarea individualității implică invariabil o slăbire a forței productive și o oprire a creșterii populației.
Toată această istorie a dezvoltării faptelor economice și a doctrinelor economice ale populației a arătat cel mai bine că nu există nicio lege a dezvoltării populației aplicabilă tuturor perioadelor din viața istorică. Se poate spune doar că acolo unde în masa populației nu există speranță de creștere a prosperității și de dezvoltare a individualității, acolo unde mijloacele de subzistență se obțin relativ ușor, unde rezervele naturii sunt relativ mai puțin epuizate, unde surse neatinse de trai există sau sunt descoperite din nou (sub formă, de exemplu, terenuri neocupate), unde creșterea populației va fi cea mai semnificativă. Dimpotrivă, acolo unde s-a atins deja un grad relativ ridicat de prosperitate, unde individul cu nevoile sale și-a câștigat un vast domeniu de activitate pentru sine, unde productivitatea muncii poate fi crescută în continuare doar prin mijloace artificiale, unde, prin urmare, o creştere a mijloacelor de existenţă nu se poate realiza decât prin eforturi, mai mult sau mai puţin semnificative – acolo creşterea populaţiei va încetini. Nu este nimic de adăugat că poziția Rusiei, în ea

prezent și trecut, corespunde primei dintre aceste caracteristici.
Din păcate, nu numai pentru Rusia, ci și pentru restul Europei, avem informații foarte incomplete despre mișcarea populației. Numai cu privire la ultimele două secole se pot trage concluzii sigure pe acest subiect. Momentan. prin urmare, ne vom opri în primul rând.
Până la moartea lui Petru cel Mare (1725), în Rusia erau doar aproximativ 13 milioane de locuitori. Acum are până la 121 de milioane. Astfel, de pe vremea lui Petru populația Rusiei a crescut de 9 ori prea mult. De-a lungul secolelor, această creștere este distribuită aproape în mod egal. În secolul al XVIII-lea, populația a crescut de la 13 milioane la 40 de milioane. În secolul 19 a crescut de la 40 mil. până

la 121 mil. Cu alte cuvinte, populația rusă s-a triplat în fiecare dintre ultimele două secole.
Creșterea populației ruse poate fi prezentată ceva mai detaliat conform datelor „reviziunilor”. Pentru aceasta alegem revizuiri ciudate făcute în cele mai curioase momente ale istoriei Rusiei: la sfârșitul domniei lui Petru (1), la începutul și sfârșitul domniei Ecaterinei (3 și 5), după sfârșitul domniei napoleoniene. Războaie (al VII-lea) și la mijlocul secolului al XIX-lea (al IX-lea). În vremea noastră, cifra populației ruse este determinată, în așteptarea unui nou recensământ general, pe baza datelor indirecte.
1724 .... 13 mil.   — 13 mil.
1762 » .... 19 » —19»
1796 » .... 29 + 7   =36»
1815 » .... 3072 + 1472 =   45»
1851 ».......... 47+22   =69»
1890 .... 69 + 44= 113 »
Cu excepția Statelor Unite (a căror populație a crescut de 16 ori doar în ultimii 100 de ani, 1790-1890), aceasta este cea mai rapidă creștere pe care o cunoaștem. Restul Europei era cu mult în urma unei astfel de creșteri rapide a populației din Rusia. Ca urmare, numai acest fapt statistic, luat de la sine, ar fi trebuit să schimbe complet poziția Rusiei în rândul puterilor europene. Pe vremea lui Petru și a celor mai apropiați succesori ai săi, populația rusă era de la 710 la 7% din întreaga populație a Europei (care la mijlocul secolului al XVIII-lea era de aproximativ 130 de milioane). La începutul acestui secol, această proporție a devenit deja de două ori mai profitabilă pentru Rusia.
25
aceste. Considerând în Rusia în 1801 de la 36 la 40 de milioane de oameni, iar în Europa de la 170 la 175 de milioane, vom ajunge din Rusia de la 1 la 12 din întreaga populație europeană. În cele din urmă, în prezent, populația Rusiei este deja o treime întreagă din populația Europei (numărând 365 mile în Europa și din acest număr 121 milioane în Rusia).
Ce explică o creștere atât de neobișnuit de rapidă a populației Rusiei? În primul rând, este necesar să evidențiem aici ponderea creșterii care revine regiunilor nou anexate Rusiei. În tabelul de mai sus, am împărțit totalul populației ruse, începând din 1798, în doi termeni. Primul termen denotă creșterea populației Rusiei în limitele pe care Rusia le-a avut sub Petru. Al doilea termen înseamnă populația regiunilor anexate încă de pe vremea Ecaterinei a II-a. Cifra de 7 milioane, adăugată la totalul anului 1796, include populația zonelor care s-au alăturat celor trei divizii poloneze, precum și populația din Novorossiya. Aceeași figură s-a alăturat populației Imperiului sub Alexandru I (Regatul Poloniei, Finlandei și Basarabiei). Pe vremea noastră, în spațiul vechi, Rusia lui Petru, se pot număra 64 1/3 dintr-un milion de oameni, iar împreună cu Siberia 68,8 milioane. În comparație cu cele treisprezece milioane care au trăit în același spațiu sub Petru I, aceasta este încă de cinci ori mai mult. În aceleași două secole, populația Franței s-a dublat , populația Austriei de 31 de ori *), Anglia - de 4,4 ori. Astfel, odată cu deducerea achizițiilor teritoriale, decontate parțial de coloniști din aceeași veche Rusia, populația Rusiei natale a crescut, totuși, mai repede decât alte țări ale Europei.
Cauza imediată a acestei creșteri a fost numărul considerabil de căsătorii și numărul de copii născuți în numărul mediu din fiecare

căsătorie din Rusia. În măsura în care statisticile rusești pot fi urmărite – deși începând cu orice corectitudine abia din a doua jumătate a secolului trecut – numărul căsătoriilor și numărul nașterilor în Rusia le depășește cu mult pe cele din Europa. Ca urmare, creșterea anuală a populației în Rusia este de aproape 5% din populația totală. Între timp, în țările cele mai productive

*) Chiar și fără a scădea achizițiile de terenuri ale ambelor țări. Populația
Franta cu 19 mil. a crescut la 381/s; Austria de la 12-13 mil. până la 43 de milioane; Anglia cu 8,9 mil. până la 38,8 mil.

Europa, în România, Ungaria, Serbia, acest procent este puțin peste 4, iar în Franța chiar coboară la doi. Trebuie adăugat că mortalitatea copiilor din Rusia o depășește pe cea a copiilor din Occident. Dar chiar și în această condiție nefavorabilă – cu dispariția unui mare procent din cei născuți – rămâne încă aproximativ un procent și jumătate din creșterea anuală în ζ153°/0–1,5°/0–1,7°/0). Cum să explicăm rata crescută a natalității - am discutat deja despre acest lucru. [știința modernă consideră că cauza biologică a numeroase căsătorii și nașteri este dezvoltarea slabă a individualității, motivul economic este nivelul scăzut al bunăstării, iar motivul social este izolarea stratului social inferior și lipsa speranței de a crește. deasupra poziției cuiva.

Nu există încă nicio modalitate de a stabili cu vreo exactitate mișcarea populației în Rusia înainte de vremea lui Petru cel Mare. Un singur lucru este sigur, că este imposibil să presupunem înaintea lui Petru aceeași creștere rapidă a populației pe care am văzut-o în ultimele două secole. În epoca petrină însăși, populația nu a crescut, ci a scăzut ca număr, datorită lăstarilor și seturi de recrutare. Conform cifrelor recensămintelor gospodăriilor, care au fost efectuate mai devreme decât „reviziunile” (recensăminte ale locuinței), numărul gospodăriilor din Rusia în perioada 1678-1710 a scăzut cu 20 ° / o: i.e. o cincime din [populația care a plătit taxele casnice, a scăzut. Astfel, imediat după moartea lui Alexei Mihailovici în Rusia erau mai mulți oameni în Chz decât pe vremea lui Petru: i.e. în loc de 13 milioane putem ghici aproximativ 16.

Această ultimă cifră a fost probabil produsul creșterii populației în secolul al XVII-lea; dar conform unor date, deși nu în totalitate fiabile, s-ar putea crede că această creștere nu a fost deosebit de semnificativă. Recensământul gospodăriilor din 1678 a dat cifrele gospodăriilor, în medie, cu doar 30 la sută mai mult decât recensământul gospodăriilor din anii 1620. Cu alte cuvinte, în loc de cele 16 milioane pe care le-am asumat pentru 1678, în anii 1620 trebuie să ne asumăm aproximativ 12*/3 milioane în Rusia. Aceasta era cifra populației care tocmai și-a revenit din calamitățile vremurilor tulburi. Probabil că nu ne vom înșela dacă presupunem că vremea necazurilor a produs în starea populației un șoc nu mai puțin decât cel produs de reformele lui Petru; acestea. că, ca urmare a tulburărilor, scăderea populației nu a fost mai mică de 20 la sută. Într-un astfel de caz, până la confuzie, se poate presupune în loc de 12 mil. nu mai puțin de 15 mil

leii populaţiei. La rândul său, această cifră a fost probabil rezultatul unei creșteri destul de semnificative a populației, cauzată de faptul că la mijlocul secolului al XVI-lea, așa cum vom vedea în curând, a început o colonizare intensificată a Rusiei. În consecință,

la mijlocul secolului al XVI-lea, trebuie să presupunem o cifră mai mică cu câteva zeci de procente: aproximativ 10-11 milioane. Toate aceste cifre sunt, desigur, presupuneri: dar mișcarea lor generală este foarte probabilă; este, de asemenea, probabil ca populația totală a Rusiei de pe vremea lui Ivan cel Groaznic până la vremea lui Petru cel Mare cu greu să se fi schimbat semnificativ și a fluctuat între 10-16 milioane. Ca urmare, mișcarea populației în Rusia de la mijlocul secolului al XVI-lea poate fi reprezentată ca următoarea linie întreruptă (Fig. 1).
Cifra absolută a populației în sine spune foarte puțin. La
Figura 1.
pentru a da acestei cifre o semnificație serioasă este necesar să se găsească relația acesteia cu suprafața ocupată de populație. Cu alte cuvinte, trebuie

împărțiți densitatea sau densitatea populației. Suprafața Rusiei Petrine a ocupat aproximativ 3.638.000 de metri pătrați. verst (și împreună cu Siberia 14.550.000 mp verst). Împărțind la această cifră numărul populației petrine (13 milioane), ajungem la concluzia că sub Petru în Rusia trăiau, în medie, doar 3,1 oameni pe metru pătrat. kilometru (3,57 pe verstă pătrată): adică cam atât cât locuiește acum în provincia Oloneț. În același spațiu al Rusiei Petrine din timpul nostru, așa cum spuneam, sunt plasate 641/2 milioane. Acest lucru va oferi 15,5 persoane pe kilometru *). Între timp, în Austro-Ungaria trăiesc 63,8 persoane. pe pătrat kilometru, în Franța - 71,5; în Germania, 91,5; în Italia, 106,5; în Anglia - 122; în Belgia, 210. În comparație cu Rusia, aceasta va fi de 31/2-12 ori mai mult. În toată Europa, doar Peninsula Balcanică și Spania pot fi, într-o oarecare măsură, comparate cu Rusia în populație slabă.
După discuțiile purtate anterior, doar acest fapt ne va arăta cât de mult trebuie să fi rămas Rusia în urma statelor occidentale în dezvoltarea ei economică. Cea mai apropiată de Rusia din punct de vedere economic și geografic, Prusia a atins deja în urmă cu două sute de ani densitatea pe care o are acum vechea Rusia, iar în urmă cu mai bine de o sută de ani a depășit-o. În 1688, în Prusia erau 15,8 persoane pe metru pătrat. kilogram; în 1740 - 18,9; în 1774 - 24.9. Franța deja la începutul secolului al XIV-lea, adică. cu o jumătate de mie de ani în urmă, avea 40 de oameni pe pătrat. kil.: cât au acum numai zonele bine populate ale Rusiei. În ceea ce privește Anglia, ea a depășit densitatea medie a Rusiei de astăzi în timpul lui William Cuceritorul (mijlocul secolului al XI-lea). Atunci locuiau deja aproximativ 21 de persoane pe metru pătrat. kilogram.
Este adevărat că în niciuna dintre țările numite nu există o masă atât de mare de pământuri incomode și pustii ca în Rusia. În Germania, 31°/" din întreaga zonă rămân nelocuite (inclusiv 25,7°/o sub pădure); in Franta 32,6°/° (inclusiv 18,30/2 sub padure); în Anglia, 38,5°/'o (3,6°/° sub pădure). Între timp, în Rusia europeană (fără Finlanda) sunt nelocuite și acoperite cu pădure (care nu are valoare în tot nordul) - 58 ° / aproximativ întreaga zonă (inclusiv sub pădure 38,8 ° / "). Doar peninsula scandinavă depășește Rusia în acest sens, iar peninsulele Pirineană și Balcanică se apropie de ea într-o oarecare măsură.
*) În toată Rusia europeană, densitatea medie pe kilometru va fi de 18 persoane, pe metru pătrat. verstul 20.5.

În această condiție, cifra medie a densității pentru întreaga Rusie nu exprimă încă populația reală a părților locuite ale statului. Pentru a obține o idee mai corectă a densității populației ruse, este necesar să se împartă Rusia în părți, în funcție de diferența dintre condițiile naturale de viață. Numai atunci cifrele și concluziile noastre vor dobândi vreun sens real; altfel nu vom rămâne cu nimic altceva decât distrageri. Și așa, vom continua acum observațiile noastre cu privire la creșterea istorică a populației în anumite regiuni ale Rusiei.
Unitatea principală asupra căreia vom face aceste observații va fi pentru noi provincia lui Petru cel Mare. Este încă o unitate foarte mare, mult mai mare decât provincia noastră actuală. Nu se poate spune că provinciile Petrovsky corespundeau exact regiunilor geografice naturale în care Rusia putea fi împărțită pentru un studiu mai convenabil al creșterii populației ruse. Dar pentru acea împărțire a lui Petru este strâns legată de condițiile istorice în care a avut loc expansiunea statului și înmulțirea populației. Provincia Moscova cu părți din provinciile care o înconjoară *), a constituit în această diviziune un vechi centru guvernamental cu o populație dens așezată pe loc. Spre nord, un drum fluvial dens populat de-a lungul Dvinei se întindea până la Arhangelsk, printre pustii din actualele provincii Vologda și Arhangelsk. Sub Petru, acest bazin Pomeranian a devenit parte a provinciei „Arkhangelsk” **). În nord-vest, cursul superior al Volgăi, care nu diferă ca populație de centrul Moscovei, s-a mutat în zonele mult slab populate ale fostelor posesiuni Novogorod. Această regiune străveche a „piatinelor” Novogorod, răspândită în bazinul lacului, împreună cu regiunea superioară Volga, a trecut sub conducerea lui Petru în administrarea capitalei nou construite sub numele provinciei „Ingermanland” ***). La vest de centru, provincia „Smolensk” Petru corespundea actualului Smolensk

*) Kaluga fără raioane de sud-vest, Tula fără cele sudice, Ryazan fără cele de sud-est, Vladimirskaya fără cele de est, trei raioane vestice Kostroma, districtul Rostov din provinciile Yaroslavl.

**) Corespunde actualului Arhangelsk, Vologda fără două districte estice, complet părăsite (Yarensk și Ustsysolsky, Kostroma fără vest (Nerekhotsk, Kostr. și Buysk.) și două est (de asemenea, deșert: Vetluzhsk și Varnavin) și Kargopol ezdu provincia Oloneţ .

***) Include actualele Petersburg, Novgorod, Pskov, Tverskaya fără Zubtsov, u., Iaroslavskaya fără Rostov, u. si Olonets bez Kargopol. y.

skoy cu șase districte sudice ale Kaluga *). În cele din urmă, la sud și la est de vechile posesiuni Moscove au fost terenuri colonizate ulterior. Numai în partea de sud-vest a acestor ținuturi, atribuite de Petru Kievului, vom găsi o populație mai în vârstă **), dar la est de centru, în regiunea Volga mijlocie și mai departe, de-a lungul drumului spre Siberia, coloniștii ruși au longeviv. Deosebim acest drum spre Siberia, care a fost locuit de multă vreme, de terenurile pustii vecine ale județelor Vetluzhsky, Ustsysolsky și Yarensky; împreună cu ei a fost atribuită de Petru vastei provincii siberiene ***). Restul sud-estului era distribuit între două provincii Petrovsky: „Azov”, care se întindea spre sud până la granițele buzelor Ekaterinoslav și Țara Armatei Don f), și „Kazan”, care cobora din regiunea Volga de mijloc și din cursurile inferioare ale Vyatka și Kama cu White , în josul malului drept al Volgăi, până la Tsaritsyn ff).
După aceste explicații preliminare, vom prezenta direct un tabel al mișcării populației în spațiul provinciilor petrine. Prima coloană de numere înseamnă în ea densitatea estimată a populației în vremurile

pre-petrine. Am pus aceste cifre între paranteze deoarece nu pot fi considerate complet fiabile. Ele se bazează pe o comparație a acelor recensăminte ale gospodăriilor Rusiei din 1678 și 1710, despre care am vorbit deja. Recensământul din 1710 a arătat o scădere a gospodăriilor, al căror procent este

*) În plus, a inclus Zubtsovsky u. Tver buze. și districtul Odoevski din Tula.

**) Provincia „Kiev” Peter era formată din Novosilsk. și Belev. y. provincia Tula, Oryol fără Yelets, Kursk fără Novooskol și șase districte vestice ale Harkovului; Poltava și Cernigov au constituit o administrație specială Micul Rus sau „hetman”.

c**) Astfel, sub provincia siberiană, vom continua să înțelegem partea europeană a acesteia, ca parte a celor cinci județe nordice Vyatka și a celor cinci județe nordice (europene) ale provinciei Perm.

t) În componenţa provinciei Azov. a inclus districtele Cernski și Efremovsky. Thuya. Gubernia, cinci districte de sud din Ryazan, Tambov fără două districte de nord, Penza fără trei districte de sud-est (Penz, Mokshanok și Gorodishchi), patru districte de vest ale Saratov, cinci districte de est de Harkov, toate Voronezh, Novooskolsky aproape. Kursk și Yelets provincia Oryol.

ъъ) În componența provinciilor „Kazan”. Peter I a inclus Kasimov și Spassky y. provinciile Ryazan, districtele Elatomsk și Temnikovsk. Tambovskaya, trei u. de sud-est. Penza, patru u. de est. Vladimirskaya (Medenkovsk., Murom., Gorokhov. Vyaznik.), districtele Yurievets și Varnavinsky. Kostroma, toate Nijni Novgorod, Kazan și Simbirsk, Kuznetsk și cinci districte Volga din provincia Saratov, toate Ufa, Nodinsk și alte cinci districte sudice. Vyatka, două districte sudice (europene) ale provinciei Perm.

diferite provincii s-au dovedit a fi diferite *). Presupunând acum că scăderea populației a fost aceeași cu scăderea gospodăriilor și că în 1710 populația era aceeași ca în 1724, atunci va fi suficient să se modifice cifrele coloanei a doua proporțional cu modificarea populației dintre 1678 și 1710 și obținem numerele primei coloane. A doua și a treia coloană arată densitatea populației (pe verstă pătrată) sub Petru și în timpul nostru. În cele din urmă, a patra coloană arată de câte ori a crescut populația rusă de pe vremea lui Petru cel Mare (în paranteze — din 1678).

	16781.1724 Acum.'Creste.
Centru. Moscova. buze. . . .	W29.442.51.4' 1.08'
Nord. Arhanghel, buză. . .	G ι,ι0.72.13.2' 1.9'
» Ingermanl. buze. . .	r' 8.75.218.33.5' 2.1'
Vest. Buze Smolensk. . .	'9.6'7.633.64.4'3.5'
Sud-vest. provincia Kiev.**).	'11.411.255'24.9'4.8'
Vostok. O parte din Siberia. buze.	1.8'1.99.95.2g 5.5'
Sud Est. provincia Kazan.	22'2.626.910.3"12.2'
Sud. provincia Azov	: ?5; 3.942.110.8' 9.3'

Pentru o mai mare claritate, atașăm o diagramă cu o imagine
nu există modificări care au avut loc în densitatea populației provinciilor Petrovsky în 1678, 1724 și 1885. (Fig. 2).

După cum vedem, centrul vechi al statului moscovit se remarcă puternic în vremurile prepetrine prin densitatea populației sale. Deja în acel moment a atins o asemenea densitate a populației, astfel încât zonele bine populate ale Rusiei diferă acum. Pe de altă parte, din acest punct de mult atins, centrul Moscovei a mai avansat cu greu timp de două

secole întregi. Centrul este urmat de o fâșie spre sud-vest, în vremea noastră cea mai populată din toată Rusia, aparent datorită solului său de cernoziom non-stepă. Dar sub Petru și înaintea lui Petru, populația acestei fâșii a rămas cu mult în urma populației din centrul istoric. Fără îndoială, trecutul recent al acestei zone, care a fost supusă frecventelor raiduri tătarilor din stepă, a fost de vină pentru acest lucru. De îndată ce pericolul raidurilor a început să treacă, populația s-a repezit pe pământul bogat și s-a grăbit nu numai să ajungă din urmă, ci chiar să o depășească pe populația lutului central. Următoarea provincie Smolensk ca densitate

*) Este în provinciile Arhangelsk și Ingermanland. scăzut la 40°, în yarzi, la Moskovskaya — până la 25°/, la Smolensk — 21°, la Azov — 13,7°/o, la Kiev 2%; dimpotrivă, 8°/o au ajuns în partea europeană a Siberiei, iar 17°/o au ajuns la Kazanskaya.

**) Cu excepția provinciei Harkov. în care populația Micul Rus este amestecată cu Marele Rus, apoi să învățăm numerele: [13,7] - 13,4 - 52,7 - 3,9 - [3,8].

nya, s-ar părea, ar fi trebuit să semene cu centrul în ceea ce privește densitatea populației, de care este atât de aproape atât ca poziție geografică, cât și ca natura vieții. Dar și trecutul istoric a afectat aici. Provincia Smolensk a fost o provincie de frontieră și a suportat greul luptei lungi și încăpățânate dintre cele două centre politice. Din secolul al XV-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea. Smolensk a fost o dispută între Rusia și Polonia. Populația locală a suferit grav de pe urma o serie de războaie: a fost exterminată, transferată în alte locuri; nu mai departe, ca sub Petru; ţinuturile de graniţă ale Smolenskului au fost puternic devastate

război suedez. Numai sub Ecaterina a II-a s-a mutat granița cu Rusia mai spre vest, iar populația Smolensk, care nu era egală ca ritm de creștere cu regiunile pământului negru, a început totuși să se apropie de acea cifră normală de densitate la care centrul se opri de mult. Dacă pe această parte rana istorică adusă populației ruse nu s-a vindecat încă complet, atunci în sud-est; Pentru Rusia, consecințele istoriei sunt și mai clare. Contradicția dintre distribuția bogăției naturale a Rusiei și condițiile istorice ale așezării poporului rus își atinge limita extremă aici. Sudul rusesc la Petru însuși rămâne cu

toate pustii si populate mai slab decat nord-vestul rusesc; chiar și nordul pustiu și rar al Rusiei nu este cu mult în urma bogatei regiuni Volga. Evident, același motiv este la lucru aici, în cea mai puternică măsură, ca și în regiunile Smolensk și Kiev. Pericolul dinspre sud și din est nu trecuse încă aici nici pe vremea lui Petru; nu e de mirare că bogatele zăcăminte de cernoziom continuă să fie goale. De asemenea, este firesc ca, atunci când pericolul va trece, și populația de aici să se grăbească să recupereze timpul pierdut. Împreună cu aceasta, caracterul populației din sudul și nordul Rusiei, inițial similar, va diverge mult în direcții diferite. În spațiul provinciilor Kazan și Azov ale lui Petru cel Mare, populația a crescut de zece ori prea mult în două sute de ani. Sud-estul rusesc se străduiește astfel să ajungă din urmă populația centrului *). Pe de altă parte, bazinul litoralului și regiunea lacustre în aceleași două sute de ani au devenit doar de două sau de trei ori aglomerate. Numai zonele superioare ale Vyatka și Kama, indisolubil legate de regiunea Volga, și-au crescut populația de cinci ori. În orice caz, toate aceste trei zone în ceea ce privește densitatea populației rămân în partea de jos a diagramei noastre.

Și astfel, în toată jumătatea de nord și în centrul Rusiei, populația în ultimele două secole a rămas aproape imobilă sau a crescut foarte încet. Vom vedea în curând că această jumătate și centrul au constituit aproape toată Rusia până la jumătatea secolului al XVII-lea. Jumătatea de sud, care a început să se alăture cu jumătatea de nord abia de la mijlocul secolului al XVII-lea, crește cu o viteză extraordinară, ajungând din urmă centrul și chiar depășindu-l ca densitate a populației. Numai acest fapt este suficient pentru a concluziona că trecerea de la Moscovia la Rusia imperială trebuie să fi schimbat complet caracterul vieții istorice rusești. Este adevărat că consecințele acestei schimbări au fost departe de a fi imediate. Se poate spune chiar că în timpul nostru rezultatele deplasării centrului populației ruse de la nord la sud nu au fost pe deplin dezvăluite, așa cum creșterea populației din sud nu s-a oprit departe. Aceasta din urmă este evidentă din faptul că creșterea anuală a populației în sud ajunge încă la o cifră foarte mare de 2°/0. În nord și în centru, aceeași creștere fluctuează doar între 1°/o și vz0/”.
Această observație ne readuce la ceea ce am spus la începutul acestui eseu. Există, evident, pentru fiecare țară și pentru fiecare dată o limită naturală de saturație.
*) Să nu uităm că în acelaşi timp se aşeză pământurile din afara provinciilor lui Petru, care au rămas complet pustii sub Petru.
ţările cu populaţie. Populația crește liber până la atingerea acestei limite, dar după ce este atinsă, rezistența rezistenței la o nouă creștere crește rapid, iar creșterea populației încetinește. Judecând după gradul scăzut de populație, după numărul mare de căsătorii și nașteri, am concluzionat mai devreme că populația rusă se află într-o perioadă de creștere liberă.Acum trebuie să adăugăm că această concluzie nu poate fi aplicată în mod egal întregii Rusii. Creșterea populației nordice și centrale a Rusiei, conform datelor prezentate de noi, este în mod evident încetinită. De ce are loc acest fenomen? Ce explică?
Cu greu se poate susține că „individualizarea” populației nordice și centrale (pentru a folosi termenul lui Spencer) a mers atât de departe încât tocmai aceasta a slăbit „generația”, forțele productive ale maselor ruse. Este și mai greu de presupus că motivul întârzierii creșterii a fost realizarea unei prosperități stabile de către această masă. Posibilitatea de a intra în păturile sociale superioare – sau ceea ce unii economiști numesc „capilaritate” socială – a existat întotdeauna în Rusia într-o măsură mai mare decât în alte țări europene; dar numărul persoanelor care aveau suficientă putere de inițiativă personală pentru a profita de această ocazie a fost cu greu mare în Rusia. Astfel, „capilaritatea” societății ruse nu ne oferă o explicație adecvată pentru oprirea creșterii populației în toată jumătatea Rusiei. Rămâne singura explicație posibilă, în virtutea căreia creșterea populației este strâns legată de creșterea mijloacelor de existență; iar de natura vieţii economice depinde posibilitatea creşterii mijloacelor de existenţă. Este imposibil să nu observăm că întârzierea dezvoltării populației centrale a Rusiei a avut loc la cifra pe care Levasseur o consideră limita pentru creșterea populației agricole (40 de persoane pe kilometru pătrat, ceea ce este egal cu 45,6 pe verstă). Aproximativ aceeași cifră (30-46 de persoane pe kilogramul pătrat) a venit cu economiștii care au încercat să stabilească cât de mult din populație Rusia ar putea hrăni cu propria pâine în condițiile

moderne ale agriculturii rusești. Vom vedea, totuși, mai târziu că centrul rusesc a găsit de mult ajutor pentru câștigurile agricole – în angajarea industriei autohtone și a comerțului sezonier. Dar vom vedea și că acest venit suplimentar nu a sporit traiul țăranului nostru, ci i-a permis doar să plătească impozite. În această condiție, concluzia practică rămâne aceeași. limită,
Ze
la care populația centrului s-a oprit, există o limită a mijloacelor pe care țăranul le putea obține cu ajutorul muncii personale, aplicând-o pe pământ, la materiale ieftine sau gratuite, sau pur și simplu vânzându-l în lateral, într-un cuvânt, folosindu-și munca fără a-i aplica capital.
Nu putem discuta această întrebare mai detaliat în cadrul presupus. Ceea ce s-a spus este suficient pentru a arăta cititorului ce legătură profundă există între mișcarea populației și întreaga structură a vieții economice a oamenilor. În al doilea eseu, vom trece la studiul dezvoltării economice a Rusiei. Dar mai înainte, trebuie să atingem istoria populației ruse dintr-o altă latură decât cea descrisă acum: din partea compoziției sale tribale și a așezării ei în spațiul Rusiei.
Cititorul va găsi o schiță istorică a doctrinelor populației și o încercare de a sistematiza aceste doctrine independent de teoria lui Malthus într-o carte interesantă a profesorului napolitan Nitti (K ¿>. Nitti. Population and the social, Londra, Sonnenschein, 1894: unul dintre volumele seriei Ştiinţe sociale). Pentru același eseu și o compilare foarte detaliată a datelor despre statistica istorică, vezi excelentul articol despre Bevõlkerungswesen din noul Dicționar al științelor statului (Handworterbnch der Staatswissen-schaften, hgb. v. Eonrad u. Leras). Unele dintre datele din Eseu sunt preluate din cercetările majore ale lui Levasseur. La population française, 1889-1891 (în special din volumul III). Cele mai recente cifre statistice sunt preluate din cea mai recentă ediție a tabelelor cunoscute ale lui Juraszek (Geographisch-Statistische Tabellen a lui Otto Hiibner. Aug. 1894). O compilație a literaturii ruse veche despre statistica istorică a populației cu mare completitudine a fost realizată în volumul II al cercetărilor lui Schnitzler, care păstrează încă semnificație pentru istorici: L'empire des Tsars au point actuel de la science, 4 volume. Paris, 1862-1869. În ultima perioadă, în publicațiile Comitetului Central de Statistică și în lucrările de statistică Zemstvo s-a acumulat o cantitate imensă de material despre circulația populației. Pentru elaborarea acestui material, vezi Colecția Statistică Militară, vol. IV, Rusia, comp. ed. Ξ. Ξ. Obrucev, Sankt Petersburg. 1871; în Statistica comparativă a Rusiei și a statelor vest-europene Yu-Yanson, Sankt Petersburg. 1878-1880, 2 vol. și în Statistica Agricolă a Rusiei Europene A. θ. Fortunatov. M. 1893. O încercare de a determina mișcarea populației în epoca prepetrină a fost făcută special pentru prezentele „Eseuri”, precum și o încercare de a determina creșterea populației în ultimele două secole în zonele din Petrin. provincii. Zonele acestor provincii sunt definite în zonele județelor moderne. O definiție mai precisă ar necesita studii speciale complexe. Datele privind statisticile creșterii și pierderilor în anii 1620, 1678, 1710 și 1724 sunt preluate din cartea autorului: Economia de stat a Rusiei și reforma lui Petru cel Mare.
THE
Legătura așezării inițiale a Rusiei cu trecutul său geologic. – Problema legăturii dintre populația primitivă a Rusiei și locuitorii săi de mai târziu. – Distribuția antică a „triburilor”. – Sud. –

Iranieni și turci. Nordul îndepărtat. — Anticitatea Locurile de reşedinţă ale slavilor răsăriteni.—Aşezarea triburilor în regiunea Niprului.—Relaţia triburilor antice cu dialectele,—Distribuirea dialectelor ruşilor mici în funcţie de condiţiile de aşezare a ruşilor mici.—Baza etnografică a dialectelor poloneze.—Veli. -corusses: întrebări despre colonizarea regiunii Volga și despre amestecarea aici a slavilor răsăriteni cu finlandezii.—Colonizarea Novgorod a nordului.
Am putea face observații asupra statisticilor istorice ale populației ruse doar în raport cu ultimele două secole de istorie rusă.
Dimpotrivă, întrebarea compoziției etnografice a populației ruse ne readuce în trecutul cel mai îndepărtat al țării noastre. Numai extinzând sfera observațiilor noastre cu mult dincolo de cele cunoscute istoric, ne putem forma un concept definit despre elementele constitutive din care s-a format populația modernă a Rusiei.
Trebuie spus că și aici, cu orice încercare de a pătrunde în esența problemei, vom întâlni mai multe întrebări decât răspunsuri, mai multe ghicitori decât lămuriri. Antropologii, arheologii, etnografii și lingviștii, cu atât mai puțin economiștii politici, au pregătit date pentru ca noi să tragem o concluzie fermă.
Fără îndoială, în primul rând, un lucru: acesta este că Rusia a fost ultima dintre țările europene care a trecut din mâinile naturii în mâinile omului. În timp ce în Europa de Vest omul a trăit, după toate probabilitățile, deja în acel moment, pe care geologii o numesc „epoca terțiară l”, în Rusia europeană nu există urme ale existenței omului, nu numai în terțiar, ci chiar și în întregul prima jumătate a perioadei post-terțiare. Începând din Finlanda și terminând cu provinciile Oryol și Kursk, cea mai mare parte a Rusiei

era în acel moment acoperit cu gheață solidă; iar mai spre sud, aplecându-se în jurul planului înălțat al acestor provincii, ghețarul a dat două lungi procese în zonele joase ale Niprului și Donului. La vest de râu Onega la Marea Baltică și la est de la nord. Dvina până la Urali, întregul spațiu era acoperit de mare, al cărui nivel era cu 150 de metri mai înalt decât în prezent. Marea Caspică, la acest nivel, a ajuns și la râurile Kama și Belaya. Ghețarul din jumătatea de nord a Rusiei era un deșert acoperit cu gheață și zăpadă, lipsit de orice viață vegetală și animală, semănând cu Groenlanda actuală. În sud, paralel cu ghețarii nordici, au apărut numeroase lacuri de apă dulce; râurile au început să curgă; propriile canale, transformate acum în vaste văi fluviale. La marginea sudica a ghetarului, in a doua jumatate a epocii glaciare, impreuna cu mamutul si rinocerul, a aparut in sfarsit un om care putea sa-si confectioneze unelte doar din piatra neslefuita. Ghețarul s-a topit încetul cu încetul, retrăgându-se spre nord și nord-vest. În spatele lui se mișca în aceeași direcție și mamifere mari, și omul. Cât timp au călătorit până au ajuns în Finlanda și Marea Baltică, este evident din faptul că, între timp, întreaga fizionomie a naturii s-a schimbat și a căpătat treptat un caracter modern. Doar câteva exemplare de mamut au ajuns în Marea Baltică și au dispărut în curând. Omul care a venit aici știa deja să-și șlefuiască uneltele de piatră, era familiarizat cu arta olăritului etc.
Oricât de târziu, totuși, un om s-a stabilit pentru prima dată în spațiul Rusiei actuale, totuși, această eră este despărțită de zeci de mii de ani de atunci, despre care avem informații de încredere. Ce s-a întâmplat în acest interval lung și întunecat ne rămâne complet necunoscut. Ar fi, așadar, în zadar să aflăm cum se raportează omul primitiv al Rusiei cu locuitorii săi moderni. În urmă cu aproximativ

treizeci de ani, când știința antropologică tocmai se ivi, fondatorul antropologiei ruse, prof. Bogdanov, a crezut că a găsit craniile reprezentanților rasei primitive rusești în mormintele antice. Ulterior, el a încercat chiar să-i întâlnească pe acești bătrâni ai Rusiei cu un anumit trib: i-a considerat fie finlandezi, fie slavi. Dar în vremea noastră, antropologia și-a depășit deja începutul și a abandonat soluțiile îndrăznețe la întrebări atât de dificile și complexe. Ea nu îndrăznește acum

determina nu numai naţionalitatea, ci chiar rasa căreia îi aparţineau locuitorii primitivi ai Europei. Oamenii trăiesc pe glob de atât de mult și atât de mult încât au reușit să se amestece complet între ei. Prin urmare, nu există astfel de semne antropologice prin care ar fi posibilă împărțirea umanității în grupuri și familii naturale. A determina apartenența unuia sau aceluia oameni la cutare sau cutare rasă pură este la fel de imposibil ca și pentru a determina rasa câinilor de stradă. Reprezentanții tuturor „raselor” – în sensul antropologic al cuvântului – pot fi găsiți aproape oriunde pe glob. Și, așadar, trebuie să mărturisim că există un decalaj uriaș în cunoștințele noastre despre populația Rusiei, pe care nu există nicio speranță să îl umplem. Când izbucnește zorii vieții istorice, ne întâlnim cu naționalități deja cunoscute nouă și acum, a căror origine antropologică este învăluită în întuneric complet.

Trebuie adăugat că viața istorică a popoarelor, ca și cea preistorică, începe în Rusia mai târziu decât în restul Europei. Abia în preajma Nașterii lui Hristos, cu câteva secole mai devreme sau mai târziu, începem să primim vreo veste pozitivă sau probabilă despre populația Rusiei.

Dintre aceste știri, cele mai vechi se referă la Marea Neagră. Cât de mult, putem judeca, sudul Rusiei a fost locuit atunci de triburi care nu au jucat aproape niciun rol în istoria ulterioară a Rusiei. Cu aproximativ trei secole înainte de PX, sarmații încep să fie menționați aici. Pe baza numelor proprii, păstrate pentru noi de inscripțiile grecești, putem afirma că sarmații erau aceiași oameni care, în timpul migrației popoarelor, erau numiți alani, iar în cronicile noastre se numesc Yasov. Rămășițele acestui popor trăiesc încă pe versanții Lanțului Caucaz și sunt numite oseți. Ei aparțin aceluiași grup de popoare ariene sau indo-europene ca și slavii, germanii, grecii și romanii; dar și mai aproape decât de această secțiune (de vest) a arienilor, osetii stau de secțiunea de est - de medii și perși. Odată s-au răspândit prin sud, până la Dunăre; Înseși numele Dunării, Nistru, Nipru, Don, se pare că au fost date de acest popor: în limba osetă, cuvântul „don” înseamnă încă râu.

În locul acestei vechi populații „iraniene” din timpul istoric, un trib turcesc a avansat în sudul Rusiei, aparținând

gât la vastul grup de popoare Ural-Altai. Pentru a înțelege ce forță i-a împins pe turci în Europa, ar trebui să ne uităm în adâncurile continentului asiatic. Acolo am vedea, după indicațiile cronicilor chineze, cum la granițele vestice ale Chinei, timp de o mie de ani întregi după PX, au avut loc o serie întreagă de răsturnări politice, însoțite de catastrofe etnografice. Fiecare dintre aceste răsturnări, din secolul al III-lea până în secolul al XIII-lea d.Hr., a aruncat din Asia în Europa o nouă mulțime de nomazi turci, învinși în Asia, dar îngrozitori pentru Europa. Hunii (sec. IV) au fost urmați de bulgari, avari (sec. VI); apoi stăpânirea în sudul Rusiei a trecut pe rând la

khazari (sec. VI-X), Pechenga (IX-XI), polovtsieni (XI-XIII); în sfârşit, invaziile turceşti au fost urmate de cele mongole în persoana tătarilor, cele mai periculoase şi cele mai lungi de şedere în sud (sec. XIII-XVIII). Toate aceste valuri de nomazi, revărsându-se unul pe altul, au măturat fără urmă vechea „populație sedentară din sudul Rusiei, care odată hrănea Atena cu pâinea ei. Timp de o mie și jumătate de ani, au existat, desigur, intervale de odihnă. a stabilit relații puternice cu vecinii. În funcție de puterea hoardei, a fost fie o relație de alianță, fie o relație de loialitate. Dar, de îndată ce aceste relații au avut timp să se stabilească, una nouă a urmat vechiul val și a spălat anterioară fără urmă, хъ au așezat așezări și au constituit un amestec etnografic pestriț cu locuitorii graniței.Influența elementului turcesc s-a limitat însă la aceste depozite de pe malul mării de stepă.
Să ne întoarcem la alte două elemente etnografice, din care s-a format în principal naționalitatea rusă: finlandezii și slavii. Relația dintre ei rămâne departe de a fi clară. Un studiu al limbilor triburilor finlandeze a arătat, însă, că mult mai devreme decât slavii, vecinii finlandezilor erau germanii și lituanienii. Relațiile lor de vecinătate s-au stabilit, se pare, în jurul perioadei PX, finlandezii occidentali tocmai începuseră să se separe de finlandezii estici (mordovenii). Influența lituaniană a experimentat-o aceștia și alții (conform ultimei opinii a lui Thomsen) chiar și în timp ce au trăit împreună; pentru finlandezii estici, această influență a Lituaniei a persistat și după împărțire. Dimpotrivă,

finlandezii occidentali deja singuri, în afară de cei răsăriteni, au supraviețuit influenței germanilor (și anume, goților); și de altfel, era într-o perioadă în care limba gotică nu căpătase încă forma în care ne devine cunoscută în secolul al IV-lea d.Hr. Apoi, în cele din urmă, slavii devin și vecini cu finlandezii occidentali. Când slavii au intrat în contact cu finlandezii, acest lucru poate fi determinat și aproximativ din datele limbii. Se pare că limba rusă nu luase încă forma în care o întâlnim în cele mai vechi monumente ale secolelor IX-X. Concertul rusesc era pronunțat atunci ca u și i; o rusă se pronunța ca un a scurt *); plenitudinea vocii, care este o caracteristică a limbii ruse în comparație cu alte dialecte slave, nu sa dezvoltat încă pe deplin **); chiar și sunete nazale ***), a căror absență este de obicei considerată o altă trăsătură rusă, au fost încă păstrate în limba rusă în momentul primei întâlniri cu finlandezii. Astfel, trebuie să presupunem că această întâlnire a avut loc, aproximativ, în secolele V-VII după A.D.
După cum vedem, limba ne poate spune momentul în care toate aceste mișcări străvechi de popoare au avut loc în spațiul Rusiei. Limba rămâne principalul nostru asistent în stabilirea locului în care s-au întâmplat toate acestea. Denumirile geografice, de regulă, sunt păstrate mult după ce oamenii care au dat aceste nume dispar. Străine și de neînțeles pentru triburile care au luat locul acestui popor, numele geografice prind din nou viață în mâinile unui lingvist și ne pot spune lucruri curioase despre trecutul etnografic demult dispărut al unei țări date. Toată lumea cunoaște numeroasele nume ale râurilor rusești care se termină în ma și va. Recent, un specialist în limbile finlandeze, Veske, a demonstrat că acesta este în esență același sufix, care avea inițial sensul „râu”. Urmărind râurile care poartă nume similare, ajungem la concluzia că tribul care a dat aceste nume s-a răspândit cândva din nord-est.

*) Aceasta, însă, ar putea fi și o trăsătură a acelui dialect, care s-a dovedit a fi în vecinătatea finlandezilor occidentali, adică, probabil, belarus (Krivichi).
**) Permiteți-mi să vă reamintesc că „acordul deplin” este folosirea a două o în locul a slavului (barbă, păr, vm. barbă, păr). Cum s-a întâmplat acordul complet, lingviştii înşişi nu au decis încă.
*) <Gk=franceză. op; A=fr. în.
__41___
Rusia este departe la sud-vest, incluzând provinciile Kostroma, Vladimir, Moscova, Kaluga, iar de aici trece chiar în bazinul Niprului, și anume în regiunea cursurilor sale superioare și afluenților săi stângi, terminând cu Desna. În prezent, la est de această fâșie trăiesc două triburi de finlandezi aproape unul de celălalt: Cheremis și Mordovieni. În ceea ce privește mordovenii, știm că pe pământurile sale actuale trăiește deja la intrarea de o mie și jumătate de ani: în primul menționează prenumele istoricului Gotsky Iordan, iar în al 10-lea, este destul de precis. determinată de reședința permanentă a Byzantiyskiy Konstantin Bagryanorod. Același Iordan numește, alături de mordoveni, tribul Meri, bine cunoscut cronicilor noastre. Așezările lui Mary corespund doar zonei de distribuție a numelor râurilor tocmai conturate. Merey continuă să se numească până acum Cheremisa (mar, mari); iar din limba ei este explicată o întreagă masă de nume locale de râuri și sate din provinciile din centrul Rusiei. Astfel, nu poate exista nicio îndoială că cea mai veche populație, cunoscută de noi, din interfluviul central au fost finlandezii din est. Am văzut că, conform mărturiei limbii, finlandezii estici au experimentat o influență puternică a Lituaniei. Pentru a fi expuși acestei influențe, au trebuit să trăiască în vest decât au trăit mai târziu sau, dimpotrivă, Lituania a trăit mult mai la est? Numele geografice ne oferă un răspuns și la această întrebare. Pe baza acestora, se poate concluziona că așezările lituaniene s-au extins cândva, într-adevăr, la est, departe de regiunea Neman. Chiar și în memoria istoriei, în secolul al XII-lea, o bucată ruptă din tribul lituanian (golyad) a continuat să trăiască la câteva sute de mile de Moscova, în nordul provinciei Kaluga.
Să ne întoarcem acum la finlandezii occidentali. Despărțindu-se de cele răsăritene chiar înainte de marea migrație a popoarelor, ei s-au mutat treptat din cursurile superioare ale Volgăi spre nord-vest, în regiunea lacurilor. De aici, din Ilmen, Ladoga și Onega, finlandezii de vest au continuat să se îndrepte spre Marea Baltică. Se poate crede că detașamentele lor avansate, Livs și Kurons, în secolele IV-V ajunseseră deja pe coasta Baltică și că, în același timp, aproximativ, Karelianii au pătruns până la nord și vest de Ladoga. Mai târziu, tavasții s-au ridicat și s-au împărțit în două grupuri: unul a mers la sud de Golful Finlandei și s-a stabilit în Estland, celălalt s-a mutat de-a lungul țărmului de nord al golfului până la locul actual de reședință, așa-numitul. Tavastland. Finlandezii propriu-zis, strâns înrudiți cu tavasții, au venit ultimii;
42
parțial au rămas în Estonia, parțial, probabil peste golf, căutau căi către sud-vestul Finlandei. Toate aceste triburi stau acum în acele locuri unde au venit acum o mie de ani; dar istoria a măturat în urma lor urma pe care au lăsat-o în urmă în înaintarea lor spre vest. S-au păstrat doar semne că tribul Tavastov, cunoscut rușilor sub numele de Emi (sau poporul Gama), a trăit anterior mult mai la est. Avem tot dreptul să ne referim la triburile finlandezilor de vest și la oamenii dispăruți din Vesi, care locuiau de-a lungul afluenților din stânga

Volgai superioare. În cele din urmă, este foarte posibil ca oamenii „Gama” să-și fi dat numele râurilor, ale căror nume se termină în -nga, -enga, -yuga (finl. gok „= râu”). Nume similare sunt împrăștiate în nordul Rusiei, începând cu provincia Yaroslavl. Aici, însă, finlandezii occidentali s-au întâlnit deja cu finlandezii din grupul permian (Zyryens, Permyaks și Votyaks) și cu rude și mai îndepărtate ale finlandezilor, laponii. Acum doar mizerabilele rămășițe ale laponilor mai rezistă ici și colo pe Peninsula Kola; in vremuri stravechi, acest trib ocupa intregul spatiu vast de la vest de Dvina si la nord de lacul Ladoga. Datorită îndepărtării lor, nici laponii, nici grupul permian nu au putut, desigur, să joace vreun rol în formarea naționalității ruse.
Este timpul să ne întoarcem acum la așezarea inițială a triburilor ruse. Excluzând toate acele zone care, conform observațiilor noastre anterioare, au fost ocupate de iranieni și apoi de turci, lituanieni și finlandezi, va trebui să căutăm vechile așezări ale slavilor la sud de Neman și la vest de Niprul. De altfel, diverse considerente, care nu sunt locul de spus aici, duc la concluzia că nu departe de aceste locuri, în regiunea carpatică, pe Vistula superioară, în actuala Galiție și provincia Volyn, a existat cea mai veche loc de reședință al slavilor, pe care nu-l putem mânca decât din acest centru, în legătură directă cu mișcările germanilor, începând din secolul al III-lea d.Hr., slavii au început să se răspândească la vest până la Oder, la sud până la Dunăre și la nord-est. , în sus pe Nipru și afluenții săi. Am văzut deja că nu mai târziu de secolul al VII-lea, slavii au tăiat centura așezărilor lituaniene de pe Niprul de sus și s-au ciocnit (undeva în apropiere de Muntele Valdai) cu finlandezii de vest. Probabil că, până în acest moment, așezările slave reușiseră deja să întindă o altă ramură lungă -: spre est, prin Desna și Seim, până la Dova. Două sau trei secole mai târziu (secolele IX-X), suntem deja dincolo

suntem o turmă de triburi est-slave așezate în cele din urmă în regiunea Nipru - chiar în acele locuri, care rămân apoi pentru urmașii lor timp de secole. Mișcările aici au fost, desigur, în lumina istoriei; dar aceste mişcări nu au produs mari schimbări în componenţa tribală a bazinului Niprului. Principalele diferențe tribale, aparent, deja în acest timp străvechi au fost determinate cu suficientă distincție; fiecare trib își ocupase deja teritoriul definit și se ținuse de „pământul” său cu o tenacitate și o constanță remarcabile. Liniile princiare din secolele XI-XIII au putut accepta doar aceste „pământuri” tribale ca bază pentru determinarea limitelor posesiunilor lor (vezi în continuare harta principatelor din secolele XI-XIII).
Pentru noi, însă, întrebarea este mai interesantă: ce s-a întâmplat cu triburile antice rusești după ce teritoriile principatelor antice au fost amestecate și au intrat în combinații politice noi și mai mari ale secolelor XV-XVI? Numele tribale vechi dispar în această perioadă de timp, îngreunându-ne sarcina. În loc să înlocuiască numele, există un semn nou, mai de încredere: trăsăturile limbii. Dialectele ruse s-au format, desigur, nu atunci când ne-au devenit cunoscute pentru prima dată. Diferența de adverbe ar trebui să se întoarcă la o diferență anterioară de timp între grupurile tribale. Cum se raportează dialectele rusești moderne cu triburile antice?
Trebuie să recunoaștem că este destul de dificil să răspundem la această întrebare acum, când nici triburile antice, nici dialectele moderne nu au fost studiate corespunzător. Dar totuși, se poate îndoi și ezita doar în anumite limite: este important să se contureze și aceste limite, deoarece nu sunt întotdeauna respectate.

Dialectele ruse sunt de obicei împărțite în două secțiuni: rusă de nord și rusă de sud (sau rusă mică). De la ultimul, cât mai aproape de locul inițial de reședință al slavilor estici, vom începe. Pe harta atașată, patru dialecte aparțin dialectelor pur Mici Ruse. Fâșia de-a lungul graniței de vest cu Austria este un mic fragment din dialectul Chervonorussky, adiacent aceluiași dialect al locuitorilor ruși din Galiția. Pornind de la această fâșie, se întind de la vest la est pe trei rânduri - trei nuanțe principale ale dialectului ucrainean: nord-HO-, mijloc și sud-ucraineană. Căror locuitori antici ai acestor zone le corespund micii ruși de astăzi?
Devastarea produsă în sud de nomazii turci ne-a făcut mult mai ușor să explicăm această ghicitoare. Toate zonele de la sud de cursul Desnei si de la linia trasata intre
44
Kievul și colțurile superioare ale Bugului de sud, desigur, nu și-au putut păstra populația veche, deoarece au fost complet devastate de turci. Populația actuală din toate aceste locuri, fără îndoială, a venit aici ca noi coloniști din vest. Astfel, din lista popoarelor antice din sudul Rusiei, putem tăia o jumătate bună.
Harta dialectelor ruse.
Khtsim) și South - Great Russian și (kakachim) adverbe.
dialecte poloneze. dialectul Chervonorussky.
Nord-1
_ ! ucrainean
În medie. > vorbesc.
Sud I
Toate aceste dulebs, străzi, Tivertsy, chiar și pajiști și o parte semnificativă a drevlyanilor și nordicilor, probabil nu au supraviețuit epocii invaziilor turcești. Dar populația care a supraviețuit la periferia cea mai apropiată și-a putut păstra cu greu puritatea etnografică: adevărul este că aici s-au așezat, unul după altul, aceiași turci, alungați de nou-veniți, propriile lor rude, –
45
din stepă. Populația de frontieră era astfel fie străină, fie mixtă. Locuitorii districtului Skvirsky din provincia Kiev. s-au numit polovtsieni în secolul al XVI-lea.
Putem, prin urmare, să căutăm orice populație slavă pură și nealterată doar în vestul provinciei Kiev. Populația antică a provinciei Volyn a fost numită așa - Volhyniens; dar acest nume nu ne spune nimic, din moment ce evident nu înseamnă compoziția tribală a locuitorilor, ci doar poziția lor geografică. Astfel, componența etnografică a populației Volyn rămâne un mister pentru noi până în secolul al XIV-lea, când acest mister este imediat lămurit. Cert este că la acea vreme Volinia, împreună cu Galiția, a început să fie numită în surse „Mica Rusia”, și în același timp, la periferia opusă a ambelor zone, se găsesc semne clare că locuitorii vorbesc dialectul, pe care acum îl numim Micul Rus. În Galiția, fără îndoială, „croații albi” au trăit în vremuri străvechi. Nu există niciun motiv să credem că abia în secolul al XIV-lea ei și-au făcut drumul de aici în Volhynia și i-au înlocuit pe volinieni. Astfel, dobândim încredere că vechii din Volyn erau deja strâns înrudiți cu croații și, împreună cu ei, aparțineau strămoșilor tribului Micul Rus.
Trebuie, așadar, să considerăm cursurile superioare ale Nistrului, cele două Bugov și Pripet drept cel mai vechi loc de reședință al Micilor Ruși cunoscut de noi. De aici, persecutați de ordinul de stat polonez, de estorcări domnești și de persecuții religioase, mase de ruși

obișnuiți și-au croit drum spre sud-est timp de secole. Turcii au amenințat însă dinspre sud-est, iar acest pericol i-a forțat pe Micii Ruși deocamdată să-și păstreze mișcarea la nord de stepă. Harta etnografică ne-a păstrat o istorie mută a acestei lupte între două tendințe opuse. Fâșia îngustă a dialectului nordic ucrainean amintește de vremea în care pericolul cel mai mare amenința din partea stepei, când în vecinătatea Jitomirului populația era înclinată spre o alianță cu tătarii (sec. XII). Ucrainenii din nord au rezistat într-o oază inaccesibilă de-a lungul izvoarelor Pripetului și de-a lungul întregului curs al Styrului. În afara acestei oaze, populația din nordul Ucrainei a supraviețuit doar într-o fâșie îngustă de la Luțk la Jitomir și Kiev. Mai mult dincolo de Nipru, fâșia dialectului ucrainean de nord devine mai largă, acoperind întreaga zonă a provinciei Cernihiv. la sud de Desna si partea de nord a Poltavei. Oare pentru că aici a fost întotdeauna mai ușor să respiri
46
partea stepei, sau pentru că stepa încetase să mai fie formidabilă când au venit aici ucrainenii de nord? Răspunsul va fi diferit, în funcție de faptul că vedem în populația locală descendenții unui trib străvechi de nordici care au supraviețuit înfrângerii tătarilor, sau noi nou-veniți care s-au stabilit în aceste locuri după ce pericolul a trecut. Mai sus, am respins prima presupunere. De aceea, acum trebuie să-l acceptăm pe al doilea. Ucrainenii de nord s-au stabilit pe malul stâng al Niprului, probabil între secolele al XIV-lea și al XVI-lea.
Cu siguranță se poate vorbi despre banda de mijloc a dialectului ucrainean. Partea Zadneprovskaya a acestei fâșii se află chiar la granița devastărilor turcești și tătare. Abia în secolul al XVI-lea, populația locală a început să-și revină după aceste devastări. Numai în acest secol ucrainenii din zona de mijloc au putut avansa în provincia Kiev. Mai la est, peste Nipru, ei au fost alungati doar prin unirea finala a Lituaniei cu Polonia. După ce au stabilit în prima jumătate a secolului al XIV-lea provincia Poltava, la mijlocul secolului s-au repezit în mulțime pentru a alerga mai departe, în provincia Harkov. În cele din urmă, așezările ucrainenilor din sud, în părțile lor cele mai vechi (provincia Podolsk, la sud de Kiev, Harkov și Voronej), nu datează înainte de secolul al XVII-lea. Cele de mai târziu (în provinciile Herson și Ekaterinoslav) au apărut abia în secolul trecut, când stepa a devenit complet sigură.
Să trecem acum la zone în care devastarea nomazilor a ajuns rar sau deloc. La nord de dialectul ucrainean, pe acesta și pe celălalt mal al Niprului, se întind pădurile Pripet și Desna. Dialectele populare ale ambelor Polesie, numite „Polesian”, sunt de natură tranzitorie. Dialectul locuitorilor din Pripet face o tranziție de la Micul Rus la Belarus; locuitorii pădurii Cherpigovsky vorbesc o limbă de tranziție de la rusă mică la rusă mare. Numai acest fapt, dacă doar îl considerăm ferm stabilit, ar trebui să indice că populația ambelor câmpuri este mixtă. Dar este greu de spus ce rol a jucat populația antică în acest amestec, care de data aceasta, probabil, nu a mers nicăieri și nu a dispărut. În vremuri străvechi, Dregovichi din nord și Drevlyani din est, s-au ciocnit în Pripet. În spatele Desnei ar fi trebuit să se păstreze rămășița nordicilor. Limba acestor triburi a fost inițial de tranziție sau a fost mai curată înainte; în acest din urmă caz, de care dintre elementele sale constitutive era mai aproape, de Micul Rus,
47
sau la marele rus și bielorus - toate acestea sunt întrebări, la. care nu poate fi rezolvată în starea actuală a cunoştinţelor noastre.

În ceea ce privește tribul belarus, problema se rezolvă mai ușor. Actualele așezări ale belarușilor corespund aproape în totalitate în limitele lor distribuției Krivichi conform cronicii noastre antice. Întrebarea poate fi doar despre unde s-a dus Radimichi, care locuia pe teritoriul provinciei Mogilev. Dar chiar și această întrebare poate fi rezolvată cu siguranță, fără a pătrunde în cea mai veche perioadă a istoriei Rusiei. Teritoriul provinciei Mogilev a fost supus la atâtea devastări în timpul lungii lupte dintre Rus' moscovit şi lituanian, încât populaţia ei antică cu greu a putut fi păstrată *).
Odată cu trecerea la Marele Trib Rus, dificultățile cresc din nou și devin insolubile. Lingviștii împart marele dialect rusesc în nordul și sudul marele rus; între ambele în Volga Mijlociu există un dialect intermediar, pe care Dal l-a numit „est”. Relațiile reciproce dintre aceste adverbe, și cu atât mai mult împărțirea lor în dialecte, sunt departe de a fi clare de către specialiștii în istoria limbii. La fel de puține au fost făcute antropologii pentru a elucida tipul fizic al Marelui Rus.
Principalul interes al întrebării constă în faptul că, fără îndoială, avem de-a face aici cu o zonă colonizată ulterior de slavi, și trebuie să-și asume confuzia cu locuitorii originari, finlandezii. Dar, în primul rând, care dintre triburile slave a colonizat regiunea Volga? Afluentul slav al Volgăi venea de sus, din Novgorod, sau din vest, din regiunea Smolensk a Krivici, sau din sud, din Oka, din regiunea Vyatich? Sau, în cele din urmă, toate aceste trei curente au existat și s-au contopit într-unul singur? Poate că un răspuns ar sta și în observațiile despre distribuția adverbelor. Pe harta adverbelor, aproximativ, este indicată o linie, la nordul căreia se află Marii Ruși! ei vorbesc despre, iar la sud - pe a. Adverbele rotund și rotund ne indică, fără îndoială, două fluxuri paralele de colonizare: unul, care se îndreaptă din regiunea Novgorod în josul Volga; celălalt din regiunea Smolensk din Krivichi și din regiunea Vyatichi (provincia Kaluga.) în josul Oka. Acum, bielorușii din regiunea Smolensk și marii ruși din provincia Kaluga și ryazanienii sunt la fel. Dar când și cum a apărut această similitudine în vorbire este destul de dificil de decis. Cât timp au bielorușii

*) Și chiar dacă a supraviețuit, există motive de a crede că deja în cea mai veche epocă, Radimichi au fost în mare măsură asimilați de nordici.

iar Marii Ruși de Sud au început să strige, despre asta lingviștii au păreri cele mai opuse. Dacă Akaniye este foarte vechi, atunci s-ar putea presupune că a existat o relație străveche între Krivichi și Vyatichi. Dacă, dimpotrivă, akaniye este unul dintre fenomenele târzii ale limbii, atunci ar fi putut apărea și ca urmare a influenței unui trib asupra altuia; și apoi este întrebarea care trib a exercitat influență. Istoricul cere presupunerea că Krivichi i-au influențat pe Vyatichi și – împreună cu ei, sau singuri – au creat dialectul Ryazan de la sfârșitul (secolului XIV); dar lingviştii au exprimat o opinie contrară. În orice caz, există multe lucruri obscure și misterioase în legătură cu dialectul rusesc de Sud și cel din Belarus. Pe de o parte, există atât de multe în comun între ei, încât belarusul a fost considerat de mulți și este parțial considerat încă unul dintre dialectele Marii Ruse de Sud. Pe de altă parte, dimpotrivă, în belarusă există trăsături atât de fundamentale care au forțat-o să fie evidențiată ca un grup special, egal în drepturi cu Marea Rusă și Micul Rus. Fie că trăsăturile legate de dialectele belaruse cu dialectele

ruse de sud-mare provin din relația lor inițială, sau au apărut prin influența ulterioară a unuia asupra celuilalt și care anume asupra cărora, toate aceste întrebări pot fi rezolvate numai de limbi.
Problema amestecării slavilor cu finlandezii rămâne, de asemenea, încă incomplet rezolvată. Cu toții suntem gata să recunoaștem trăsăturile finlandeze în tipul Marelui Rus; dar, cu toate acestea, semnele fizice ale amestecării nu sunt încă susceptibile de o definiție științifică precisă. Într-o lucrare recentă, prof. Am găsit un zoograf, a fost o confirmare antropologică a așteptărilor noastre a priori: slavul s-a dovedit a fi un blond înalt, finlandezul o brunetă scundă; în mijlocul Volgăi, autorul s-a gândit să găsească urme ale diferitelor grade de confuzie între unul și celălalt. Din păcate, antropologii au distrus cifrele pe care Prov. Zograf și-a bazat concluziile și am rămas din nou cu aceleași presupuneri.
Rămâne să menționăm răspândirea dialectului rusesc nord-mare în nordul Rusiei, în bazinul Pomor. Acest adverb, fără îndoială, a apărut aici împreună cu coloniştii din Novgorod. Din cele mai vechi timpuri, novgorodienii încep această mișcare spre est și nord-est, dincolo de „drag” (adică, bazinul hidrografic) al bazinului lacului. Ei apar pentru prima dată aici ca colecționari de tribut; atunci ei încep să exploateze bogăția locală a pădurilor în calitate de industriași, fie prin intermediul localnicilor

sate, sau cu ajutorul „trupelor” din Novgorod: în cele din urmă, ei aleg între ei cele mai bune pământuri de-a lungul râului, deja ca coloniști stabiliți. Desigur, tot acest curs al colonizării novgorodiene are loc treptat, de-a lungul mai multor secole. Încă din secolul al XI-lea, aventurieri îndrăzneți separați pătrund din Novgorod aproape până în Urali; dar până la sfârșitul secolului al XII-lea, stăpânirea Novgorodului la est de Dvina rămâne foarte fragilă. Se exprimă exclusiv în tribut, care este plătit cu mare reticență și neregulamentar de către străini, răzvrătindu-se din când în când și chiar ucigând colecționari. Dar nici la vest de Dvina, puterea novgorodienilor, se pare, nu a fost însoțită de colonizare până la jumătatea secolului al XII-lea. În secolul al XIII-lea, începe lupta novgorodienilor cu prinții din Suzdal pentru târât, de la Tver până la Ustyug. Această luptă duce la dezangajarea reciprocă, iar colonizarea liberă a Novgorodului se presupune a fi limitată. Începând cu secolul al XIV-lea, influența moscovite a fost pe drum dinspre sud. În acest moment, regiunea cea mai estică, ferm colonizată de novgorodieni, se dovedește a fi cursul Dvinei: trebuie adăugat că în ultimul sfert al aceluiași secol al XIV-lea, coloniștii liberi din Novgorod reușesc să facă ultimul efort și se îndreaptă spre Vyatka. Apoi, Novgorod este atras în luptă, care devine din ce în ce mai mult o luptă pentru existență. Cum această luptă și rezultatul ei în continuarea colonizării este evident din faptul că și acum așezările străine ale finlandezilor din grupul Permian încep chiar în locurile în care s-a oprit colonizarea Novgorod din secolul al XIV-lea.
S-a realizat un eseu geologic conform articolelor anilor. Nikitin (Sur la constitution des dépôts quaternaires en Kussie et leurs relations aux trouvailles résultants de l'activité de l'homme préhistorique) și Chernyshev (Aperçu sur les dépôts posttertiaires en connexion avec les trouvailles des restes de la culture préhistorique au nor d et à l 'est de la Kussie d'Europe) în Congrès international d'archéologie préhistorique et d'anthropologie. 11-me sesiune, à Moscou vol. IM 1892.
Teorie prof. Bogdanov este prezentat într-o serie de lucrări rezumate

în articolul său: quelle est la race la plus ancienne de la Kussie centrale? Vezi aceleași Proceedings of the International Congress and my "Scientific Review" în Russkaya Mysl, 1892. Un rezumat al literaturii vechi despre etnografia istorică a Rusiei este făcut în al doilea volum al lucrării numite anterior a lui Schnitzler, L'empire des Tsars. Nu există un cod general mai nou. Pentru identitatea iraniană a sarmaților, vezi Müllenhoff. Deutsche Alterthumskunde, vol. W; articol de V. t. Miller: Urme epigrafice ale iranismului în sudul Rusiei. <Jurnal Min. Nar. Proev., Ch. CCXLVn. otd. 2 și propriile studii osetiene, vol. IL. Despre turci, vezi Hermann Vámbéry „Ursprung der Magyaren. Leipz. 1882 și de propriul ei Las Tür-kenvolk, Leipz., 1885. Despre rolul turcilor în sudul Rusiei în cea mai veche epocă, eseuri despre ISTORIA culturii ruse.   4
50
mânca. P. Golubovsky, pecenegi, turci și cumani înainte de invazia tătarilor; Istoria stepelor din Rusia de Sud în secolele IX-XIII. Observații asupra conexiunilor istorice ale limbilor finlandeză, gotică, lituaniană și slavă au fost făcute în scrierile omului de știință danez V. Thomson. Den gotiske sprogklasses indflydelse pâ den finske, Copenhaga, 1869 (traducere germană 1870, Halle) și Berõringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. Copeng. 1890, iar un om de știință finlandez pierde. I. Mikkola, Bcrührungen zwischen den westfi.nniseh.eii und slavischen Sprachen. I. Slavische Lehnworter in den westfinnisclien Sprachen-Helsingfors, 1894 (în Mémoires de la société finno-ougrienne. VIII). Pentru observații privind distribuția numelor de râuri finlandeze, vezi Veske: Relații culturale slavo-finlandeze în funcție de limbă. Kazan, 1890 (în „Proceedings of the General Archaeology, History and Ethnography under Kavan, univ." T. USh, vol. I) și I. I. Smirnova, Votyaki (ibid. vol. VIII, numărul 2), proprii lui Permyaks (ibid. . vol. IX. numărul 2), Mordva (ibid. vol. X) și un articol rezumat în Proceedings of the Moscow session of the International Congress of Anthropology and Preistory. arheologie, vol. I. Despre relația Mariei cu Cheremis, vezi articolul lui T. Semenov la această rubrică (La întrebarea etc.). S-a făcut o schiță a așezării finlandezilor occidentali, pe baza lui Aspelin, conform lui Schubergson. Finlands Historia.KapTa a principatelor ruse in secolele XI-XIII. în legătură cu triburile antice, întocmite pe baza lui Ξ. Barsova, Eseuri despre geografia istorică rusă, ed. 2, 1885, Varşovia; de ea Materiale pentru dicționarul istorico-geografic. 1865, Vplna, și lucrări despre istoria principatelor individuale ale Rusiei Kievene, în special L£. Grușevski, Eseu despre istoria pământului Kiev până la sfârșitul secolului al XIV-lea, Kiev, 1891 și Dovnar-Zapolsky, Eseu despre istoria ținuturilor Krivici și Dregovici până la sfârșitul secolului al XIII-lea, Kiev, 1891. Pentru rusă dialecte, vezi articolul lui Dahl din Vestnik Russ. geogr. societate", 1852 și numărul IV. al său „Dicționar explicativ", Potebni, Două studii asupra sunetelor limbii ruse, A. Sobolevsky Prelegeri despre istoria limbii ruse, ed. 2nd, Sankt Petersburg, 1891. JSio Eseuri din istoria limbii ruse, Eseuri despre dialectologia rusă („Antichitatea vie", 1892), Buddha, despre dialectologia marilor dialecte rusești (un studiu al trăsăturilor dialectului Ryazan).), Varşovia, 1892; A. Şahmatova. La problema formării dialectelor ruse. "Rusă. Filologie. Buletin", 1894, A. Smirnova, Colecție de monumente antice rusești și mostre de vorbire populară rusă. Varșovia, 1882. Pe lângă aceste lucrări, ajutoare pentru alcătuirea hărții dialectelor au fost: harta etnografică a lui Rit-Tikh și Harta dialectelor și

dialectelor rusești de sud, compilată în 1871 și publicată în Proceedings of an etnographic-statistical expedition to regiunea Rusiei de Vest; Materiale și cercetări, colectate. P. P. Chubggnsky, vol. VII, nr. 2, Sankt Petersburg, 1877. Despre Marii Ruși, vezi articolul prof. Anuchin, în Enciclopedie. Dicționar” de Arseniev și Petrușevski. Teorie prof. Ξ. Yu. Zograf este descris în studiile sale antropometrice ale populației masculine din Marea Rusă din Vladim. provinciile Yaroslavl și Kostroma. M. 1892, şi infirmat în broşura anilor. A. A. Ivanovsky z A. G. Rozhdestvensky: Cât de adevărate sunt concluziile prof. N. Yu. Zograf etc. și au aceste „Investigații” vreo valoare științifică? Moscova, 1894. Despre momentul înființării lui Vyatka, vezi „Două rezumate citite la reuniunea Congresului arheologic al VP de la Yaroslavl”. Vyatka, 1887. Aici, ca și în alte cazuri, sunt denumite doar acele manuale care fie au servit direct la alcătuirea eseului, fie pot ajuta cititorul să se familiarizeze temeinic cu subiectul prezentării.

SH.

Semnificația colonizării Rusiei. – Colonizarea nordului: rolul mănăstirilor. – Limitele extreme ale devastării în sud-est. - Protecția „țărmului” și dispozitivul barierei Tula. – Colonizarea pe Kama și Belaya. – Deplasare ulterioară spre sud și dispozitivul liniilor Belgorod, Simbirsk și Zakamsk. - Reducerea teritoriului armatei Don. - Colonizarea militară a regiunii Volga până la mijlocul secolului al XVII-lea. – Colonizarea provinciei Iset. – Succesele colonizării în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. – Colonizarea Novorossiya. - Dispozitivul liniei caucaziene. – Colonizarea regiunii Volga.

Am văzut că în Rusia, ca și în restul Europei, procesul de amestecare și așezare tribală începe în epoca preistorică. Dar începutul erei preistorice, care coincide cu apariția omului, pentru Rusia aparține unui timp incomparabil mai târziu decât pentru Occidentul european. În același mod, trebuie să căutăm mult mai târziu sfârșitul acestor mișcări și fuziuni etnografice în Rusia. În Occident, mișcarea maselor etnografice s-a potolit în termeni generali în secolele VIII-IX: astfel, Europa sa așezat pe loc în momentul în care istoria noastră tocmai începuse. Procesul de influență a principalelor elemente tribale din Europa de Vest până în acest moment era aproape încheiat și este nevoie de multă muncă pentru ca oamenii de știință moderni să descopere care sunt aceste elemente constitutive, care au format actualul tip național al francezului, italianului, etc. Doar spațiul cel mai apropiat de Rusia între Vistula și Elba constituie o excepție în ambele cazuri. Nici aici, în Rusia, nu este ușor să înțelegem cele mai vechi mișcări și amestecuri de triburi; dar același proces continuă cu noi de-a lungul istoriei, din preistorie până în prezent, și până astăzi nu poate fi considerat complet încheiat. Diversitatea compoziției tribale transformă în continuare Rusia într-o etnică vie

*

52

muzeu grafic de diferite naționalități; populatia straina o gasim aici in diverse stadii de rusificare. În timp ce în vestul Europei, încă de pe vremea migrației popoarelor, aproape fiecare bucată de pământ are propria sa graniță, propriul proprietar, la noi procesul de așezare a locuitorilor în spații goale și deținute parcurge ca un fir roșu prin toate. istorie. Acest proces de colonizare a pământului rusesc este la fel de departe de a fi încheiat în prezent, ca și procesul de îmbinare a diferitelor elemente etnografice ale populației ruse.

Pentru a înțelege cursul general al dezvoltării istoriei Rusiei, cunoașterea colonizării pământului rusesc, cel puțin în termeni generali, este absolut necesară. Nu ne vom opri. colonizarea nordului rusesc. În termeni esențiali, această colonizare a fost finalizată, așa cum am văzut, deja în perioada Novgorod. Oprită în secolul al XIV-lea pe Dvina, colonizarea nu a mers mai departe spre est, în ciuda asistenței pe care guvernul de la Moscova o acordă activității misionare a lui Ștefan de Perm. Mișcarea ulterioară de colonizare are loc numai în sudul și nordul zonei acoperite de poporul Novogorodsk. La periferia sudică, micile rânduri ale prinților Belozersky și Yaroslavl, probabil, încearcă să-și populeze micile lor lotiuni; concomitent cu acestea, în secolele XIV și XV, s-a dezvoltat și activitatea de colonizare a mănăstirilor în jurul Vologdei.
În ceea ce privește rolul mănăstirilor ca colonizatori ai nordului, există câteva idei exagerate. De fapt, mănăstirile sunt rareori pionierii colonizării; ele apar în cea mai mare parte în locuri pașnice și chiar populate. Până în secolul al XIV-lea, știm doar două mănăstiri din nord care ar putea avea semnificație de colonizare *). În secolul al XIV-lea, aici au apărut aproximativ 17 mănăstiri, în secolul al XV-lea. - aproximativ 22; dar dintre primii doar 7, dintre cei din urmă 13 joacă un rol în procesul de colonizare. Cele mai multe dintre aceste 20 de mănăstiri sunt aglomerate în trei județe învecinate ale provinciei Vologda (Gryazovets, Vologda și Kadnikovsky). Abia în secolul al XVI-lea mănăstirile și-au făcut drum spre istmul dintre Lacul Ladoga și Onega, au coborât pe Sukhona și au urcat pe Vychegda.
*) Paleostrovsky pe insulele Lacului Onega și Spaso-Kamenny pe insulele Lacului Kubensky.

Voi întâlni mănăstirile lui Ștefan, care sunt cu mult superioare în rolul de colonizatori: în cele din urmă, în același secol al XVI-lea, la marginea nordică a colonizării Novgorod, la Marea Albă, activitățile de colonizare ale Mănăstirii Solovetsky și Trinity Sergiev încep într-un scară extinsă. Mai departe, în secolul al XV-lea, se alătură un alt element nou: colonizarea schismatică. Dar ar fi greu de decis în ce măsură afluxul de populație spre nord a fost sporit de persecuția schismei. Aparent, problema de aici s-a redus nu atât la apariția unei noi populații, cât la deplasarea celei vechi în aceleași limite ale bazinului Pomeranian.
Adevărata zonă de colonizare este sud-estul Rusiei, parțial locuită de străini, parțial devastată de nomazi. Mișcarea populației spre sud-est poate fi urmărită cu mult mai multă distincție decât colonizarea nordului. Motivele pentru aceasta sunt că, în primul rând, așezarea din sud-est are loc mai târziu decât așezarea nordului, iar în al doilea rând, populația se deplasează aici în mase întregi și, în al treilea rând, deplasarea acestor mase are loc sub influența și controlul direct al guvernul de la Moscova, care a preluat granița de sud de apărare și din apărare a trecut nesimțit la ofensivă.
Pentru a determina zona de colonizare de sud-est, trebuie în primul rând să stabilim limita extremă a devastării cauzate de raidurile din stepă. Aceste raiduri au început, după cum am văzut, cu foarte mult timp în urmă și au fost efectuate cu forță intermitentă. Ultima dată raidurile s-au intensificat când relaţiile paşnice dintre Rus' şi Hoarda de Aur s-au deteriorat: mai exact, când Hoarda, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, a început să scadă, şi. Hanii Hoardei au pierdut ocazia de a-și păstra propriul murz în ascultare. Cea mai puternică dintre aceste murze a început imediat să formeze o serie

întreagă de posesiuni independente, printre care posesiunile hoardelor Crimeea și Nagai au ieșit în prim-plan.
Populația rusă, învecinată calm cu tătarii, după ruperea relațiilor pașnice, a fost nevoită să se deplaseze rapid spre nord, departe de stepă. Întregul sud al Rusiei, începând cu provincia Oryol, era deja un deșert perfect în secolele XIV și XV. Acum, chiar și în nordul provinciei Oryol, în Tula și Ryazan, populația a încercat să rămână mai aproape de Oka, în principal între Oka și Pronya cu Upa, și mai la est, între Oka, Volga, Pyana și Tesha. .
A început lupta planificată a Moscovei cu dușmanii de stepă

abia de la mijlocul secolului al XV-lea, adică tocmai când tocmai se formase regatul Kazanului și când atacurile Hanatului Crimeea intensificat au devenit deosebit de dificile. Nevoia de protecție a devenit atât de mare încât a fost necesar cu orice preț să se găsească mijloace pentru a o satisface. Statul moscovit încă nu era suficient de puternic pentru asta în acel moment. La început, s-a limitat doar la ceea ce era absolut necesar pentru propria sa autoconservare. A decis să apere cea mai apropiată graniță naturală, „țărm” (Oki). Dar nici pentru apărarea „țărmului” nu a folosit forțele proprii, care nu fuseseră încă create, ci forțele prinților tătari asistenți. Astfel de prinți „slujitori” apar în a doua jumătate a secolului al XV-lea în orașele de-a lungul Oka: în Kashira, în Serpuhov, în Kasimov.
Atâta timp cât aliatul Moscovei, Mengly Giray, a stat în Crimeea, această măsură simplă părea suficientă. Dar s-a dovedit a fi prea slab atunci când Mengly-Girey l-a înlocuit pe Mahmet-Girey, ostil Moscovei, și când cele trei hanate - Crimeea, Astrakhan și Kazan, s-au unit în mâinile dinastiei Girey. Teribilul raid din 1521 a arătat că serviciile prinților nu au putut salva Moscova de surprize din stepă. A trebuit să fac un nou efort și să mă ocup de protecția regulată a „țărmului”. Regimente încep să fie trimise la „țărm” în fiecare an, iar la sud de Oka sunt postate și trupe de gardă în locuri cunoscute. Pe la mijlocul secolului al XVI-lea a fost astfel creată prima linie corectă de apărare. Locurile trupelor de campare devin cetăți; între ele sunt arbori și crestături. Direcția generală a liniei defensive se vede pe hartă, unde această linie era luată ca graniță a populației așezate la mijlocul secolului al XVI-lea *). La est de Shatsk, populația rusă trăia deja printre străini și nu îndrăznea să se mute la sud de la Zapyanye, care fusese colonizată în secolul al XIV-lea. Chiar mai spre est, odată cu capturarea regatului Kazanului, Moscova devine un picior ferm în regiunea Volga din a doua jumătate a secolului. Înainte de cucerirea Kazanului, populația rusă a rămas doar în partea superioară a Vyatka și Kama; acum colonizarea rusă face progrese uimitor de rapid
*) T. naz. Linia Tula: Putivl, Rylsk, Trubcevsk, Bryansk, Karachev, Volhov, Mtsensk, Krapivna, Tula, Dedilov, Epifan (și mai devreme: Mihailov, Pronsk), Ryazhsk și Piadk, toate aceste fortărețe de graniță au fost construite sau re-fortificate între 1550- 15 60 g .G.

în bazinul Kama; împreună cu asta se deschide un drum larg spre Siberia. În 1558-68 Frații Stroganov au primit primele certificate pentru „locuri goale” de-a lungul Kam și Chusovaya, unde „înainte de aceasta, pământul arabil nu fusese arat și curțile nu fuseseră înghețate”. Au mai trecut zece ani de la ultima hrisovă, iar grefierul regal a găsit pe terenurile acordate de către Stroganovi 35 de sate și reparații cu o populație de până la 1.500 de oameni. Zece ani mai târziu, cazacii Stroganovilor și-au găsit drumul spre Siberia, iar

coloniștii și aventurierii ruși i-au urmat acolo într-un dosar continuu. Pe drumul din Rusia spre Siberia, posesiunile Stroganovilor au reprezentat pentru ei o oprire intermediară, unde s-au odihnit și s-au aprovizionat cu noi forțe.
La fel de repede, după capturarea Kazanului, stăpânirea rusă de-a lungul râurilor Belaya și Ika și de-a lungul întregului curs al Volgăi a fost creată și întărită. Concomitent cu Astrahanul, Moscova îi subjugă pe bașkiri, care anterior i-au ascultat pe nagai; subminând astfel dominația Nagaiților, guvernul de la Moscova îi constrânge și îi debilită în mod sistematic pe cei din urmă prin construirea de orașe fortificate de-a lungul Volgăi și în inima Bashkiriei (Samara, Tsaritsyn, Saratov, Ufa).
Direct la sud de linia Tula, lucrările de construire a unor noi orașe au continuat nu mai puțin vioi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În acest timp au apărut majoritatea orașelor din provincia Oryol; orașele din vestul provinciei, care existau mai devreme, au fost din nou fortificate sau reconstruite. La sud de provincia Oryol. apare în ultimii ani ai secolului al XVI-lea Belgorod; Voronezh este aliniat puțin mai devreme.
Timpul Necazurilor oprește imediat toată această mișcare spre sud. Cele mai sudice avanposturi (cum ar fi Tsarev-Borisov) dispar fără urmă. „Căile” tătare *) sunt din nou călcate în picioare de nomazi; populația fuge din bazinul râului Oskol (pe ambele maluri ale căruia se întind două „cărări”) și caută refugiu pe afluenții forestieri ai Donețului, în jurul Belgorodului, sau pe și mai îndepărtat Voronezh, protejat de pădurile Liniștii. Pin. La nord de Belgorod, în provincia Kursk, unde converg toate căile tătare (pe bazinul hidrografic al afluenților Don, Nipru și Oka), populația nu a decis încă să se stabilească. Situația colonizării este într-o asemenea stare, când guvernul, revenit din frământare și experimentat, în timpul celui de-al doilea război polonez (1634), toate neplăcerile graniței, deschise din partea stepei, sunt din nou luate pentru construcție și colonie.
*) Drumuri: vezi harta. Calea de Vest a fost numită Muravsky; la est este Izyumek, cel mai estic este Kalmius.

activitate rațională. Timp de douăzeci de ani (1636-1656), acum se creează trei noi linii defensive, alăturate: Belgorod, Simbirsk și Zakamskaya *). Pe aproape toată lungimea acestei linii, guvernul a trebuit să construiască noi orașe, special în scopul apărării; în multe locuri a trebuit să creeze o populaţie împreună cu oraşele. În partea de vest a liniei, populația, însă, în unele locuri a depășit chiar „linia fortificată; dar în partea de est, unde colonizarea liberă a avut mult mai puțin succes, a fost necesar să se transfere forțat coloniștii pe linie. Astfel. , coloniștii din Temnikov, Korsun au fost transferați la Insar - de la Alatyr, la Simbirsk, de la Tetyushi.Unde era populația țărănească, guvernul a transformat-o într-una de serviciu, nu i-au disprețuit pe străini să populeze noua frontieră militară.
Guvernul polonez făcea același lucru în același timp în locuri adiacente Rusiei. Am spus deja că de la începutul secolului al XV-lea, populația ucraineană a început să populeze regiunea Poltava. Guvernul s-a grăbit să-l folosească în scopuri de apărare militară. În loc de orice detalii, putem cita aici mărturia unui martor ocular și participant la această colonizare militară, inginerul Beauplan. „În cursul a 13 ani”, scrie el, „am petrecut în slujba a doi regi polonezi (1630-1647),... am întemeiat peste cincizeci de așezări sau colonii

semnificative, care, la rândul lor, au format până la un mii de sate în câţiva ani, datorită creşterii noilor aşezări. Această populație a împins granițele statului...; această țară (dintre care cea mai mare parte a fost locuită în timpul meu) constituie acum o fortăreață inexpugnabilă împotriva puterii turcilor...; în provincie, care a deschis duşmanilor o cale nestingherită spre biruinţă, ei, spre marea lor uimire, întâlnesc acum inevitabila ruşine şi moarte.
Populația a venit însă în regiunea Poltava deloc pentru a acoperi granițele statului polonez. Oamenii au fugit dincolo de Nipru pentru a scăpa de ordinea poloneză. Emigrația a încetat de îndată ce a început răscoala lui Hmelnițki. Dar când speranța unui rezultat cu succes al luptei s-a pierdut, emigrația crește din nou (din 1651) și capătă în curând proporții fără precedent. „Și a poruncit poporului (Khmelnitsky)”,
*) Akhtyrka, Belgorod, Korocha, Ostrogozhsk, Voronezh, Usman, Kozlov, Tambov, Verkhniy și Nijni Lomovy, Insar, Saransk, Korsun, Simbirsk, Singidei, Menzelinsk.

așa spune Micul cronicar rus (Grabyanka), „părăsește liber orașele, aruncându-și bunurile, în regiunea Poltavei, și de asemenea în străinătate în Rusia Mare, pentru a se stabili în orașe de acolo. Și din acel ceas au început să se stabilească: Sumy, Lebedin, Harkov, Akhtyrka și toate așezările până la Don însuși de către poporul cazac. Mărturia cronicarului este pe deplin susținută de fapte. În 1652, granițele imigrației mici rusești erau deja conturate: Sumy a fost fondată în vest, Ostrogozhsk în est. Un întreg regiment – 1.000 de oameni – a venit la Ostrogozhsk de la Volyn, după înfrângerea de lângă Berestechko. În 1654, ca să nu mai vorbim de populații mai mici, a apărut Akhtyrka, tot un oraș regimentar cu o populație de peste 1.000 de oameni. soțul. gen și Harkov. În continuare, odată cu acceptarea Micii Rusii în cetățenia rusă, emigrarea Micilor Ruși se oprește din nou, pentru a se intensifica din nou în epoca Ruinei. Malul drept al Niprului a fost complet devastat de polonezi și tătari (a doua jumătate a anilor 70 a fost deosebit de grea). Iată mărturia unui alt mic cronicar rus despre ce fel de Ucraina a fost după această „drive”. „Mercându-mă prin Ucraina de pe coasta aceea”, spune Velichko, „am văzut multe orașe și castele goale și pustii...; și am văzut pereții... prăbușiți, lipiți de pământ, acoperiți de pădure și acoperiți cu buruieni în care cuibăresc șerpi, reptile și viermi. Și câmpuri, și livezi, și capcane și lacuri – totul era pustiu; peste tot sunt multe oase umane, goale și uscate, acoperite de un singur cer. Și nu degeaba polonezii au numit acea Ucraina paradisul lumii poloneze: pentru că înainte de războiul lui Hmelnytsky era ca un al doilea pământ promis, care curgea lapte și miere.
Pentru aceasta, pe partea Moscovei au apărut în acest moment o serie de orașe noi, fondate de Micii Ruși: Sudzha, Belopolye, Volcansk, Tor, Zolochev și mai multe orașe pe transporturile Donețk. Astfel, timp de aproximativ 30 de ani (1650-1680) este așezată sudul provinciei Kursk, întreaga provincie Harkov, cu excepția districtelor de est și vestul provinciei Voronej. Linia Belgorod, tocmai construită de guvernul de la Moscova, este complet umbrită de micile așezări rusești. Pentru a proteja locurile nou colonizate, a fost necesar în 1680 să se amenajeze o a treia linie suplimentară de fortificație de-a lungul Donețului. Dar și această linie este depășită imediat de la sud de noi coloniști: odată cu înființarea ei, regimentul Izyumsky se stabilește la sud de

ea. În același timp, așadar, apare ideea - de a trasa o nouă (a patra) linie fortificată, care a blocat

de la raidurile în bazinul Niprului și Donețului: una dintre principalele căi tătare, Muravsky, a mers de-a lungul acestui bazin de apă.
Implementarea acestei idei a fost însă amânată – probabil sub influența acelor speranțe care au fost trezite de cursul luptei cu Turcia. Tratatul de la Bakhchisarai din 1681 a recunoscut pământurile Zaporojie pentru Rusia; apoi, granițele destul de nedefinite ale acestor pământuri au fost clarificate printr-un armistițiu cu Turcia în 1700 și o înregistrare a granițelor din 1705. Se părea că, cu o astfel de înaintare a posesiunilor - la sud de provincia Ekaterinoslav - nu era nevoie să se întărească granița de sud a provinciilor Harkov și Poltava. Curând însă, eșecul de la Prut a pus capăt acestor speranțe. Conform păcii de la Prut din 1711, granița rusă s-a mutat din nou în provinciile Kiev, Poltava, Harkov și a revenit la limitele din 1705 nu mai devreme de pacea de la Belgrad (1739) și demarcațiile ulterioare din 1740 și 1742. Astfel, a fost necesar să ne gândim din nou la întărirea granițelor Ucrainei Sloboda *). Primele măsuri au fost luate imediat: în același 1711, a fost înființată o miliție terestră, sau garda militară de frontieră. Dar numai sub Anna s-a finalizat construcția unei noi linii defensive, chiar înainte de începerea războiului turcesc (1731-35). 20 de regimente landmilitsky au fost instalate pe linie; linia însăși este fortificată de un șir întreg de forturi și, între ele, de diverse lucrări de pământ. După cum am spus, totuși, patru ani mai târziu, ținuturile Zaporizhia s-au întors în Rusia și, în același timp, linia nou fortificată („ucraineană") a încetat să mai fie o linie de graniță. Pentru apărarea noii frontiere au fost necesare noi măsuri, pe care guvernul a început să le ia de la mijlocul secolului al XVII-lea.
Să ne întoarcem acum la colonizarea regiunilor mai estice ale Rusiei în aceeași perioadă – de la mijlocul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea. Ca și în secolul precedent, mișcarea de colonizare de aici rămâne cu mult în urma zonelor examinate. Ocrotite de păduri și așezări ale străinilor, aceste locuri erau mai puțin amenințate de stepă. Guvernul nu a fost interesat de așezarea și apărarea lor: prin urmare, colonizarea pentru întregul secol al XV-lea aproape că nu a depășit liniile Belgorod și Simbirsk. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea, populația a avansat oarecum semnificativ dincolo de linie
*) Sloboda Ucraina însemna așezările Micilor Regimente Ruse din anii 1650-80, adică. Izyumsk, Harkov, Ostrogozhsk, Akhtyrsk și Sumy

în colţul cel mai sigur – între cursul Volgăi (de la Simbirsk la Saratov) şi linia Simbirsk. Mai la sud începe bazinul afluenților Donului - moștenirea antică a armatei cazacilor Don. Aproape în același timp cu Zaporozhye, aproximativ jumătate a secolului al XVI-lea, ambele trupe de bază devin vizibile în istorie. Din Bathory (armata Zaporizhzhya slujește, deși nu foarte fidel, Polonia și din Batory primește o scrisoare către câmpurile sălbatice de-a lungul Niprului. De la contemporanul lui Batory, Ivan cel Groaznic, armata Don slujește Moscova și, de asemenea, nu foarte fidel, iar Salariul regal nu este grozav: cazacii slujesc „de pe pământ și din apă". Pe măsură ce momentul apariției a două trupe, așa coincide și momentul căderii independenței lor: în același 1775, când trupele ruse distrug Setch-ul

pe la ordinele Ecaterinei, Potemkin înființează un birou militar în armata Don, care desființează vechile activități ale cercului militar.În aceste două secole de istorie, ambele trupe își extind mai întâi pământurile prin colonizarea liberă a cazacilor, iar apoi, sub presiunea lor. de colonizare din nord, teritoriile lor încep să se micșoreze.împinge pe Micii Ruși din coloniștii Doneț: în același timp, din nordul provinciilor Voronej și Tambov, Marii liberi ruși aleargă la Cazacii Don.Guvernul ia măsuri, încercând să ridice o barieră împotriva scăpărilor oamenilor care se plimbă în stepele Donului. În 1682 întâlnim prima interdicție de a primi fugari; în 1683 a fost înființat un avanpost la granița provinciei Voronej, iar în 1703 au fost trimiși oficiali să informeze orașele cazaci de pe Don: orașele (dintre care erau deja 48 în 1672) au fost descrise, iar cazacii au fost interzisă ocuparea terenurilor goale. Sechestrarea izvoarelor de sare de la Doneț la vistierie a copleșit măsura răbdării cazacilor. A urmat cunoscuta rebeliune Bulavinsky, care s-a încheiat foarte trist pentru armată. Cazacii au pierdut o parte din Doneț (sub Izyum) cu afluenții săi stângi, cursurile superioare ale Khoper, Medveditsa și Ilovlya. În termeni generali, pământul armatei Don a fost adus la limitele sale actuale. Împreună cu aceasta, s-a deschis și posibilitatea unei așezări stabile a cursurilor superioare ale râului, separate de armată cu afluenții lor. Deja Petru I le permite cazacilor din Ostrogozh să aibă loc de-a lungul Aidar; în 1732 vin aici și populează cel mai estic district al provinciei Harkov (Starobelsky). Pentru aceeași perioadă de timp, i.e. de la sfârșitul secolului al XV-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea, au început să fie așezate sud-estul provinciilor Voronezh și Tambov și nordul Saratovului.
60
Populația Trans-Volga s-a deplasat încet spre sud. Până la Petru cel Mare, așezările rusești continue nu au urmat Volga mai departe decât Cheremshan, adică un mic colț de nord-vest al provinciei Samara. Dar de pe vremea lui Petru cel Mare, dese revolte din Bashkir au forțat guvernul să acorde atenție colonizării acestei regiuni. Problema începe cu faptul că vechea linie Zakamskaya se deplasează spre sud, la periferia populației așezate: în loc de Sengiley, Samara devine vârful ei vestic (1730). Dar apoi, dintr-o poziție defensivă, guvernul trece în una ofensivă. Apare o idee - să tăiați așezările străinilor cu o linie fortificată de-a lungul Uralilor, înconjurând astfel așezările bașkirilor din spate și întrerupându-le comunicațiile cu kirghizii. În 1734-44 această idee este pusă în practică. Orenburg devine centrul noii linii. De la el în jos și în sus Uralul se întinde o serie de fortărețe. Protecția cursului inferior al Uralilor este încredințată bătrânilor, cazacii Yaik, cunoscuți în istorie de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Guvernul mută trupele în Uralii de sus de pe vechea linie fortificată: două regimente sunt transferate de pe vechea linie Zakamskaya, celelalte două de pe noua linie din 1730, care își pierde cea mai mare semnificație după întărirea Uralilor; În cele din urmă, se formează din nou încă două regimente. Astfel, se creează grânul armatei cazaci din Orenburg. Cu vechile așezări de pe Volga, noua linie este conectată printr-o serie de cetăți de-a lungul râului. Samara.
După toate aceste evenimente, spațiul gol [dintre liniile vechi și noi fortificate începe să se umple rapid de coloniști. In acest fel sunt asezati uyezdul Bugulma si Bug-Ruslan din provincia Samara. La sud de Samara, întregul spațiu rămâne pustiu până când Catherine P.

După cum puteți vedea, colonizarea regiunii Volga este în cea mai strânsă legătură cu măsurile guvernamentale pentru apărarea regiunii. Același lucru va trebui repetat și în ceea ce privește Orientul Îndepărtat al Rusiei, cu singurul avertisment că mai exista un motiv serios pentru a încerca să pacificăm regiunea: aceasta este mineritul care a apărut în Urali. Până la mijlocul secolului al XV-lea, populația rusă s-a ținut la curentul acelor râuri principale care le-au adus în Siberia. Din acest moment începe deplasarea populației spre sud, în limitele districtelor Krasnoufimsk, Ekaterinburg, Kamyshlov și Shadrinsk din provincia Perm. Pe măsură ce cunoașteți bogățiile montane din sudul Permian, încep să apară întreprinderi miniere, în soarta cărora, în special cu Petru cel Mare, guvernul participă îndeaproape. Eka

Terinburg în 1723. Krasnoufimsk în 1736 apar ca fortărețe pentru a proteja țara de bașkiri. În 1754, între ambele puncte au fost create o serie de cetăți intermediare. Cu toate acestea, până în acest moment, după războiul devastator din a doua jumătate a anilor '30, bașkirii încetaseră să mai fie groaznici. O nouă linie de-a lungul Uralilor și Uy i-a protejat pe Kirghizi de ei. Cât de sigură s-a simțit populația față de acești și alți dușmani este evident din faptul că pe la mijlocul secolului și zona de la nord de Uy, între acest râu și Miyas, începe să se populeze rapid. Astfel, până la mijlocul secolului al XV-lea, populația a pătruns până la limitele extreme de est ale Rusiei europene.

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea a fost și mai bogată în consecințe pentru istoria colonizării ruse decât prima. Guvernul a continuat să vadă colonizarea ca fiind cea mai bună modalitate de a lupta împotriva stepei. Odată cu construirea liniei ucrainene în 1730, populația rusă s-a mutat chiar la graniță, dincolo de care s-a încheiat zona agricolă de pământ negru și a început stepa. În același timp, materialul de colonizare, Micul Rus și Marele Rus, a fost epuizat. Dar, având în vedere slăbirea Crimeei și slăbirea rezultată a planurilor politice și a considerațiilor strategice, guvernul a continuat să dezvolte în mod artificial continuarea colonizării în stepă. Furnizarea de coloniști liberi nu mai era suficientă pentru o așezare atât de rapidă a sudului așa cum și-a dorit guvernul. Prin urmare, s-a îndreptat către materialul migrant străin și, mai ales, către colegii de trib și coreligionari, slavii din sud.

De fapt, chiar și sub Petru, au început încercările de a-i atrage pe slavii turci și austrieci în stepa de sud. La mijlocul secolului slavii sunt masele. În anii 1750, pe flancurile liniei ucrainene au fost construite așezări militare sârbe. Dincolo de granița de sud a provinciei Kiev, se instalează regimentul Horvat și o așezare a așa-numitului. Noua Serbie. La sud de Noua Serbie, apare curând un nou regiment Sloboda. Astfel, coloniștii sunt deja stabiliți printre ținuturile Zaporizhzhya, care acum sunt luate de la vechii proprietari. Pe flancul estic al liniei ucrainene, pe Pugani și Bakhmut, s-au stabilit regimentele Șevici și Preradovici — Slavo-Serbia. Din această parte, așezările Zaporizhzhya sunt, de asemenea, respinse, iar unele dintre ele fac parte din noile regimente. Pe lângă slavi, guvernul deschide accesul la noi așezări și schismaticilor și fugarilor; ambele elemente încep curând să alcătuiască majoritatea populaţiei.

■Niya. La zece ani după așezarea Horvath (1764), linia ucraineană este atât de închisă de noi așezări încât își pierde importanța strategică

și este complet desființată. Sase ani mai tarziu, in timpul razboiului turcesc, apare o noua (a 5-a) linie "Nipru" de-a lungul granitei actualei provincii Ekaterinoslav cu Tauride. Astfel, fortificațiile rusești s-au apropiat de stepa Nagaisk. Se stabilește o graniță de-a lungul Kainardzhiyskiy Lshru, care, pe malul drept al Niprului, aduce și posesiunile rusești în Nagais. Am văzut că, în esență, deja tratatele din 1740-1742 includeau posesiunile Zaporizhian în granițele Rusiei. Dar fortificațiile create atunci la graniță au fost distruse fără urmă de vremea războaielor turcești. De fapt, guvernul rus de la acea vreme nu avea încă ocazia să-și aducă puterea la aceste limite. Am văzut că abia în anii 1950, cu ajutorul coloniștilor slavi, a început să pună mâna pe posesiunile cazacilor din Zaporizhi. Acum, imediat după pacea de la Kainardzhia, ținuturile Zaporizhian sunt în sfârșit anexate teritoriului rus și Sich-ul însuși încetează oficial să mai existe. Peste 50.000 de populații vechi din Zaporozhye devin astfel rezidenți ai Novorossiya rusă. Pe terenurile rămase neocupate, guvernul în același an deschide accesul grecilor și armenilor din Crimeea. În patru ani, aceia și altele au mutat până la 30.000 de oameni. În cele din urmă, în anii 80, guvernul a apelat la coloniști străini sectari și a alocat peste 500.000 de acri pentru așezările lor pe teritoriul Novorossiysk. Aceleași măsuri consolidate sunt luate pentru așezarea stepei Nagai, anexată împreună cu Crimeea în 1783. Însă așezarea de către ruși a provinciei Tauride, precum și a litoralului Mării Negre între Bug și Nistru, dobândită prin pacea de la Iași, datează din secolul al XIX-lea. Pentru aceasta, colonizarea teritoriului Novorossiysk deja în secolul trecut a obținut rezultate semnificative. Până în 1750, până la 20 de mii de populație rusă se putea număra în periferia nordică a Novorossiya, populată atunci. Puțin mai mult decât acest număr (până la 27 de mii) trăiau în acel moment în limitele ținuturilor Zaporizhzhya. În total, așadar, la mijlocul secolului al XVIII-lea, în Novorossia erau aproape 50 de mii de oameni. În anii 1790, acest număr s-a dublat de peste zece ori: în ciuda celor două războaie turcești, care au afectat ambele Novorossia și au costat-o scump, au existat rezidenți.

peste jumătate de milion *). Astfel, de aproximativ 40 de ani, teritoriul Novorossiysk a crescut.

În același timp, colonizarea rusă devine un picior ferm în Caucaz. În 1777-99, o linie „caucaziană” fortificată a fost stabilită în Kuban și Terek. Pentru apărarea liniei, pe lângă vechii cazaci Terek și Grebensky care locuiau aici, mai multe regimente de cazaci au fost strămutate din Don și din Volga. Prin acest mijloc, guvernul a atins două obiective simultan: s-a eliberat de elementele agitate în zonele care deveniseră sigure din punct de vedere militar și a dobândit un punct de sprijin solid pentru acțiunea împotriva montanilor caucazieni. Încercările de a pătrunde dincolo de Terek au rămas însă fără succes până în secolul nostru. În același timp, colonizarea nu s-a putut deplasa mai departe decât Terek și Kuban în ultimul secol.

Așezarea regiunii inferioare Volga a avansat semnificativ și în a doua jumătate a secolului trecut. Aici, ca și în sud, guvernul a folosit mijloace artificiale de colonizare. Chiar în anul urcării sale la tron, Ecaterina a II-a a invitat străinii și schismaticii care fugiseră în străinătate să se stabilească în regiunea Volga, la sud de Samara. Un număr semnificativ de coloniști germani, care s-au stabilit de-a lungul Volgăi, și schismatici, care și-au întemeiat schiturile pe Irgiz, au răspuns chemării. La sud de Irgiz, întregul spațiu al provinciei Samara

a rămas pustiu, în ciuda faptului că guvernul a stabilit o linie de cordon de-a lungul actualei granițe de sud a provinciei pentru a proteja populația de kirghizi și kalmuci. Spațiul dintre Don și Volga la sud de Tsaritsyn a rămas la fel de pustiu. Abia în secolul nostru toate aceste localităţi au primit vreo populaţie semnificativă. Vastele districte sudice ale provinciei Samara (Nikolaev și Novouzenekiy), precum și districtul Tsarevsk din provincia Astrakhan, au fost deschise oficial abia în 1836.
Am examinat acum, în termenii cei mai generali, numărul, componența și distribuția populației ruse. În toate aceste privințe, procesul istoric care străbate toată istoria Rusiei s-a dovedit a fi încă neterminat. Ca parte a populației, procesul secular de îmbinare a diverselor elemente etnografice și formarea altora noi este departe de a fi finalizat.
*) Permiteți-mi să vă reamintesc că numărul locuitorilor celor trei provincii Novorossiysk ajunge deja la 5 milioane, adică de 10 ori mai mult decât acum o sută de ani.
64
soiuri ale tribului rusesc. În repartizarea populației a încetat acțiunea motivelor istorice, care au împins populația rusă spre nord și au menținut-o în această poziție timp de o mie de ani întreagă. În 200-300 de ani, rezultatul acestor cauze, desigur, nu a putut fi complet șters, iar populația nu avusese încă timp să se stabilească în Rusia în conformitate cu bogăția naturală a diferitelor sale localități. Dar în fiecare an procesul de distrugere a consecințelor create de istorie avansează rapid. Prezentul se străduiește din ce în ce mai mult să se desprindă de trecut și, odată cu aceasta, „preceptele istoriei” își pierd din ce în ce mai mult forța fatală asupra noastră.
Informațiile despre mănăstirile din nord sunt grupate după Istoria Ierarhiei Ruse și după Ratshin. Culegere completă de istorie, informații despre mănăstiri. M. 1852. O schiță generală a colonizării Rusiei încă nu există în literatură. În cea mai accesibilă formă, cititorul poate găsi materiale pentru un astfel de eseu în articolele Dicționarului geografic și statistic al Imperiului Rus. L. Semenova, Sankt Petersburg, 1863-1885, 5 volume; în prefețele provinciale „Liste de locuri populate din Ross, imperiu”, compilate. și publicați, central statistic comitet (din 1861): unele dintre aceste prefețe („informații generale despre provincie”) sunt foarte detaliate și extinse; în „Materiale pentru geografia și statistica Rusiei, culese de ofițerii Statului Major”, tot în provincii (așa-numita ediție a IV-a, materiale pentru care au fost culese din 1857). Dintre studiile speciale, următoarele au servit cel mai mult pentru alcătuirea unui eseu și a unei hărți: D. Kaialgey. Eseuri din istoria colonizării și viața din periferia stepei lui Moekov. state. M. 1887, și propriile sale Materiale pentru istoria colonizării etc. 2 volume, Harkov, 1886-90. I. N. Miklaşevski. Așezarea și agricultura periferiei sudice a secolului al XV-lea (Despre istoria vieții economice a statului Moscova, partea I). M. 1894. D. I. Evarnitsky. Libertățile cazacilor din Zaporozhian, studiu istoric și topografic. eseu SPb. 1890. Skalkovskii. Revizuirea cronologică a istoriei regiunii Novorossiysk. 1731-1823. Odesa, 1836-38, 2 părți, și istoria sa noului Sich (edițiile a II-a și a III-a). IIe-tyapgkvpch. Regiunea Volga în secolele XV și XVI. M. 1887 și propria sa regiune Volga în secolul al XIV-lea și începutul secolului al XVII-lea, Odesa, 1882. Firsov. Populația extraterestră a fostului regat Kazan (în Notele Kazanului. Univer. 1870). Bitev-skiii. I. I. Neplyuev și teritoriul Orenburg în componența sa anterioară până în

1758, v. 3 numere. Kazan, 1789-91 și propriul său I. I. Neplyuev, biograf, preot. eseu Kaz. 1891.
Al doilea eseu. Economic să fie.
eu.
Economie de subzistență și bani. - Natura economiei naturale a Rusiei antice - Exploatarea bogăției zoologice - Epuizarea centrului și transferul exploatării zoologice la periferie. - lentoarea tranziției la cultura agricolă - sisteme extensive ale agriculturii antice rusești. - Epuizarea treptată a solului în centru și la periferie - Motive pentru încetinirea trecerii la sistemele intensive după eliberarea țăranilor.
La începutul secolului actual, pe Kuznetsky Most, în locul cel mai plin de viață, se afla un mare conac. În fața casei a rămas neconstruită o curte spațioasă, pe ambele părți ale căreia, precum și în spatele conacului, se întindeau numeroase slujbe conacului: uman, bucătar, grajduri și magazii, cămări și hambare. Proprietarul bogat al casei aducea însă puține venituri magazinelor și magazinelor din Moscova, deoarece avea totul propriu și nu cumpăra: i se aduceau provizii în convoai întregi din satele iobagilor, slujitorii erau și ai lor, iobagi. , și includea nu numai lachei și slujnice, ci și cocheri, bucătari și chiar muzicieni și un coafor. Dacă, printr-un miracol, toată Moscova ar dispărea din locul ei și toată Rusia ar înceta să mai existe, cu excepția satelor iobagilor proprietarului, atunci în casa conacului de pe Kuznetsky Most, viața obișnuită a proprietarului cu numeroși oaspeți ar putea continua. cursul său, de parcă nimic nu s-ar fi schimbat nicăieri.
Nu știu bine ce anume se află acum în locul vechiului conac; probabil vreun eseu grandios despre istoria culturii ruse. O
66
gazin, hotel cu mai multe etaje sau birou bancar. Dar orice ar fi acolo acum, probabil că se poate spune că proprietarul actual, fie că este proprietarul unei case sau proprietarul unui magazin și al unui hotel, fie un locatar în acesta din urmă, nu mai poate împărtăși acea indiferență filozofică cu care predecesorul, proprietarul, a avut ocazia să contemple împrejurimile lor.sate fortificate. Cert este că niciunul dintre ei nu poate fi mulțumit de obiectele proprietății lor, clădirile. cârpe, lămpi etc.; toți trebuie, pentru a exista și a se bucura de prosperitate, să-și transforme marfa în bani și banii din nou într-o marfă și așa mai departe la infinit: cu alte cuvinte, toți depind de cumpărător și toate întreprinderile lor sunt calculate. pe schimb mai mult sau mai puţin rapid. ?
Această schimbare în centrul Moscovei reprezintă pentru noi în miniatură ceea ce s-a întâmplat, în principal, în timpul secolului nostru, în toată Rusia și cu multe secole mai devreme în Europa de Vest. Peste tot viața economică a popoarelor a început cu așa-numita economie de subzistență, adică una care își produce singur produsele și le consumă pe toate ea însăși. Dar în Europa de Vest, deja în timpul trecerii de la Evul Mediu la vremurile moderne, din secolul al XIV-lea, această economie naturală a început să se destrame, iar încetul cu încetul a fost înlocuită de o economie de schimb, în care fiecare producător nu creează totul. are nevoie, dar alege una o specialitate care este necesară pentru toată lumea, iar produsele muncii sale, desigur, sunt deja mai perfecte, schimbă pentru produsele muncii altor specialiști de care are nevoie. Această economie se mai numește și economie monetară, deoarece banii servesc ca instrument necesar de schimb general, ca să spunem așa, un numitor comun al valorii tuturor

lucrărilor speciale individuale, care sunt foarte greu de comparat fără acest mijloc auxiliar. Cu toate acestea, atunci când schimbul este stabilit corect și ferm, atunci acest mijloc auxiliar devine treptat de prisos: mai precis, devine de prisos să schimbați produsele schimbate într-un metal prețios în numerar - se dovedește a fi suficient pentru a determina cantitatea de metal care proprietarul acestui produs are dreptul să primească pentru produsele sale și să-i dea un document care să asigure că a primit această cantitate de metal. Astfel, banii sunt înlocuiți treptat cu bancnote, a căror echivalență

rykh-ul cu bani reali este asigurat de încrederea în acele instituții sau persoane care dau aceste semne.
Toate fenomenele enumerate, specifice economiei de schimb, primesc o dezvoltare mai mare, cu cât se îndreaptă creșterea economică a țării; diviziunea muncii devine din ce în ce mai fragmentată; complexitatea și viteza schimbului crește din ce în ce mai mult; ca urmare, încrederea publicului sau creditul crește din ce în ce mai mult, iar aplicațiile creditului la diferite fenomene ale vieții economice se extind din ce în ce mai mult.
Eseul anterior ar fi trebuit să pregătească deja cititorul pentru faptul că în viața istorică a Rusiei toate aceste fenomene care însoțesc creșterea economică a țării se vor întâlni mult mai puțin dezvoltate și foarte întârziate în comparație cu Europa de Vest.
Schimbul apare, desigur, la cele mai joase niveluri ale dezvoltării sociale; dar, în general, întregul nostru trecut economic este un timp de dominare nu prin troc, ci prin economie naturală; în clasa proprietarilor de pământ, doar emanciparea țăranilor a dus la trecerea definitivă la economia de troc, iar în clasa țărănească, agricultura de subzistență ar înflori până în vremea noastră, dacă nevoia de a strânge bani pentru plata impozitelor nu l-ar obliga pe țăran să să-și aducă produsele și munca personală pe piață.
Dar a caracteriza viața economică a Rusiei prin predominanța economiei naturale este încă departe de a fi suficient. Agricultura de subzistență poate fi diferită, dar în exemplul nostru al casei proprietarului de pe Kuznetsky Most, aveam de-a face cu un tip de agricultură de subzistență foarte dezvoltat și foarte complex. Dacă ne adâncim în trecutul rusesc, vom întâlni acolo tipuri incomparabil mai elementare.
Prin natura naturii umane, oamenii nu sunt înclinați să cheltuiască mai multă muncă pentru a-și menține existența decât este absolut necesar. Doar discrepanța tot mai mare dintre nevoile oamenilor și resursele naturii îi obligă pe oameni să crească volumul de muncă. O astfel de discrepanță poate apărea fie din creșterea nevoilor, fie din scăderea stocurilor. Tocmai prin creșterea nevoilor, rezultată din creșterea numărului de locuitori ai țării, am explicat mai devreme necesitatea creșterii forței de muncă, presupunând totodată că cantitatea rezervelor naturale rămâne aceeași. Dar adevărul este că rezervele naturii nu rămân aceleași, dar în paralel cu creșterea populației ele scad. După ce a ocupat o țară cu bogăție naturală neterminată, începe populația

din asta, cel mai ușor mijloc - care jefuiește aceste bogății gratuite sau care necesită cea mai mică aplicare a muncii naturii. În același timp, în primul rând, bogăția zoologică a regiunii, populația animală a pădurilor și apelor sunt puse în circulație și treptat distruse. Apoi, ele sunt supuse epuizării bogăției botanice și a solului. În sfârșit,

vine rândul resurselor mineralogice fosile ale țării. Toate aceste resurse naturale au fost atinse în Europa de Vest și parțial chiar epuizate în trecutul preistoric. La noi, procesul jefuirii lor treptate este fundalul principal al vieții noastre economice trecute și parcurge ca un fir roșu întreaga noastră dezvoltare economică până în prezent.
Cu cât populația a ocupat mai mult timp o anumită zonă, epuizarea resurselor naturale ar fi trebuit să se producă mai devreme în aceasta. Perioada în care, de exemplu, locuitorii regiunii Kiev erau angajați în vânătoare, deja cel mai vechi cronicar al nostru din secolul al XI-lea părea a fi o legendă îndepărtată. În nordul Rusiei, bogăția zoologică naturală s-a păstrat mai mult timp. Adevărat, pentru a găsi cele mai rare și mai valoroase rase de blană din regiunea Volga, precum sabelul negru sau vulpile argintii, ar trebui să ne întoarcem la primele secole ale statului nostru, la vremurile comerțului arab în perioada IX-XI. secole. Dar în aceeași regiune centrală a Volga în secolele XIV-XV, întâlnim suficiente urme care arată că bogăția zoologică a regiunii a continuat să servească drept bază pentru viața economică. În scrisorile antice se găsesc constant sate întregi, a căror specialitate era exploatarea acestor bogății zoologice. Pe râurile pustii de atunci ale Moscovei și provinciilor învecinate, castorii se găseau încă în număr mare. În locuri bogate în castori, undeva de-a lungul Vozha sau de-a lungul Klyazma, s-au plantat zeci de sate de „castori”, care distribuiau aceste „runuri de castori” între ele. În pădurile provinciei Moscova, deja la începutul secolului al XV-lea, potrivit lui Herberstein, nu existau alte animale purtătoare de blană, cu excepția iepurilor de câmp; hermina și jderul puteau fi găsite atunci nu mai aproape de Volga. Dar în aceste păduri centrale, încă întinse, abundea albina sălbatică, făcându-și propriii stupi naturali în scobiturile copacilor. O serie de noi așezări ale „bortnikov” au împărțit aceste scânduri (arbori scobitori cu miere) între ele în „garduri de scânduri”; cuprul și ceara erau unul dintre cele mai comune produse ale industriei miniere antice rusești.
69
În cele din urmă, de-a lungul întregului curs al Volgăi și al marilor săi afluenți, în măsura în care a fost populat acest bazin, a existat o serie întreagă de „așezări de pești” locuite de „pescari”.
Este ușor de observat însă că castorii, mierea, ceara și chiar peștele, dacă sunt prinși în cantități mari, nu puteau fi consumați în acele ferme în care au fost exploatate - că, în consecință, însăși existența unor astfel de așezări. , așa cum ar fi, contrazice dominația economiei naturale. Așa ar fi, desigur, dacă toți acești industriași ar fi oameni liberi și ar lucra pentru ei înșiși. Dar, în realitate, toți erau slujitori ai autorităților locale: prinți-proprietari și, poate, câțiva mari proprietari, demult aranjaseră între ei toate aceste „rufuri de castori”, bucăți ale economiei naționale de atunci. Produsele acestor meserii erau toate, sau aproape toate, consumate în economia domnească. Pentru a-și menține propria existență, acești slujitori ai palatului princiar trebuiau să aibă propriul lor plug mic.
Până în secolul al XV-lea însă, menționarea așezărilor de castori, apicultori, devine din ce în ce mai puțin; noi așezări de această natură au încetat complet să apară în centrul Moscovei. Faptul este că în timpul secolului al XVI-lea și până în secolul al XV-lea, bogăția zoologică din centrul Rusiei Moscovei a fost complet epuizată. Proprietarii vechilor șanțuri de castori, gropi de pescuit și păduri laterale defrișau acum pădurea pentru teren arabil, efectuau noi reparații, iar vechile așezări zoologice și economice se transformau în

„sate arabile”. Dar, după ce s-a despărțit de această etapă de dezvoltare economică în centru, populația rusă era departe de a se despărți complet de ea. După ce s-a transformat în centru către ocupații predominant agricole, acum și-a transferat exploatarea bogăției zoologice la periferia neterminată. În urma animalului purtător de blană, negustorul rus de blană a plecat în Siberia; apicultura s-a păstrat printre străinii din sud-est (mordoveni, ciuvași), iar în întregul sud-est nou populat a început o nouă perioadă de exploatare zoologică și industrială. Din eseul precedent știm că colonizarea sud-estului a fost cauzată de motive politice: nevoia de a lupta împotriva nomazilor; dar acum putem adăuga un motiv nou, intern, pentru deplasarea populației pe noi pământuri. Cert este că aceste noi pământuri reprezentau o regiune nesfârșită de bogăție naturală chiar în momentul în care bogăția centrului era vizibil sărăcită. Desigur, așa de mare

ușurința de a trăi la periferia proaspătă explică viteza extraordinară cu care fluxul de oameni s-a revărsat în această periferie, de îndată ce a devenit cumva ferit de raiduri. Aceleași împrejurări sugerează că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când a început colonizarea sud-estului, populația rusă trebuie să fi crescut semnificativ; cel puţin peste tot în alte locuri descoperirea de noi pământuri şi aşezarea lor a dus la o reproducere intensificată a populaţiei.
În orice caz, aceeași rapiditate a așezării noilor regiuni de graniță a fost motivul pentru care perioada de exploatare a bogăției zoologice nu a durat mult aici, iar zona acestei exploatări s-a mutat rapid din ce în ce mai mult spre sud. La mijlocul secolului al XVI-lea, sudul provinciei Kiev, toată Poltava, aproape toată Kursk și Voronezh, reprezentau o astfel de fâșie de șanțuri de castori, pești și prinderi de animale: peste tot băteau fiara, erau prinși castori și pești . . Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, aceste zone erau deja locuite de populația agricolă, iar fâșia de terenuri animale-industriale, așa-numitele „iurte”, se deplasează spre sud - dincolo de linia Belgorod. În 1622, întregul curs al Donețului cu toți afluenții săi a fost ocupat de astfel de terenuri: întregul mijloc al provinciei Harkov este format din șapte „iurte”, care sunt exploatate de oamenii de serviciu din Belgorod. De la mijlocul secolului însă, după cum știm, noi coloniști au venit aici și, cu acordul guvernului, ocupă vechile „iurte” - nu fără o luptă preliminară cu vechii lor proprietari. Am văzut deja că guvernul a folosit colonizarea sudului în scopuri militare: i-a transformat pe coloniști în oameni de serviciu și le-a încredințat apărarea frontierei. Deja această împărțire a „iurtelor” către moșii, în locul pământului arabil, pentru a deservi oamenii, scurtează perioada de exploatare a bogăției zoologice a regiunii; dar guvernul realizează în mod direct aceeași reducere, forțând oamenii din serviciul nou stabiliți în toate modurile posibile să se angajeze în agricultură și încercând peste tot să înceapă propriul arat de stat. În același timp, guvernul și-a urmărit propriile interese: o parte semnificativă din salariile oamenilor de serviciu erau plătite în secolul al XVII-lea în natură - pâine: trimițând detașamente de oameni de serviciu într-o nouă regiune, guvernul a trebuit să le trimită vagoane de pâine până a fost sau nu a fost suficientă pâine de stat și de proprietar pentru locuri.
De aceea, guvernul s-a grăbit aici, ca și în Siberia, să înceapă cât mai curând plugurile la fața locului. Dar a reușit

departe de a fi imediat. Din terenurile alocate de guvern, doar cea mai mică parte a fost dezvoltată pentru teren arabil, iar restul a rămas „câmp sălbatic”, sau a continuat să fie exploatat ca teren. În Voronezh, de exemplu, în 1615, fiecare proprietar a arat doar 1L / 2 acri (în fiecare câmp, numărând terenul arabil „în drum spre casă”) și fiecare avea 25 de acri de câmpuri „sălbatice” (adică nu arate). . În Oskol (1615), se ară mai puțin de o zecime pentru fiecare și 30 de zecimi au căzut pe câmpul sălbatic. Oamenii de serviciu din Belgorod aveau aceeași sumă; dar teren arabil în acest număr lipsea aproape cu desăvârșire: „pentru teren arabil” s-au dat pe moșia „1 insulă, 7 iurte dintr-un lac mic și cu râuri căzute (adică curgătoare) ȘI CU FRUNZE DE SINDĂ ȘI CU PESCUIT ȘI WITH ANIMAL CACHING”, împrăștiate la o distanță de zeci de mile de Belgorod. Abia treptat în cursul secolului al XV-lea s-au dezvoltat terenurile și câmpurile sălbatice pentru teren arabil. Până în secolul al XVIII-lea, totuși, mai era loc din belșug pentru exploatarea industrială și piscicolă. Provincia Ekaterinoslav și regiunea inferioară a Volga, pe atunci încă complet nelocuite, reprezentau spațiu complet pentru o astfel de exploatare. Apoi, două trupe de cazaci: Zaporizhzhya Sich în sud-vest și cazacii Don în sud-est, pentru tot secolul și-au păstrat caracterul de artele uriașe de pescuit și animale industriale. Până la propria sa distrugere în 1775, cea mai mare parte a „armata Zaporizhiană de bază” s-a adunat anual în primăvară și a aruncat „lyasy” (loturi) între kurenii lor de pe râuri. Apoi, bandele de industriași s-au dus în acele locuri care au fost date kurenilor lor prin tragere la sorți și au rămas acolo toată ziua. Pentru a-i proteja pe industriași de eventuale atacuri, în fiecare vară au fost trimise echipe speciale de cazaci fumători, care au primit pentru aceasta partea lor primele zeci de pești prinși. Au arat puțin în Zaporojie; în componenţa salariului regal, trimis la cazaci, includea făină şi cereale. În 1755, Koschevoi i-a cerut împărătesei Elisabeta o creștere a salariului de cereale și și-a motivat cererea prin faptul că „armata Zaporizhzhya din cele mai vechi timpuri și acum nu ară pâine, și chiar și în locurile de stepă există o foarte mică. familie." „Să nu uităm că acest lucru s-a spus despre zonele care aparțin celor mai fertile din toată Rusia. Vedem aceeași predominanță a exploatării industriale și absența agriculturii în regiunea armatei Don. În 1690, cercul militar a trimis o scrisoare orașelor cazaci de-a lungul Khopr și Medveditsa,
în care este interzis în mod expres să ară pământul și să semăne pâine și „dacă vor începe să arate, îl vor bate până la moarte și îl vor jefui”. Acest ordin inițial exprima protestul instinctiv al cazacilor împotriva iminentei. de la Moscova o cultură mai intensă. Apărând formele vechiului lor mod economic de viață, armata Don și-a apărat astfel dreptul la vaste pustii, care la sfârșitul secolului al XV-lea au început să-i fie luate de guvernul de la Moscova și de coloniștii liberi. Din acest punct de vedere, cea mai mare trădare din partea propriilor lor a fost tocmai trecerea de la exploatarea resurselor naturale ale regiunii la agricultură.
Astfel, cazacii Don au fost nevoiți să trimită și de la Moscova „salarii de cereale”: și aici se obțineau mijloace de existență prin exploatarea industrială a „iurtelor”, împărțite aici odată pentru totdeauna între „sate”; fiecare pe meleagurile satului său avea dreptul să „săvârșească tot felul de meșteșuguri”, „constipație de lacăt” (pe râuri pentru pescuit), „bata fiara”, „prinde pește”, etc. Abia în secolul nostru au făcut acestea. cele mai bogate regiuni ale Rusiei devin la rândul lor agricole. Și din nou, după ce a dispărut aici,

dezvoltarea bogăției zoologice a fost transferată la o periferie mai îndepărtată: producția artel de pescuit de către întreaga armată a supraviețuit până în prezent în armata Uralului; Este adevărat că agricultura arabilă a apărut și în această regiune, dar abia în anii douăzeci ai secolului nostru și se află încă la un nivel scăzut de dezvoltare.
În concluzie, la observația noastră generală că trecutul economic al Rusiei pare a fi timpul dominației economiei de subzistență, putem acum adăuga concluzia că economia de subzistență a Rusiei antice a fost cea mai puțin intensivă, i.e. a necesitat cea mai mică efort de muncă, care, dimpotrivă, era extrem de extinsă, s-a mulțumit cu consumul de produse gratuite ale naturii, a epuizat aceste produse în centru abia până la sfârșitul secolului al XVI-lea, decât mai spre sud (și est) cel mai târziu, - pe unele periferii complet epuizate până astăzi. Numai cheltuind bogăția zoologică a țării populația a devenit complet agricolă, adică. au trecut la procurarea forţei de muncă a produselor lor alimentare.
Dar chiar și în acest domeniu, în zona culturii agricole, populația rusă s-a limitat până acum la cea mai mică cheltuială a forței de muncă, iar sistemele de agricultură pe care le-au folosit sunt cele mai extinse. Forțele libere ale naturii sunt aici înainte

din toate au fost puse în circulație și cheltuite irevocabil, iar doar epuizarea solului a obligat populația să se îndrepte către o economie mai puțin prădătoare. În întregul nord îndepărtat al Rusiei, însă, nu putem urmări acest proces, întrucât dezvoltarea agriculturii, conform condițiilor locale din regiune, nu a depășit încă primii pași (sistemul de tăiere). De atunci, după cum a remarcat Herberstein acolo „raritatea sau absența aproape completă a consumului de cereale”, cantitatea totală de arat trebuie, desigur, să fi crescut; dar chiar și acum suprafața terenurilor arabile și a pajiștilor din provincia Arhangelsk este de numai 0,2 ° / o, în Vologda - 3,4 ° / O, în Olonets - 3,8 ° / 0 din suprafața totală, 8 / io sau 9 / care sunt acoperite cu păduri. Înainte, ca și acum, vechea regiune Novgorod, inclusiv Novgorod însuși, nu putea subzista cu propria pâine și, dacă nu înlocuia pâinea cu „pește și hrană pentru animale”, în cuvintele aceluiași Herberstein, atunci trebuia mănâncă pâine importată din regiunea Volga.
Un alt lucru este în interfluviul central. Aici trece perioada celei mai extinse agriculturi înainte de a începe izvoarele noastre. Conform celor mai vechi informații ale noastre, întâlnim deja aici cele obișnuite și la vremea noastră trei câmpuri: iarna, de obicei semănat cu secară, primăvară, însămânțat mai ales cu ovăz și pârghie. Chiar și fertilizarea terenurilor arabile cu gunoi de grajd se regăsește deja în știrile de la sfârșitul secolului al X-lea și începutului secolului al XVI-lea, ca un fenomen destul de comun. Acest fapt ne arată că deja în acest moment solul centrului Moscovei era într-o oarecare măsură epuizat. Dar mai spre est, în regiunile Vladimir, Nijni Novgorod și Ryazan, la începutul aceluiași secol al XVI-lea, solul se dovedește a fi mult mai proaspăt: conform lui Herberstein, a depășit fertilitatea regiunii Moscovei și a dat adesea 20 , și uneori 30 de boabe per bob de grâu. în regiunea Ryazan chiar mai mult. Adevărat, este necesar să ne amintim în același timp că regiunea Moscova este situată pe lut, în timp ce în regiunile Ryazan și Nizhny Novgorod, statul Moscova a capturat singurul colț de sol negru bun din compoziția sa la acea vreme. Dar pentru a da recolta indicată de Herberstein, acest pământ negru trebuia să fie inepuizabil. Același pământ negru din vremea

noastră dă, cel mult, o recoltă de cinci grâu. Dacă credem mărturia lui Herberstein, fertilitatea solului a scăzut de-a lungul secolului 31/2, deci de patru ori *).
*) Vechii amintesc și ei de aceleași recolte din sam-20-30 privind cernoziomul de stepă din prima jumătate a secolului nostru. Dar nevoie

De la mijlocul secolului al XVI-lea, economia rusă s-a mutat pentru prima dată în zona solului negru. Guvernul care a condus colonizarea, chiar de la prima așezare, a introdus aici pretutindeni cele trei câmpuri ale Moscovei. Cu toate acestea, nici chiar în centru sistemul cu trei câmpuri nu reușise încă să înlocuiască culturile mai extinse. O cantitate uriașă de teren înregistrată în inventarul guvernamental sub denumirea de „pământ neîngrijit” sau „teren arabil îngroșat cu pădure” indică faptul că, împreună cu sistemul cu trei câmpuri, a continuat să existe și sistemul de agricultură de deplasare și slash-and-slash. pretutindeni. Chiar și la mijlocul secolului al XVII-lea, într-o economie atât de rațională pentru acea vreme, precum era economia lui B. I. Morozov și, în plus, nu numai în numele lui Nijni Novgorod, ci chiar lângă Moscova (în districtul Zvenigorod) a existat o defrișare anuală. si arderea padurii sub un nou teren arabil. Dar aici, trebuie adăugat, era deja o chestiune de exploatare a porțiunilor incomode rămase: pădurile au fost tăiate, „alegând locuri joase”, iar funcționarul Morozov ne-a salvat o scenă care înfățișează viu natura acestei exploatări. „Au tăiat terenul pustiu”, relatează el doar dintr-un sat de lângă Moscova; „A venit o mlaștină și în ea apă în alt loc este deasupra genunchiului, iar bochagi sunt apă până la brâu; pe măsură ce tufișul începe să se taie, așa se va stropi apa; iar muncitorii spun: nu suntem angajați în mlaștină și nici în apă; Aici vom câștiga bani și să mergem.
În sud-estul nou colonizat, nu era nevoie de asemenea presupuneri și aglomerație. Dacă guvernul de la Moscova a început aici o fermă cu trei câmpuri pe arătură de stat, atunci cel mai probabil a fost doar din vechiul obicei. Conform obiceiului, alocațiile alocate oamenilor de serviciu erau împărțite în trei domenii. Dar am văzut că noii coloniști erau în general reticenți în a se angaja în agricultura de la periferie, preferând să exploateze bogăția zoologică încă neexploatată a regiunii. Desigur, din moment ce au luat oricum plugul, au ales un sistem de agricultură mai extins. După ce au ocupat o porțiune a câmpului „sălbatic” neatinsă de nimeni, au arat-o „pe drum” și s-au întors la el câțiva ani la rând, până au fost complet epuizați,
a spune că în general legendele despre recoltele mari de pe vremuri nu sunt confirmate de datele culese până acum, însă, de foarte puține date. În secolul al XV-lea, poate ca urmare a unei culturi slabe, recoltele erau mult mai mici decât sunt astăzi. Trezorerie arat în Yelets u. a dat 19 ani la rând sam-2,2 cultură de secară și sam-1,5 cultură de ovăz. Recoltele de sam-4 au fost foarte rare, iar sam-5 sunt cunoscute numai în moșiile lui V.I. Morozov.

să nu ridice pământ virgin nou. Apoi, zona epuizată a fost abandonată pentru un nou rând de ani, transformată în pârghie sau chiar a crescut din nou într-o pădure. Avem toate motivele să credem că acest sistem „deplasat” a prevalat asupra sistemului cu trei câmpuri la sfârșitul secolului al XVII-lea. În secolul al XVIII-lea, în urma înaintării periferiei spre sud, sistemul de deplasare a avansat și acolo, din nou într-o comunitate cu una cu trei câmpuri. Proprietarii oficiali ai provinciilor Harkov, Voronezh, Orenburg. răspund la mijlocul secolului

al XVII-lea la cererea Societății Economice Libere că au un sistem cu trei câmpuri; dar se dovedește imediat că sunt pretutindeni, „în loc de acele zecimi care li se par inutile, se ridică un depozit, adică. ară pământul nou și lăsându-l pe cel vechi, îl dau drumul, care după câțiva ani se va îngrășa de la sine. Conform observațiilor agronomilor noștri, în aceste zone a continuat să existe până de curând un sistem de pârghie îmbunătățit; în forma sa primitivă, s-a mutat din nou spre sud în secolul al XIX-lea, la o nouă periferie.
După cum puteți vedea, epuizarea treptată a solului merge în dungi, urmând direcția colonizării rusești. Ultimul pas în acest lung proces de jefuire a bogăției naturale a solului a fost epuizarea — deja în secolul nostru și aproape în timpul nostru — a cernoziomului de stepă Novorossiysk. Dacă e să credem amintirile bătrânilor, acest pământ negru, chiar și în prima jumătate a secolului nostru, a dat recolte fabuloase. Dar de atunci a devenit subiectul unor speculații febrile. Sub influența prețurilor mari la grâu și a transportului mai ieftin al pâinii către porturile sudice (de-a lungul căilor ferate nou construite), proprietarii s-au grăbit să mărească numărul culturilor de grâu în detrimentul calității culturii pământului pentru culturi; mai mult decat atat, de pe pamant, prost arat si grapat, au cerut cativa ani la rand recolta aceluiasi grau. Cu alte cuvinte, au aplicat în acest caz metodele obișnuite de agricultura mișcătoare, dar fără odihnă periodică a terenului arabil. Rezultatul, desigur, a fost epuizarea rapidă a solului, creșterea excesivă a acestuia cu ierburi nepotrivite și o serie de eșecuri ale culturilor. În același timp, prețurile pâinii, și în special ale grâului, care crescuseră continuu până la mijlocul anilor 1970, de atunci au început să scadă la fel de continuu. Grâul american a depășit limba rusă pe piețele engleze și franceze, iar producția de cereale din Rusia, care reprezintă mai mult de jumătate din exporturile rusești, s-a aflat într-o criză. Astfel, și aici, momentul a sosit în sfârșit

când, după ce a cheltuit darurile naturii, populația va trebui să le compenseze cu forță de muncă sporită. În regiunile centrale, după cum am văzut, acest moment trebuie să fi venit mult mai devreme; dar atâta timp cât în Rusia europeană au rămas terenuri neocupate și procesul de colonizare a continuat, această epuizare a resurselor naturale a dus doar la suspendarea creșterii populației în centru. Trecerea la sisteme agricole mai intensive, cu rotație corectă a culturilor, cu animale și unelte mai bune, cu îngrășăminte artificiale și irigații, molid, cu o investiție mai mare de capital în agricultură, a fost întârziată și de sistemul general de iobăgie. Dar de când emanciparea țăranilor a pus capăt dominației agriculturii de subzistență, îmbunătățirea culturii a devenit următoarea sarcină a agriculturii noastre. Dacă tot a fost amânat până acum, este doar din cauza consecințelor tocmai acelei tulburări sociale care au făcut-o în sfârșit necesară. La aceste consecințe vom reveni mai târziu; dar în câteva cuvinte nu ar fi deplasat să le reamintim acum, întrucât ar putea încetini dezvoltarea culturii agricole. Pe terenurile proprietarului, această dezvoltare a fost întârziată de criza economiei moșierului, care a fost însoțită de o trecere accelerată de la mână la mână a proprietății funciare nobiliare. Aparitia pe piata a unui nou produs, terenul, a dus la inceput la speculatii comerciale asupra acestui produs si la exploatarea cat mai pradatoare a proprietatilor achizitionate de catre noii proprietari. În ultimii ani, înainte de reformă, prețul mediu al zecimii în Rusia europeană era de 15*/sr. În anii 60 se ridicase deja

la 28 de ruble, în anii 70 era egal cu 45 de ruble, iar în anii 80 ajungea la 70 de ruble. Desigur, această creștere rapidă a prețurilor terenurilor nu se datorează doar speculațiilor; dimpotrivă, însăși speculația a fost cauzată într-o oarecare măsură de creșterea prețurilor. Valoarea terenului, pe lângă revigorarea generală a pieței interne, a crescut mai întâi ca urmare a creșterii prețului pâinii sub influența pieței internaționale și apoi ca urmare a creșterii cererii de teren din partea ţăranii. Poziția țăranilor după eliberare explică cel mai bine de ce proprietarii, care stăteau pe pământurile lor, nu s-au grăbit să-și îmbunătățească cultura agricolă. Munca țăranilor este prețuită atât de ieftin, încât proprietarii preferă să nu o înlocuiască cu mașini. Pe de altă parte, nevoia de pământ a țăranilor este atât de mare încât sunt gata să-i dea proprietarului mai mult decât poate câștiga el însuși administrându-și propriul pământ: îi cedează.
77
nu numai ceea ce ar putea obține ca profit și dobândă din capitalul său, ci și o parte din ceea ce ar trebui să le plătească drept salariu dacă i-ar angaja ca muncitori. Astfel, o parte foarte semnificativă a proprietarilor preferă să închirieze pământul țăranilor. Țăranii, desigur, nu au nici capacitatea și nici dorința de a face îmbunătățiri asupra terenului închiriat și, de cele mai multe ori, o epuizează complet, care trebuie urmată de o scădere a chiriei. Astfel, în felul acesta, ca în oricare altul, ajungem la același rezultat inevitabil: necesitatea introducerii unor culturi mai intensive. În ultimul deceniu, s-au acumulat destul de multe fapte care arată că nu numai proprietarul proprietății, ci chiar și economia țărănească, a pornit pe această cale.
Dezvoltarea istoriei economice a Rusiei abia a început în timpul nostru și nu a avut timp să dea rezultate semnificative. Ideea principală a acestei secțiuni (epuizarea treptată a resurselor naturale ale Rusiei) este dezvoltată în articolele lui A. P. Shchapov: Distribuția istorică și geografică a populației ruse în cuvântul rusesc, 1864, ŽhV 8-10; 1865, nr. 6 - 9. Date fragmentare despre exploatarea industrială a sud-estului pot fi găsite în lucrările despre istoria colonizării (vezi mai sus).—Vezi. Vezi și: P. A. Sokolovsky. Viața economică a populației agricole a Rusiei și colonizarea stepelor de sud-est înainte de iobăgie. SPb., 1878. Pentru eseul despre istoria agriculturii a servit: Z. I. Liklashevsky. La istoria vieții economice a statului Moscova. M., 1894.—I. E. Zabelin. Un mare boier în gospodăria sa patrimonială („Vstn. Evropy”, 1871, 1 și 2); a publicat, de asemenea, „Cărți de sacru, cină și treierat în numele lui Morozov” („Timpul Societății de Istorie și Antichități”, cartea VGI).- H. Ξ. Ogloblin. Trecerea în revistă a materialelor istorice și geografice ale secolului al XVII-lea și timpurii. Secolul XVPT. („Descrierea documentelor, și a documentelor de chiuvete, arhiva Ministerului Justiției”, cartea IV). — Al. Belevski. Proprietatea funciară comunală și utilizarea terenului, în „Jurid. Vestnik, 1888, septembrie.—A. θ. Fortunatov. Statistica agricolă a Rusiei europene. M., 1893 şi al lui. Culturi de secară în Rusia europeană. M. 1893.—Ξ. Baryshev. Închiriere țărănească din buzunar. Derpt. 1892 - En. Vasilcikov. Viața rurală și agricultura în Rusia. SPb. 1881.—A. Ermolov. Organizarea economiei de câmp, voi. licitatie 1S54-1859 SPb. 1859.—Matthaei. Die wirthschaftlichen HüJfsquellen Russlands. Dresda, 1883-4-
Și.
Proporția populației urbane a Rusiei și creșterea ei. — Tipul industriei casei. — Originea industriei fabricii; atitudinea statului

faţă de aceasta în ultimele două secole — Motive pentru stabilitatea industriei meşteşugăreşti în Rusia. — Schimbări în structura sa internă.

Cel mai evident semn al dezvoltării vieții economice a țării este concentrarea populației acesteia în centrele urbane. Cu cât nevoile populației sunt mai numeroase și mai variate, cu atât are mai multe mijloace de cumpărare, cu atât devine mai numeroasă clasa producătorilor și intermediarilor care satisfac aceste nevoi - cu alte cuvinte, cu atât clasa comercială și industrială, care constituie partea principală. a populației urbane, crește și cu cât mai stЬ cu aceasta, se dezvoltă sferele superioare ale vieții economice: industria, comerțul și creditul. În cele mai avansate țări ale Europei în acest sens, populația trece rapid de la ocupațiile rurale la cele urbane. In Franta, la mijlocul acestui secol, un sfert din populatia totala locuia in orase (25°/0); acum mai puţin de jumătate din locuitori se ocupă de „agricultura” (48°/o). Și în Germania, doar 42°/o au rămas sub cultură agricolă, în timp ce în Saxonia industrială acest număr scade la 20°/0. În Anglia, deja la mijlocul secolului, numărul orășenilor nu numai că a egalat, dar a depășit și numărul locuitorilor din mediul rural (50,8 °/o). Astfel de proporții ale populației urbane au depășit de mult ceea ce este necesar pentru satisfacerea consumului intern al țării; productivitatea principalelor centre industriale din Europa de Vest mizează de mult pe cumpărători nu numai pe piața sa națională, ci și pe cea mondială; la rândul lor, ei trebuie să cumpere produsele agriculturii de la alte popoare. Odată depășite astfel granițele schimburilor interne, aproape că nu există limite pentru extinderea în continuare a productivității, atâta timp cât vânzarea produselor pe piața internațională este asigurată.

79

În Rusia, acest semn de dezvoltare economică — numărul populației urbane — oferă indicații foarte nefavorabile, după cum se poate observa din următorul tabel (a doua coloană indică procentul populației urbane față de populația totală a țării; a treia coloană este cifrele absolute ale populaţiei urbane).

1724 . . . . . .3%328 mii.
1782 . . . . . . 3.1802
1796 . . . . . . 4.11.301"
1812 . . . . . . 4.41.653
1835 . . .   3,025"
1851. . . . - 7.83.482e
1878. . . - .9,26.091>
1890. . . . . . 12.813.948

În anul morții lui Petru, așadar, din fiecare 100 de oameni ai populației, doar 3 persoane locuiau în oraș: restul de 97 erau populație rurală. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în ciuda creșterii de 5 ori a populației urbane, această proporție s-a schimbat foarte ușor: erau 96 de locuitori rurali pentru 4 cetățeni. De atunci, proporția populației urbane s-a triplat (și s-a de patru ori, dacă socotim de pe vremea lui Petru): în loc de 4°/0 și 3°/0, acum 12,8°/O din populația totală locuiește în orașe*). Dar chiar și această proporție aparține celor mai puțin avantajoase din Europa: doar Suedia se poate compara cu Rusia în acest sens.

Proporțiile date ale populației urbane sunt însă departe de a fi suficiente pentru a caracteriza dezvoltarea industriei ruse. Ele arată doar că industria nu a avut timp să se mute complet în oraș, că diviziunea muncii între clasele miniere și de prelucrare nu a mers,

așadar, departe și că trebuie să căutăm începuturile industriei ruse în afara orașului rus. . Când ne întoarcem la istoria moșiei urbane, vom vedea ce a fost la origine acest oraș; dar și acum, întrucât am caracterizat deja viața economică a vechii Rusii ca o perioadă a economiei de subzistență, chiar din această caracterizare putem deduce că activitatea industrială în Rusia antică avea un caracter complet domestic, adică era concentrată în afara oraș: orice țăran
*) Cifra absolută a populației urbane a crescut în secolul al XIX-lea de 8 ori, iar de pe vremea lui Petru de 40 de ori prea mult. Să reamintim că întreaga populație a crescut de 9 ori în aceeași perioadă.

familia și-a țesut propria pânză din propria lenjerie, și-a făcut propriile ustensile de uz casnic, chiar și unelte și a cumpărat doar foarte puțin. Sub această formă, industria autohtonă a existat dintotdeauna și pretutindeni, iar peste tot a fost înlocuită treptat cu dezvoltarea economiei barter: mai devreme în Europa de Vest, mai târziu în țara noastră. Dar trebuie să ne oprim puțin la etapele ulterioare de dezvoltare ale aceleiași industrii autohtone. Atât în Europa de Vest, cât și în țara noastră, din cele mai vechi timpuri, industria autohtonă a început să funcționeze nu numai pentru consumul intern, ci și pentru marketing: ici și colo au apărut producții speciale locale, realizate acasă, dacă se poate, din lor. material propriu și cu ajutorul armelor de casă. Dar soarta acestor germeni ai industriei în țara noastră și în Europa de Vest a fost alta. În Europa, creșterea rapidă a vieții industriale, dezvoltarea rapidă a dispozitivelor tehnice, au dus în curând la o extindere a dimensiunii acestor industrii, la o creștere a costului materialelor și uneltelor; ambele au fost preluate curând de persoane capabile să producă aceste cheltuieli, care dețineau capital: capitalistul continuă să dea de lucru acasă la început, apoi unește muncitorii într-o singură cameră și le înlocuiește tot mai mult munca manuală, care necesita personal. pricepere, cu lucru la mașină. Astfel, forma internă a industriei s-a transformat în Occident în formele capitaliste de fabrică și fabrică. În țara noastră, industria autohtonă a supraviețuit încă în formele sale străvechi: Suzdal Bogomaz, lăcătușii Pavlovsk, maeștrii niello Vologda și Ustyug etc. continuă să lucreze, așa cum au făcut-o în secolul al XV-lea, și toți aceiași ofițeri Vladimir își poartă produsele. i prin toată Rusia Ortodoxă. Fabrica și fabrica noastră nu s-au dezvoltat organic, din producția casnică, sub influența creșterii nevoilor interne ale populației: a fost creată târziu de guvern, ghidată atât de nevoile sale practice (de exemplu, în țesătură pentru armată).), și considerații teoretice despre necesitatea dezvoltării unei industrii naționale. Și guvernul lui Petru a împrumutat această teorie și măsurile corespunzătoare acesteia de la școala politică și economică mercantilistă care era atunci dominantă în Occident. În același timp, vechii meșteșugari ruși au fost uitați și o nouă formă de producție a fost transferată din Occident gata făcută. Într-o țară fără capital, fără muncitori, fără antreprenori și fără cumpărători, această formă nu putea fi menținută decât prin mijloace artificiale și ar putea prinde rădăcini prin continuarea

patronaj rezidențial și sporit. Muncitorii erau dați gratuit producătorilor, reprezentați prin iobagi repartizați la fabrici; cumpărătorii erau obligatorii, prin acordarea monopolului și prin eliminarea de pe piață a produselor străine omogene supuse unor taxe mari de import. Cu toate acestea, industria rusă nu a profitat imediat

de avantajele oferite acesteia. La început, tariful de protecție nu a încurajat atât industria, cât a împiedicat comerțul: primul nu avusese încă timp să-și simtă beneficiile, în timp ce cel din urmă a suferit inconveniente foarte reale. Astfel, primul nostru tarif de protecție (1724) a fost înlocuit spre satisfacția generală; a fost în curând rata mult mai preferenţială din 1731. Ce rezultate slabe au fost suportate de primele eforturi de a crea o industrie națională prin patronaj, reiese din rezultatele „sondajului" guvernamental al fabricilor din anii 1730. Mulți producători s-au dovedit a fi „falși" sub această verificare: au păstrat fabrici și fabrici doar pentru aparențe, pentru a se bucura de privilegiile acordate producătorilor – Senatul „a respins", a fost, acești producători „invalidi", dar cabinetul. au decis să-și lase drepturile lor și să „încurajeze „Continuarea patronajului, dacă vor să se transforme în" adevărate". Această împrejurare explică de ce în lista celor mai importante 300 de fabrici care existau în 1780, găsim doar 22 care au supraviețuit din vremea lui Petru cel Mare; între timp, numărul total de fabrici și fabrici deschise sub Petru a ajuns la o sută *). Două treimi din fabricile din 1780, aproape 200 din trei sute, au apărut în intervalul de la Petru la Ecaterina a II-a (inclusiv 1762). Pe lângă patronajul sporit al întreprinzătorilor individuali, această creștere se datorează modificării tarifului din 1731. Din motive mai mult financiare decât de protecție, a fost impusă o nouă taxă de 13°/0 asupra mărfurilor importate, care trebuia să înlocuiască taxele vamale interne desființate în 1753. Datorită acestei creșteri, importul de țesături străine (hârtie, in, lână și mătase) și de articole de mercerie în Rusia a fost redus semnificativ și, în același timp, a fost nevoie de produse rusești de acest fel. Din 211 fabrici care au satisfăcut acest lucru

*) Potrivit lui Kirillov, am numărat aproximativ 100 de fabrici private și aproximativ 42 de fabrici de fier și cupru deținute de persoane private.

cerere în 1780, doar 17 au apărut sub Petru și 149 de la Petru la Ecaterina a II-a.

Odată cu aderarea Ecaterinei a II-a, industria rusă a intrat într-o nouă fază de dezvoltare. Catherine a pus capăt sistemului de monopoluri personale și a urmărit foarte constant un sistem de concurență internă liberă. Guvernul a încetat să privească munca din fabrică ca pe un fel de serviciu și, închizând Colegiul Manufactory în 1780, Catherine a anunțat deschis această schimbare a punctului de vedere al guvernului. „Înființarea Colegiului Fabricii", spunea decretul, „a avut începutul într-un asemenea moment în care profitul fiecăruia părea a fi un impuls nemulțumit către răspândirea lucrărilor de aci și a fabricilor utile, dar eforturile guvernului s-au extins la înlăturarea a tot felul de prejudecăți." Acum, dimpotrivă, „tuturor supușilor noștri din unitățile de mori și de aci li se oferă de la noi o libertate atât de nelimitată, încât nu mai sunt stânjeniți nici de o cerere privată de permisiunea de a face acest lucru, nici de supravegherea lucrării mâinilor lor. , unde beneficiul fiecăruia este cea mai bună și mai de încredere încurajare". Pe această bază, Catherine „confirmă" că „fabricile și fabricile aparținând unor persoane private nu ar trebui altfel înțelese ca proprietăți proprii, de care toată lumea poate dispune liber, fără a necesita permisiunea autorităților".

Acest decret caracteristic marchează momentul în care constrângerea guvernamentală nu mai era necesară pentru dezvoltarea industriei

fabrici rusești. Dar nu rezultă deloc de aici că această industrie în același timp a încetat să mai aibă nevoie de sprijin guvernamental. Primul dintre tarifele Ecaterinei (1766), însă, a redus oarecum taxele de import: dar următoarele două (1782 și 1797) au îngreunat din nou importul; toate trei au încurajat în egală măsură importul de materii prime străine necesare fabricilor rusești și au întârziat importul de fabricații străine care puteau concura cu produsele industriei autohtone. Ferită de rivalitatea străină și lăsată în fața concurenței interne, industria rusă a avansat rapid: au apărut un număr semnificativ de întreprinderi fabrici mici, concurând cu succes cu cele mai mari și doborând prețul produselor. Când Catherine a venit pe tron, în Rusia erau aproximativ 500 de fabrici; în anul morţii ei erau deja 2.000.

83

Creșterea în continuare a numărului de fabrici și de muncitori salariați în epoca noastră va fi observată din următorul tabel.

	Fabrik.	muncitorii
1804	2.423	95.202
1825	5.261	210.568
1850	9.843	517.679
1887	25.865	866.238*)

În tot acest timp, protecția statului nu numai că nu a slăbit, ci, dimpotrivă, și-a atins punctul culminant. Tariful „liberal” de liber schimb din 1819, care limita numărul mărfurilor interzise pentru import la cinci, pentru export la trei, a fost singura excepţie. Coincidend cu schimbarea generală a politicii imp. Alexandru, precum și cu consecințele economice ale sistemului continental, care a redus cererea de materii prime rusești, acest tarif nu a durat nici măcar trei ani. „Produsele imperiului nu mai găsesc piețe în străinătate, fabricile sale sunt extrem de deprimate, moneda curge rapid în țări îndepărtate, cele mai respectabile case de comerț sunt în pericol; agricultura și comerțul, precum și industria fabricii, sunt în pragul falimentului”: așa a descris o circulară guvernamentală starea de lucruri, iar din aceasta a tras concluzia că „Rusia este forțată să părăsească sistemul de comerț independent” **). În 1822 a fost emis tariful prohibitiv al contelui Kankrin, care a fost în vigoare, cu unele modificări, până la jumătatea secolului nostru. Acest tarif a creat pentru prima dată industria bumbacului pe cea mai semnificativă din Rusia și cea mai nevoie de tutelă guvernamentală. Aceasta a fost prima experiență a antreprenorilor ruși cu producția de mașini pe scară largă. A condus repede

*) Mai mult decât atât, fabricile mici care produc mai puțin de 1.000 r. 54.468 cu 91.681 muncitori. Numărul muncitorilor din text este mai mic decât realitatea, deoarece nu există date din industriile accizabile (în Colecția Comitetului Central de Statistică) despre lucrătorii din distilerii, berării și fabrici și fabrici de tutun. Numărul total de muncitori din Rusia este estimat la aproape I'/un milion.

**) Într-un document, tot oficial, găsim următoarea caracterizare a consecințelor tarifului de la 1819: „deși mulți capitaliști au suferit pierderi, clădirile lor au fost abandonate și multe instituții au fost slăbite, dar priceperea și arta dobândite asupra lor. nu numai că nu a murit printre oameni, ci, dimpotrivă, mai răspândit. Artizani deștepți, părăsind fabricile căzute, au înființat industria în sate, înființându-și propriile ateliere și sporindu-le cu propriile forțe domestice. Așa priveau, aparent, oamenii din anii douăzeci.

*
84
și acele consecințe care sunt contrare industrialismului european alimentat de aceeași industrie a bumbacului: supraproducția și crizele. Deja în anii 1930, producătorii au fost nevoiți de mai multe ori să ia în calcul scăderea prețurilor și dificultatea marketingului. În 1839 au fost salvați prin introducerea rublei de argint; în 1841 şi-au procurat o creştere a taxei prohibitive de o dată şi jumătate. Prin mijloace atât de puternice, industria bumbacului a continuat să prospere. Reprezentanții capitalului rus au fost însă preocupați nu atât de dezvoltarea și îmbunătățirea producției, cât de păstrarea unui venit fabulos asigurat de un tarif prohibitiv. Deja în anii 1930 guvernul era pe cale să ia măsuri împotriva acestui lucru și a amenințat producătorii cu admiterea concurenței. În cele din urmă, tariful din 1850 a pus capăt în mod decisiv dominației sistemului prohibitiv al Kan-krin și a limitat venitul producătorilor la jumătate din cel anterior (15 ° / 0 în loc de 30 ° / o). Guvernul din nou, deși șovăitor, a început să se încline spre comerțul liber; tariful din 1857 a mers în această direcție chiar mai departe decât tariful din 1850. O așteptare a unei astfel de întorsături era suficientă pentru ca antreprenorii ruși să-și reducă cifra de afaceri; iar emanciparea țăranilor care a urmat, care a crescut prețul forței de muncă, și criza bumbacului provocată de războiul american, a dus la închiderea multor fabrici și la reducerea numărului de muncitori în altele. Toate acestea au fost suficiente pentru a opri dezvoltarea în continuare a tendințelor de comerț liber. Producătorii au fost invitați să participe la revizuirea tarifului; ca urmare a acestei revizuiri, în 1869 a fost emis un nou tarif moderat de protecție. Întreprinzătorii au căutat însă mai mult: au dorit ca nivelul taxei la mărfurile importate să nu depindă de fluctuațiile rublei ruse, adică să nu scadă odată cu deprecierea cursului de schimb al acesteia. Interesul vistieriei, care a primit taxa, a coincis în acest caz cu interesele industriașilor: astfel, în 1876, în așteptarea războiului și a dificultăților financiare asociate acestuia, s-a decis colectarea taxelor vamale în aur. La rata de atunci a rublei de credit, aceasta a crescut mărimea taxei cu o treime completă în comparație cu rata din 1869; iar odată cu o nouă scădere a cursului de schimb, creșterea a devenit și mai semnificativă. Taxa pe aur a redat astfel industriei ruse poziţia de care tarifele din anii '50 o lipsiseră; firesc, a provocat o nouă revigorare a industriei, o creștere a numărului de fabrici
85
și extinderea cifrei de afaceri a acestora. Este suficient să ne amintim, însă, că această renaștere a fost susținută de emiterea intensificată de note, pentru a vedea cât de fragilă era. Eșecul recoltei din 1880 a amenințat din nou cu o criză financiară pentru trezorerie și o criză economică pentru industrie: iar un rezultat favorabil ambelor a fost găsit în creșterea taxelor (cu 10% în 1881). În cele din urmă, în 1885 și din nou în 1890, a avut loc o nouă creștere angro a taxelor (cu 20%).
Astfel, până ultima dată, industria fabricii ruse nu a ieșit din custodia guvernului. Înseamnă asta că încă nu poate sau doar că nu vrea să se descurce fără sprijinul statului? Este o astfel de situație doar temporară – și atunci, cât de curând se va termina – sau este permanentă și atunci merită să susținem industrialismul în Rusia? Aceste întrebări au fost ridicate și au stârnit controverse nesfârșite, cel puțin timp de un secol întreg. Viața a continuat în felul ei și, în

esență, a modificat toate datele pentru a le rezolva. Chemată la viață de nevoile statului și de teoriile guvernamentale, fabrica rusă deja de pe vremea Ecaterinei a II-a a început să răspundă nevoilor reale ale populației ruse. Dar chiar atunci a început creșterea gigantică a producției europene de mașini și, în același timp, s-a intensificat lupta pentru vânzarea produselor acestei producții pe piața internațională. Luată prin surprindere, industria rusă s-a închis în grabă cu o barieră înaltă, în spatele căreia trăia chiar mai bine decât înainte și, ca înainte, nu era nevoie să se gândească la ziua de mâine. De atunci însă și viața economică a Rusiei a reușit să se transforme complet. Economia de troc după reforma țărănească ar putea triumfa asupra victoriei finale asupra subzistenței. Cu fiecare an care trecea, Rusia devenea din ce în ce mai puternică într-o nouă etapă a vieții economice, în care industrialismul era un produs necesar al dezvoltării interne. Facilitarea schimbului și creșterea consumului intern, multiplicarea capitalului și dezvoltarea largă a creditului trebuiau să aducă treptat industria rusă mai aproape de poziția normală în care se află europeanul. În același timp, drepturile ei la îngrijire specială din partea statului urmau să fie mult reduse.
În aceste condiții, să decreți abolirea capitalismului rus sau să prezici moartea lui naturală, ar fi fost puțin prea târziu. Faptele alese pentru a dovedi această afirmație nu pot dovedi decât că capitalismul rus

traversează încă o perioadă de tranziție și că, în orice caz, este foarte departe de vestul Europei. Dintre aceste fapte, ne vom concentra aici doar pe una, cea mai mare: industria artizanală rusă.
Cert este că pentru un milion și jumătate, cel mult, muncitori din fabrici, în Rusia mai există în nici un caz nu mai puțin de patru milioane de țărani, angajați în industria prelucrătoare din satele lor și, în același timp, care nu abandonează agricultura. Aceasta este aceeași clasă din care, așa cum am spus, a crescut fabrica europeană și care nu a participat deloc (sau mai bine zis, a participat foarte puțin) la crearea celei rusești. În loc să fie înghițită de fabrică, această clasă nu numai că continuă să existe, ci chiar crește în număr, preia noi ramuri de muncă, concurează cu succes cu fabrica și chiar în unele cazuri o bate. Cum să explicăm atunci o asemenea contradicție vizibilă față de dezvoltarea capitalismului?
Cercetătorii au subliniat de mult motivele care explică vitalitatea și capacitatea de a ne dezvolta industria artizanală. Pe lângă slăbiciunea dezvoltării economice și nesemnificația capitalului, care determină existența industriei autohtone la o anumită perioadă în toate țările, în țara noastră există motive speciale care obligă o mare parte a populației agricole să se angajeze în industria autohtonă. . Aceste motive sunt duble: climatice și financiare. Prin natura climei noastre, agricultura rusă este plasată în condiții mai puțin favorabile decât cele occidentale. Cu cât mai departe spre est, la aceeași latitudine geografică, vara mai târziu începe și se termină mai devreme. Scăderea duratei verii este, este adevărat, răsplătită de mai multă sufocare, astfel încât aceleași plante agricole se coc mai degrabă în est decât în vest. Dar acest lucru duce la inconvenientul că pentru o perioadă scurtă de timp este necesar să se exercite mult mai multă forță de muncă: în 4 luni este necesar să se facă aceeași muncă agricolă, care în Occident poate fi împărțită în șapte: ca urmare, același lucru pe care îl pot face acolo patru muncitori, avem nevoie de șapte. Dar în restul de 8 luni nu trebuie să faci nicio muncă legată de agricultură,

iar forța de muncă poate fi folosită pentru o altă ocupație. Această oportunitate de a desfășura alte ocupații împreună cu agricultura devine o necesitate în acele cazuri și în acele zone,
87
unde agricultura aduce puține venituri și nu acoperă cheltuielile obligatorii ale economiei țărănești (adică, în primul rând impozite). Mai târziu vom vedea că întreaga fâșie centrală a Rusiei se află în această poziție; de aceea industria casnică și activitățile în aer liber, alături de agricultura, au devenit de mult o resursă auxiliară indispensabilă pentru țăran. Țăranul din Iaroslavl, deja înainte de eliberarea țărănească, din fiecare rublă pe care o câștiga, primea doar 37 de copeici din agricultură propriu-zisă, restul de 63 de copeici îi datora meșteșugurilor; iar în zonele Volga această pondere a venitului primit din comerț a ajuns la 88 de copeici și doar 12 copeici. lăsat la ponderea agriculturii. Și de altfel, pentru a câștiga acești 63-88 de copeici, țăranul nu trebuia să meargă deloc în oraș. Doar în provinciile centrale la acea vreme existau doar 6 °/0 din populația urbană, în timp ce în zona agricolă de pământ negru numărul orășenilor ajungea la 81%; în consecință, industria centrală a rămas predominant rurală. Această industrie putea exista și concura cu industria fabricii (și chiar cu artizanii urbani) tocmai datorită simplității sale primitive, în care producătorul nu necesita aproape nicio investiție preliminară de capital pentru spații, unelte și materiale. Această împrejurare, precum și faptul că meșteșugurile unui astfel de industriaș nu erau pentru el singurul mijloc de existență, ci doar un venit auxiliar care îi ocupa timpul liber, care oricum s-a pierdut în zadar, aceste împrejurări i-au făcut posibil să vinde produsele sale la un preț extrem de mic. De aceea, o astfel de formă aparent arhaică de industrie, cum ar fi producția de artizanat, nu numai că a supraviețuit, ci chiar a continuat să se dezvolte în Rusia.
Dacă, totuși, aruncăm o privire mai atentă asupra chestiunii, se dovedește că arhaismul nu este în niciun caz tovarășul constant al meșteșugurilor. În primul rând, nu toate ramurile producției artizanale sunt rămășițele unei antichități îndepărtate. Destul de multe au apărut nu mai devreme de secolul nostru, ca un produs al renașterii industriale generale a secolului. Apoi, caracterul primitiv al tehnologiei artizanale este păstrat în cea mai mare parte doar de cererea de produse de tip obișnuit; în urma schimbărilor cererii, meșteșugurile pot atinge o perfecțiune tehnică ridicată și pot reveni din nou la grosolănia primitivă a muncii. În cele din urmă, și cel mai important, forma internă de industrie este un întreg
88
tranzițiile evazive se pot apropia de cea capitalistă și chiar trece în ea. Meșteșugarii nu au participat, desigur, la crearea fabricii Petrine; dar procesul de transformare a micilor unități în mari se desfășoară la fiecare pas și în orice moment. La fel ca în Occident, acest proces se desfășoară în două moduri diferite: prin ruperea directă a meșteșugarilor din agricultură și transformarea lor în muncitori ai fabricii și, și mai des, prin modalitatea deghizată de a distribui munca acasă. Încă de la începutul anilor 1980, un cercetător a calculat că 86,5% din meșteșugurile provinciei Moscova și 96% din cele două județe ale lui Vladimir erau în mâinile marilor antreprenori. Astfel, viitorul industriei artizanale este acum amenințat nu atât de concurența din fabrici și de dezvoltarea tehnologiei mașinilor, cât de capitalizarea întreprinderilor mici. Fără îndoială, există o tendință în industriile de cabană de a evita acest rezultat prin cooperare

voluntară; dar până acum încercările de cooperare nu au fost foarte frecvente și au reușit și mai rar. În orice caz, atât „socializarea” cooperativă cât și capitalistă a muncii artizanale duce în egală măsură la o slăbire a legăturii acesteia cu munca agricolă, care este esența industriei artizanale.

Cea mai completă colecție de date despre istoria industriei ruse rămâne opera lui A. Semenov. Studiul informațiilor istorice despre comerțul și industria rusă din jumătatea secolului al XV-lea până în 1858. SPb. 1859, trei părți. Din numeroasele coduri de material statistic oficial pentru eseul nostru au fost: Kirillova, The Blooming State of the All-Russian State, M. 1831, 2 volume. Hermann. Statisticische Sehilderung von Russland. Ptsbg. 1790. Schnitzler. Essai d'une statistique generale de l'empire de Russie. Paris. 1829 (și propriul său Empire des Tsars). Pel-chikhekiy. Despre starea forțelor industriale din Rusia (1822-1832). SPb. 1833. Beăen. Das Kaiserthum Rusia. Beri. 1843. Revizuirea diferitelor ramuri ale industriei manufacturiere ruse. SPb. 1863 vol. P-th. Revista istorică și statistică a industriei Rusiei, vol. P-th. SPb. 1883 Culegere de informații despre Rusia 1890, ed. Centru. stat. Comitet. Vezi și secțiunea „Cifrele financiare în secolul al XIX-lea” din eseul: „Oamenii noștri de stat și personalitățile publice”. SPb. 1890. Despre industria autohtonă, vezi remarcile lui Haxtñausen în volumul 1 al lui Etudes, Hanovre, 1847. A. Korsacke. Despre formele industriei. M. 1861. Starea actuală a industriei artizanale, care explică în mare măsură istoria ei, vezi V.V. Eseuri despre industria artizanală din Rusia. SPb. 1886; al lui. Artel în afaceri mici. SPb, 1895 și N. Yezersky. Industria artizanală și importanța sa în economia națională. M. 1894

III.

Căi de comunicaţie.—Drumuri terestre, autostrăzi, căi ferate, râuri şi canale.—Caracterul general al dezvoltării mijloacelor de comunicaţie ruseşti.—Dezvoltarea relaţiilor poştale.—Comerţul intern. - Caravana și caracterul echitabil al comerțului - Izolarea piețelor locale și diversitatea prețurilor locale la cereale, ca semn cel mai caracteristic al acestei izolări. - Comerțul exterior - Caracterul său pasiv - Rolul străinilor în comerțul exterior al Novgorodului și Moscovei - Succesele și aspirațiile negustorilor ruși din a doua jumătate a secolului al XV-lea. - Creșterea dimensiunii exporturilor și importurilor de la sfârșitul secolului al XV-lea - Efectul tarifelor protectoare și liberale. — Procente dintre principalele exporturi și importuri. — Raportul dintre comerțul exterior și cel intern — Istoria banilor și prețurilor. — Bani de credit (cupru și hârtie). — Poziția creditului în prima jumătate a secolului al XIX-lea și dezvoltarea lui rapidă în a doua jumătate. — Două părți în caracteristicile dezvoltării economice a Rusiei.

Dezvoltarea economică a unei țări este strâns legată de îmbunătățirea mijloacelor sale de comunicare. Cu cât relațiile între oameni devin mai sigure, mai ușoare și mai rapide, cu atât este mai mare numărul de oameni uniți între ei prin interese economice comune. Comunicațiile îmbunătățite extind piața și cresc numărul de cumpărători; în felul acesta fac posibilă extinderea sferei producției de mărfuri, împărțirea acestei producții în ramuri speciale și distribuirea ei între producători, astfel încât fiecare produs să fie produs în condițiile cele mai favorabile, adică cât mai ieftin posibil. În schimb, o creștere a schimburilor și o creștere a producției creează o nevoie de căi bune de comunicare: cu cât sunt produse și mutate mai multe bunuri în țară, cu atât devine mai profitabilă.

cheltuiesc o parte din capital pentru construirea de drumuri care reduc costul transportului acestor bunuri și le deschid accesul unui consumator îndepărtat. Să vedem, ținând cont de această legătură reciprocă, ce grad de dezvoltare industrială este evidențiat de căile de comunicare ale Rusiei antice.
Se poate spune cu certitudine că de-a lungul istoriei sale, până în ultima dată, Rusia nu a cunoscut căi artificiale de comunicare. Imprazabilitatea drumurilor terestre rusești este mărturisită în unanimitate de călătorii străini din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Nevoia administrativă l-a forțat pe Petru cel Mare să construiască un „drum promițător" între cele două capitale: dar acest drum, fortificat în locuri mlăștinoase cu pardoseală fascistă și din bușteni, constant stricat și reparat pe tot parcursul secolului al XVIII-lea, cu greu ar fi fost clasat, în terminologia actuală, ca structuri rutiere „artificiale". Drumurile vedice din regiunea baltică au rămas de-a lungul secolului trecut un model de neatins, pe care guvernul a ordonat în zadar să-l imite; iar Ecaterina cea Mare a trebuit să aranjeze, de asemenea, să fie lăsate fâșii largi de pământ pe părțile laterale ale patului drumului artificial, pe care să se poată închide drumul de stat impracticabil fără a risca să cadă într-un șanț. Abia sub Alexandru I, în 1816, a început construcția de autostrăzi, iar abia în 1830 prima dintre ele, între Moscova și Sankt Petersburg, a fost finalizată. Cât de departe a mers construcția de autostrăzi de atunci este evident din faptul că treizeci de ani mai târziu, în anii șaizeci, în Rusia erau doar aproximativ 8.000 de mile de autostradă *); în următorii treizeci de ani, construcția de autostrăzi s-a dezvoltat și mai lent, astfel încât acum (1893) lungimea totală a crescut doar la IP / ztys. verstă. Aceasta este de trei ori mai mică decât lungimea marilor autostrăzi din mica Anglie și de 20 de ori mai puțin decât numărul autostrăzilor franceze, dacă luăm cifre absolute. Dacă luăm raportul dintre aceste cifre și dimensiunea țării, atunci în Rusia autostrăzile vor fi de sute de ori mai mici decât Europa de Vest. Adevărat, o astfel de întârziere în amenajarea autostrăzilor coincide cu dezvoltarea extrem de rapidă a rețelei feroviare rusești. Prima cale ferată rusă (1838)
*.) Inclusiv 6.000 de verste au căzut pe drumul principal de la Sankt Petersburg la Irkutsk prin Moscova și 1.000 de verste de la Sankt Petersburg până la granița cu Austria prin Varșovia.

puț foarte curând în spatele primei autostrăzi rusești (1830); treizeci de ani mai târziu (1867) lungimea căii ferate era deja mai mare de jumătate din lungimea comunicațiilor autostradale (4.700 verste), iar în următorii treizeci de ani incompleti (1894) a crescut cu un factor de 1/3 (până la 30 de ani). mii de verste sau 331^ mii de kilometri) și a devenit aproape de trei ori lungimea autostrăzilor noastre. Cu această ultimă cifră a căilor ferate, Rusia se apropie de Anglia (32,7 mii de kilograme) și de Franța (39,5 mii de kilograme); dar este încă mult în urmă, dacă se ține cont de spațiu. la mie de metri pătrați. kilometri avem doar 6 kilometri de cale ferată, iar în Franța 74, în Anglia 104, adică de 12 și 17 ori mai mult. Pe parcursul anului, 44 de persoane din suta de locuitori folosesc căile ferate rusești, în timp ce în Franța și în Germania fiecare locuitor, în medie, va trece pe lângă calea ferată de 6-7 ori, iar în Anglia chiar de 21 de ori, adică traficul de călători acolo de 15- De 50 de ori mai puternic decât în Rusia. Același lucru se poate spune despre circulația mărfurilor.

Observații similare pot fi făcute despre căile navigabile, principalul mijloc de comunicare în Rusia antică. Din cele 100 de mii de verste din lungimea totală a râurilor noastre, aproximativ o treime (34 de tone) sunt navigabile și aceeași cantitate este convenabilă pentru rafting. Aceasta este cea mai mare lungime din toată Europa, dar în comparație cu spațiul Rusiei, se transformă și în cea mai mică: 35 de verste la 100 de metri pătrați. mile, în timp ce în Germania această cifră ajunge la secolul 119, în Franța până la secolul 135, în Marea Britanie până la 145 ver. la 100 mp mile. Aceste cifre devin și mai semnificative dacă adăugăm că o foarte mare parte a căilor navigabile europene a fost creată artificial. Canalele de conectare și ocolire reprezintă 16°/0 din lungimea totală a căii navigabile în Germania, 35% în Franța și 69% în Anglia. În Rusia, această cifră abia ajunge la 1%, deși construcția de căi navigabile artificiale a început la noi mult mai devreme decât autostrăzile și căile ferate, chiar și cu Petru cel Mare. Până la începutul construcției autostrăzii, sistemul nostru de canale era deja gata în termeni generali, dar de atunci nu s-a dezvoltat mai mult. Aici s-a repetat același lucru pe care l-am văzut cu dezvoltarea autostrăzilor: construcția autostrăzii, aparent, a încetinit și construcția de canale, întrucât ea însăși a fost încetinită de apariția rețelei feroviare. Noul mod de comunicare nu l-a completat, ci îl înlocuia direct pe cel vechi: transportat între aceleași centre administrative și comerciale principale,
92
căile ferate au făcut ca autostrăzile paralele cu ele să fie irelevante și au deviat o parte semnificativă a încărcăturii lor de la râuri. Astfel, s-a dovedit a fi o acumulare de comunicații artificiale pe rutele principale, cu absența lor aproape completă pe cele secundare: în loc să se intersecteze reciproc, o parte semnificativă a căilor artificiale eterogene au coincis cu noi. Numai în ultimul timp a apărut în sfârșit problema căilor de legătură și de acces.
Parodând o zicală binecunoscută, s-ar putea spune că fiecare țară are comunicațiile pe care merită să le aibă, dacă doar starea comunicațiilor ar fi determinată numai de dezvoltarea economică a unei anumite țări sau a părților sale individuale. De fapt, înaintea populației Rusiei, guvernul său avea nevoie de mesaje convenabile și corecte, iar apoi de comercianți străini. Cu mult înainte de instalarea drumurilor artificiale, guvernul a încercat să asigure posibilitatea unor relații administrative cu toate părțile țării controlate prin amenajarea de „gropi” de stat. Prima aranjare a mesajelor poștale corecte este contemporană cu unirea Rusiei și se referă la sfârșitul secolului al XV-lea. Două secole mai târziu, guvernul a avut la dispoziție până la 200 de stații poștale, repartizate pe nouă drumuri de gropi care faceau legătura cu toate periferiile statului. Până la aderarea Ecaterinei a II-a, acest număr crescuse la 574, iar în cartea de drum poștală din 1829 era deja afișat până la 3.240 de stații. În vremurile pre-petrine, însă, instituțiile din Yamsk serveau exclusiv nevoilor statului. Nu existau relații regulate, iar guvernul folosea coșori doar când era nevoie. Persoanele fizice nu puteau folosi deloc „gropile” deținute de stat. La cererea negustorilor englezi ai secolului al XVI-lea, guvernul de la Moscova, după o oarecare ezitare, a refuzat. Abia un secol mai târziu, sub Aleksey Mikhailovici (1663), comercianții străini au reușit în sfârșit să stabilească relații poștale adecvate cu țările străine (prin Riga și Vilna) și cu singurul port comercial din acea vreme, Arhangelsk. Dar pentru a face acest lucru, ei înșiși au trebuit să devină antreprenori ai noii afaceri și

să o conducă complet independent de ordinul Yamsky, sub supravegherea Ministerului Afacerilor Externe de atunci (Ordinul Ambasatorului). Peter a luat în cele din urmă poșta rusească din mâinile antreprenorilor străini în mâinile statului; dar numai sub Ecaterina a II-a diferenţa dintre corespondenţa de stat şi cea comercială
93
complet distrus. Cât de rapid s-au dezvoltat relațiile poștale în secolul actual poate fi judecat din următoarele cifre. În 1825, exista o singură scrisoare pentru aproape 10 locuitori; în 1856 era deja doar una din două, iar în 1888 erau aproape 3 litere pentru fiecare locuitor. Desigur, chiar și această ultimă cifră va părea nesemnificativă dacă o comparăm cu dimensiunea corespondenței din Occident. În Franța sunt 18 litere pe locuitor, în Germania 33, în Anglia 53.
În absența unor mijloace artificiale de comunicare înainte de începutul secolului prezent și a relațiilor poștale corecte până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cu nivelul scăzut de dezvoltare economică a Rusiei deja cunoscut de noi, care a fost comerțul antic rusesc? Ea a știut să depășească dificultățile în transportul mărfurilor, folosind traseele fluviale vara și un drum de săniuș iarna. Este caracteristic statului de atunci al Rusiei că ambele moduri de transport costă, aparent, aproximativ la fel, sau chiar transportul terestru era mai ieftin decât transportul pe apă. Drumul de iarnă de la Moscova la Vologda avea puțin mai mult de un sfert din lungimea principalei rute comerciale a secolului al XVII-lea, de la Moscova la Arhangelsk (aproximativ 400 de verste din 1.500). De la Vologda, mărfurile rusești erau de obicei livrate pe apă la târgul Arhangelsk; Din Arhangelsk, mărfurile străine, chiar înainte de înghețarea râurilor, au reușit să ajungă la Vologda, de unde au fost livrate la Moscova pe o nouă rută de iarnă. Prețul obișnuit pentru transportul unui pud de la Moscova la Arhangelsk a fost de 19 copeici în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (1674). Din această sumă, mai puțin de un sfert (4 copeici) a fost plătit pentru transportul de iarnă de la Moscova la Vologda, iar restul de trei sferturi din preț (15 copeici) a fost costul livrării apei de la Vologda la Arhangelsk. Pentru o verstă a drumului de iarnă, aceasta se va ridica la aproximativ 1/10 kop., iar pentru o verstă a traseului fluvial, aproximativ Nto kop. Presupunând că fiecare copecă din acea perioadă avea puterea sa de cumpărare egală cu șaptesprezece copeici de astăzi, putem echivala aceste prețuri cu aproximativ 1/e—V* din copeici. Între aceleași norme (Fuo-11 copeici ale vremii) taxa de transport pe pud pe verstă a fluctuat de-a lungul celuilalt mare drum comercial către Novgorod *).
*) Cu o sanie, care de obicei ține aproximativ 30 de lire sterline, aceasta se va ridica la 3ri0_3fT copeici. de la mile. Conform decretului din 1627, alergările de stat erau egale cu 3 / zo k. cu căruțe și verste, adică de 2 - 3 ori mai puține. Cu banii noștri, aceasta se va ridica la aproximativ 5-7 copeici. comision de tranzacționare n despre ¿RL cop. ka-
9
În comparație cu costul actual al transportului cu trăsura trasă de cai (aproximativ Vi0 copeici), aceste prețuri sunt de două ori mai mari și, în comparație cu transportul pe calea ferată, sunt de 8-20 de ori mai scumpe. După cum putem vedea, costul transportului de mărfuri nu a devenit mult mai ieftin până la însăși construcția căilor ferate, iar principala dificultate a comerțului antic rusesc nu a fost în acest cost ridicat. Mult mai importantă era imposibilitatea unei circulații

constante și rapide a mărfurilor, asociată atât cu starea mijloacelor de comunicație, cât și cu nivelul general de dezvoltare economică a țării. Transportul mărfurilor pe drumul de vară a costat de cel puțin patru ori mai mult decât transportul de iarnă; astfel toate transporturile terestre au fost oprite în timpul verii. Schimbul de mărfuri între piața internă și cea externă avea loc o dată pe an, iar această cifră de afaceri unică a fost efectuată timp de jumătate de an pentru comercianții străini și un an întreg pentru ruși. Periodicitatea și încetinirea cifrei de afaceri a mărfurilor au creat în Rusia aceleași forme de comerț care sunt în general caracteristice vieții economice primitive. Mișcarea mărfurilor în țară a luat forma transportului cu rulote, cel mai adaptat la siguranța insuficientă a drumurilor rusești și la transportul periodic în masă de mărfuri. Necesitatea acumulării mărfurilor într-un anumit moment al anului într-un anumit loc a creat întâlniri periodice ale comercianților și cumpărătorilor, ceea ce a conferit comerțului un caracter echitabil. În cele din urmă, instabilitatea și inconsecvența relațiilor comerciale i-au forțat pe comercianți să privească fiecare tranzacție individuală ca fiind prima și ultima de acest gen, iar acest lucru a determinat nivelul scăzut de moralitate imobiliară, care a devenit proverbial atât în rândul străinilor, cât și în rândul observatorilor lor. Toate aceste fenomene, desigur, încep acum să dispară odată cu distrugerea condiţiilor care le-au dat naştere. Rulotele și târgurile își pierd sensul odată cu apariția unui transport cu abur ieftin, rapid și regulat; prin urmare, în ciuda renașterii generale a vieții industriale, cifra de afaceri a târgului fie s-a situat la un moment dat, fie, de la începutul ultimului deceniu, a început să scadă destul de rapid. Comerțul stabilit se dezvoltă peste tot în detrimentul târgului; piețele locale își pierd izolarea și se contopesc încetul cu încetul într-o singură piață comună, supusă condițiilor generale ale vieții industriale rusești și chiar mondiale. Cel mai bun semn este zennaya. Ultima cifră este în perfectă concordanță cu cursele medii de la Post Road Worker din 1800.
95
care unificare a pieţei este stabilirea unor preţuri uniforme la mărfuri, care până atunci erau supuse unor condiţii variate de producţie şi distribuţie pe pieţe locale, mai mult sau mai puţin limitate. Aici, în Rusia, mișcarea prețurilor cerealelor este pulsul care poate mărturisi cel mai clar cât de repede are loc circulația sângelui în organismul economic rus. O marfă greoaie și capricioasă, pâinea, doar cu o unificare mai mult sau mai puțin perfectă a pieței, se poate adapta rapid la fluctuațiile prețului pieței. Prin urmare, izolarea piețelor locale va răspunde cel mai probabil cu o varietate de prețuri locale la cereale. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea diferența de 4-6 ori între prețurile locale la secară a fost cel mai frecvent fenomen: uneori chiar și în zonele învecinate (de exemplu, Moscova și Kashira sau Suzdal; Novgorod și provincia Oloneț.) prețurile au diferit de trei ori. În anii patruzeci ai secolului al XVIII-lea, prețul unui sfert de secară a fluctuat între 30 k. (Livny, Pronsk și Alatyr) și 2 r. 24 k. (Pskov); preţurile medii pentru sud-est au fost de circa 50 k., iar pentru nord-vest de circa 1 p. 50 k. pe trimestru. Cu alte cuvinte: cu o diferență medie de trei ori, în unele cazuri prețurile cerealelor au fluctuat de până la 71/2 ori. Încă o sută de ani mai târziu (1847-1853), cel mai mic preț mediu al unui sfert (în Orenb.) a fost de 1 p., iar cel mai mare (în Petero, oraș) 5 p. 50 k., adică de 51/2 ori mai mult; dar între sud-estul și nord-vestul Rusiei

în general, diferența de preț la secară nu era mai mare de două ori. În zona de stepă, secara a costat 2 r. pentru un sfert, iar în fâșia de nord aproximativ 4 ruble; banda centrala a ocupat o pozitie intermediara cu preturi de 21/2-31/2 r. În cele din urmă, în 1881-87. în aceleași zone, prețurile secară au fost: în zona de stepă 64 de copeici pe pud, în nord - aproximativ o rublă, în provinciile centrale - de la 74 la 90 de copeici. pentru o pud. Cu alte cuvinte: acum prețurile diferă de cel mult 1,5 ori și chiar diferența dintre prețul cel mai mare (Petersburg 1 rublă 22 copeici pe pud) și cel mai mic (Ufim. 50 copeici) este mai mică de 21/2. (Piața de cereale din Rusia se adaptează acum foarte repede la fluctuațiile prețurilor cerealelor de pe piața mondială, dar este încă departe de a putea, la fel ca America, să reglementeze singură aceste prețuri. Vânzarea forțată a pâinii de către producători la toamna scăzută prețurile și achiziționarea forțată la prețuri mari de primăvară reprezintă primul obstacol în calea participării Rusiei la crearea prețurilor internaționale; dar principalul motiv pentru rolul pasiv al Rusiei pe piața internațională constă, desigur, în general

conditiile vietii economice rusesti, care dau nastere si la cumpararea si vanzarea tocmai mentionate.
Izolarea piețelor locale, caracterul caravan al transportului de mărfuri și caracterul echitabil al vânzării și cumpărării lor - acestea sunt, prin urmare, trăsăturile tipice ale comerțului intern antic al Rusiei. Știm deja că toate aceste trăsături mărturisesc slăbiciunea schimbului și nesemnificația cifrei de afaceri a comerțului intern.Bineînțeles, cu cât ne adâncim mai departe în trecutul istoric al Rusiei, cu atât mai mult acest comerț intern este retrogradat pe plan secund și cu atât mai mult. în mod evident comerțul exterior prevalează asupra lui. Acest tip de comerț nu depinde de mărimea nevoilor unei țări date, ci doar de dimensiunea nevoilor altor popoare care își caută satisfacția în această țară. În jurul Rusiei, pe toată perioada existenței sale istorice, au existat întotdeauna naționalități cu nevoi mai dezvoltate decât ea însăși. Evident, comerțul cu aceste popoare ar fi trebuit să existe, dar numai că acest comerț nu era activ, ci pur pasiv. Cu alte cuvinte, consumatorii străini aveau nevoie de bunuri rusești, și nu de cele străine rusești: prin urmare, exportul de mărfuri rusești ar fi trebuit să prevaleze asupra importului de mărfuri străine, iar desfășurarea comerțului ar fi trebuit să fie în mâinile intermediarilor străini. Aceste caracteristici disting comerțul exterior al Rusiei antice.
Interesele comerciale i-au condus pe industriașii și aventurierii străini către rutele fluviale din interiorul Rusiei, punând astfel bazele statului rus. Strălucirea pe termen scurt a sudului Kievului s-a bazat și pe succesul comerțului exterior, care a sărăcit și a pierdut din greutate politică odată cu perturbarea acestui comerț. Ce rol important au jucat comercianții străini în comerțul de la Kiev, putem doar ghici despre asta, în absența unor informații precise. Dar rolul intermediarilor străini în comerțul cu Novgorod este deja destul de clar. Curțile „gotice” și „germane”, fondate în secolul al XII-lea de negustorii din Gotland și Lübeck și în secolul al XIV-lea unite în departamentele Ligii Hanseatice ale orașului, au monopolizat tot comerțul rusesc care a trecut prin Novgorod timp de câteva secole. Încercarea novgorodienilor de a crea o companie rusă de „oaspeți de peste mări” nu a condus la organizarea propriei flote comerciale, iar călătoriile individuali în străinătate ale comercianților individuali

pe nave străine sau chiar returnarea mărfurilor lor la comision au rămas încercări împrăștiate de private. întreprinderilor.

destinatarii. Oamenii din Novogorodsk trebuiau să se mulțumească cu rolul de intermediari-monopoliști între cumpărătorii de mărfuri din nordul și sud-estul Rusiei și biroul hanseatic. Comerțul exterior rus a reușit să se elibereze de sub stăpânirea hanseaticilor numai atunci când concurenții străini ai Hansei au venit în ajutor și, prin propriile eforturi, au luptat pentru ei înșiși pentru accesul direct la mărfurile rusești. În secolele XV și începutul XVI. aceștia erau negustori suedezi și orașe livoniene, deturnând circulația mărfurilor spre nord și sud de la calea obișnuită a comerțului hanseatic. Au fost urmați de reprezentanți ai principalelor națiuni industriale ale noii Europe, ale căror mărfuri erau încă comercializate de Hansa: britanicii și olandezii. Englezii aveau motive speciale pentru aceasta, deoarece în principalele lor mărfuri importate, pânzele, Hansa prefera industria olandeză în locul englezei. În căutarea unei rute de nord-est către India, mai multe nave engleze au ajuns în Marea Albă (1553): din acel moment, relațiile directe cu Rusia au început prin Arhangelsk. Olandezii, care au ajuns la Arhangelsk după britanici, au găsit poziția deja luată, au primit mai puține beneficii și au fost nevoiți adesea să recurgă la medierea britanicilor atunci când cumpără mărfuri rusești. Negustorii ruși au fost luați prin surprindere de această lovitură de stat. Dacă la Novgorod a reușit să păstreze în mâinile sale, cel puțin, medierea în comerțul cu ridicata cu mărfuri rusești, atunci la Moscova a riscat să piardă pentru o vreme acest rol. Incomparabil mai uniți decât oaspeții de vară și iarnă ai curții germane din Novgorod, compania engleză a început imediat să-și construiască birourile în cele mai importante centre industriale și a trimis pretutindeni agenți care intrau în relații directe cu micii cumpărători și le dădeau mai mult pentru bunurile lor. decât comercianţii angro ruşi. Olandezii au făcut la fel. Desigur, din partea celei mai înalte clase de comercianți ruși, în curând s-au auzit plângeri că străinii au „dezvelit” pământul rusesc. La mijlocul secolului al XVII-lea, guvernul a cedat în cele din urmă cerințelor „oaspeților”, ale căror servicii și capital avea nevoie în scopul managementului financiar. Străinii și-au pierdut majoritatea beneficiilor; Britanicii au fost lipsiți de dreptul de a face comerț fără taxe vamale. Potrivit suedezului Kielburger (1674), „oaspeții” au început să „gestioneze nelimitat comerțul în întreg statul”. Ei doreau să devină intermediari exclusivi între comercianții străini și producătorii și consumatorii ruși. Până în a doua jumătate

secolul al 18-lea Legislația rusă a limitat drepturile străinilor la comerțul cu ridicata. Aspirațiile negustorilor prepetrini s-au extins însă și mai departe. A visat să-i alunge complet pe străini din interiorul orașelor Rusiei, să-și distrugă consulii și agenții, „blocând puternic gaura” pe care ei o făcuseră în pământul nostru sub formă de corespondență comercială cunoscută nouă – într-un cuvânt, pentru a realiza acel „ca poporul nostru ruși nu știu despre bunurile lor, așa că nici ei nu ar ști despre bunurile noastre. Nici pe vremea aceea, negustorii ruși nu visau la un singur lucru: amestecul activ în comerțul exterior, adică să opună artei cunoașterii și artei, în loc să lupte pe baza ignoranței reciproce. „Mi se pare”, scrie Kielburger, „că Domnul Dumnezeu, din motive inexplicabile, încă ascunde acest lucru de la înțelegerea rușilor și nu le arată beneficiile pe care pământul lor

le are pentru stabilirea comerțului (străin)”. Cu ajutorul străinilor, Peter a înțeles în sfârșit „ceea ce a înțeles și a înțeles întreaga lume” în timpul Kielburgerului; dar, în ciuda tuturor eforturilor, el nu a reușit să depășească dezvoltarea industrială a Rusiei. Numai trezoreria a desfășurat comerț activ în străinătate sub el, deși la o scară foarte modestă. Companiile comerciale, la care Petru a încercat în zadar să „forțeze” comercianții ruși, au început să apară abia în anii cincizeci ai secolului al XVIII-lea, și apoi nu pentru comerțul occidental, ci pentru comerțul de sud-est, în care străinii încă nu au avut timp să devină. concurenți periculoși. Curând s-a dovedit însă că aceste companii au abuzat doar de poziția lor privilegiată; lipsiți de monopolurile lor de către Ecaterina a II-a, ei și-au pierdut imediat orice semnificație. Doar compania ruso-americană, fondată la sfârșitul secolului, s-a bucurat de un succes de durată în regiunea periferică a operațiunilor sale. Construcția navală rusească a avut și ghinion. În ciuda tuturor subvențiilor, bonusurilor și reducerilor de taxe, s-a dezvoltat foarte lent până de curând. În 1879, din fiecare rublă primită de armatori pentru importul și exportul de mărfuri în Rusia, doar șapte copeici mergeau în ponderea proprietarilor ruși de nave: restul 93 de copeici au fost primite de străini, inclusiv britanicii peste cincizeci de copeici. (54). În toate aceste condiții, consulii comerciali ai Rusiei din străinătate, care apăruseră încă de pe vremea lui Petru, nu au avut ce face de multă vreme. În acordurile cu puterile comerciale, Rusia a negociat însă aceleași beneficii pentru ambele părți, dar nu a existat nimeni din partea rusă care să folosească aceste beneficii.

99

De pe vremea lui Petru însă, starea comerțului exterior s-a schimbat foarte mult. Perspectiva strălucitoare a comerțului pe cele patru mări, desenată de Kielburger, a devenit realitate. La mările Albă și Caspică, Petru a anexat Marea Baltică, Ecaterina a II-a - cea Neagră. Împreună cu granița terestră intermediară dintre ele, ambele mări au împărțit aproape în trei părți egale întregul import și eliberare rusească de-a lungul graniței europene. În cele din urmă, dimensiunea comerțului a crescut enorm. Acum trebuie să ne oprim din această creștere.

În 1654-77 în singurul port rusesc, Arhangelsk, se circula anual mărfuri pentru cel puțin 750 de mii de ruble din acea vreme, judecând după faptul că trezoreria a adunat de la acestea, în medie, 75 de mii de ruble fiecare. pe an, iar taxa cea mai mare a fost de 10 ° / o. La Petrovsky, acest lucru va însemna de două ori mai mulți bani, adică. până la I1/» milioane cifră de afaceri anuală. Sub Peter, cifra de afaceri a târgului Arhangelsk a ajuns deja la 3 milioane, dar datorită transferului comerțului la Sankt Petersburg, a scăzut după Peter la 300 de mii. Dar la Sankt Petersburg, cifra de afaceri a ajuns la 4 milioane. Următoarele cifre vor arăta ce rol au jucat importul și exportul în această creștere (în mii de ruble).

1717-1719. 1726.
Export.   Import Export. Import.
Í Arhangelsk........ 2.334 59728536
, 1 Petersburg.......... 269   2182.4031.550
Total GT 2.613   8152.6881.586
Riga............. — —1.550540

După cum puteți vedea, vacanța rusească nu a crescut la început, ci doar și-a schimbat direcția: pentru aceleași 2.600 de mii de ruble, mărfurile au fost exportate din Rusia, dar înainte de 89 / 0 au mers la Marea Albă, iar acum aceeași sumă a mers la gura Nevei. Dar mărfurile

străine au început să fie aduse la Sankt Petersburg pentru o sumă de două ori mai mare. În cele din urmă, pe lângă Arhangelsk și Sankt Petersburg, s-a alăturat un al treilea port, Riga, cu 1 * / 3 milioane. export și CH2 mil. importurilor, în ciuda loviturilor aduse comerțului său de război. Astfel, prin rezultatul total al comerțului exterior în 1726, acesta a depășit 4 milioane. pentru export si 2 mil. prin import. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea, aceste cifre crescuseră la 6,9 milioane și 5,7 milioane. După cum puteți vedea, importurile au continuat să ajungă din urmă cu exporturile: primul a crescut de 2,8 ori, iar al doilea doar de 1,7 ori. Se putea prevedea că în curând Rusia va da drumul mai puțin decât a primit din străinătate. Dar tarifele vamale cunoscute de noi au pus capăt acestei creșteri a importurilor și au păstrat comercialul
*

echilibru în favoarea Rusiei, obligând consumatorii ruși să abandoneze bunurile străine și să se mulțumească cu cele native. Pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. exporturile și importurile noastre au crescut cu cinci ani (începând cu 1754-1758 și terminând cu 1799-1804) în felul următor (cifre medii ale cifrei de afaceri anuale în milioane de ruble) *).
Export. . . 8-11 - 12 - 16 - 19-21 - 26 - 36 - 57 - 68
Import ... 7 - 8-10-12 - 13 - 17-19 - 30 - 39 - 50.
Măsura în care preponderența exporturilor asupra importurilor a fost menținută în mod artificial a fost arătată de tariful de liber schimb din 1819. În 1820 și 1821 exporturile au fost de 62 și 56 de milioane, în timp ce importurile au crescut la 69 și 58 de milioane. Tariful prohibitiv din 1822 a restabilit din nou excesul de exporturi. În timpul funcționării sale, cifra de afaceri anuală a comerțului exterior s-a dezvoltat în cinci ani (din 1824-1828 până în 1844-1848) după cum urmează:
Export. . . . 56 - 65 - 69 - 84-101 **) Import ...... 50 - 52 - 64 -'76 - 84.
Efectul tarifelor liberale din anii 50 și 60 și al tarifelor strict de protecție din anii 70 și 80 se va vedea din următoarea serie de cifre (din 1851-1855 până în 1886-1890, în metal, ruble):
Export. . . 81 -141 -140-192 - 303 - 345 - 346 - 380
Import .... 74- 120 - 121 - 212 - 364 - 326 - 304 - 224.
După cum puteți vedea, tarifele din anii 50 și 60 au dus la predominarea importurilor în deceniul 1866-1875. Apoi, odată cu revenirea la sistemul de mecenat, din anii 1970 a început o creștere rapidă a exporturilor și o scădere la fel de rapidă a importurilor.
Pentru a finaliza caracterizarea comerțului rusesc, rămâne să ne familiarizăm cu principalele obiecte ale importului și exportului nostru. Din natura generală a istoriei noastre economice, se poate concluziona deja că obiectul exportului din Rusia a fost în principal produsele sale brute. Care au fost aceste produse și în ce ordine au dobândit importanța principală în comerț, este ușor de ghicit, amintindu-ne ordinea în care s-a dezvoltat exploatarea resurselor naturale ale Rusiei. Blană
*) La evaluarea acestor cifre, în special a ultimelor trei perechi, trebuie avut în vedere că cursul rublei a scăzut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În 1754, rubla era egală cu 51 de fior olandez, iar pentru zece cd? Suflarea unui curs mediu pe cinci ani a fost: 45, 44, 45, 41, 42, 38, 34, 27, 28 și goluri 2S. itiv. Despre motivele acestei scăderi a ratei, vezi mai jos.

**) În 1847 a existat o aprovizionare de urgență cu cereale din cauza unei recolte insuficiente în Europa.

mărfurile, cuprul și ceara au fost unul dintre principalele articole de sărbătoare din timpul arabilor și normanzilor până în timpul Hansei, cu singura diferență că soiurile scumpe de blănuri s-au retras vizibil în fundal deja în secolul al XV-lea, iar Hanseatic exporta în principal piei de iepure și veveriță. Ceara a devenit la acea vreme principalul articol de export, iar în spatele ei se aflau produsele agriculturii. Primele dintre aceste produse care au ieșit în prim-plan nu au fost însă alimentele, ci plantele tehnice.Nu pâinea, ci inul și cânepa, atât în formă brută, cât și sub formă de pânză și funii. Dezvoltarea comerțului cu cereale, care a ocupat primul loc în secolul nostru, a fost împiedicată în ultimul secol de interdicții guvernamentale necontenite și de proaste comunicări. Alături de articolele menționate mai sus, și alte produse brute de natură rusă au jucat și au păstrat un rol important în comerțul de export: produse forestiere - cherestea, rășină, gudron; produse animale - peri și untură, precum și lână; în cele din urmă, produsele miniere — fier. Ce rol important pe care l-au avut materiile prime, ca obiect de nutriție și prelucrare tehnică, în comerțul de sărbători din ultimele două secole, reiese din următorul tabel: cifrele arată aici procentul dintre produsele alimentare, materialele pentru prelucrare industrială, produse finite și toate celelalte articole.
acolo sărbători.
Gigi.   rechizite.Material, pentru prelucrare.Izitliya.Alte bunuri
1726 I1/'43523
1749 ѣ50408vz
1778-1780 863209
1802-1804 2066104
1851-1853 36582^33
1893 563842.
După cum puteți vedea,   proviziile de viață joacă   din ce în ce mai mult
o parte semnificativă în vacanța noastră; exportul de materiale tehnice rusești începe să-și piardă din importanță de la mijlocul secolului nostru; în cele din urmă, cererea de produse rusești (în principal in și cânepă) pe piața externă scade rapid până la sfârșitul secolului trecut și nu crește semnificativ în timpul nostru.
În schimbul materiilor noastre prime, comerțul de import ar putea furniza Rusiei produsele industriei sale manufacturiere. Dar știm că înainte de Peter cererea pentru aceste produse era destul de nesemnificativă, iar după Peter a fost reținut prin măsuri artificiale: consumatorul rus a fost pus la dispoziția producătorului, ca înainte de Peter a fost la dispoziția angrosului rus. În interesul balanței comerciale și al dezvoltării

industria autohtona, importul de produse straine a fost redus cu forta, iar dintre articolele admise la import, materialele necesare aceleiasi industrii au jucat un rol tot mai important. Tabelul de importuri atașat va explica această concluzie cu cifre (în termeni procentuali):
Viaţă provizii. Mater, pentru prelucrare.Produse.Alte bunuri.
1726 2127511
1749 2522448
1778-1780 3019447
1802-1804 4023325

1851-1853 3050164
1893 176221–
Dintre proviziile vieții, doar peștele (predominant hering) aparținea esențiale; în plus, se importau în principal vinuri și mărfuri coloniale. În locul produselor finite, care au predominat printre articolele importate în ultimul secol, în prezent, materialele necesare producției rusești au primit un avantaj necondiționat.
Comparând articolele de import și vânzare rusești, suntem convinși că industria rusă lucrează aproape exclusiv pentru consumul intern. Se poate argumenta dacă consumatorul rus plătește prea mult sau puțin pentru a sprijini producătorul rus; dacă ar trebui preferat un sistem național sau internațional de schimb și producție; dacă industria națională satisface cererea internă sau o depășește sau chiar o reduce. Nu putem rezolva aceste întrebări în limitele Eseurilor. Dar, oricum am putea să le decidem, un fapt de bază este cert în sine. În ultimele două secole, consumul intern și schimbul au crescut enorm. Creșterea lor a făcut posibilă dezvoltarea industriei și extinderea comerțului exterior și, în general, întreaga ascensiune a vieții industriale rusești. Comerţul exterior, proporţional cu această dezvoltare internă, avea să joace un rol din ce în ce mai puţin semnificativ în cifra de afaceri generală a economiei naţionale. Când, în 1753, obligațiile interne au fost abolite de Elisabeta, s-a dovedit că trezoreria le colecta, în medie, la 900 de mii de ruble pe an. Deoarece tranzacțiile de vânzare interne erau supuse unei taxe de 5%, prețul total al tuturor mărfurilor care circulau la târguri și în toate orașele Rusiei la mijlocul secolului al XVIII-lea era de aproximativ 18 milioane. În același timp, dimensiunea comerțului exterior a ajuns la 12,6 milioane, acestea 12,6 făcând, desigur, parte din 18 milioane. comerțul intern, deoarece fiecare import și export
103
marfa se termină sau începe cu faptul că va fi în circulație populară. În consecință, la mijlocul secolului al XVIII-lea, comerțul exterior reprezenta 7/1 din circulația totală a mărfurilor în țară. În vremea noastră, valoarea importurilor și eliberărilor este aproximativ egală cu un miliard din patru miliarde din cifra de afaceri totală a economiei naționale, adică comerțul exterior nu mai depășește 1/* intern. Desigur, ambele calcule sunt conjecturale: în ambele, conversia internă este estimată, probabil, mult mai mică decât realitatea. Dar tocmai pentru că eroarea este aceeași în ambele cazuri, aceste cifre pot oferi totuși o idee corectă despre cât de mult a scăzut importanța comparativă a comerțului exterior în economia națională a Rusiei. Oricât de repede s-au extins cifrele de afaceri, dezvoltarea schimbului intern a continuat, evident, și mai repede.
Din istoria comerțului exterior putem trece direct la istoria banilor și prețurilor din Rusia; iar în acest domeniu vom găsi toate aceleași trăsături familiare ale dezvoltării economice rusești. Într-o țară fără mine – și în Rusia extragerea argintului a început abia sub Petru, iar extracția aurului abia de la mijlocul secolului trecut – într-o astfel de țară singurul metal prețios ar trebui să fie cel care se obține prin comerțul exterior. Cu un deficit de metal, comerțul nostru, atât intern, cât și extern, până la sfârșitul secolului al XV-lea, a păstrat un caracter de schimb: angrosistii plăteau și se creditau reciproc cu mărfuri. Blănurile au circulat în schimbul intern de foarte mult timp și chiar și pe vremea lui Petru cel Mare întâlnim diverși surogate de bani în plină desfășurare în pădurile rusești. Dar aceeași slăbiciune a dezvoltării economice a ajutat și la acumularea de metale prețioase în

Rusia. Am văzut că exporturile rusești au depășit constant importurile. Astfel, în schimbul internațional, Rusia a avut întotdeauna profit: a vândut mai mult decât a cumpărat, a primit mai mult decât a plătit și, prin urmare, banii neți primiți pentru acest surplus de export au rămas constant în interiorul țării.
Creșterea cantității de metal în țară are cea mai strânsă legătură cu istoria monedelor și prețurilor. Metalul prețios, ca orice altă marfă, devine mai ieftin pe măsură ce cantitatea acestuia crește. Această reducere a banilor se exprimă prin creșterea treptată a prețurilor tuturor celorlalte mărfuri. Acest fenomen este la fel de caracteristic tuturor țărilor; dar în Rusia, creșterea prețurilor și ieftinirea banilor s-au realizat în ultimele trei secole cu o viteză atât de extraordinară încât

căruia istoria economică a Occidentului nu se poate opune nimic asemănător. Acest lucru este de înțeles: deoarece în această scurtă perioadă de trei sau patru secole Rusia a finalizat un proces care s-a întins pe mai mult de o mie de ani în Occident. De la cele mai primitive forme de viață economică s-a trecut la cele mai complexe fenomene ale economiei monetare moderne. Acum patru secole, banii erau prea scumpi și o marfă rară în Rusia în comparație cu Europa de Vest: de aceea, de atunci, valoarea banilor a reușit să scadă și toate bunurile au crescut prea mult în preț de o sută de ori. În aceeași perioadă de timp în Anglia, banii au reușit să scadă în preț de cel mult cinci ori; și chiar dacă luăm un interval de două ori mai lung – de pe vremea lui William Cuceritorul – atunci chiar și acolo vom găsi prețuri de doar douăzeci de ori mai mici decât cele actuale.
În statul moscovit din secolul al XVI-lea, se putea cumpăra o colibă întreagă cu 30 sau 50 de copeici, o vacă pentru trei sferturi și un cal pentru o rublă; o sanie cu toate echipamentele nu costa mai mult de un ban, iar pentru un copeck puteai angaja un muncitor pentru toata ziua. Un savant rus a concluzionat de aici că a trăi în statul moscovit era neobișnuit de ieftin. De fapt, asta înseamnă că banii erau extrem de scumpi, adică aveau mult mai multă putere de cumpărare decât acum.
Pentru a determina puterea de cumpărare a banilor, este necesar să se compare prețurile unei mărfuri în momente diferite, dar în principal ale uneia care ea însăși nu și-a pierdut sau modificat prețul intern. Strict vorbind, nu există astfel de mărfuri, dar există mărfuri mai mult sau mai puțin potrivite. În primul rând, bunurile importate coloniale sunt potrivite în acest scop, deoarece, ca și banii în sine, s-au ieftinit rapid în timp, mai ales la noi în Rusia. Cel mai convenabil este să luăm spre comparație pâinea, marfa cea mai necesară existenței și constituind pentru multă vreme principala hrană a populației. În secolul al XV-lea, 1 rublă putea cumpăra la fel de multă pâine cât 130 de ruble. prezent. În prima jumătate a secolului al XVI-lea prețul pâinii era de 83 de ori mai mic decât este acum, iar în a doua jumătate a secolului era de doar 74-60 de ori mai mic. Astfel, la sfârşitul secolului al XVI-lea o rublă putea cumpăra jumătate din câte pâine ca la sfârşitul secolului al XV-lea; în consecință, într-un secol puterea de cumpărare a rublei a scăzut la jumătate. În același interval de timp, Europa a trecut printr-o întreagă tulburare economică, datorită exploatării minelor din Lumea Nouă. Prețurile în vest nu erau de două ori, ci de patru ori mai mari decât înainte. Este greu de spus dacă rubla rusă a fost depreciată în

al XVI-lea un ecou îndepărtat al acestor evenimente europene, sau a depins de cauze interne. În orice caz, scăderea rapidă a prețului banilor pe piața europeană ar putea pregăti fenomenul pe care îl întâlnim la cumpăna dintre secolele al XVI-lea și al XVII-lea.
Prețurile pâinii au crescut la începutul secolului al XVII-lea. de cinci ori deodată și, în consecință, puterea de cumpărare a rublei a scăzut cu aceeași sumă. În loc de 60 de ruble actuale, vechea rublă a început să fie egală cu doar 12. Impulsul extern pentru o creștere atât de bruscă a prețurilor a fost, desigur, ruina teribilă produsă de vremuri tulburi; dar acest impuls nu a servit decât la slăbirea străvechii izolații a pieței rusești și i-a oferit ocazia de a se adapta într-o oarecare măsură la situația pieței europene. Acesta este probabil motivul pentru care rezultatul s-a dovedit a fi mai puternic decât cauza care a dat naștere acestuia. Rusia și-a revenit curând după devastările cauzate de Necazuri, iar prețul rublei a crescut de la doar 12 la 14 ruble acum sub Mihail Teodorovici și la 17 până la sfârșitul secolului. O nouă scădere a prețului de cumpărare al rublei a avut loc sub Petru: rubla a scăzut de la 17 la 9 ruble actuale. Declinul s-a produs, din nou, imediat și, fără îndoială, a fost cauzat de faptul că Petru a emis o nouă monedă de argint, de două ori mai ușoară decât cea veche. De atunci și până la mijlocul secolului al XVIII-lea, rubla a stat la aceeași înălțime. În a doua jumătate a secolului, după o nouă reducere a greutății monedei (de cupru) la jumătate, valoarea rublei a început să scadă din nou, iar după 1788 a scăzut imediat la 5 ruble. actual. Vom găsi explicația acestui ultim fapt în acel nou element prin care sistemul nostru monetar s-a complicat în secolul al XVIII-lea: folosirea neglijentă a creditului de stat.
De altfel, deja Petru cel Mare a trecut de la bani reali la bancnote, a căror circulație între oameni se bazează pe credit, pe încredere în stat. Înainte de Petru, în Rusia circulau doar bani reali, din metal prețios (argint) și, prin urmare, având o valoare nu doar ca bani, ci și ca marfă, Petru a înlocuit copecul de argint cu unul de cupru, forțând să fie acceptat. la un pret egal cu copecul de argint, alea. informând-o despre un curs forțat. Calculul guvernului era justificat: cursul copeicilor de cupru nu a scăzut; dar, pe de altă parte, s-a întâmplat ceva ce se întâmplă de obicei în astfel de cazuri. Odată cu existența banilor de aramă ieftini, nu era rentabil pentru nimeni să plătească cu argint. Tot argintul a dispărut treptat din circulația monetară, s-a scurs în țări străine sau a fost transformat în lucruri și în circulația populară.

mai rămăsese aproape un cupru greu. Cu plăți mărunte, acest lucru nu prezenta dificultăți, dar în tranzacțiile mari era extrem de incomod să plătiți cu o monedă de cupru. Necesitatea facilitării circulației monedelor de cupru a fost principalul motiv care a determinat, după ideea lui Shuvalov, primele instituții de credit (bănci) rusești. Cuprul trebuia stocat în bănci, iar plăți mari puteau fi făcute printr-un simplu transfer de cupru de la un antreprenor la altul. În același timp, a apărut de la sine ideea de a înlocui semnele din cupru cu certificate de hârtie ale băncii, care să ofere proprietarului o credit pentru o anumită cantitate de cupru. Adevărat, sub Elisabeta, Senatul a găsit această idee „condamnabilă” și „periculoasă”, întrucât ziarele nu aveau nici măcar acel „preț intern” pe care îl avea cuprul. Dar banii de aramă, totuși, erau deja un semn de credit: trecerea la moneda de hârtie era doar o altă formă de credit. Sub Ecaterina a II-a, această tranziție a fost finalizată. Guvernul a fondat noi bănci „atribuite” la

Moscova și Sankt Petersburg (1768); „Bnotele” acestor bănci urmau să înlocuiască moneda de cupru aflată în circulație. Un milion de ruble de capital a fost depus în rezervele băncilor, iar note de credit au fost emise la același preț (nu mai puțin de 25 de ruble în valoare nominală). Inovația, atât de bine mobilată, a încântat publicul; cererile pentru bancnote erau atât de mari încât în curând a fost nevoie de noi emisiuni, deoarece schimbul de bancnote cu metal era întotdeauna asigurat, iar rubla de hârtie mergea aproape la același preț cu cea din metal. Dar acest mod de a crea bani din nimic, prin emiterea de noi stocuri de hârtie, era prea tentant. Când, la începutul celui de-al doilea război turcesc (1787), a fost nevoie de cheltuieli sporite, guvernul a început să emită bancnote, nemai ținând cont de stocul de schimb de metal din bănci, și a pus pentru prima dată în circulație bilete de 10 și 5. denominații de ruble. Drept urmare, bancnotele s-au răspândit într-un cerc mai larg de public, dar prețul lor a început să scadă rapid. La sfârşitul domniei Ecaterinei, doar 68 de copeici s-au dat în bancnote; inainte de razboiul din 1812 era deja de numai 50 de copeici, iar dupa razboi (datorita unei noi scaderi a greutatii monedei de arama de I1/» ori) numai 25 de copeici. şi chiar 20 (1815). Având în vedere o astfel de scădere a bancnotelor, un cont independent de ele pentru „ruble de argint” a apărut de la sine. În 1839, acest cont a fost oficializat: guvernul a introdus actuala „rubla de argint” egală cu 3 ruble. 50 k. bancnote. În 1843 bancnotele au fost schimbate cu noi note de credit.
107
ani, schimbat liber cu argint. Se știe, totuși, că aceeași poveste s-a repetat cu „rubla de argint”: schimbul cu argint a fost întrerupt din timpul războiului din Crimeea și, ca urmare, a avut loc o nouă scădere a cursului de schimb. Aceasta este, în termeni generali, soarta creditului nostru de stat.

Ne rămâne acum să ne familiarizăm cu situația creditului privat din Rusia. Dintre toate fenomenele vieții economice, acest tip de credit se dezvoltă ultimul dintre noi: acest lucru este destul de firesc, întrucât, în general, creditul privat este produsul cel mai delicat al dezvoltării economice înalte. Era prea riscant în Rusia antică să dai capitalul cuiva în mâinile altcuiva și nu era nimeni, deoarece erau prea puține întreprinderi industriale și comerciale. Desigur, capitalul a luat de cele mai multe ori forma unei comori: proprietarul a preferat să-l păstreze într-un cufăr sau chiar să-l îngroape în pământ pentru o mai bună conservare. Prin urmare, atunci când era nevoie de capital, nu era ușor să găsești o persoană care să fie de acord să-l împrumute: și punându-și banii în circulație, capitalistul și-a luat un procent extrem de mare pentru risc. În Rus' antic, un împrumut era plătit de obicei la 20°/°. Adevărat, mănăstirile, acești bancheri ai Rusiei antice, erau deja la începutul secolului al XVI-lea. a împrumutat bani pentru jumătate din creștere - 10 ° / ". Dar avem dovezi că vechea creștere de douăzeci la sută a fost foarte comună chiar și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Sub Alexandru I, creditul privat costa adesea 10 ° / " pe an, în timp ce în Europa erau mulțumiți de bunăvoie la acea vreme cu jumătate din timp. Dacă ar fi trebuit să plătească atât de mult pentru a obține capital prin împrumut, atunci doar un profit mult mai mare ar putea determina ca acesta să fie folosit într-o întreprindere industrială. Profitul din întreprindere urma să fie mult mai mare decât procentul din capital. În anii 1940, marii producători îl asigurau pe celebrul călător Haxthausen că la

12°'° pentru un împrumut, profitul trebuie să fie de cel puțin 30-3б°/' pentru ca întreprinderea să fie considerată profitabilă.
Știm că o astfel de înălțime a profitului a fost oferită antreprenorilor ruși de către guvern cu ajutorul tarifelor vamale. Guvernul a fost primul care a avut grijă să le acorde credit ieftin, înainte ca viața însăși să creeze condițiile unui astfel de credit. În lipsa instituțiilor de credit, emiterea de împrumuturi a fost încredințată la început instituției monetare: din 1733, monetăria a început să emită împrumuturi garantate cu aur și argint cu o plată de 8 °/0. În 1764

guvernul a făcut prima încercare de a organiza instituții speciale de credit pentru terenuri pe termen lung și credit comercial pe termen scurt. Primul scop a fost de a deservi două bănci nobiliare din Moscova și Sankt Petersburg, iar al doilea - o bancă de negustori pentru comercianți din portul Sankt Petersburg. Au fost emise împrumuturi de la 6°/0 garantate de nume, case și fabrici. Astfel, au fost definite două sarcini principale, care de atunci au fost invariabil urmate de instituțiile de credit guvernamentale: „încurajarea industriei și menținerea moșiei nobiliare” (cuvintele contelui Kankrin). Treburile tuturor acestor bănci au mers însă foarte prost până la distrugerea și transformarea lor într-o „bancă de împrumut de stat” în 1786. În 1817, banca de credit a fost din nou transformată și, în același timp, a fost deschisă din nou o „bancă comercială” specială. De acum încolo, avem ocazia să urmărim cifra de afaceri a ambelor bănci și să ne putem forma o idee despre starea creditului rusesc în prima jumătate a secolului. Am văzut că capitalul rus se încăpățânează să se ascundă de uzul industrial: doar un venit mare putea depăși teama de risc și obliga proprietarul să-și pună banii în circulație. Dar a da banii unei instituții publice părea perfect sigur; mai mult, nu numai că erau mai buni acolo decât acasă, dar i-au oferit proprietarului, fără nicio problemă din partea lui, măcar un mic procent. Pentru capitalul străin, această dobândă, emisă de o bancă rusă, s-a dovedit a fi chiar mai mare decât se putea obține la acel moment în străinătate. De aceea, afluxul de capital în bănci, inclusiv în cele străine, s-a dovedit a fi foarte semnificativ: numărul depozitelor private în băncile de credit și comercial a crescut în perioada 1817-1857. de la 23 de milioane la 300. Dar au fost departe de mulți cei care doreau să folosească capitalul acumulat în scopuri industriale. Contabilitatea facturilor a decurs rapid în primii 4 ani, dar imediat au fost descoperite abuzuri; guvernul a fost nevoit să ia măsuri stricte împotriva facturilor nesigure, iar dimensiunea operațiunii, până la jumătatea anilor 40, a fluctuat în jurul aceleiași cifre (11 milioane), cu care a început în 1818; de atunci, această cifră a început să crească, dar până la mijlocul secolului, contabilitatea facturilor nu a fost mai mare de 4-5 ° / 0 din toate cifrele de afaceri ale băncii de împrumut. Între timp, banca a contabilizat 8-61/'0/» în loc de 15-12°/0 contabilitate pentru bancherii privați. O dimensiune și mai mică (2Wo cifre de afaceri) a fost realizată prin contabilitatea mărfurilor, care este în continuă scădere din 1817. Asa de

zol, „operațiuni, care vizează în principal revitalizarea cifrei de afaceri comerciale și a activității fabricii”, s-au dezvoltat extrem de lent. Un serviciu important a fost prestat comerțului prin posibilitatea de a transfera bani printr-o bancă comercială; dar nici dimensiunea acestei operațiuni nu a crescut semnificativ, oscilând

între 20-40 de milioane. Evident, și în acest caz banca a satisfăcut doar cererea existentă, fără a crea una nouă. Cu acești bani, banca, desigur, nu putea întreprinde nicio tranzacție; dar nici nu avea unde să pună în circulaţie purtătoare de dobândă depozitele date. În lipsa altor afaceri, banca a fost angajată în operațiuni cu diferite documente purtătoare de dobândă, dar acest lucru nu a putut lăsa loc capitalului său. Între timp, banca a trebuit să plătească 5 la sută legalizate deponenților. Pentru a le asigura băncii, guvernul, din 1825, a ordonat ca capitalul unei bănci comerciale să fie transferat unei bănci de împrumut, care trebuia să le distribuie sub formă de împrumuturi celor care doreau 6 °/0. si platiti la banca comerciala. Dar într-o bancă de împrumut a fost la fel de dificil să-ți asigure un loc pentru capitalul deponenților. Cererea de credite a fost, și aici este atât de mică, încât nici nu a fost suficientă pentru a plasa banii proprii deponenților băncii de credit. Pentru 1820-1857. numărul împrumuturilor acordate pe garanția de nume, fabrici și case a crescut de la 10 la 50 milioane, iar numărul depozitelor a crescut în aceeași perioadă de la 23 milioane. până la 62 Astfel, banii unei bănci comerciale s-au dovedit a fi absolut superflui. Pentru a reține afluxul de depozite și a crește cererea de împrumuturi, băncile din 1830 au început să plătească deponenților 4% în loc de 5% și să împrumute cu 5% în loc de 6°/o. Dar acest lucru nu a schimbat deloc situația, iar guvernul a găsit în cele din urmă loc pentru capital comercial în propria trezorerie. Din cauza lipsei cererilor private, capitalul liber a fost folosit „pentru diverse întreprinderi publice și nevoi guvernamentale”. La momentul lichidării vechilor instituţii de credit, în 1860, trezoreria datora băncii de credit 250 milioane, adică. avea la dispozitie aproape 4/s din toate depozitele bancii de imprumut (31S mil.).
Prin urmare, chiar în acest moment, a intervenit o schimbare decisivă în poziția creditului rusesc. Primele semne ale acestei schimbări au venit în 1857, când guvernul a scăzut din nou rata dobânzii – la depozite la 3 la sută și la împrumuturi la 4 la sută. De această dată s-a atins scopul scăderii: au început rapid să fie turnate depozite și să se caute o altă încăpere. Comitetul special desemnat pentru a discuta chestiunea a decis să scadă
De
la sută - până la 2 °/o, lichidează băncile de stat care existau la acel moment și oferă organizații de credit antreprenorilor privați. De atunci, asistăm la o creștere extraordinară a instituțiilor de credit. Indiferent de Banca de Stat nou înființată, începând cu anii 1960, întreprinderile pe acțiuni și de credit public au început să apară rapid. Din cele 10 bănci funciare pe acțiuni, 2 au fost înființate în 1862, restul în 1871-1873. Din 39 de bănci comerciale, 7 au fost înființate în 1864-1870. şi 21 în 1871-1873. Din cele 248 de bănci publice din oraș, doar 21 au existat până în 1857; în 1862 erau 40, iar la începutul anului 1873 erau deja 222. În același timp, jumătate din societățile mutuale de credit existente funcționau deja (52 din 108). În sfârșit, numărul asociațiilor rurale de economii și împrumut, care au început să fie organizate după modelul Schulze-Delichevsky din 1866, a ajuns în 20 de ani la 712. Trebuie adăugat că la începutul anilor 80 numărul tuturor acestor instituții era chiar mai mare decât acum: dintre ele s-au închis fără să fi supraviețuit perioadei de febră acționarilor *).
După cum vedem, în istoria creditului întâlnim din nou același fenomen pe care l-am întâlnit de mai multe ori în alte domenii ale vieții

economice rusești. După o creștere extrem de lentă de-a lungul secolelor, dezvoltarea economică a Rusiei avansează imediat din a doua jumătate a secolului nostru cu o viteză care nu are nimic asemănător cu ea în trecut. O schimbare totală a tuturor condițiilor vieții economice duce viața rusească la o ruptură și mai decisivă cu tot trecutul său decât ne-am putea imagina, în urma schimbărilor în numărul populației și în așezarea acesteia pe teritoriul Rusiei. Dar aici, ca și acolo, am observat în mod constant cealaltă parte a problemei. Lăsând în urmă trecutul său, Rusia este departe de a fi atașată de prezentul european. În cele mai diverse sfere ale vieții economice, am putut observa distanța enormă care desparte Rusia de cele mai dezvoltate țări ale Europei. Și, rezumând acum tot ce s-a spus, trebuie să ne amintim din nou că toată această creștere grandioasă, dezvoltarea noastră industrială, se sprijină încă pe o fundație, parțial prea elementară, parțial prea artificială. Industria rusă a înregistrat succese colosale -
*) În 1883 existau 15 bănci funciare, 34 comerciale, 306 publice, 115 de credit mutual și 756 de asociații de economii și împrumut.
ili
dar statul încă ezită să-l lase în seama propriilor resurse. Comerțul rus și-a extins foarte mult cifra de afaceri; dar procentul covârșitor al exportului nostru continuă să fie format din materii prime, iar inclusiv pâinea, reprezintă mai mult de jumătate din total. Rețeaua feroviară rusă a atins rapid o dimensiune semnificativă, dar, în primul rând, din fiecare rublă cheltuită pe căile ferate, antreprenorii privați au contribuit cu doar 8 copeici, iar restul cu 92 de copeici. plătită de guvern iar în al doilea rând, venitul principal este livrat căilor ferate de mărfuri cu cereale și muncitorii rurali. Circulația capitalului în țară a crescut semnificativ, dar cea mai mare parte a acestui capital este folosit pentru a se întoarce odată cu recolta rusească: în fiecare toamnă sunt turnați bani de la bănci în provincii, iar nevoia de bancnote crește atât de mult încât până în acest moment, Guvernul face emisiuni intensificate de noi monedă de hârtie. După ce și-a făcut treaba, adică după ce au cumpărat și vândut pâine, banii se întorc din nou la casele guvernamentale și private.
Toate aceste semne de dezvoltare industrială slabă sunt la fel de izbitoare ca acele trăsături care caracterizează creșterea industrială rapidă a Rusiei.Desigur, ambele serii de semne opuse au condus la două înțelegeri opuse ale cursului general al vieții economice rusești. Cei care au acordat o atenție primordială procesului de creștere economică nu au putut să nu remarce asemănarea completă a acestui proces cu cel prin care a trecut odată Europa de Vest. Dimpotrivă, cei care s-au oprit în principal asupra rezultatelor acestui proces nu au putut decât să fie frapați de originalitatea perfectă a acestor rezultate, care seamănă puțin cu cele pe care le-a obținut acum Europa de Vest. Din punctul nostru de vedere, ambele părți se ceartă despre lucruri diferite și ambele ar putea avea dreptate dacă nu ar amesteca diferențele lor fundamentale cu disputa cu privire la existența acestor fapte. Dar întrucât întreaga controversă este purtată tocmai din cauza diferenţelor de principiu, iar studiul propriu-zis al istoriei economice a jucat până acum un rol comparativ secundar în ea, nu vom intra aici în analiza acestei dispute; va servi în continuare ca subiect al conversației noastre într-o secțiune complet diferită a acestor Eseuri.
Beneficii pentru acest departament au fost, pe lângă cele menționate anterior, următoarele eseuri de statistică generală: Colecția de

statistică militară, vol. IV, Rusia. SPb. 1871 Industria fabricii si comertul Ros-
112
aceste. Ed. Doctor în comerț și fabricație (în legătură cu expoziția de la Chicago). SPb. 1893.- D. Morev. Eseu despre geografia comercială și statistica economică a Rusiei. Ed. 4, Sankt Petersburg. 1894. Din studii speciale: Brzho-zovsky. Evoluția istorică a legislației ruse pe partea poștală (în Meyer's Legal Collection, Kazan, 1855); Gan, despre serviciile poștale din Rusia (în Colecția de informații statistice despre Rusia, publicată de departamentul de statistică al Imperialului R. Geogr. O., cartea P, Sankt Petersburg, 1854). - A. S. Lappo-Danilevski. Cartea Poverstnaya și ukazannaya a ordinului Yamsky, Sankt Petersburg. 1890. - V. Kliucevski. Rubla rusă XVI-XVIII în raportul ei cu prezentul (în Readings of the General. Ist. and Ancient. 1884, I și separat).—I. Yeunov. Despre prețurile pentru pâine în Rusia. M. 1855. - Berejkov. Despre comertul Rus' cu Hansa pana la sfarsitul secolului al XV-lea. SPb. 1879 (în Occident. Istor.-Facultatea Fil.. St. Petersburg Univ.). - A. Nikitsky. Istoria vieții economice a marelui Novgorod, Reading General. Est si etc. 1893, I-II).-Kostomarov. Eseu despre comerț Moscova, stat. în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. SPb. 1862. —Kielburgeu. Scurte informații despre comerțul rusesc, cum s-a desfășurat în toată Rusia în 1674, trad. Yazykov. SPb. 1820. - F. G. Virst. Discursuri pe unele subiecte de legislație și management financiar și comerț al Imperiului Rus, trad. I. Stepanova, Sankt Petersburg. 1807.—Zablogiky. Analiza comparativă a comerțului exterior al Rusiei în ultimii 25 de ani (1824-1848) în Ob. stat, informații despre Rusia, carte. Eu, Sankt Petersburg. 1851.—Nebolsin. Stat, revizuire a comerțului exterior al Rusiei. SPb. 1850. 2 părţi.—V. Mac de aur. monedă de hârtie rusească. SPb. 1867.-E. Damansky. Schița istorică a monedei membrului Rossiya din 1650 până în 1817 și statistica „Operațiunea operațiunilor creditului de stat a fost stabilită în 1817 „până la articolul din Statistica Satistică. — N. Kaufman, Statistica băncilor ruse, Sankt Petersburg, 1872 (Partea 1), Articole despre „bănci" și „căi ferate" în Enciclopedie, Dicționarul lui Arseniev și Petrușevski.
Al treilea eseu. Sistem politic. (Armata, finante, institutii).
eu.
Relația dintre stat și sistemul social din țara noastră și din Occident. — Motivele întăririi timpurii a statului în Rusia. — Natura militară a statului Moscova. - Relația dintre nevoile militare și creșterea taxelor militare în anii 1490, 1550, 1620, 1680 și 1700-20. - Nevoi și cheltuieli militare după Petru - Valoarea proporțională a cheltuielilor militare în buget. - Alte nevoi ale statului și elemente de cheltuieli corespunzătoare. - intretinerea curtii. — Finanțe și economia publică. - Nesemnificația cheltuielilor pentru îndeplinirea celor mai înalte sarcini de stat.
Eseurile anterioare ne-au introdus în materialul din care a fost construită clădirea publicului rus. Acum trebuie să trecem de la material la clădirea în sine. Stilul formelor publice, precum și al celor arhitecturale, este în cea mai strânsă dependență de calitatea materialului folosit în afaceri. Cunoscând caracterul primitiv al fundamentelor vieții economice rusești, nu ne vom mai aștepta la nicio complexitate și completitudine de la organizația publică rusă.
O consecință directă a primitivității vechiului nostru sistem economic este ordinea în care trebuie să continuăm cu restul prezentării. Studiind cultura oricărui stat vest-european, ar trebui să trecem de la

sistemul economic mai întâi la structura socială, iar apoi la organizarea statală. În ceea ce privește Rusia, va fi mai convenabil să luați ordinea inversă, adică. să se familiarizeze cu dezvoltarea statalităţii mai devreme decât cu dezvoltarea sistemului social.
Cert este că în țara noastră statul a avut o influență uriașă asupra organizației publice, în timp ce în Occident publicul-ESEURI DE ISTORIA CULTURII RUSE.   8

organizația naya a determinat sistemul de stat. Societatea europeană a fost construită, ca să spunem așa, din interior, organic, de la nivelurile inferioare la cele superioare. Fundația acestei clădiri istorice, țărănimea, a fost formată în principalele sale trăsături deja în timpul migrațiilor naționale din secolele VI-VIII. Apoi, pe această temelie, în Evul Mediu, s-a construit al doilea etaj - aristocrația feudală europeană, puternică în țărănimea ei iobăgească. În cele din urmă, abia spre noul timp, printr-o luptă încăpățânată cu această a doua pătură socială, prin victorii mărunte individuale asupra drepturilor și privilegiilor indivizilor, moșiilor, provinciilor, a ieșit în prim-plan un stat puternic, extinzând treptat și încet limitele jurisdicția sa. La noi procesul istoric a decurs în ordine inversă, de sus în jos. Dacă lăsăm deoparte Rusia Kievană, care a avut condiții cu totul diferite de dezvoltare istorică, în nord-estul Rusiei reprezentantul puterii de stat, prințul, a fost aproape primul rezident așezat al statului. În jurul lui, totul era în mișcare, întreaga populație venea și pleca, nelegandu-se de suveranul – proprietarul pământului cu altceva decât o înțelegere pur personală și urgentă. Dintre acest „element lichid” al istoriei noastre, după cum îi plăcea să spună istoricului Solovyov, încetul cu încetul iese în evidență un restrâns cerc de asistenți personali ai prințului, „slujitorii săi liberi”, încă capabili, ocazional, să meargă la vecinii. prinţ. Când unul dintre prinți, Moscova, absoarbe restul, servitorii liberi merg în slujba lui; cercul acestor „slujitori” prinților se extinde, iar clasa de serviciu rusă se stabilește definitiv. Dar după ce acest al doilea strat al societății ruse s-a cristalizat, fundația de sub ea continuă să se clătească: țărănimea liberă încă se plimbă dintr-un pământ în altul, continuând să fie un „element lichid” al istoriei Rusiei. Numai datorită eforturilor comune intensificate ale guvernului și ale proprietarilor de pământ este posibilă, în sfârșit, aducerea acestui element într-o stare solidă, „sclavă”. Astfel, în țara noastră puterea de stat îi asigură pe moșierii sub ea, moșierii îi asigură pe fermieri. Această metodă de construcție a păstrat multă vreme pentru vârful societății ruse, pentru puterea guvernamentală, rolul principal în procesul de construcție istorică a caselor. Statul rus nu numai că nu a trebuit să se lupte cu drepturile și privilegiile persoanelor private și ale grupurilor publice, dar, după cum vom vedea, el însuși a încercat să provoace aceste persoane publice.

grupuri la existență și activitate, astfel încât să utilizeze această activitate în scopuri proprii. Abia în vremuri foarte recente, grupurile sociale rusești au început să dea semne de viață interioară și să manifeste o tendință de auto-activitate și, în același timp, încrederea guvernului central în ele a început să slăbească.
De ce a ieșit totul așa? Putem extrage jumătate din răspuns din cele spuse mai înainte. Statul rus s-a dovedit a fi mai puternic decât societatea deoarece dezvoltarea intereselor materiale nu avusese încă

timp să unească societatea în grupuri sociale puternice, care se formaseră de mult în Occident sub influența luptei economice acerbe. Dar acesta este doar jumătate din răspuns. Nivelul scăzut de dezvoltare economică explică suficient slăbiciunea elementelor moșiale din vechiul Rus'. Dar de la sine nu ne poate explica de ce s-a format o stare puternică deasupra elementelor de clasă, înainte ca acestea să aibă timp să se dezvolte. Acest stat a fost, desigur, și un produs al aceleiași subdezvoltari economice, un înlocuitor pentru elementele inexistente de organizare socială; dar de ce a fost necesară această înlocuire, în ce condiții ar putea o țară nedezvoltată economic să simtă nevoia unei organizații sociale puternice? Trebuie să căutăm, evident, aceste condiții în afara creșterii organice, interne, a vieții sociale. Organizația de stat rusă a luat forma înainte ca procesul de creștere internă să o poată crea. A fost chemată la viață de nevoi exterioare, urgente și urgente: nevoile de autoapărare și autoconservare. Resursele materiale ale statului, dezvoltarea sa economică au rămas nesemnificative: însă nevoile statului au crescut disproporționat cu aceste resurse materiale. Trebuia să-și apere propria existență: în consecință, trebuia să găsească mijloace pentru aceasta. Pentru a face acest lucru, a fost chiar necesar să le chemați, să le creați, dacă fața lor nu s-a dovedit a fi; pentru aceasta a fost necesar, cel puţin artificial, să se dezvolte autoactivitatea socială. Astfel, datorită nevoilor urgente ale statului, s-a creat un stat atotputernic pe cea mai slabă bază materială; ca urmare a acestei sărăcie, ea a trebuit să pună la încordare toate forțele populației sale; iar pentru a dispune de toate puterile sale, trebuia să devină atotputernic. Prin urmare, nu există nicio îndoială că un stat rus puternic a fost produsul subdezvoltării economice, dar este la fel de sigur că produsul

acesta putea fi obţinut doar cu numerar; unele condiţii externe care au influenţat semnificativ viaţa oamenilor.
Care au fost aceste nevoi urgente care au făcut necesară concentrarea întregii puteri și a tuturor resurselor materiale din nord-estul Rusiei în mâinile Marelui Duce al Moscovei? Pentru un răspuns, trebuie doar să ne amintim circumstanțele istorice din timpul când s-a format această dictatură de la Moscova, adică secolele XIV-XV. Hoarda de Aur, care coexistase pașnic înainte, în zilele puterii sale, cu afluenții săi - prinții ruși, decadea decisiv de la mijlocul secolului al XIV-lea; în locul ei, au apărut ulusuri tătare independente: Crimeea, Nagai, Kazan. Prea slabi pentru a-l menține pe Rus în fosta sa dependență și pentru a o obliga să plătească vechiul tribut care a fost plătit Hoardei de Aur, aceste noi hanate au fost, totuși, suficient de puternice pentru a perturba constant Rus' cu raidurile lor, devasta, jefuiește și ia prizonieri. populația rusă, expun pericolul pentru vistierie și, uneori, chiar personalitatea prințului Moscovei. În același timp, vecinul lituanian se apropia din ce în ce mai mult dinspre vest, cucerind unul după altul fostele principate rusești și apropiindu-se în cele din urmă în secolul al XV-lea. până în provincia actuală Moscova (din partea Smolenskului și Kaluga).
Sub influența acestor împrejurări, de la sfârșitul secolului al XV-lea, Moscova devine un adevărat lagăr militar, principalul cartier general al armatei, bazat pe nordul Rusiei și care funcționează pe trei flancuri - sud, est și vest. Prinții Moscovei se îndepărtează involuntar de preocupările lor economice și s-au apucat de organizarea afacerilor militare. In domeniul administratiei interne, interesele

acestora se reduc din ce in ce mai mult la obtinerea fondurilor necesare intretinerii armatei. Armata și finanțele – acestea sunt cele două subiecte principale – sau, mai degrabă, două laturi diferite ale aceluiași subiect – care de acum încolo absorb complet atenția guvernului de la Moscova. De la sfârșitul secolului al XV-lea până pe vremea lui Petru cel Mare, Rusia a cunoscut de cinci ori o prăbușire radicală în întreaga structură a administrației sale de stat: în anii 1490, 1550, 1620, 1680 și 1700-1720. Și de fiecare dată nevoia de reorganizare financiară se află în centrul defalcării.; iar nevoia de reorganizare financiară este adusă, la rândul său, de noi, mai scumpe decât înainte, îmbunătățiri ale tehnicii afacerilor militare.
Mai târziu, când vom caracteriza instituțiile rusești, vom reveni asupra tuturor acestor momente importante din istoria administrativă a Rusiei. În cel mai apropiat departament ne vom întâlni și
117
reforme semnificative în domeniul organizării financiare, realizate în fiecare dintre momentele enumerate. Dar cu privire la cauza principală a tuturor acestor schimbări în sistemul administrativ și financiar, trebuie să ne oprim acum. Motivul a fost, așa cum am spus deja, necesitatea îmbunătățirilor periodice ale echipamentelor militare; iar efectul imediat care decurgea din această cauză a fost numirea periodică a unor noi taxe militare speciale, care deveneau mai mari și mai grele pentru popor cu fiecare nouă reformă.
Deja de la începutul luptei sistematice cu vecinii, din vremea lui Ivan IP, aceleași detașamente din orașele anexate se adaugă foștilor „slugi liberi” sau copii boieri, care alcătuiau vechea „curte” a Moscovei. prinţ. Toți proprietarii-patrimonii locali oarecum prosperi sunt recrutați în „copiii boierilor”. Tezaurul începe să împartă intens pământurile statului sub condiția serviciului (pe moșii), fără ezitare în alegerea „moșienilor”, dând pământ chiar și iobagilor. Rezerva astfel recrutată constituie cavaleria nobiliară, componenta principală a armatei Rusiei antice; din când în când verifică acest stoc, fac liste de serviciu „copiii boierilor”, proprietari de pământ și votchinnici și încep din ce în ce mai strict să-și stabilească atribuțiile de serviciu. Dar o singură cavalerie nu este suficientă; în războaiele de la frontiera de vest, moscoviții au întâlnit de mult timp detașamente de infanterie înarmate cu cea mai recentă noutate europeană – armele de foc. Și acum, în slujba prințului Moscovei, există un mic detașament de „pishchalnikov”, redenumit încă de la mijlocul secolului al XVI-lea. în „arcași”. Acest detașament este deja mult mai scump decât cavaleria nobilă. Nobilii și copiii boieri slujesc din pământurile lor; primesc mici suprataxe bănești numai în cazul serviciului activ, adică. peste cativa ani. Dimpotrivă, infanteriei mercenari, specialiști în trageri cu pușca, trebuie să plătească un salariu constant, anual. Astfel, serviciul militar în natură nu este suficient: guvernul are nevoie de bani.
De la sfârșitul secolului al XV-lea, cu excepția vechiului „tribut” și uneori transferat în banii taxei de igname, guvernul nu a luat taxe directe permanente de la plătitori. Odată cu creșterea armatei cu un detașament semnificativ de infanterie, nu se mai putea face fără taxe constante. Guvernul lui Ivan al IV-lea creează la mijlocul secolului al XVI-lea o serie de militari speciali
118
taxe. Pentru întreținerea „pishchalnikov” „pishchalnikov” începe să fie perceput „bani de mâncare”; pentru fabricarea prafului de pușcă pentru arme - "pearl-nya" (salpetru). Împreună cu aceasta se impune o taxă

specială „orașului” și „afacerii secrete”, adică. pentru construirea de fortificaţii şi garduri (pădure grămada) la hotarul de sud. În cele din urmă, costurile răscumpărării rușilor din captivitate, care au devenit anual victime ale raidurilor tătarilor, încep să se descompună în rezidenți și să devină o taxă permanentă sub denumirea de „bani polonieni”. Așa sunt taxele lui Ivan al IV-lea, direct sau indirect legate de război. Vom vedea în curând ce schimbări administrative și financiare au însoțit introducerea lor.
În secolul al XVII-lea, întreținerea trupelor devine și mai scumpă decât în secolul al XVI-lea. Deja la sfârșitul secolului al XVI-lea, guvernul a început să emită detașamente de bodyguarzi din străinătate. Sub Mihail Teodorovici, ofițerii și soldații străini sunt deja angajați de regimente întregi; începe pregătirea infanteriei și a cavaleriei ruse într-un sistem străin. Vechile impozite militare devin insuficiente în sine, iar odată cu deprecierea banilor în vremuri tulburi, profitabilitatea acestora scade de cinci ori mai mult (vezi p. 105). Așadar, imediat după terminarea frământărilor, guvernul, fără a distruge vechile taxe, creează alături de ele altele noi, incomparabil mai dificile. Populația a plătit vechiul impozit Yamskaya în valoare de 10 ruble. dintr-o unitate impozabilă („pluguri”, vezi p. 132). Acum, alături de această „mică” taxă yamskaya, este introdusă o altă taxă, așa-numita „mare” yamskaya, care ajunge până la 800 de ruble. c din aceeași unitate, adică de 80 de ori mare. Alături de vechii „bani de mâncare” există alții noi - „bani de împușcături”, care în diferiți ani s-au ridicat la 90 la 240 de ruble. dintr-un plug, iar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea a crescut la 700-800 de ruble. În cele din urmă, cu fiecare nevoie militară urgentă, vistieria începe să recurgă la taxe militare extraordinare, care nu se opresc până la Petru însuși.
Cu ajutorul tuturor acestor mijloace – la care trebuie să se adauge și împrumuturile obligatorii de la subiecți și deformarea monedelor în circumstanțe deosebit de critice – guvernul reușește cumva să-și facă rost de bani. Dar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea condițiile luptei militare s-au schimbat din nou. După măsura succeselor militare, granițele Rusiei se deplasează mult la vest, sud și est de provincia Moscova. Moscova nu mai poate rămâne principalul cartier general militar, așa cum a fost în timp ce războiul se ducea în provinciile învecinate. Proprietarii și votcinnikovii din centrul Rusiei trebuie acum să fie trimiși
119
în fiecare an sunt departe de patria lor, de orașele „străine” din interfluviul central, undeva la Kiev sau în provincia Kursk. Atât pentru ei, cât și pentru guvern se dovedește a fi la fel de incomod. În același timp, succesele tehnice ale afacerilor militare din Europa lasă mult în urmă această cavalerie arhaică de nobili și copii boieri. Prin urmare, guvernul decide în același timp să-și transfere sediul militar de la Moscova în noi suburbii, iar în aceste suburbii, pe loc, formează noi regimente militare din locuitorii orașelor și raioanelor alocate fiecăruia dintre aceste cartiere generale locale. Aceste regimente, menite să înlocuiască vechea cavalerie nobiliară, sunt deja antrenate conform noilor reguli ale serviciului „dragoon and reiter”. După antrenament, recruții sunt concediați la casele lor, dar la prima nevoie se adună sub bannerele orașelor indicate în prealabil fiecăruia, cel mai apropiat de locul său de reședință. În orașele care servesc ca locuri de adunare, în acest caz, ofițerii din străini se stabilesc cu reședința permanentă. Pe aceeași bază, infanteriei este în curs de

reorganizare: „strelțovii” înlocuiesc treptat „regimentele de soldați” antrenate în sistemul străin până la sfârșitul secolului.
Odată cu înlocuirea vechii cavalerie a copiilor boierilor și a infanteriei de tir cu arcul cu noua cavalerie a dragonilor și reiters și a infanteriei soldaților, costul întreținerii trupelor s-a triplat. La începutul secolului al XVII-lea, guvernul cu greu putea cheltui, în medie, peste 250.000 anual pe armată (3,5 milioane pentru banii noștri). Până la sfârșitul secolului (1680), această cheltuială poate fi numărată în siguranță la 750 de mii de ruble (12 g / * milioane pentru banii noștri). La acea vreme era o jumătate întreagă din buget. La ce schimbări în domeniul administrării financiare a condus o asemenea creștere a cheltuielilor, vom vedea mai târziu.
O nouă perioadă de creștere rapidă a cheltuielilor militare a început sub Petru cel Mare. După ce a terminat în sfârșit cu arcașii, el chiar de la începutul secolului al XVIII-lea. a chemat regimentele locale la arme, le-a informat despre aspectul și structura unei armate europene obișnuite și le-a ținut în campanie până la sfârșitul domniei sale. În mișcare constantă și echipate cu noi recruți, regimentele lui Petru și-au pierdut curând caracterul de miliții locale, deoarece regimentele din secolul al XV-lea erau recrutate, antrenate și controlate de cartierul general local. Armata rusă s-a remarcat în cele din urmă ca un grup social special, nelegat în niciun fel de pământ, a cărui întreținere a devenit o nouă sarcină grea pentru civili. Cât a durat războiul
Nu
În continuare, Peter a acoperit cheltuielile suplimentare pentru armată cu noi taxe de urgență, o parte semnificativă din care s-a transformat curând în taxe anuale. La sfarsitul razboiului s-a hotarat sa nu se trimita armata acasa, ci sa o sferteasca in toata Rusia, repartizand costul intretinerii ei catre locuitori sub forma unui nou impozit. Încadrarea, însă, nu a eșuat nici pe Petru, nici pe urmașii săi cei mai apropiați; dar s-a introdus o noua taxa si a inlocuit toate vechile impozite directe pe care le-a depasit de 2*/3 ori.
Un alt element complet nou de cheltuieli militare a devenit, sub Petru, întreținerea flotei, care până la sfârșitul domniei sale costa aproximativ 12 milioane din banii noștri. Dacă la acestea adăugăm prea mult 40 de milioane de cheltuieli pentru armată, atunci întregul buget militar al lui Peter va fi determinat la 53 de milioane de ruble curente. În comparație cu bugetul de 13 milioane din 1680, acesta a fost de patru ori mai mult. Dacă în bugetul anului 1680 cheltuielile militare reprezentau jumătate din suma totală, atunci sub Petru, de la *L> până la 2/3 din întregul buget erau deja cheltuite pentru armată și marina. Ce influență uriașă au avut cheltuielile militare ale lui Petru asupra reformei tuturor instituțiilor rusești, vom afla în secțiunea corespunzătoare.
După Petru cel Mare, organizația statală și financiară a Rusiei era deja atât de dezvoltată încât nevoile militare urgente nu puteau lua guvernul prin surprindere în măsura în care se întâmplase întotdeauna înainte. Prin urmare, influența nevoilor militare asupra întregului curs al activității guvernamentale nu se mai manifestă la fel de puternic ca în perioada Moscovei a istoriei noastre. Fiecare nouă cheltuială semnificativă nu mai duce, ca până acum, la transformarea întregului sistem de stat. Dar, deși mai deghizate în influența lor, nevoile militare nu încetează să cântărească asupra bugetului rus și să constituie nevoia primară a statului. După ce a încetat să lupte pentru simpla autoconservare, guvernul rus din secolul al XVIII-lea. nu

încetează să urmărească sarcini care au urmat direct din politica secolelor XV-XVI. Pe de altă parte, nu este imediat asimilată cu poziția Rusiei ca putere europeană, calculele de partid și uneori entuziasmul pentru o idee îl determină, mai ales la început, să-și ridice vocea în Europa mult mai des decât este cerut de interese directe ruse. Ambele circumstanțe implică Rusia în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. într-o serie întreagă de războaie, menținând și intensificând constant tensiunea forțelor și cheltuielilor sale militare. Sub Ecaterina a II-a, cu împărțirile Poloniei și

anexarea Mării Negre, vechile obiective ale politicii ruse au fost în sfârșit atinse. Dar caracterul agresiv al politicii ruse nu s-a schimbat nici după aceea, în ciuda amestecului mai mult sau mai puțin puternic de ideologie. Participarea Rusiei la războaiele din timpul napoleonian a fost departe de a fi altruistă, iar anexarea Finlandei, Poloniei și Basarabiei nu ne-a fost deloc impusă. În raport cu posesiunile turcești, aspirațiile unificatoare ale Rusiei nu au fost însă mulțumite de achizițiile lui Alexandru!; încă de pe vremea împăratului Nicolae s-a deschis celebra „Chestiune de Est”, care rămâne încă o amenințare veșnică pentru lumea europeană. La aceasta i s-a alăturat mișcarea rapidă ofensivă a Rusiei în fața Asiei. Astfel, nevoia de creștere a forțelor militare nu a slăbit nici măcar după Petru cel Mare. Numărul de trupe, care a ajuns la 200 de mii până la moartea sa, a ajuns la 400 de mii în momentul celui de-al doilea război turcesc (1787-1791): s-a dublat din nou (la 800 de mii) în timpul războaielor lui Alexandru I cu Napoleon (1806-1812) și din nou dublat (până la 1.600.000) în timpul campaniei din Crimeea (1854-1855). De atunci, a crescut de 11^ ori și acum este (în timp de război) de 21/" milioane de oameni, de 12 ori mai mult decât în timpul lui Petru cel Mare.
Desigur, în aceste condiții, întreținerea armatei și marinei continuă să fie principalul element care necesită cele mai mari sacrificii financiare din partea populației. Din tabelul alăturat se vede cât de mult au crescut costurile militare ale statului. Adevărat, în ciuda creșterii uriașe a cifrelor absolute ale cheltuielilor militare, valoarea proporțională a acestora în bugetul de stat scade treptat, așa cum arată clar diagrama noastră.
În a doua jumătate a secolului trecut, întreținerea armatei și marinei a fost de 45-50°/o din totalul cheltuielilor, în prima jumătate a prezentului 43-42°/0, iar în ultimii cincizeci de ani această proporție. scade la o treime din toate cheltuielile statului (34-31°/0). Dar chiar și o astfel de reducere proporțională este mai aparentă decât reală. Ideea este că, începând cu Petru și terminând cu timpul nostru, aproape că nu a existat un război, al cărui cost ar putea fi acoperit doar din veniturile curente ale statului: și întotdeauna a fost necesar să se găsească un fel de fonduri de urgență pentru a acoperi extraordinare. cheltuielile militare. Guvernele europene au recurs de mult la împrumuturi în astfel de cazuri: deja pe vremea lui Petru

Tabelul principalelor articole ale cheltuielilor statului conform bugetelor 1680-1892
(În milioane de ruble metalice; ruble de credit și bancnote au fost convertite în ruble de argint la cursul anului corespunzător: 1794 - 1 rublă as = = 71 k., 1801-10 k., 1825-27 k., 1850-1 p. credit .-98,8 k., 1870-11 k., 1892-66 k., Nu se ține cont de valoarea de cumpărare sau de

piață a fostei ruble față de cea actuală.Se pun semne de întrebare acolo unde nu am putut izola. părțile corespunzătoare de cheltuială din rezultatele totale).

General „tog, armata Yaflot. creanţă Curtea Finante si stat, administratie gospodaria si instanta. Imagini populare.
1680. 1,5 ok. 0,75(50%)——0,22(15%)0,067(4,5%)0,02(1,3%)——
1701 . . 2,51,96 (78%)——0,11 (4%), ? 0,05(2%)0,004(0,14%)
1725 . . 9.15.97(65%)——0.33(3.7%)089(9.7%)0.20(2.2%)0.027(0.3%)
1761 . .19.48.72(45%)——1.67(9%)4.96(25.6%)2.31(12"/o)0.029(0.15%)
1794". .49.122.65(46%)2.03(4.5%)4.27
(9%)9.80(20%)5.63(12%)0.629(1.28%)
1801 > . 64.232,35(50%)6,74(10,5%)5,53(10%)?
6,11(9%)0,739(1,15%)
1825 > . 111.648.44(43%)15.32(13.7%)5.48(5%)aprox. 27(24%) și
0,522(0,45%)
(1838) c. 10(7%)
1850". . 284,5119,50(42%)42,16m) cca 10,75 (3,9%) cca. 35,4(12,4% J
2,765(1%)
1870 > . .
376,5129,44C34°/o)63,28(17%)6,88(2%)84,59(22,5%49,22(13°/o)8,150(2,2%)
1892 > . . 603.1186.81 (30.7°/u) 165.66 (27.2%)12.88
(2.1%)98.92(16.2%)72.13 (11.9%) 14.352 (2.4%)
124

Anglia a intrat în astfel de datorii încât o dobândă pentru aceste datorii era egală cu întreaga cheltuială pentru armată și flotă; Datoria Franței era deja de 18 ori mai mare decât venitul anual, iar datoria Austriei la mijlocul secolului al XVIII-lea. a fost de 3'/a ori venitul anual. Rusia, cu toată dorința ei, nu se putea împrumuta, pentru că nimeni nu o credea în datorii; chiar și după Petru, sub Elisabeta, încercarea de a face un împrumut de la străini s-a încheiat cu un eșec total. A rămas să se recurgă la creditul intern forțat în forma deja cunoscută de noi – sub forma deteriorării banilor sau înlocuirii acestuia cu mărci de credit. Petru pentru războiul suedez a reconstituit moneda, reducându-i greutatea la jumătate; Catherine a emis bancnote pentru războaiele turcești; Alexandru pentru războaiele napoleoniene a continuat să crească numărul lor; la fel s-a procedat și pentru războiul Crimeei cu documentele de credit introduse de Kankrpny. Dar un astfel de mijloc nu era sigur: știm că de fiecare dată a dus la deprecierea banilor, la scăderea cursului lor de schimb *). De aceea, de îndată ce guvernul rus a început să folosească creditul străin, sub Ecaterina a II-a, a trecut imediat la un sistem de împrumuturi. Împrumuturile au acoperit costurile războaielor împăraților Nicolae și Alexandru al II-lea; prin împrumuturi, guvernul a încercat nu o dată să răscumpere hârtiile de credit, cu ajutorul cărora au fost acoperite costurile războaielor anterioare; astfel, datoria internă fără dobândă a guvernului față de țară s-a transformat într-o datorie externă purtătoare de dobândă cu rambursare treptată. Adevărat, în momentul primirii banilor împrumutați în acest scop, unele nevoi statale următoare, și mai presante, s-au dovedit mereu a fi în față. Astfel, banii primiți pentru răscumpărarea hârtiilor și pentru rambursarea vechilor datorii au fost folosiți pentru noi nevoi; sau hârtiile deja răscumpărate nu au fost distruse, așa cum se presupunea, ci au fost repuse în circulație. Într-un cuvânt, scopul direct al împrumuturilor de stat, în cea mai mare parte, nu a fost atins. Oricum ar fi, direct sau indirect, datoria de stat rusă, care se ridică acum la 4 miliarde de ruble metalice și de câteva ori venitul anual al statului, această

datorie a fost făcută aproape exclusiv pentru acoperirea cheltuielilor militare sau pentru achitarea celor angajați pentru acestea. cheltuieli.bani. Singurele excepții sunt împrumuturile pentru construcția de căi ferate și pt

*) Vezi mai sus, pp. 105-107.

răscumpărarea îndatoririlor țărănești la eliberarea din iobăgie. Astfel, costurile plății dobânzii la datoria publică ar trebui, în esență, să fie 3/* atribuibile cheltuielilor militare ale statului. Aceste costuri au crescut rapid din 1794, atât proporțional, cât și absolut. Luând-le în considerare, vom constata că cheltuielile militare ale statului de pe vremea lui Petru au fost în mod constant de cel puțin jumătate și au ajuns adesea până la 3 / s din cheltuielile totale ale statului (vezi umbrirea oblică și punctată în diagramă) .

Astfel, nevoia de forță militară — cea mai elementară, dar și cea mai elementară nevoie de stat — a fost încă de la început și a rămas până în zilele noastre principala nevoie a statului. După apărarea statului, menținerea ordinii interne este sarcina cea mai urgentă a puterii de stat. Încă trebuie să aflăm cum a crescut sistemul instituțiilor guvernamentale ruse pentru a satisface această nevoie de bună guvernare; dar și acum, când luăm în considerare principalele elemente ale cheltuielilor de stat din Rusia, nu putem decât să observăm că această sarcină de stat a rămas mult timp în plan secund pentru guvernul rus. În primul rând, printre cheltuielile pentru întreținerea administrației, este necesar să se evidențieze întreținerea curții în sine (vezi secțiunile albe ale diagramei). Administrația palatului, după cum vom vedea, în antichitate s-a contopit cu administrația de stat; rămășița acestei antichități, când „palatul” suveranilor coincidea cu guvernul statului, vedem într-un procent însemnat din cheltuielile cu curtea (15%) în bugetul prepetrin. Fără îndoială, dacă am fi avut cifrele pentru bugetul statului moscovit înainte de 1680, proporția cheltuielilor pentru întreținerea curții ar fi fost și mai mare. Sub Petru, care era extrem de cumpătat cu cheltuielile personale, nevoile palatului au fost mult reduse, însumând doar 4% din totalul cheltuielilor. În sfârșit, în secolul actual, cu o ușoară creștere a cifrelor absolute, valoarea proporțională a cheltuielilor palatului scade rapid, scăzând de la 5 °/0 la 2%.

Pe lângă întreținerea curții, guvernul tuturor celorlalte ramuri ale guvernului era cel mai interesat de ceea ce era asociat cu obținerea de bani și colectarea taxelor - management financiar (vezi umbrirea directă a diagramei). Cheltuielile pentru colectarea impozitelor și pentru economia proprie a trezoreriei au constituit, după cheltuielile militare, cea mai importantă parte a bugetului. Deja după evenimentele lui Petru, despre care se vor discuta mai târziu, aceste cheltuieli se ridicau la 1/10 din buget; dar cu

din vremea Ecaterinei a II-a până în epoca noastră, acestea au fluctuat între 1/" și 1/". Dacă le adăugăm la cheltuielile cu nevoi militare și la plata dobânzilor la datoria publică, atunci suma totală a acestor cheltuieli va fi de la m/" la */" din bugetul ultimelor două secole.

După ce am examinat rubricile de cheltuieli enumerate mai sus, ne-am familiarizat de fapt cu principalele sarcini pe care și le-a propus vechiul guvern rus. Armata și finanțele - acesta a fost subiectul atenției principale ale guvernului. O mare parte din fondurile statului au fost cheltuite pentru aceste articole; pentru orice altceva, așadar, a rămas cam */10 sau '/" din buget. Și din acest număr mai era nevoie

să se acopere cheltuielile obligatorii pentru clădirile publice, pentru pensii, pentru afaceri externe, pentru întreținerea clerului. Pentru management în sensul propriu, pentru justiție, pentru învățământul public (vezi segmentele alb-negru ale diagramei de deasupra lor) – după toate acestea, a rămas o pondere relativ foarte mică. Nu ne vom opri însă asupra acestor aspecte ale vieții statului, întrucât va trebui să revenim mai târziu asupra lor. Aici le-am menționat doar pentru a contura limitele generale ale activităților puterii de stat ruse și pentru a caracteriza semnificația proporțională pe care o aveau în ochii ei diversele aspecte ale acestei activități, în ce măsură această semnificație s-a reflectat în cifrele bugetului. . După ce ne-am familiarizat cu dimensiunea generală și semnificația principalelor tipuri de nevoi ale statului, am îndeplinit jumătate din sarcina acestui eseu. De ce avea nevoie statul, știm acum; rămâne să știm în ce mod și-a îndeplinit nevoile.
Acest eseu este alcătuit în principal pe baza lucrărilor autorului: Economia de stat în Rusia și reforma lui Petru cel Mare. SPb. 1892, și probleme controversate ale istoriei financiare a statului Moscova. SPb. 1892. Datele despre bugetele din ultima perioadă sunt împrumutate din „Colecția Societății Istorice Ruse”, volumele 5, 6, 28, 45 (Documente financiare din vremea Ecaterinei a II-a, publicate de A. Kulo.chziniya, cu prefațele lui); Istoria domniei imp. Alexandru I, Bogdanovich, lucrările lui Beden: Rnsslands Kraft-Elemente und Einflussmittel. Erankf. A. M. 1854 și Blokha, Finanțe ale Rusiei în secolul al XIX-lea. SPb. 1882. Cititorul va găsi o schiță generală a istoriei bugetului rus în cartea lui V. A. Lebedev. Dreptul financiar. • St.Petersburg. 1893, vol. I, nr. SH.
II.
Caracterul celui mai vechi sistem financiar.—Istoria impozitării directe.—Mecanismul rusesc de răspândire,—Originea sa.—Pragul antic și transformarea lui la mijlocul secolului al XVI-lea. şi motivele acestora.—Introducerea impozitului pe gospodărie.—Trecerea la impozitul electoral şi soarta acesteia. — Starea actuală a impozitării directe. — Tipuri de taxe comerciale în Rusia antică. — Încercări de impozitare a dobânzilor în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. - Primii pași către impozitarea pe venit, - Tipul impozitelor indirecte în istoria bugetului - Regaliile, proprietatea și taxele de stat. — Severitatea impozitării și impactul acesteia asupra căutării populației de surse secundare de venit.
În esență, atât dezvoltarea instituțiilor rusești, cât și organizarea moșiilor rusești - toate acestea au fost un răspuns la nevoile militare și financiare în creștere rapidă ale guvernului rus. În acest sens, punctul de vedere pe care l-am ales ne va rămâne călăuzitor pe parcursul acestui eseu și al următorului eseu. Dar aici ne vom ocupa în primul rând de o analiză doar a acelei părți din serviciile pe care statul le primea de la populație sub formă de plăți bănești. Trebuie spus că în totalul serviciilor cerute de stat, contribuțiile bănești au constituit doar unul dintre termeni și, probabil, deloc cel mai semnificativ. O țară săracă din punct de vedere economic de multă vreme ar putea servi statul doar în natură, nu banii. Din moșiile palatului său, din ținuturile carentre și volosturile negre, prințul-suveran își primea veniturile cu pâine, miere, pește și toate viețuitoarele. Funcționarii săi au fost susținuți prin donații în natură de la locuitori și până la mijlocul secolului al XVI-lea. își primeau „hrana” direct de la populaţia printre care se aflau sau pe care erau chemaţi să conducă. Slujitorii militari ai prințului trebuiau să fie

întreținuți și de populația parcelelor alocate lor în folosință; iar conţinutul, cel puţin, după părerea guvernului, era să le ajungă în natură. „Chiar”, spune un document de la mijlocul secolului al XVI-lea, „cum poți să vrei bani de la fermieri? Ei nu creează bani, ci înainte

există pâine; de aceea, este necesar să se ia o parte din pâine și din păduri - animale și miere, iar din râuri - castori și pești: dacă pădurea este arsă pentru teren arabil, atunci mierea și cotizațiile pentru animale trebuie să fie anulate, întrucât vor plăti cu pâine din pământul arabil b . Și dacă vreunul dintre proprietari are nevoie de bani, poate să-și vândă surplusul orășenilor care au nevoie de pâine. Atunci va avea banii de care are nevoie și nici măcar un țăran nu va fi plâns și chinuit de restanțe. Vedem că plata impozitelor în natură era deja doar un ideal la mijlocul secolului al XVI-lea: dar după natura idealului putem judeca care era puterea de plată a populației țărănești ruse în realitatea contemporană.
Statul avea nevoie de bani chiar mai devreme și în cantități și mai mari decât servitorii săi. Deja tătarii trebuiau să plătească tribut în bani, iar apoi soldaților lor trebuiau să li se acorde suprataxe în numerar, deși până la Petru însuși guvernul a continuat să le plătească o parte din salariu cu pâine și sare. Vechile venituri, taxe de la tribunal, din transportul și vânzarea mărfurilor, nu puteau fi suficiente pentru a acoperi noi nevoi și am văzut că guvernul a găsit o cale de ieșire prin impunerea unui număr de taxe militare. Peste tot în Europa au apărut impozitele directe când a fost nevoie de o forță militară permanentă. Dar în Rusia, un impozit direct permanent a apărut înainte de crearea unei clase de plătitori permanenți. Crearea unei astfel de moșii și atragerea de elemente din ce în ce mai noi către ea a fost în Rus' deodată atât scopul, cât și consecința numirii de noi taxe militare. În acest fel, tributul direct constant a devenit o forță organizatoare în țara noastră, adunând „elementele lichide” ale societății ruse. În acest sens, istoria impozitării directe în Rusia merită o atenție deosebită atunci când studiem sistemul social rus.
Toată lumea știe cum se distribuie de obicei impozitele între țăranii din mediul rural rusesc. În sat, puțini oameni, cu excepția funcționarilor, știu exact ce fel de impozite plătește. Toate plățile bănești ale țăranilor, indiferent dacă merg la trezorerie, sau la zemstvo, sau la întreținerea autorităților rurale, fie că vor fi impozite în sensul propriu, fie, de exemplu, plăți de răscumpărare, adică plata a unui împrumut dat țăranilor de vistierie la eliberare, toate aceste plăți ale întregului sat se adună într-o singură sumă totală. Apoi, lumea împarte pământul țărănesc în acțiuni și distribuie aceste părți gospodarilor individuali. Suma totală a plăților este împărțită în același număr de acțiuni,

astfel încât fiecare parcelă de pământ reprezintă aceeași cotă din impozit,'--și apoi, fiecare gospodar plătește atâtea părți din impozit câte a primit terenuri - ("tagol" sau "dush").
Să ne imaginăm că este profitabil să arăți pământul, adică că veniturile din cultivarea parcelei vor depăși plățile aflate pe teren. Desigur, în această condiție, fiecare țăran se va strădui să obțină cât mai multe loturi de pământ din lume pentru partea lui. În acest caz, fără îndoială, va exista o luptă între membrii comunității pentru pământul lumesc. Dar imaginați-vă, dimpotrivă, că o asemenea luptă nu are loc deloc, că țăranii comunali nu numai că sunt indiferenți să-și primească părțile, ci chiar sunt obosiți de ele și se străduiesc să le

reducă la cea mai mică amploare. Cum să explicăm un astfel de fenomen? Va fi foarte probabil să presupunem că în acest caz cultivarea pământului nu este considerată rentabilă, adică fie că trebuie să plătiți pentru el mai mult decât obțineți din el, fie că este posibil să cultivați pământ mai puțin. impozitate. Ambele motive au existat și și-au avut efectul în istoria financiară a Rusiei.
Aparent, într-un astfel de caz, cel mai firesc este să renunți cu totul la o ocupație neprofitabilă, să te retragi complet din lume și să lași pământul impozitat cu plăți. Așa a făcut țărănimea Rusiei antice, profitând de orice ocazie de a se „împrăștia” sau de a se muta în secret într-o altă zonă, nedură. Dar cu fiecare proprietar care a părăsit pământul, vistieria a devenit cu un plătitor mai puțin și, firește, având nevoie de bani și oameni pentru o lungă perioadă de timp, statul a trebuit să încerce să prevină acele pierderi care i-ar putea apărea de la plecarea fermierului din proiectul complotului. În acest sens, organizarea tocmai descrisă a distribuirii impozitelor a adus secole de serviciu guvernului moscovit. Odată cu existența unei astfel de organizații, guvernul nu a mai socotit cu fiecare plătitor individual, ci cu o întreagă uniune fiscală a acestora; întreaga uniune a garantat pentru fiecare membru individual și s-a angajat să își asume atribuțiile în cazul plecării acestuia. Astfel, obligaţiunea fiscală a căpătat un caracter coercitiv. Odată intrat într-o organizație fiscală, fiecare membru s-a legat pentru totdeauna de comunitate și a putut să o părăsească numai după ce a primit permisiunea lumii, care, de obicei, cerea în vremuri ca persoana care pleacă să prezinte un înlocuitor în locul lui însuși. Este ușor de observat că o astfel de organizație plătitoare de impozite este un eseu perfect despre cultura rusă.   9
130
contrast cu structura financiară a țărilor mai dezvoltate. Dacă guvernul refuză să stabilească pentru el însuși ponderea participării fiecăruia la poverile statului, în mod evident recunoaște prin aceasta neputința sa în cel mai important domeniu al administrației; dacă recurge la garanția reciprocă, ca mijloc de asigurare a plătitorilor, evident că nu speră să-i mențină pe acești plătitori prin forțele proprii sau prin influența interesului lor personal; este evident că necesită mai multe dintre ele decât pot oferi. Și astfel, sensul organizării fiscale a populației ruse se reduce la aceleași trăsături caracteristice pe care le-am remarcat în general în ceea ce privește organizația publică rusă: este rezultatul combinat al subdezvoltării economice a Rusiei și al dezvoltării disproporționate a nevoilor sale de stat. .
Deja din această observație putem concluziona că organizația fiscală descrisă este unul dintre cele mai caracteristice produse ale vieții istorice rusești. Când și cum a fost creată această organizație fiscală, cunoscută tuturor din viața modernă a Rusiei? Nu este ușor să răspundem la această întrebare, deoarece găsim deja organizația fiscală pregătită, de îndată ce devine în general posibil să o urmărim conform documentelor supraviețuitoare. Cu toate acestea, se poate presupune că această organizație, dacă nu a apărut, atunci și-a luat forma, cunoscută nouă, tocmai atunci când o țară nedezvoltată economic a trebuit să facă primul sacrificiu material care i-a depășit puterile. A fost un „tribut” impus de tătari. A existat un „tribut” către prinți în vremurile pre-tătarilor; dar cât de mult se deosebea de impozitul corect și constant pe care tătarii s-au obligat să îl plătească, acest lucru este evident din faptul că pentru a încasa „tributul” tătar era necesar să se informeze din nou numărul plătitorilor. De două ori în

secolul al XIII-lea. Tătarii făceau recensăminte generale și puneau populația plătitoare sub supravegherea propriilor oficiali. Când în secolul al XIV-lea colectarea tributului tătarilor a trecut în mâinile prinților, prinții au moștenit administrația financiară introdusă de tătari. Acum, guvernul rus însuși trebuia să colecteze taxe pentru tătari într-o sumă anume și semnificativă și să răspundă hoardei pentru primirea corectă a colectării. Având în vedere caracterul elementar al întregului sistem statal și social de la acea vreme, singura modalitate de a asigura funcționalitatea impozabilă a plătitorilor era să le impună acestora responsabilitatea plății.
131
tribut străin. În acest moment, probabil, plătitorii erau obligați de guvern în grupuri impozabile sau impozabile. Din când în când, posesiunea fiecărui prinț a fost vehiculată în secolele XIV-XV de către un scrib domnesc: în fiecare localitate separată, el a întocmit o „carte”, conform căreia se plătea tribut și care, prin urmare, a fost numită în antichitate „ carte daneză” (mai târziu „scrib”). Populația de recensământ era organizată în „sute” impozabile, fiecare fiind condusă de un șef local, un „centurion”. Plătitorii înscriși în registre constituiau moșia unor persoane „scrise” sau „impozitabile”, cărora li se interzicea cu strictețe să fie acceptate în alte uniuni, cu excepția sutei la care „trăgeau în tribut”. „Dansatorul”, care a călătorit prin volosturi împreună cu „scribul”, era angajat în colectarea tributului și, de altfel, a altor venituri ale prințului. Și așa, atunci, după toate probabilitățile, a fost creată organizația fiscală rusă. Sub forma sutelor impozabile, a apărut ca o consecință a primei nevoi urgente a guvernelor princiare - nevoia de a plăti tributul tătarilor. Însă, odată creată, această organizație a servit ca un instrument financiar puternic pentru propriile obiective ale statului, care se extinsese rapid de pe vremea eliberării de dependența tătarilor.
Odată cu această dezvoltare rapidă a sarcinilor statului, după cum am văzut deja, s-au ivit una după alta și au desființat o serie întreagă de taxe noi, în principal militare. Dimensiunile lor au crescut constant; modul în care au fost numiți s-a schimbat de multe ori. Dar cu toate aceste schimbări, o trăsătură a rămas de nezdruncinat din secolul al XIV-lea până în secolul nostru: aceasta este structura impozitelor guvernamentale de către plătitorii înșiși, membrii comunității fiscale, impozitele, în aceea că de la ce sau de la cine a vrut să ia guvernul. un impozit. Oricare s-ar numi aceste impozite, indiferent de subiectul de impozitare pe care îl are în vedere trezoreria, vom ști deja că, odată ce colectarea impozitului va cădea în mâinile comunității fiscale și a reprezentanților acesteia, totuși, fiecare impozit se va contopi în suma totală și se transformă într-un impozit pe impozite, din cota de teren moștenită (de la societate sau prin moștenire, cumpărare etc.) fiecărui gospodar.
Pe acest fond monoton al amenajării comunale a avut loc însă o anumită mișcare în istoria impozabilă, mișcare care are propriul sens și propriul interes. Aceeași nevoie de bani care a făcut guvernul să-l considere responsabil
132
Responsabilitatea plății impozitelor pe grupurile fiscale a provocat o serie de încercări de creștere a veniturilor statului. Guvernul a acționat în acest sens în două moduri: prin schimbarea ordinii impunerii impozitelor plătitorilor și prin creșterea mărimii și numărului impozitelor în sine. Vechiul ordin tătar de impozitare consta

în faptul că era impozitată o unealtă agricolă, un „plug”, egal cu doi sau trei muncitori cai.Fiecare plug plătea câte 5 copeici, sau cel puțin 5 ruble. cu banii noștri. Principatul Moscova întărit a folosit, se pare, ca unitate de impozitare, „plugul” de câteva ori mai mare, la 32 de muncitori: este clar că aici cuvântul „plug” și-a pierdut deja sensul literal. Cu toate acestea, în fiecare regiune independentă a Rusiei a existat un schimb de unități impozabile și numai din momentul unificării Ruspului sub Ivan al III-lea, adică de la sfârșitul secolului al XV-lea, ordinul de la Moscova, financiar, ca oricare altul, a început să se răspândească în regiunile nou anexate. În orice caz, tabloul impozitării Rusiei a rămas foarte variat până în momentul în care a început o nouă perioadă în dezvoltarea impozitării directe, cu numirea unui număr de noi taxe militare sub Ivan al IV-lea (pp. 117-118). În 1550, înainte de a introduce aceste noi taxe, guvernul lui Ivan al IV-lea a stabilit o nouă unitate impozabilă în Rusia, care trebuia să asigure o mai mare regularitate și uniformitate a impozitării. Vechiul nume a fost păstrat („plug”), dar acum a primit un nou sens. „Pragul” impozabil era echivalat cu o anumită cantitate de pământ arat, de obicei 400 de acri (sau 800 de „sferturi” de semănat*) în fiecare dintre cele trei câmpuri. În același timp, nu fără influența ordinului bizantin, pentru prima dată s-a acordat atenție și calității pământului: aceeași sumă de impozite se plătea dintr-o zecime de pământ bun („bun”) ca dintr-un Zeciuială GM de pământ „mediu” sau din G / 2 zece. "subţire". Cu alte cuvinte, nu 400, ci 500 de acri au fost numărate în solul terenului din categoria a doua, iar 600 de dessiatine din categoria a treia. în fiecare domeniu. În plus, pentru prima dată s-au făcut beneficii pentru categorii întregi de plătitori. Militarii, care deja plătiseră statul în serviciul personal, plăteau 400 de desiatine dintr-un plug normal. aceeași sumă de impozit pe care mănăstirile și țăranii, nesupus proprietarilor (așa-numitii „negri”), o plăteau de la plug în sumă redusă - 300

*) Două „sferturi” au fost semănate pe zeciuială; trebuie adăugat că sfertul avea atunci (secolul al XVI-lea) jumătate din mărimea actualului.

zecimii. Pentru a face cunoscut numărul de noi unități de plată, s-a efectuat un recensământ și măsurare a terenurilor impozabile pe întreg teritoriul statului după metode uniforme. Acest recensământ a continuat pe toată durata domniei lui Ivan al IV-lea. În felul acesta, sub Ivan, impozitarea plugurilor a primit acea formă finală, pe care a păstrat-o până la propria sa distrugere prin GM al secolului, în 1680.

Până în 1680, însă, au supraviețuit doar fragmente din sistemul sosh de impozitare. Deja în prima jumătate a secolului al XVII-lea, acest sistem a fost schimbat semnificativ în interesul clasei privilegiate și complet abolit în raport cu o serie de impozite. În anii 1550, așa cum tocmai am văzut, clasa de servicii a primit o oarecare scutire la plata impozitelor. Dar această ușurare a fost absolut nesemnificativă în comparație cu cea care a fost făcută pentru a servi oamenilor în timpul reformelor financiare de la începutul secolului al XV-lea. Până atunci, țăranul unui soldat, ca și țăranul care locuia pe pământ propriu sau de stat („negru”), plătea la fel din fiecare sfert din terenul arabil arat (sau, după cum se spunea atunci, „viu”). . Dar acum, pe terenurile oamenilor de serviciu, „cartierul de locuit” al pământului arabil a fost transformat într-o unitate de plată mult mai preferenţială. Numele a rămas același: dar sub „sfertul de locuit” au început să înțeleagă nu sfertul real al pământului arat, ci un anumit număr de gospodării

țărănești, dintre care fiecare, desigur, a arat nu un sfert, ci mai multe. În 1630-1631, militarii au obținut permisiunea guvernului de a număra de la 10 la 16 gospodării țărănești în cartierul de locuit *). Chiar dacă presupunem că fiecare curte a arat nu mai mult de 4 sferturi (2 acri într-un câmp), atunci chiar și atunci într-un „sfert de locuit" vor exista 40-64 de sferturi efective de teren arabil arat. Prin urmare, de la 40 la 64 de trimestre, un militar plătea aceeași sumă de impozit ca un țăran negru dintr-un sfert. Să ne amintim acum (p. 118) că la începutul secolului al XVII-lea. s-au introdus noi taxe grele, de zece ori mai mari decât cele din secolul al XVI-lea și vom înțelege ce semnificație avea la acea vreme introducerea „cartierului de locuit". Servitorul era de zece ori mai ușor în comparație cu țăranul cu umeri negri, tocmai când acesta din urmă a început să plătească de zece ori mai mult.

*) Și anume, 10 gospodării țărănești în raioanele centrale și 16 la periferie devastate de frământări.

Astfel, toată greutatea noii taxări a căzut pe un plug negru. Impozitul și serviciul militar au fost în cele din urmă distribuite între diferite grupuri sociale. Centrul de serviciu rus și sudul au suportat serviciul militar pentru stat, iar nordul rusesc cu coadă neagră a plătit cheltuielile militare necesare.

De fapt, însă, această distribuție era departe de a fi atât de uniformă pe cât ar părea la prima vedere. Cei care făceau serviciul militar erau scutiți de plata impozitelor; dar cel care plătea impozite nu era deloc scutit de serviciul militar. Dimpotrivă, cu cât mai departe, cu atât mai mult serviciul militar a fost transferat cu toată greutatea către clasele inferioare. Cavaleria nobiliară rusă, după cum știm, își trăia deja viața într-un moment în care nobilimea obținea privilegii fiscale. Centrul de greutate în armată s-a mutat de la proprietari de pământ și moșii la cavalerie și dragoni, la soldați în infanterie; pentru noua pregătire regulată a sistemului străin, au fost implicați în principal oameni de serviciu din rangurile inferioare și recruți din moșii impozabile. În aceste condiții, beneficiile fiscale ale cartierului de locuit și-au pierdut sensul. Se pare că guvernul a luat în considerare acest lucru; cu o creștere treptată a mărimii impozitelor, în cursul secolului al XV-lea, a crescut plățile terenurilor de serviciu de un număr mai mare de ori decât plățile țăranilor cosiți în negru. Așadar, taxa de tir cu arcul de pe terenurile de serviciu a fost majorată de 36 de ori, în timp ce pe terenurile de tuns negru, după ce a crescut același impozit de 8-9 ori, guvernul a trebuit să se asigure că populația nu poate plăti un astfel de impozit. salariu. În acest fel a fost pregătit terenul pentru trecerea la o impozitare mai uniformă. Forma unei astfel de impozite a fost găsită și în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Cert este că creșterea impozitelor a provocat evadari în masă din partea plătitorilor și a dezvoltat un întreg sistem de ascunde de taxă. Multe terenuri impozabile erau goale, iar comunitatea trebuia să plătească pentru loturile goale ale membrilor săi. Guvernului nu-i păsa de pierderea arăturii; a cerut impozite pentru întreaga suprafață de teren arabil înscris în registrele cadastrale; iar pentru a nu ține cont de modificările care au avut loc în mărimea suprafeței arate, nu a întocmit noi cărți de scriitori și, până la sfârșitul secolului, a perceput impozite pe cărțile întocmite în prima jumătate a sec . domnia lui Mihail Teodorovici. Terenurile goale au continuat

astfel să fie considerate populate: iar guvernul nu a ratat nici terenurile proaspăt arate, întrucât voievodul local trebuia să înregistreze și să taxeze toate astfel de parcele. Așadar, era extrem de neprofitabil pentru plătitori să plătească taxe conform cărților de scriitură și au cerut în repetate rânduri guvernului să perceapă taxe doar pe gospodăriile în numerar, cu adevărat locuite. Dar au existat motive pentru care colectarea impozitelor din plug și din locuința nu a fost întotdeauna profitabilă pentru guvern. Dacă plătitorii, care au fugit de pe pământul impozitat, au forțat comunitatea să plătească pentru ei înșiși o „scrisoare în vrac”, atunci ei înșiși au ocolit complet impozitele și au trăit „din abundență”; alături de ei se aflau toate acele rânduri ale populației care, rămânând pe loc, au găsit o modalitate de a se sustrage dezvoltării unui site de proiect. Din punctul de vedere al guvernului, aceasta a fost o pierdere netă pentru trezorerie. Dacă era imposibil să atragem aceste rânduri ale populației la plata impozitelor, rămânând în același timp în cadrul vechiului sistem sosh, atunci era necesar să le atragem într-un alt mod. Buclele vechii plase de taxe erau prea largi; plătitorii din NPH au alunecat prea liber. Dacă da, era necesar să le micșorăm, să ia o astfel de unitate de impozitare, care să cuprindă îndeaproape populația plătitoare, care să pună, ca să zic așa, față în față cu fiecare plătitor cu guvernul. Și în acest sens, șantierul era o unitate de impozitare mai potrivită. Sub influența tuturor acestor considerente, guvernul procedează la impozitarea șantierului. La începutul domniei țarului Alexis (1646-1648) și din nou la începutul domniei lui Fiodor (1678-1680), guvernul a alcătuit un nou tip de descriere în întregul stat - liste de curte, sau așa-numitele „cărți de recensământ”. Plătitorii de speranță, însă, nu se împlinesc. Conform listelor instanțelor, guvernul începe să colecteze la început (chiar și sub Mihai) doar acele taxe noi, la care nevoile militare ale secolului al XVII-lea îl obligă treptat să recurgă. Nu se hotărăște imediat să transfere vechile taxe de la plug în curte, din moment ce, evident, ar trebui să adune toate plățile excedentare pe care populația trebuia să le suporte pentru terenul arabil gol. În acest fel guvernul îmbină beneficiile vechiului sistem de impozitare cu beneficiile noului, iar contribuabilii rămân cu unul și altul dezavantaj.
Situația s-a schimbat în anii 70 ai secolului XVII. Noile nevoi militare în acest moment necesită noi sacrificii din partea populației; tributul devine din nou necesar
136
crește. Dar populația cu părul negru plătește deja peste puterea sa, astfel că orice nouă creștere duce doar la o creștere a restanțelor. Dimpotrivă, populația terenurilor de serviciu, în ciuda creșterii plăților acestora în cursul secolului al XVII-lea, continuă să se bucure de foloase care nu mai sunt justificate de nicio nevoie a statului pentru serviciile vechii clase de servicii. În aceste condiții, reforma fiscală generală devine necesară, iar cel mai bun mijloc pentru aceasta este transferul definitiv al tuturor impozitelor de la plug și locuința în curte.
În 1679-1681 reforma a fost realizată. Restul impozitelor din secolul al XVI-lea (alimente, date, impozit etc.), cu excepția impozitului polon, au fost definitiv desființate. Impozitele din secolul al XVII-lea, într-o sumă totală, au fost transferate la tribunal și impozitarea sosh a fost abolită. În orașe, acum se percepea un impozit pe gospodărie în valoare de 80 de copeici. până la 2 ruble; aceeași taxă, care a păstrat denumirea de taxa arcașului, era plătită și de țăranii

din volosturile negre nordice. Terenurile de proprietate ale altor raioane plăteau bani doar pentru taxa de igname, fuzionată cu taxa poloneză: militari la 5 copeici. din curte, iar cele spirituale - câte 10 copeici. Dar, în loc de taxa arcașului, plăteau cu pâine: terenuri de serviciu pentru 3/ib sferturi din curte, terenuri de palat pentru 5 Le și pământuri duhovnicești pentru 7/ib sferturi. Întrucât un sfert de pâine la acea vreme costa de la un sfert până la trei sferturi, plata curții de serviciu transferate în bani varia de la 5 la 14 copeici, a palatului de la 8 la 23 de copeici. si spiritual de la 11 la 33 copeici. Cu adăugarea de yama și polonyanichnyh, aceasta s-a ridicat la 10-19 copeici pentru curtea servitorilor, 21-43 de copeici pentru cea spirituală. Diferența cu plățile directe ale sokhului negru, după cum vedem, a rămas după reforma din 1681 și a fost chiar destul de semnificativă; Dar. totuși, în comparație cu sistemul tocmai abandonat, a fost un pas către o impozitare mai egală.
Reforma financiară a lui Petru cel Mare a mers incomparabil mai departe pe aceeași cale. Și, după cum am văzut, a fost cauzată de o nouă creștere a cheltuielilor militare. Din același motiv, această reformă a fost realizată în mod similar cu reforma anterioară din 1681. Guvernul a schimbat din nou forma de impozitare, și-a mărit dimensiunea și a distribuit noul impozit către cât mai mulți plătitori. Impozitarea gospodăriilor reușise să se dovedească la fel de incomod ca și impozitarea sokh-ului: populația fugea acum din curtea impozabilă, ca înainte fugise de pe terenul arabil impozabil; am fost găsit
137
noi bypass-uri; deci, de exemplu, populația s-a înghesuit în șantiere taxabile pentru a plăti aceeași sumă de impozit din cât mai multe tipuri; din mai multe gospodării, populația a fost chiar transferată intenționat într-o singură gospodărie în cazurile de recensământ guvernamental. Deci, o parte semnificativă a populației s-a trezit din nou în „surplus”. Guvernul face o nouă încercare de a-l prinde pe plătitor, atât ascunzându-se în curtea fiscală, cât și fugind din această curte. Impozitul de la tribunal este transferat direct fiecărui suflet de sex masculin. Toată lumea trebuie să fie acum egală înaintea noului salariu „capitație”: este plătit atât de iobag, care nu a plătit niciodată statul, cât și de omul de serviciu meschin, un palat de un singur om, ale cărui servicii au devenit acum inutile guvernului. Dar, pe de altă parte, nimeni nu plătește mai mult decât celălalt: aceleași 80 de copeici se percep de la toate categoriile de populație impozabilă. sufletul lui. Petru, însă, taxează țăranii cu părul negru și orășenii cu încă 40 de copeici; dar aceasta nu mai este o rămășiță din vechea severitate a impozitării directe a acestor clase: este pur și simplu o consecință a principiului promovat de Petru că populația, care nu aparține niciunui proprietar, aparține statului, iar statul. pot colecta de la ea aceeași „chirie” pe care țăranii posesivi o plătesc proprietarului . Taxa suplimentară și primește denumirea de „chirie”.
Prin stabilirea sistemului de impozitare pe cap de locuitor, guvernul pare să fi ajuns destul de aproape de acel scop care este sarcina întregii administrații financiare; a venit față în față cu fiecare plătitor. Pentru aceasta a fost doar aparent; de fapt, statul instituțiilor rusești nu a dat încă nicio oportunitate de a stabili relații directe între guvern și supuși. Pentru a menține o legătură constantă între vameșii guvernamentali și fiecare suflet înregistrat în audit, a fost necesar să se organizeze o monitorizare constantă a fluctuațiilor numărului de suflete, a plecării celor vechi și a venirii

altora noi. Modalitățile suedeze de management financiar, care au servit drept model pentru consilierii lui Peter, au aranjat o astfel de observație. Mai mult, dispozitivul suedez a realizat mai mult; în fiecare an, nu doar plătitorii în numerar erau verificați acolo, ci și toate schimbările din viața lor economică: incendiu, moartea animalelor, scăderea recoltei - toate acestea au determinat o ușurare imediată a sarcinilor fiscale. În cadrul unui astfel de aranjament, desigur, s-ar putea permite fiecărui plătitor să răspundă singur. Dimpotrivă, cu mijloacele slabe ale administrației ruse, o observație atât de precisă și constantă

banii pentru plătitori erau absolut imposibili; era posibil doar pentru plătitorii înșiși. Guvernul nu numai că nu putea urmări schimbarea forței economice a fiecărei familii de țărani, dar nici măcar nu putea urmări schimbările în compoziția sa cantitativă. În timp ce avea loc recensământul, s-au născut suflete noi, cele vechi au avut timp să moară și astfel guvernul nu a putut niciodată să cunoască numărul real al plătitorilor: această cifră era fictivă deja la momentul primirii ei și, desigur, a devenit egală. mai fictiv pe măsură ce timpul recensământului trecea. Între timp, aceste recensăminte au fost reînnoite în ultimul secol de numai douăzeci de ori. Astfel, implicit, din lipsa mijloacelor de control, colectarea taxelor la fața locului a continuat ca până acum. Comunitatea țărănească a împărțit pământul în suflete; dar aceste suflete nu aveau nimic în comun cu sufletele umane vii: erau pur și simplu (ca și înainte cu impozitul pe gospodărie *) și pe câmp) unități de pământ, impozitate cu o unitate de impozit și sortate după populația reală a satului, în funcție de puterea economică a fiecăruia.

Introducerea taxei electorale a fost cel mai înalt punct în dezvoltarea impozitului nostru direct. În anul 1680, anul introducerii definitive a impozitului pe gospodărie, numărul impozitelor directe a ajuns la 8,4 milioane pe banii noștri; în 1724 a crescut la 42,6, adică. in 5 ori. În 1680, impozitele directe nu se ridicau la mai mult de trei ori venitul total; în 1724 au depăşit considerabil 1/z. Din vremea lui Petru și până în ultima dată, această organizație petrină a impozitelor directe nu a mai făcut progrese. Creșterea, odată cu creșterea numărului de populație, și a sumei impozitului pe cap de locuitor și a impozitului pe venit, dimensiunea sa a crescut; de aceeași dimensiune pentru întregul imperiu, impozitul pe carentre a fost făcut proporțional cu rentabilitatea agriculturii în diferite părți ale Rusiei; dar însăși unitatea de impozitare, sufletul de revizuire, a rămas aceeași până la eliminarea taxei electorale în 1887. În tot acest timp, în ciuda creșterii în cifre absolute, valoarea proporțională a taxei de votare în buget nu a încetat să scadă. De la jumătate a scăzut la o treime din toate veniturile până la începutul secolului nostru și sub un sfert până la jumătatea acestuia; acum, inclusiv chiar și plățile de răscumpărare ale proprietarilor și statului

*) Impozitul pe gospodărie din secolul al XV-lea, de obicei, se contopea într-o singură sumă totală din numărul total de gospodării ale unui anumit grup de plătitori, iar apoi se distribuia între gospodării proporțional cu puterea de plată a fiecăruia.

stvennyh țărani, cifra totală a impozitelor directe se apropie deja de o zecime din întregul buget. Cu excepția taxei funciare foarte modeste introduse în 1875 *), atunci va fi necesar să admitem că impozitul electoral nu a fost înlocuit cu unul nou. (Plățile de răscumpărare nu

sunt depunerea, ci plata unei datorii). Astfel, în prezent, sistemul de impozite directe se află într-o stare de complet distrugere și rămâne cu mult în urma altor surse de venituri ale statului. Este foarte probabil ca în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat acest sistem să fie reconstruit din nou și că, făcând aceasta, guvernul va urmări același scop pe care l-a urmărit în zadar la sfârșitul secolului al XVII-lea. iar în primul sfert al secolului al XVIII-lea, să intre într-o relație mai directă cu fiecare plătitor, să-și calculeze pentru aceasta mai precis venitul și să facă dependentă mărimea impozitului de mărimea acestui venit și de fluctuațiile acestuia.
În legătură cu anumite tipuri de impozite, însă, guvernul a intrat în contact direct cu plătitorii deja în trecutul îndepărtat. Era firesc să impozităm plătitorii clasei agricole în comunități întregi în „sval", întrucât venitul agricol este aproximativ egal și puțin variabil. Este o altă problemă cu clasa capitaliștilor și antreprenorilor: veniturile lor nu pot fi introduse într-un cadru general, nu pot fi considerate la fel pentru toți sau constante și neschimbate pentru toată lumea. Aici, așadar, este mai profitabil ca guvernul să aibă de-a face cu fiecare întreprinzător și să încerce să impoziteze pe fiecare separat, proporțional cu veniturile sale. Cea mai veche formă de impozitare separată a fiecărui întreprinzător era cotizațiile pe care guvernul le lua pentru spațiile comerciale (taxele de magazin), care erau considerate proprietatea trezoreriei și închiriate cel mai adesea de oficialii guvernamentali.
Din cele mai vechi timpuri, guvernul a considerat drept proprietatea sa toate zonele propice exploatării industriale, de exemplu, pescuitul, pădurile laterale etc., în acest caz, jumătate din veniturile din proprietatea statului, dar pe jumătate și impozitul din comerț. În ceea ce privește impozitarea cana-
*) În jumătate din provincii este doar 1/<-5 copeici. din zecimea I în cealaltă jumătate - б - 15 copeici. Între timp, toate plățile din zecime sunt în prima jumătate a 18 copeici - 1 rublă. 50 de copeici, iar în al doilea 1 frecare. 50 cop.-2 frec. 50 cop.

impozite proporționale cu venitul, iar astfel de încercări au fost făcute deja în secolul al XVII-lea, dar pentru că pentru aceasta era necesar să se cunoască exact capitalul și venitul fiecăruia, aceste încercări au întâmpinat constant rezistență și, în cele din urmă, majoritatea acestor dobânzi. , așa-numitele „cincimi", „zecimi", „cinsprezecele", „douăzeci", etc. conform unei evaluări speciale a capitalului și a veniturilor, dar prin metode obișnuite de aranjare fiscală. Cu alte cuvinte, impozitarea pe venit nu și-a păstrat caracterul de venit și s-a transformat, la fel ca impozitele pe teren, gospodărie și vot discutate mai sus, într-o impozitare de repartizare (repartire).
Nu mai devreme de Catherine a II-a, a fost în sfârșit posibil să se impună un impozit special pentru clasa comercială și industrială, care a căzut personal asupra fiecărui plătitor și era oarecum similar cu impozitul pe venit. În locul unei taxe electorale, care a contopit negustorii, spre o mare insultă pentru el, cu alte proprietăți impozabile, Catherine a stabilit o taxă de breaslă în valoare de 1 °/0 din capitalul declarat conform conștiinței. Mărit cu 1812 la 43/i0/0, acest impozit a durat până în 1824; dar nu asigura nici universalitatea, nici uniformitatea impozitării comerțului și meșteșugurilor, întrucât orășenii și orășenii erau excluși din aceasta, iar în rândul comercianților breslelor sumele declarate de capital nu

puteau deloc să corespundă cu cele efective. Când, odată cu creșterea severității colectării breslei, o parte semnificativă a comercianților au început să corespondeze cu filistenii sau să caute alte lacune pentru a evita plata impozitelor, guvernul a transformat taxa procentuală într-un salariu fix, plătit la primirea unui certificat pentru dreptul de tranzacționare. Ideea unui impozit procentual, însă, nu s-a stins deloc și a fost reînviată în timpul discuției despre reforma fiscală generală din anii șaizeci. S-a propus combinarea taxei permanente de brevet cu impozitarea veniturilor întreprinderilor comerciale și industriale, luând ca bază pentru estimarea veniturilor - pentru întreprinderile comerciale, taxa pentru spații, iar pentru fabrici și fabrici - numărul de muncitori. Totuși, Regulamentul din 1863 a realizat doar prima parte a ipotezelor, adică, în esență, a păstrat, cu unele modificări, vechiul sistem. Abia în 1885 a fost făcut un pas decisiv în direcția impozitării profitabilității întreprinderilor comerciale. Adevărat, proiectul inițial al lui Wunge, care propunea impozitarea tuturor întreprinderilor în valoare de 3 ° / ° din profitul lor net, de această dată a stârnit obiecții de la o sută
Veniturile statului Rusiei (1680-1892)
Ani: II r i Gospodărie în iod 111 iyo.s y o;
Pescuit.Indirect.Regalia.Gnsud. proprietate.Taxe.Alte sume.TOTAL.
1680

0,494(33,7"/")0,073(5'7")0,650(44,4"/")0,040(2,7"/")0,073(5°/")0,033(2,3%)0,100 (6,8°/")1,464
1701

0,584(11,3'7")0,065(7,2%)1,196(40,4°/")0,791(26,8"/")0,065(2,2"/")6,118 (4°/")0,135(4,6'7")2,955
1724

4,731(53,5"/")0,255(3%)2,791(32,7%)0,233(2,7°/")0,219(2,6"/")0,150(1,88 "/")1 .47(2,7%8,526)
1764

9,121(47%)0,152(0,8"/")8,182(42,2°/")0,158(0,8%)0,152(0,8%)0,015(0,08'7 ")1,624(8"/")19.408
1764

15,859(39,6'7o)0,486(1,2'7")19,014(47,3"1,627(4"/")0,604(1,5%)72,528(6,3'7")
1825

32,601(29")5,363(4,7'7")52,596(46,5"/")4,457(39"/")2,712(24"/")6,108(5,4"/")9,201 (8,1"/")113,044
1850

46,770(23,7'7")3,789(1,9%)13,325(5,1,6'7o)14,039(7,1%)5,409(2,7"/")13,628(6,8%) 13,006(6,5"/)899
1870 .
1802

79,628(12,4%)31,536(4,9"313,415(48,9"/")24,775(3,8"/")95,196(14,8"/")43,919(6,8"/") 51,827(8,8"/") 51,827(8,8"/")
Cm. tabel de cheltuieli și note la acesta la sfârșitul secțiunii precedente.

coroane ale clasei comercianţilor şi ale Consiliului de Stat. Esența obiecțiilor s-a rezumat la dificultatea calculării venitului net și la nedreptatea de a impune o singură clasă și un singur tip de venit - impozitul pe venit. Dar în ceea ce privește cele mai mari întreprinderi care publică rapoarte, atunci a fost adoptat un impozit de trei procente pe profitul net, iar din 1893 sa transformat într-un impozit de cinci procente. În același timp, alte întreprinderi de breaslă erau impozitate în provincii cu sume rotunde, care erau deja distribuite pe loc între plătitorii individuali și, prin urmare, primeau denumirea de taxă de „aranjare”. Aceeași taxă de amenajare a fost extinsă în 1889 pentru întreprinderile care nu fac parte din bresle. Conform calculului profitului așteptat, întreprinderile breslei plăteau în 1891 aproape 2 ° / 0, nebreslele 13/4 ° / 0 din venitul lor net. În fine, și întreprinderile supuse accizelor, din 1893, au fost implicate în plata taxei de amenajare. Astfel, impozitarea pe venit, deși încă departe de a fi perfectă, a cuprins treptat întreaga zonă de activitate comercială și industrială: că nu era destinată să se limiteze la această zonă, arată impozitul pe apartament aprobat în 1893. În ansamblu, impozitele pe comerț și industrie reprezintă deja aproximativ jumătate din venitul nostru direct. Fără îndoială că, împreună cu alte forme de impozitare pe venit, acestea sunt sortite să crească în viitorul apropiat.
Ne-am oprit atât de mult timp asupra istoriei impozitelor directe rusești, pentru că, pentru a le colecta, guvernul a trebuit să creeze și să mențină o organizație fiscală obligatorie, care a jucat un rol uriaș în viața publică rusă. Cu privire la această organizare a evaluării fiscale, am putut vedea clar cum nevoile guvernamentale au fost în Rusia cea mai puternică pârghie a organizării sociale. De asemenea, am avut ocazia să vedem cum nevoile financiare și militare ale guvernului i-au determinat politica de clasă. În prezentarea următoare, ne vom familiariza mai detaliat cu roadele acestei influențe.
Impozitele directe necesitau pentru colectarea lor un mecanism complex, a cărui aranjare și întreținere necesita eforturi mari și supraveghere constantă din partea guvernului. Guvernul rus (ca, într-adevăr, toți ceilalți) a fost mult mai dispus să recurgă la un alt tip de impozite, pe care plătitorul le plătea nu direct, ci indirect, nu sub forma unui impozit, ci sub forma unei creșteri a impozitului. prețul bunurilor pe care le-a cumpărat. Împotriva acestor așa-numite taxe indirecte (taxe pe bunurile de consum) întotdeauna

se spunea că strângerea lor duce la nedreptate, întrucât se încadrează în principal asupra claselor inferioare. Într-adevăr, bogații nu pot mânca sare și nici nu pot bea vin. de câte ori mai mult decât săracul cu cât este mai bogat: cumpără aceeași cantitate de produse necesare lui ca și acesta din urmă și, în consecință, plătește proporțional mult mai puțin impozit indirect. Dar aceste obiecții nu au obligat guvernul să renunțe la colectarea impozitelor indirecte, deoarece, cu tot răul adus oamenilor, beneficiile acestor impozite pentru trezorerie erau prea tangibile și greu de înlocuit. Impozitele indirecte dădeau, în primul rând, sume uriașe, iar, în al doilea rând, aceste sume le-au fost plătite de majoritatea plătitorilor în mod imperceptibil și, în orice caz, nu au provocat nemulțumirea pe care ar putea-o provoca un impozit direct de mărime egală. Aici, în Rusia, vistieria nu s-a limitat însă la cea care impozita principalele mărfuri; din când în când își lua asupra sa însăși fabricarea acestor obiecte, sau cel puțin

ea însăși era angajată în vânzarea lor. În acest caz, impozitul indirect capătă caracter de monopol de stat sau de regalie. Întrucât, însă, guvernul a fluctuat constant între un sistem de pregătire și vânzare proprie și un sistem de impozitare a întreprinzătorilor privați, nu vom atribui impozitarea aceluiași produs o dată regalii, alta dată impozitelor indirecte, ci ne vom raporta direct. la acesta din urmă.
Principalele componente ale impozitului indirect au fost mult timp taxele vamale și veniturile din consum; sub Petru i s-a adăugat sarea, scutită de impozit abia în 1880; sub Nicholas s-au adăugat mai multe taxe la tutun, la producția de sfeclă de zahăr; în domnia trecută — pentru kerosen și chibrituri. Cu excepția a jumătate de secol de la introducerea taxei electorale, veniturile din toate aceste accize și taxe vamale au constituit întotdeauna partea principală a bugetului.
Perceperea impozitelor indirecte ne interesează pentru că iar aici se vede cât de insuficiente erau organele financiare proprii ale guvernului în vechiul Rus. Renunțând la colectarea impozitelor directe, responsabilitatea circulară a comunităților rurale și orășenești, guvernul de la Moscova a dat colectarea impozitelor indirecte aceleiași responsabilitati a stratului superior al clasei urbane. Dar, întrucât această îndatorire a orășenilor este strâns legată de originea autoguvernării urbane, vom amâna discutarea ei în secțiunea corespunzătoare a Eseurilor noastre (vezi Partea IV, secțiunea IG).
SH
Sursele rămase de venituri ale statului au jucat un rol relativ minor în bugetul rus. Le enumerăm aici doar de dragul completitășii.
Dintre regaliile de stat (adică drepturile exclusive ale statului), baterea monedelor a devenit obiect de venit mai devreme decât altele. Prin monedele străine, guvernul le-a vehiculat la un preț puțin mai mare și a obținut un mic profit constant din ea. Dar Petru, după cum știm, a abuzat de acest drept, punând în circulație la prețul vechi de două ori cea mai proastă monedă; de unde şi cifra excepţional de mare de 1701, conform căreia veniturile din operaţiunea bănească depăşeau 1.A din întregul buget. Din vremea lui Petru, venitul din regalia poștală se alătură regaliei monetare, la scurt timp după Petru, venitul din regalia minieră, adică veniturile din dezvoltarea minelor de stat și taxa de la cele private, de la Nicolae, veniturile din regalia telegrafică. Odată cu dezvoltarea comunicațiilor, veniturile poștale și telegrafice cresc rapid și acum reprezintă e/io al tuturor încasărilor regulate; veniturile montane de la războiul Crimeei, dimpotrivă, sunt în scădere, iar veniturile bănești se reduc la o cifră absolut nesemnificativă. Statul moscovit și-a exploatat vasta proprietate de stat într-un singur mod: dând articole quitrent—quitrent. Acum, cetății reprezintă doar 11% din veniturile din proprietatea statului: veniturile din căi ferate și păduri au ieșit în prim-plan. În fine, taxele (de timbru, iobag, judiciar etc.) au constituit întotdeauna o parte nesemnificativă a veniturilor statului.
După această scurtă enumerare, rămâne să răspundem la o întrebare: cât de greu au fost și continuă să fie veniturile statului rus pentru populație? Cifrele absolute de bani plătite statului de către populație nu par deosebit de semnificative. Timp de 200 de ani, din 1680 până în 1680, suma totală a veniturilor statului a crescut de 80 de ori, iar din 1725 a crescut de zece ori. Numii au văzut înainte că în același timp populația a crescut de 9 ori; prin urmare, ținând cont de această creștere a populației (și de modificarea prețului banilor), populația actuală plătește de cinci ori mai mult decât în vremurile prepetrine și

puțin mai mult (comparativ cu 1891, conform calculului lucrării).
rubla, ori R/z), decât la sfârșitul domniei sale. Cu banii noștri va ajunge la aproximativ 1 rublă. 56 cop. de persoană în 1680 (presupunând 16 milioane de locuitori și 25 de milioane de venituri), aproximativ 5 r. 77 cop. în 1724 (numărând 13 milioane şi 75 milioane venituri) şi cca
145
8 frecați. acum (numărând 120 de milioane și aproximativ un miliard de ruble de hârtie de venit).
Impozitarea majorității țărilor europene este mult mai grea, iar cele mai avansate dintre ele (în special Franța și Anglia) își obligă populația să plătească statului de 21’3-3 ori mai mult decât Rusia. Dar severitatea impozitării se măsoară nu numai prin aceste cifre absolute, ci și prin capacitatea populației de a plăti aceste sume.
Cât de încordate au fost forțele de plată ale populației pe parcursul întregii perioade de creștere a statului a Rusiei, acest lucru este deja evident din faptul că guvernul a trebuit să recurgă la organizarea forțată a plătitorilor descrisă mai sus. Același lucru este dovedit de un fapt extrem de important, care ar fi putut fi presupus mai devreme, dar care, cu cifrele în mână, a fost descoperit doar de statisticienii timpului nostru. Se dovedește că, într-o bună jumătate a Rusiei, cea mai mare parte a populației, partea agricolă a populației, a plătit la vistierie mai mult decât au primit ei înșiși din ocupația lor principală – agricultura. Într-o astfel de poziție era întregul nostru nord care nu era cernoziom. Spuneam mai devreme că agricultura a încetat de mult să fie ocupația exclusivă și chiar principala a populației locale, că în mare măsură ea este alimentată aici de industrie casnică sau de fabrică. Am văzut în aceasta rezultatul firesc al epuizării bogăției naturale și al creșterii populației și, în consecință, ne-am imaginat trecerea la industrie ca o consecință firească a dezvoltării economice interne. Acesta a fost, desigur, principalul, principalul motiv al acestui fenomen. Dar acum suntem în măsură să apreciem puterea unei alte cauze, nevoia de a plăti taxe de stat, care trebuie să fi acționat în aceeași direcție și, prin urmare, a contribuit în mare măsură la producerea aceluiași rezultat. Și aici, așadar, în acest fenomen aparent pur economic, ne întâlnim cu impactul asupra vieții sociale a statului. Să ne amintim ce rol semnificativ a jucat statul în dezvoltarea industriei fabricii rusești. Explicând și apărând măsurile intensificate de mecenat al acestei industrii, mulți oameni de stat, scriitori și reprezentanți ai autorităților au subliniat beneficiul acestui patronaj tocmai prin faptul că în acest fel se înmulțește numărul oamenilor care câștigă bani pe lângă agricultură, și, in consecinta cresc
forțele de plată ale populației ruse. Posibilitatea de a crește, direct sau indirect, veniturile trezoreriei a fost întotdeauna motivul ascuns al protecționismului rus. Prin patronajul industriei naționale, guvernul a sperat constant să întărească contribuabilii în acest fel. Astfel, protecționismul nostru a servit drept cea mai firească tranziție de la preocupările exclusive ale guvernului cu privire la interesul public la preocupările privind dezvoltarea economiei naționale. A fost prima formă – foarte elementară, desigur – în care preocuparea statului se manifesta pentru „binele comun și bunăstarea supușilor” *), ca ceva aparte din „profitul statului”. Această îngrijorare a început din momentul în care în Rus a apărut prima

privire a ideii de solidaritate între interesele statului și economia națională. Adevărat, pentru prima dată interesele economiei naționale au fost înțelese prea îngust și identificate cu interesele clasei comerciale și industriale. Dar la vremea aceea era greu de observat inconsecvența acestor interese de clasă cu „beneficiul binelui comun”. Principiul de bază, în orice caz, era atunci deja formulat corect. „Este o colecție proastă”, a exprimat Posoșkov acest principiu, „dacă cineva adună vistieria pentru rege și distruge oamenii”; „înainte de acea bogăție regală, dacă în vistieria împărătească este multă vistierie, ci aceeași bogăție regală, dacă tot poporul ar fi bogat”; „Avuția țărănească este regală, iar sărăcia țărănească este sărăcirea regală”.
Severitatea condițiilor vieții noastre istorice a împiedicat realizarea cuvintelor de aur ale lui Posoșkov mult timp după ce ideea conținută în ele a devenit proprietatea guvernului și a sferelor publice. Aducerea acestei idei în conformitate cu viața este încă sarcina viitorului.
Crema lucrărilor indicate în secțiunea anterioară, vezi pentru această secțiune Colecția Statistică Militară, vol. IV. Rusia. Spo. 1871. Rudcenko. Eseu istoric despre impozitarea comerțului și meșteșugurilor în Rusia. SPb. 1S93 (ed. Departamentul de Comerț și Fabrică). Yanzhul, Principiile de bază ale științei financiare. SPb. 1890. Despre împărțirea comunală a impozitelor, vezi articolele lui V. Triuojuv, adunate în cartea sa: Comunitate și impozit. SPb. 1882
*) Exprimarea scrisorilor de laudă ale lui Petru din 1716-1717. la înfiinţarea primelor fabrici.
III.
Comunicarea dezvoltării instituţiilor statului rus cu nevoi militare şi financiare.—Elementele palatului şi statului în administrarea marilor principate ale Rusiei antice.—Creşterea mecanică a instituţiilor de la sfârşitul secolului al XV-lea. la mijlocul secolului al XVI-lea — Natura financiară a reformei administrative a lui Ivan al IV-lea. — Noi excrescenţe; natura teritorială a administraţiei centrale. — Fuziunea instituțiilor financiare și dezmembrarea armatei în secolul al XV-lea. — Finalizarea ambelor procese în timpul lui Petru. — Dezvoltarea structurii regionale și distrugerea celei centrale, ca urmare a acestora. prima reformă sistematică a instituțiilor statului: eșecul acesteia .—A doua reformă sistematică a instituțiilor regionale (sub Ecaterina) și a celor centrale (sub Alexandru I).
Primele două secțiuni ale acestui eseu ne-au arătat în ce măsură întrebările de autoconservare au absorbit toată atenția statului rus antic și cât de puțină grijă ar putea acorda tuturor celorlalte sarcini ale statului. Este firesc să ne așteptăm ca întreaga organizație statală a Rusiei antice să se dezvolte sub presiunea directă a acelorași nevoi urgente care au fost discutate până acum — sub influența nevoii în creștere rapidă de trupe și bani. Am remarcat până acum în viața statului moscovit câteva momente de nevoie militară sporită, însoțite de reforme financiare importante și anume:
1) Anii 1490: „Curtea suveranilor” este complicată de „copiii boierilor?, recrutați” din orașe”. Introducerea taxei Yamskaya: un recensământ financiar al terenurilor atașate Moscovei și introducerea unei unități financiare monotone a Moscovei, plugul Moscova.
2) Anii 1550 - se reformează infanteria înarmată cu arme de foc („arcași”), iar apărarea corectă a sudului este amenajată cu ajutorul unor „crestături”. Introducerea „hranei”, „zasѣch

nyh”, perle”, „pentru afacerile orașului” și bani „polonyanichny”. Reforma impozitării sosh (normalizarea mărimii „plugului”, distincția dintre calitatea terenului și categoriile de plătitori) și primul recensământ general.
3) Anii 1620: trupele sunt recrutate din nou, infanteriei este eliberată din străinătate, se introduce o linie străină. Introducerea taxei „yamskih bolnav” și „împușcător”. Întocmirea de noi cărți de scriitori și normalizarea dimensiunii „cartierului de locuit”.
4) 1660-1680. Regimente locale organizate și cartierul general de frontieră. „Dragonii, reytarii și soldații” îi împing pe nobili, copiii boierilor și arcașii. Dezvoltarea impozitării gospodăriilor: eliminarea vechilor impozite; taxa de oraș pe biți.
5) Anii 1700-1720: în rândul infanteriei continue se creează o armată și o marina regulată. Impozite și taxe de urgență; introducerea taxei de vot.
Vom vedea acum că fiecare dintre aceste schimbări militaro-financiare a fost însoțită de o reorganizare a instituțiilor statului și că scopul principal al acestei reorganizări era satisfacerea aceleiași nevoi de bani și trupe.
Instituțiile rusești s-au dezvoltat foarte târziu și dintr-o celulă foarte simplă și primitivă. Până la sfârșitul secolului al XV-lea, administrația de stat a Rusiei a fuzionat aproape complet cu economia palatului. Cele mai vechi instituții ale prințului rus erau cămara (visteria), pivnița, bucătăria, grajdul, cănisa și curtea păsărilor; trezorieri și majordomii, șașinii, stolnicii, călării, cănisarii și șoimii erau funcționarii săi. În satele, volostele și orașele lui stăteau „funcționarii” numiți de el; funcționarii financiari cunoscuți de noi, „tributori” și „cărturari”, au călătorit uneori prin ținuturile domnești. Toată conducerea a fost redusă la palatul suveranului. Unii cercetători au ajuns la concluzia că cea mai veche structură a principatului rus era cu un caracter complet privat, nu de stat; prinţul era pur şi simplu stăpânul patrimoniului său. De fapt, administrația palatului din vechiul principat este la fel de incomod de numit privat ca și stat: ambele elemente erau amestecate în mod egal în ea. Prințul a judecat, a încasat taxe, a purtat război și relații cu vecinii, desigur, nu ca proprietar privat; slujitorii săi, cu ajutorul cărora făcea toate acestea, nu erau doar funcţionari într-o gospodărie mare, ci funcţionari imobiliari; și ca parte a instituțiilor domnești foarte devreme au început să iasă în evidență instituții cu un pur
149
caracter de stat. Finanțe, armata și relațiile diplomatice s-au ocupat de mult timp de funcționari de „palat”, „bit” și „ambasade”, cărora aceste afaceri le-au fost special „ordonate”. Treptat, aceste „ordine” (adică ordine) s-au întărit în instituții permanente: palatul, descărcarea de gestiune și ordinul ambasadei (până la mijlocul secolului al XVI-lea),
Sistemul de stat descris era aproximativ același în toate marile principate ale Rusiei antice. Când unul dintre aceşti prinţi. Moscova, înghițită de restul, este firesc ca structura statală a Rusiei unite să se fi complicat. La început, însă, această complicație a fost pur externă, complet mecanică. La anexarea oricărei regiuni semnificative, Novgorod, Tver sau Ryazan, guvernul lui Ivan al III-lea și Vasily al II-lea a transferat la Moscova instituțiile centrale ale acestor regiuni: „palatele” și „rangurile” lor. Astfel, lângă „palatul” din Moscova, care pentru distincție a primit numele „Big”, erau „Tver” și „Ryazan”: în același mod, „descărcarea” din Novgorod trebuia să fie

alături de descărcarea de la Moscova. Un „viceregе" este trimis în regiunea anexată: un guvern care a acționat foarte independent și aproape independent de Moscova. Această creștere mecanică a instituțiilor a continuat de la primele achiziții majore ale Moscovei până la Ivan al IV-lea. Pe vremea lui Ivan al IV-lea, întregul sistem de instituții rusești trebuie să fi prezentat un spectacol colorat. Arăta ca un spațiu de locuit, demult înghesuit pentru proprietar, dar pe care proprietarul nu voia să-l spargă, limitându-se la tot felul de extinderi la vechea clădire.
Guvernul lui Ivan al IV-lea a hotărât în cele din urmă să demoleze această clădire veche cu toate anexele și în locul lor a construit o clădire nouă, mai spațioasă și mai sistematic amplasată. În primul rând, Ivan al IV-lea a separat pentru prima dată administrația statului de cea a palatului: acesta a fost sensul introducerii oprichninei. Până la 40 de orașe, volosturi și sate au fost separate pentru nevoile palatului, pentru „gospodăria suverană", care constituiau principalul fond al pământurilor palatului. A continuat să le administreze după vechiul „Mare Palat"*. Totuși, alte zone ale statului au format o „zemshchina", iar veniturile din ele au mers către o trezorerie specială a statului, separată de atunci de palat sub numele de „Parohia Mare". Întrucât administrația Marii Parohii s-a extins, cu excepția terenurilor palatului, pe întregul vechi teritoriu al statului, atunci
150
era dificil pentru o instituție să facă față unui departament atât de uriaș. Pentru o mai mare corectitudine a administrării, acest departament a fost împărțit în patru „sferturi", iar fiecare a fost predat unuia dintre cei mai importanți „funcționari", după părerea noastră, secretari de stat ai statului. Orașe celebre au fost atribuite fiecărui trimestru, astfel încât teritoriul a fost împărțit în aceleași cartiere, care au primit nume de la principalele orașe - Vladimir, Ustyug, Galich, Novgorod: Vladimir, Ustyug, Galich și cartierul Novgorod. În ce măsură toată această reorganizare a fost cauzată de nevoi financiare, reiese din faptul că noile instituții erau destinate în principal colectării impozitelor, iar întreaga organizare a „sfertelor" a primit un caracter preponderent financiar. Cu toate acestea, nu ar trebui să ne imaginăm că cartierele erau un fel de regiuni, precum provincii sau guvernatorii generali. Orașele care făceau parte din cartierul cunoscut au fost recrutate din toată Rusia și amestecate în cel mai colorat mod cu orașele aflate sub jurisdicția altor cartiere. Fiecare oraș comunica direct cu Moscova, astfel încât la fața locului în regiune nu exista management general al orașelor. Vedem, așadar, că această primă diviziune regională a Rusiei a fost complet artificială: guvernul a amestecat orașele Rusiei, așa cum s-a întâmplat, aproape fără a lua în considerare apropierea lor geografică reciprocă sau cu fosta lor legătură istorică. Astfel, chiar la începutul dezvoltării instituțiilor noastre, întâlnim o diferență uriașă față de Occident. Acolo, fiecare regiune era un întreg dens închis, legat de drepturi speciale, la care aceste regiuni nu voiau să renunțe mult timp la stat. Istoria noastră nu a dezvoltat legături locale puternice, nicio organizație locală: imediat după aderarea la Moscova, regiunile anexate s-au dezintegrat în atomi, din care guvernul putea modela orice organism dorea. Dar pentru prima dată s-a limitat la faptul că fiecare astfel de atom a fost separat de cei vecini și legat cu fire administrative direct de centru.
Procesul de creștere a instituțiilor rusești a continuat foarte rapid după reformele lui Ivan al IV-lea, împreună cu creșterea ulterioară, la

fel de rapidă, a teritoriului rus. Deja chiar în momentul împărțirii teritoriului rus în sferturi, orașele regatelor nou cucerite Kazan și Astrakhan nu erau incluse în sferturi: conform vechiului principiu, pentru conducere
151
au format un nou „Palat Kazan”, fosta infecție și „descarcerare”, deoarece era responsabil atât de finanțe, cât și de serviciul militar în periferia nou dobândită. Când au început cuceririle în Siberia, pe parcursul primei jumătate de secol a acestor cuceriri, Siberia s-a alăturat și departamentului Palatului Kazan, până când, în cele din urmă, în 1637, s-a format un ordin special siberian.
Apoi, în sud, dincolo de Oka, teritoriul Rusiei a continuat să crească continuu: imediat după construirea de sferturi, au apărut noi orașe în sud, care nu mai cădeau în „sfert”. Aceste orașe, construite în cea mai mare parte în scopuri militare, se aflau, desigur, sub jurisdicția ministerului militar de atunci, „Ordinul de descărcare”. Astfel, sistemul de stat a devenit din nou pestriț foarte curând. Marele Palat, cuplurile Ustyug, Galich, Novgorod și Vladimir, Palatul Kazan, Palatul Siberian, Ordinul de descărcare - fiecare dintre aceste instituții era responsabilă de un district special și, în plus, deținea controlul deplin în toate privințele: și a încasat taxe, a judecat și a domnit, iar acolo unde erau militari, era și responsabil cu serviciul militar. Astfel, cazurile au fost distribuite între cele mai înalte instituții ale statului Moscova (Ordinele) nu după conținutul lor, ci în funcție de apartenența la un oraș celebru: nu sistematic, ci teritorial. Natura teritorială a instituțiilor centrale a mascat într-o oarecare măsură absența completă a ceva asemănător unei organizații regionale.
O distribuție atât de grosieră a treburilor în sine indică faptul că sarcinile îndeplinite de administrația guvernamentală erau extrem de aspre și necomplicate. De asta ne-am putut convinge atunci când ne-am familiarizat cu cheltuielile statului moscovit; istoria instituţiilor moscovite ne conduce acum la acelaşi lucru. Managementul în sensul propriu, adică preocuparea pentru îmbunătățirea publică, a stat pe plan secund; și cu atât mai neglijată era instanța: în statul moscovit judecau toți cei care domneau, astfel încât instanța era considerată unul din anexele secundare ale conducerii; această confuzie a fost cel mai bine exprimată în faptul că însuși cuvântul „judecător” însemna atunci același lucru. că domnitorul sau administratorul. Principalele obiective, așa cum am spus de mai multe ori, au fost ca guvernul de la Moscova să strângă bani și să mențină trupele. Guvernul moscovit din secolul al XI-lea a strâns bani mai ales în nord, de la black-shaks, și a ținut armata mai ales în sud, la frontiera militară. Asa de
152
figurat, cu aceste scopuri, natura guvernului de la Moscova este distribuită între nord și sud până în secolul al XV-lea. În nord (și în centru), devine sarcina guvernului de la Moscova să concentreze cât mai mulți bani într-o singură mână; prin urmare, scopul guvernării nordului este de a fuziona colecțiile de bani din „sferturi” într-o singură casă comună. Până la sfârșitul secolului al XV-lea, acest obiectiv este atins: „sferturile” sunt distruse, iar taxele lor (și, mai ales, cele mai importante dintre aceste taxe, vămi și taverne) sunt concentrate în ordinea centrală a „Marelor”. Trezorerie”, adevăratul minister al finanțelor din acea vreme. În raport cu sud, scopul guvernului este altul: organizarea corectă a apărării militare. Mai sus (p. 118-19) am avut deja ocazia să observăm că, pe măsură ce granițele statului s-au îndepărtat de Moscova, a fost necesară mutarea sediului corpului de

apărare la noile granițe. În timpul războaielor lui Alexei Mihailovici, au fost conturate trei centre principale de apărare militară a graniței: Novgorod (din partea suedezilor), Sevsk (din partea statului lituano-polonez) și Belgorod (din partea Crimeei).). În aceste centre guvernul organizează corpuri militare permanente, așa-numitele „regimente” sau „categorii”. Pentru ca să nu existe dificultăți în recrutarea acestor corpuri, fiecăruia dintre aceste orașe i se atribuie un număr semnificativ de orașe învecinate; iar pentru a avea cu ce să întreţină corpul, toate veniturile acestor oraşe (şi împreună cu toată conducerea lor) sunt puse la dispoziţia autorităţilor militare de fiecare „grad”. Astfel, se formează trei districte militare vaste, primind și denumirea de „regimente” sau „grade”: Novgorod, Snv-sky și Belgorod. Deci, în același timp în care vechile cartiere financiare, „sferturi”, sunt distruse în nord și în centru și se contopesc într-un singur departament financiar central, departamentul militar al Ordinului de descărcare, dimpotrivă, este dezmembrat: militar. raioane reapar la periferia sudica si vestica, mult mai strans unite si mai continue geografic decat districtele financiare ruinate din nord.
Într-o astfel de stare, Petru a găsit instituțiile rusești. Acea nevoie de bani și de trupe, care a provocat schimbări administrative în secolul al XV-lea, a crescut enorm în timpul lui Petru. Desigur, schimbări în guvern, asemănătoare celor pe care tocmai le-am remarcat în secolul al XVII-lea. (adică, distrugerea districtelor financiare și formarea armatei), pe vremea lui Petru cel Mare a început să se realizeze într-un ritm accelerat. Districtele financiare și ordinele care au supraviețuit până la vremea lui din XVП
153
secole, în câțiva ani, s-au prăbușit în cele din urmă, pe măsură ce Petru, încetul cu încetul, și-a transferat toate veniturile în mâinile unor noi instituții create de el însuși: în acest fel, vechile venituri ale statului erau direcționate spre satisfacerea unor noi nevoi imediate.
Dimpotrivă, districtele militare care s-au format în a doua jumătate a secolului al XV-lea nu numai că nu s-au prăbușit, dar în cele din urmă s-au întărit și s-au răspândit în întreaga Rusie. Era chiar mai necesar pentru Petru decât pentru Alexei și Fiodor să concentreze colecții din toată Rusia direct în mâinile generalilor și amiralilor săi, mai aproape de locul acțiunilor lor. El cucerește regiunea baltică și întregul nord-vest al Rusiei este pus la dispoziție deplină a comandantului șef Menshikov. El se așteaptă la un atac al lui Charles HP de peste Nipru, iar cartierele militare se formează imediat la Smolensk și Kiev; Kievului i se atribuie și ranguri vechi: Sev-sky și jumătate din Belgorod. Cealaltă jumătate din Belgorod cu Voronezh este repartizată lui Azov, pentru construirea flotei. Rebeliunea străinilor din Volga îi obligă să-și formeze un apartament militar în Kazan și să transfere acolo, la loc, administrația vechiului „Palat Kazan*. Doar centrul și nordul rămân în afara comandamentului direct al generalilor; dar pentru o mai mare uniformitate, Peter decide să le transforme în districte militar-financiare, cu obligația de a ajuta sudul Rusiei. Astfel, pentru prima dată în Rusia, o împărțire corectă a întregului stat în regiuni sau, așa cum le numește Petru, „provincii” (Sankt Petersburg sau Germania, Smolensk, Kiev, Azov, Kazan, Moscova, Arhangelsk și Siberia) este creată.
Ca urmare a organizării provinciilor (1708-1712), s-a scos însă la iveală o mare surpriză. Împărțind administrația și veniturile din diferite regiuni ale Rusiei între generalii săi, Petru a distrus astfel

în mod fundamental fosta administrație centrală - „ordinele”. Am văzut că sarcina principală a majorității ordinelor era administrarea financiară sau militară a circumscripțiilor teritoriale; acum că administrația militaro-financiară a trecut la guvernanți, ordinele au încetat să mai existe de la sine. Rusia era acum cu regiunile, dar fără o administrație centrală: mizerabilele fragmente de ordine s-au contopit cu administrația provinciei Moscova; vechea duma boiereasca nu se mai intalnea de la inceputul secolului; În schimb, au fost congrese ale celor mai apropiați asistenți ai lui Petru, într-o alcătuire mai mult sau mai puțin întâmplătoare, adunând, în absențe, din ce în ce mai puțin. Deja pentru misiuni militar-financiare a fost necesar să se creeze
154
în centru se află o instituție mai permanentă, pe care Petru a împodobit-o cu numele zgomotos de „senat”. Din lipsa totală a altor organe centrale, senatul nu a putut rămâne un simplu executor al ordinelor suveranului și a devenit curând cea mai înaltă instituție a statului. Dar în această calitate, senatul singur nu putea gestiona toate treburile, nu putea înlocui întregul sistem de instituții centrale. Prin urmare, de fapt, golul din sistemul de stat a rămas necompletat: noii guvernatori au condus în provinciile lor complet necontrolat, iar administrația Rusiei și-a pierdut orice unitate. În timp ce Peter era angajat febril într-o luptă cu Charles HP-m și Turcia și se muta în mod constant de la un capăt la altul al statului său opus, apărând la Moscova doar câteva săptămâni în fiecare an (de obicei până în noul an), el nu putea, de desigur, observați inconvenientele noului sistem de stat. Dar când a trecut cel mai dificil moment, când Petru s-a hotărât în sfârșit să se stabilească într-un singur loc (și, mai mult, nou), atunci foarte curând ar fi trebuit să simtă nevoia de noi instituții centrale, bine organizate. Unde era să-i ducă? În toată Europa, o țară era atunci faimoasă pentru instituțiile sale guvernamentale, aranjate în spiritul puterii monarhice nelimitate: aceasta este Suedia. Vb. În alte țări, sistemul statal purta urme mai mult sau mai puțin clare de feudalism medieval. În mod firesc, Suedia a devenit un model de urmat: după modelul suedez, s-a decis aranjarea „colegiei” în centrul statului și introducerea „provințiilor” în regiune cu aranjarea corectă a puterii financiare, administrative și judiciare, cu personal de serviciu semnificativ.într-o anumită ordine, guvernul rus va deveni față în față cu supușii săi și nu va mai avea nevoie de intermediari, instanța va fi separată de administrație și încredințată unor instituții separate independente. Dar toate aceste bune intenții au dat peste un obstacol de netrecut. Conform regulilor suedeze, numai administrarea Livoniei ar fi costat statul mai mult decât a costat administrarea întregii Rusii. Guvernul primitiv al statului moscovit, cu toate neajunsurile sale, avea acea demnitate indispensabilă vistieriei, care era extrem de ieftină. Dimpotrivă, instituțiile suedeze exemplare s-au dovedit a fi pentru o țară săracă, împovărată peste puterea ei de taxe mari, prea scumpe. Prin urmare, deja chiar la introducerea lor, a fost necesar să se facă în ele
155
simplificări atât de mari încât și-au pierdut în esență toată valoarea. În forma lor ruinată, nu meritau nici măcar ceea ce trebuia cheltuit pe ei. Prin urmare, imediat după moartea lui Petru, guvernul a considerat cel mai bine să le desființeze aproape în totalitate și să readucă instituțiile regionale la simplitatea aproape pre-petrină. Guvernatorii și biroul voievodatului pentru provincii, guvernatorul și biroul

provincial pentru provincii - asta este tot, sau aproape tot, care rămâne din toți acești rentmeisters, camelii, landrichters și alți funcționari ai sistemului suedez. Astfel, prima încercare de organizare birocratică corectă a administrației regionale s-a încheiat cu eșec. Pentru aceasta, cealaltă parte a instituțiilor împrumutate, colegiile suedeze, au supraviețuit. De fapt, felul în care au fost introduși și nu a mai rămas nimic suedez în ele. Dar în ei drumul era ideea cea mai simplă și de bază - repartizarea sistematică a treburilor în instituțiile centrale. După sistemul haotic de comandă și control, orice fel de instituție centrală, dacă doar subordonată sistematic, părea a fi adevărata perfecțiune. S-a păstrat și senatul, deși, conform ordinului suedez, nu era nevoie de colegii în el; iar în practică pe tot parcursul secolului al XVIII-lea. senatul nu putea determina cu exactitate poziţia sa între cea mai înaltă putere de stat şi colegii. În raport cu cea mai înaltă putere de stat, senatul nu putea avea decât semnificația unui organ executiv; dar cea mai înaltă putere nu se putea lipsi de tot felul de instituţii în exercitarea celor mai înalte drepturi constitutive şi legislative ale sale. Asemenea instituții, cu caracter constitutiv și legislativ, au apărut constant în apropierea puterii supreme (consiliu suprem, cabinet etc.), și au devenit constant de fapt superioare senatului, iar formal atitudinea lor rămânea adesea incertă. În raport cu colegiile, în schimb, senatul avea caracter de organ de supraveghere; dar cele mai importante dintre colegii erau plasate direct pe picior de egalitate cu el și nu i se supuneau (militar, amiral, străin); iar în privinţa altora, senatul nu avea mijloace reale de a-şi exercita în mod corespunzător controlul.

Am urmărit astfel legătura dintre principalele nevoi ale statului și dezvoltarea treptată a sistemului statal până la Ecaterina a II-a. Asocierea mecanică a regiunilor și a detașamentelor militare ale acestora nu răspunde de creșterea mecanică a instituțiilor militare și financiare din centru, cu absența completă.

legături dintre centru şi regiuni. Apoi, prima încercare de sistematizare a administrației publice este legată de reformele financiare și militare ale lui Ivan cel Groaznic; scopul acestei sistematizări este exclusiv financiar. Legătura regiunii cu centrul se stabilește, dar se stabilește nu prin aranjarea instanțelor administrative, ci prin controlul direct al regiunii de la centru. Mai departe, are loc colonizarea militară a sudului și diferențierea administrației financiare și militare are loc în secolul al XV-lea. Prima necesită unificarea veniturilor, a doua, separarea puterilor. Unificarea managementului financiar duce la distrugerea treptată a vechilor instituții centrale; separarea puterii militare marchează începutul unei noi diviziuni regionale. Războaiele lui Petru duc ambele procese la extrem: toate instituțiile centrale sunt distruse, iar administrația financiară este împărțită între șefii raioanelor formate în scopuri militare. În fine, de la zero, se face prima încercare de reformă sistematică a administrației centrale: nu. Având în vedere imposibilitatea creării unei rețele adecvate de instituții regionale, această încercare se dovedește a fi de puțin efect. Ce a realizat acest mecanism greu, îmbunătățindu-se atât de încet și dezvoltându-se atât de spontan? Știm deja de la departamentul de management financiar că instituțiile statului rus, chiar și în această ramură cea mai importantă a managementului pentru ele, au realizat puțin. Ei au fost incapabili să stabilească relații directe între stat și fiecare subiect individual: și, în locul unei astfel de relații directe, au fost

nevoiți să se mulțumească cu responsabilitatea circulară față de stat a unui întreg grup social. Responsabilitatea circulară, după cum vom vedea mai detaliat mai târziu, devine o formă tipică de comunicare între cetăţean şi puterea de stat. O persoană individuală este evazivă pentru guvern până când autoritățile reușesc să predea această persoană „pentru cauțiune puternică”. Cu „garanția” începe orice apel serios de putere la subiect. Sistemul de fidejusiune este utilizat ori de câte ori este necesar pentru a lega o persoană cu orice obligație față de stat. II chiar și atunci când guvernul vrea să oblige întregul popor să-și asume un fel de obligație urgentă față de stat, nu găsește o cale mai bună decât să-l lege cu o cauțiune a întregului popor în persoana reprezentanților săi la „Zemsky”. Sobor”. De aceea aleșii pământului rus nu se lasă duși de rangul și aspectul lor

deloc ca un drept, ci ca o datorie grea.
Dacă, în limitele sarcinilor sale imediate, guvernul moscovit a fost obligat să recurgă la mijloace atât de puternice pentru a suplini lipsa unui sistem regulat de instituții și pentru a ajuta cumva propria neputință, atunci este clar că în relațiile de subiecţi între ei, influenţa sa reglatoare era şi mai slabă. Cum sa reflectat acest lucru în dezvoltarea sistemului social, vom vedea; acum este necesar să se atingă activitățile statului prepetrin în domeniul justiției. Desigur, curtea aparținea celor mai vechi funcții ale puterii de stat; dar merită să amintim câteva fapte elementare pentru a arăta că pentru statul moscovit această funcţie a rămas constant pe plan secund. Nu vom mai repeta asta până la PMP. Ecaterina a II-a, sistemul judiciar nu avea propriile organisme speciale în Rusia și era legat de puterea administrativă. Dar dacă ne amintim că dreptul penal rus a fost codificat doar în măsura în care această codificare era necesară pentru încasarea corectă a taxelor judiciare; că legea civilă codificată era încă imperfectă; că prima încercare de codificare a dreptului de stat rus a fost făcută, mai mult sau mai puțin prost, doar în Codul țarului Alexis, potrivit surselor străine; dacă adăugăm la aceasta că nici pe baza unor norme atât de incomplete și inexacte nu era ușor să se realizeze dreptate, că guvernul trebuia să aranjeze un asediu regulat al locuinței, după trei somații, pentru a aduce orice acuzat influent la aceasta. proces, că la proces acest acuzat a avut atât de multe modalități obscure de a se sustrage de la răspundere, încât chiar și în cazuri penale precum crima, părțile au preferat deseori să încheie chestiunea în mod pașnic, iar autoritățile au privit cu degetele un astfel de deznodământ; adună toate acestea și semne similare, va fi ușor de imaginat în ce atmosferă de fărădelege și impunitate a trăit un locuitor rus din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.
Nu se poate spune că toate trăsăturile marcate au fost imediat distruse din timpul Ecaterinei a II-a; dar nu există nicio îndoială că, de la domnia ei în statul rus și conștiința juridică publică, încep să apară semne de întoarcere către un nou drum. În primul rând, instituțiile rusești sub Ecaterina a II-a au suferit o nouă restructurare sistematică.
Niciodată până acum condițiile reformei nu au fost atât de favorabile

gradul succesului ei, ca în timpul domniei acestei împărătese. Dezvoltarea vieții economice, creșterea populației, au oferit în cele din urmă societății posibilitatea de a suporta instituții mai complexe și, prin urmare, mai scumpe. O atitudine conștientă față de problemă, asistența unor oameni pregătiți teoretic și practic pentru dezvoltarea

reformei, l-au pus pe legiuitor în condiții mai favorabile decât oricând. Absența unor motive practice imediate a făcut posibilă trecerea la reformă în mod deliberat. Drept urmare, instituțiile provinciale ale Ecaterinei a II-a au fost una dintre cele mai de succes și s-au dovedit a fi una dintre cele mai durabile reforme rusești. Cu cele mai bune condiții, guvernul Ecaterinei a II-a a încercat să îndeplinească aceleași sarcini pe care guvernul lui Petru și succesorii săi au trebuit să refuze să le îndeplinească. Aceste sarcini s-au redus, în primul rând, la apropierea managementului de cel gestionat; în al doilea rând, separarea judecății de administrare. Obiceiul de a guverna regiunea din centru, din ordin, era una dintre cele mai slabe părți ale vechii administrații de la Moscova. De la Petru, pentru prima dată, în Rusia a apărut împărțirea în regiuni; dar odată cu scăderea și numărul mic de instituții provinciale, conducerea principalelor ramuri ale administrației regionale a continuat să fie concentrată în colegii; multe aspecte ale mecanismului provincial au fost puse în mișcare direct de oficiali colegiali. Sub Ecaterina a II-a, în cele din urmă, administrația provinciei a început să aparțină în întregime provinciei. Alături de funcționarul guvernamental, în noile instituții provinciale, au fost aleși reprezentanți ai societăților nobiliare locale; astfel, a fost pus începutul ideii de autoguvernare locală, care nu avea nimic în comun cu ideea de la Moscova - responsabilitatea circulară a grupurilor publice locale. Nu mă voi opri asupra unui alt aspect important al reformei Ecaterinei: despre separarea, de data aceasta, în cele din urmă, a instanței de judecată de administrație și asupra dispozitivului, pentru prima dată în Rusia, a instanțelor judiciare corecte, cu procedura corectă de transfer a cauzelor. de la o prezenţă inferioară la una superioară. Odată cu introducerea noilor ordine provinciale ale Ecaterinei a II-a, s-a repetat însă același fenomen, pe care l-am văzut odată cu introducerea instituțiilor provinciale ale lui Petru I. Ca și atunci, așa și acum, sub Ecaterina a II-a, concentrarea puterii guvernamentale în provincia a dus la distrugerea acestei puteri în colegiile centrale: colegiile, care anterior controlau direct provincia prin funcționarii lor, acum au devenit inutile atunci când finanțele, administrația și instanțele au trecut.

de la oficiali colegiali la camere provinciale, consilii și prezențe judiciare. Cu excepția celor trei principale, scândurile au fost în curând distruse. Ca urmare a acestui fapt, a apărut din nou un decalaj în sistemul de organizare a statului și din nou a trebuit să se pună problema reformei instituțiilor centrale. Astfel, reforma provincială a Ecaterinei a II-a a condus în mod necesar reforma centrală a lui Alexandru I.
La baza acestei ultime reforme a fost ideea lui Speransky de separare a puterilor: legislativă, executivă și judiciară. Centrul puterii judiciare trebuia să fie Senatul, care constituia deja cea mai înaltă autoritate judiciară corectă, conform structurii judiciare a Ecaterinei a II-a. Puterea executivă a fost repartizată între ministere, care le-au înlocuit pe fostele consilii: în înlocuirea acestuia s-a avut în vedere că principalul avantaj al autorităților executive constă în rapiditatea acțiunii lor și în responsabilitatea actorilor. Ambele sunt mai bine realizate sub administrarea unică a ministrului decât sub administrarea comună a mai multor membri ai prezenței colegiale. La aceasta trebuie adăugat că, în realitate, „colectivitatea”, adică egalitatea membrilor într-un colegiu, a fost întotdeauna o literă moartă înainte; de fapt, președinții colegiilor guvernau mai mult sau

mai puțin independent de colegii lor. În sfârșit, în ceea ce privește puterea legislativă, conform proiectului inițial al lui Speransky, aceasta trebuia să dea această putere Dumei de Stat, compusă din reprezentanți aleși din toată Rusia, în modul împrumutat de Speransky din constituția franceză din anul 8. (1799). Dar apoi s-a hotărât să se facă din Consiliul de Stat organul legislativ. Cu toate acestea, și cu o implementare atât de limitată a proiectului, pentru prima dată a apărut un corp permanent de putere legislativă în Rusia, iar ezitarea în organizarea instituțiilor superioare, pe care am văzut-o în secolul al XVIII-lea, părea să fi fost pusă la cale. un sfarsit.
„Consiliul a fost înființat", scria Speransky în raportul său către suveran, „pentru a da puterii legislative, până acum împrăștiată și diversă, prima formă, primul contur de corectitudine, constanță, fermitate și uniformitate... Cu Doar această instituție, un pas imens a fost deja făcut de la autocrație la adevăratele firme monarhice". Într-adevăr, odată cu înființarea Consiliului de Stat, împăratul Alexandru I a oficializat acea distincție între „lege" și „decret", pe care chiar împărăteasa Ecaterina a II-a a căutat să o facă.

duce la legea statului rus. „După cuvântul legi", a spus Ordinul ei, „se înțeleg toate acele instituții care nu pot fi schimbate în niciun moment"; <denumirea decretului cuprinde tot ceea ce se face pentru un fel de aventură (tout ce qui se fait pour tel ou tel cas) și care este doar întâmplător sau are legătură cu cineva și se poate schimba în timp. „Dar în practică", spune prof. Romanovici-Slavatinsky, „diferența dintre o lege și un decret guvernamental este întotdeauna determinată de structura statului – relația dintre autoritățile legislative și guvernamentale. Dacă se face o distincție strictă între aceste autorități, atunci legea diferă esențial de decretul guvernamental. Așa sunt ordinele statelor reprezentative continentale. Dacă legislativul nu este strict separat de guvern, legea este amestecată cu decretul guvernamental.
Din momentul formării Consiliului de Stat, legea în Rusia este considerată în principal un decret adoptat prin consiliu. Dacă doar o minoritate din Consiliul de Stat are un proiect de lege în sine, în acest caz poate deveni și lege, dar nu sub forma „Opiniei înalt aprobate a Consiliului de Stat", ci sub forma unui un „Decret nominal". Deja sub împăratul Alexandru I, pentru o serie de cazuri, a fost stabilită procedura de adoptare a măsurilor legislative și fără participarea deloc a consiliului de stat. „În ultimii ani", remarcă secretarul de stat Balugyansky în 1826, „comitetul de miniștri a preluat controlul asupra întregii puteri legislative", „miniștrii au supus legalizărilor direct aprobării suveranului asupra subiectelor a căror examinare preliminară aparținea în mod esențial consiliului lor de stat. " În acest ultim caz, legea lua deja o a treia formă, „Înaltul Comandament". Acest formular eliberează factura de acele formalități pe care trebuie să le parcurgă o lege în sensul propriu. „Cea mai înaltă comandă" poate fi dată nu numai în scris, ci și oral; obligativitatea sa nu are legătură cu publicarea în forma stabilită de lege.
Necesitatea de a recurge la organe suplimentare ale legislativului se datorează în parte însăși constituției Consiliului de Stat. „Consiliul de stat", notează autorul celebrei cărți „Rusia modernă", „s-a format într-o epocă în care cerințele pentru munca legislativă erau foarte nesemnificative; atunci pentru toată domnia nu s-a publicat atât de mult

legi, câte acum într-un an... Dintre organele de organizare a Consiliului de Stat, aproape nicio modificare semnificativă nu s-a produs de la înființarea acestuia... În prezent, luarea în considerare a mai multor proiecte de legi urgente și bugetul absoarbe majoritatea sesiune și nu lasă timp pentru luarea în considerare a altor ipoteze importante:·'. Desigur, în această condiție, potrivit aceluiași autor, „comitetul de miniștri a apelat la o instituție asemănătoare consiliilor de stat din alte țări: aici se iau în considerare în principal chestiunile legislative secundare”. Însă Comitetul de Miniștri nu limitează dreptul de a emite decrete guvernamentale care au caracter legislativ. „Recent”, spune prof. Romavovich-Slavatpnsky, „limitele ordinelor administrative emise de miniștri sunt foarte largi. Multe prevederi legale separate sunt elaborate și completate prin circulare ministeriale; noua carte universitară din 1884, de exemplu, reprezintă doar cadrul general al organizaţiei universitare, al cărui conţinut este completat de circulare ale ministrului învăţământului public.Aceleaşi drepturi se acordă şi altor miniştri, în special finanţelor şi afacerilor interne. Datorită unei semnificații moderne atât de largi a funcției circulare a miniștrilor, problema legitimității circularelor și prescripțiilor ministeriale este de o importanță deosebită și o importanță acută. Astfel, implementarea integrală a distincției conturate de Ordin aparține viitorului.
Nu s-a făcut puțin de pe vremea Ecaterinei și nu mai rămâne puțin de făcut pentru dezvoltarea conștiinței juridice civile în societatea rusă. După multe încercări zadarnice, Rusia a așteptat în sfârșit acum 60 de ani prima codificare a legilor rusești, dar ce codificare? Legat de materialul nemărginit și mai variat disponibil, celebrul creator al Codului de Legi și-a întocmit codul dintr-o masă de fragmente de diferite origini istorice, autohtone și străine, antice și moderne; susținătorul zelos al separării puterilor a amestecat fără speranță legile actuale cu ordine și hotărâri administrative în cazuri individuale. Speransky, desigur, nu este deloc de vină pentru un asemenea caracter al Codului; la dorința împăratului Nicolae, el a trebuit să se limiteze pentru prima dată la o singură comparație a legilor existente, fără nicio modificare. În acest sens, Codul a fost doar o prefață la prezentul Cod; ESEURI DE ISTORIA CULTURII RUSE.
unsprezece
162
dar acest cod nu este destinat, aparent, să aștepte în timpul vieții noastre. Orice ar fi fost. Codul de legi a fost un mare pas înainte; dar acest pas înainte a fost făcut doar de cea mai neînsemnată parte a societăţii ruse. Până ultima dată, abia o zecime din populația Rusiei știa despre existența Codului. Întreaga țărănime rusă s-a bucurat involuntar de privilegiul ambiguu de a litiga și a guverna după propriul său drept: ce fel de drept este cunoscut de câțiva, dar majoritatea este convinsă că acest drept nu este – și nu trebuie să fie – cel de care se bucură. clasele superioare. Numai pe baza unei astfel de convingeri au fost posibile acele experimente legislative asupra persoanei și proprietății țăranilor, care nu au încetat nici în vremea noastră. Înaintea acestei stări de conștiință juridică a maselor, succesele slabe și lente în dezvoltarea unui simț al legalității pe care partea privilegiată a societății ruse a reușit să-l facă palid.
Nu ne vom opri asupra ultimei perioade de transformare a instituțiilor rusești, care a început odată cu „epoca marilor reforme” a împăratului Alexandru al II-lea și care încă nu poate fi considerată încheiată. Această perioadă este legată de trecutul istoric al instituțiilor

noastre doar, ca negație completă, în numele cerințelor artei de stat și în numele succeselor realizate de dezvoltarea socială. Spre deosebire de expresia cunoscutului discurs prezentat lui Alexandru al II-lea de schismatici, „antichitatea noastră” nu se „aude în noutatea” țarului reformator; iar aceasta servește drept cea mai bună dovadă a conformității noilor forme cu noul spirit – și în același timp o garanție pentru dezvoltarea lor în viitor.
Pe lângă lucrările indicate în secțiunile anterioare, a se vedea cursurile de drept de stat rus Gradovsky (Începuturile dreptului de stat rus) și Romanovich-Olavatshisky (Sistemul dreptului de stat rus în dezvoltarea sa istorică și dogmatică). Pentru o descriere a instituțiilor timpului specific, a se vedea V. O. Klyuchevskaya, Voyarskaya Duma of Ancient Rus', cap. Y. Despre natura celor mai vechi instituții moscovite, vezi A. Lokhvitsky, provincia. SPb. 1865 și Gradovsky, Istoria guvernării locale în Rusia. SPb. 1868. Semnificația lui Zemsky Sobors, ca modalitate de garanție națională, este indicată de V. O. Klyuchevsky, în articolele „Compoziția reprezentării la Zemsky Sobors”, „Gândirea rusă” J890, X 1; 1891, A'ii 1; 1892, -V 1. O descriere generală a reformei provinciale a Ecaterinei a II-a și a legăturii acesteia cu reformele centrale ale lui Alexandru I este făcută într-un articol instructiv θ. I. Dmitrieva, Speransky și activitatea sa publică. „Arhiva Rusă”, 1868. Vezi și M. A. Korfa, Viața contelui Speransky. SPb. 1861, 2 voi. Nota lui Balugyansky a fost publicată în Documentele Comitetului pe 6 decembrie
163
1826, pzd. în „Colecția Societăților Istorice Imperiale, vol. 90th. Cititorul va găsi o descriere curioasă a activităților contemporane ale celor mai înalte instituții ale statului din Rusia Modernă (Skolkovo). vol. I, ed. a III-a. SPb. 1891. Vezi, de asemenea, articolele „Consiliul de Stat”, „legea”, „Decretul nominal” și „Comandamentul suprem” din Enzpklop. Dicționarul lui Arseniev și Petrușevski. Disputa despre relația dintre lege și reglementare îi dezbină pe avocații ruși moderni, dintre care unii încearcă să ascundă diferența de teorie, care a fost ștearsă în practică. Informații despre codificarea Codului sunt date de însuși Speransky în broșura „Review of istoric information about Code of Laws”, 1833; pentru o trecere în revistă a naturii acestei codificări, vezi History of civil law codification, S. B. Nachman, vol. 2, St. Petersburg. 1876.
Osh Republica Cehă. Sosivmi etry.
eu.
Familia nobilimii în istoria Occidentului.—Lipsa de independență economică a nobilimii ruse și dependența acesteia de serviciu.— Tranziția de la serviciul liber la serviciul involuntar. V. și dezvoltarea lor în secolul al XVIII-lea – Noua bogăție a celei mai înalte aristocrații. – Fragilitatea lor și dezvoltarea datoriilor nobiliare. – Pierderea treptată a privilegiilor.
Trecând în ultimul eseu la studiul organizației publice rusești, am reușit deja să notăm două elemente constitutive în el. Am văzut că societatea rusă era închisă de o putere de stat puternică de sus și se baza pe organizarea forțată a grupurilor sociale de jos. Puterea autocratică și o populație lăsată pe cauțiune, acestea sunt cele două fundamente istorice ale societății ruse, mai mult sau mai puțin imperfect legate printr-un sistem de organisme guvernamentale intermediare. Astfel, încă de la începutul organizării noastre sociale, ea a fost pusă în legătură directă și dependență directă de puterea statului. Această observație în sine arată că între stat și populație

nu s-a format un strat dens de nepătruns care să se separe unul de celălalt în modul în care au făcut-o grupurile sociale și teritoriale din Europa de Vest. Acum trebuie să dezvoltăm aceeași observație în aplicarea însuși materialului din care au fost compuse grupurile noastre sociale.
În Europa de Vest, domnul feudal stătea între stat și subiect. Acest feudal a separat cu atâta succes părțile superioare și inferioare ale societății europene, încât nu au fost posibile relații directe între ele. Toate drepturile suveranului asupra supușilor săi: dreptul de a judeca și pedepsi, dreptul de a lua taxe etc., pe care feudalul și-a însușit; a costat statul multă muncă și mulți ani de eforturi pentru a restitui aceste drepturi statului, confiscarea

Lord feudal. În această luptă pentru putere, feudalii nu s-au opus numai guvernului, ci ca o masă densă, care a obligat statul să facă concesii și să dea drepturi politice importante moșiilor care au luptat împotriva lui.
Din motive care ne sunt deja parțial cunoscute, viața imobiliară a Rusiei s-a dezvoltat destul de diferit. Am vorbit deja despre acele condiții istorice care au creat creșterea intensificată a statalității (pp. 113-16): acum vom vedea cum aceleași condiții au împiedicat libera dezvoltare a vieții moșiilor în Rusia. În primul rând, să ne oprim asupra soartei istorice a clasei proprietarilor rusești – aristocrația și nobilimea. Agricultura a fost în Europa forța care a stat la baza puterii aristocrației feudale. Bazându-se pe bogăția lor pământească, această moșie s-ar putea simți puternică și independentă. Și aici, în Rus', în acele zone în care proprietatea asupra pământului a dat bogăție, a dat și forță și independență clasei superioare: așa a fost și în sud-vestul rus și polonez. Dar în nord-est lucrurile au stat altfel. Odată cu primitivitatea extremă a dezvoltării economice, cu raritatea și starea rătăcitoare a populației muncitoare, cu dominarea completă a economiei naturale și cu imposibilitatea comercializării produselor agricole, proprietatea asupra pământului, desigur, nu a oferit un venit semnificativ proprietarului pământului. Prin urmare, clasa superioară nu prețuia pământul în Rus' antic; Părăsindu-și „boierșchina”, parcela patrimonială, moșierul rus căuta o ocupație mai profitabilă în lateral, sub domnie. Astfel, s-a creat moșia „slugilor liberi”, care nu recunoșteau nicio diviziune politică a apanajului Rus și rătăceau liberi din ucenicie în ucenicie, de la prinț la prinț. De fapt, părăsindu-și „patrimoniul”, moșierul nu a pierdut nimic, ci a câștigat foarte mult. În patrimoniul său, el nu a fost niciodată suveranul, judecătorul și domnitorul, care a fost baronul occidental în baronia sa: funcționarii prințului local, judecătorii săi, vameșii au pătruns mereu fără piedici în stăpâniile patrimoniului rus. Acele beneficii limitate pe care le primea din stăpânirea unei moșii, le păstra totuși chiar dacă mergea la un prinț străin, la lotul altcuiva: de obicei, prin înțelegeri între ei, prinții se învoiau să nu ia pământ. astfel de „slujitori” trecând de la unul la altul. Dar, venind în slujba prințului, al său sau al altcuiva, latifundiarul putea conta pe primirea în folosința sa măcar o parte din acele state.

nyh drepturi, de care a fost lipsit, ca simplu proprietar al patrimoniului. Prințul i-a dat o parte din veniturile sale legate de administrație, curte etc. pentru a-l întreține. Deci, acele drepturi pe care moșierul occidental le folosea ca proprietar independent, moșierul nostru le putea primi doar ca funcționar, în slujba prințului.

Bineînțeles, în astfel de condiții, moșia proprietară ar putea avea semnificație nu ca o proprietate independentă, ci ca o proprietate „de serviciu". De aceea, atunci când statul moscovit a început să se contureze și să crească rapid, nu a existat nicio clasă proprietarilor de pământ care să poată face față statului ca forță independentă, cu care să trebuiască să ia în considerare. Această clasă a servit doar ca masă anorganică, materie primă, pe care statul a folosit-o pentru a-și ridica propria clădire. Stăpânul liber, care și-a părăsit liber patrimoniul, încă de pe vremea unirii Rus'ului, nu mai putea, ca înainte, să aleagă între prinți: domnitorul și suveranul întregii Rus' era acum singur, iar relațiile celor dintâi. Servitorul „liber" al lui devine rapid forțat. Suveranul moscovit are nevoie de o armată și, după cum am văzut, se grăbește să-i înscrie pe toți proprietarii disponibili pentru serviciul său; nu mulțumit cu acest material - proprietarul-voshchggnmg / koeg - el își creează noi servitori, le distribuie terenuri de stat, dar nu în deplină proprietate, nu în patrimoniu, ci numai în utilizare limitată și temporară sub condiția serviciului, - în moşie. În intervalul de timp de la Ivan al III-lea la Ivan al IV-lea, astfel, alături de fostul patrimoniu, apare un slujitor liber, o nouă '\ clasă - obligată, obligată să slujească, 'moşieri'. De pe vremea lui Ivan al IV-lea, îndatoririle lor oficiale au fost exact pe măsura mărimii moșiilor lor, iar guvernul monitorizează cu strictețe ca terenul moșiei „nu iese din funcțiune". De îndată ce bătrânul proprietar moare sau încetează să mai fie apt pentru serviciu, guvernul îi ia imediat moșia și îi transferă fie unui fiu adult, fie, dacă nu există, altcuiva capabil de serviciu: văduva și fiicele. primesc doar o mică parte din moșie, „în subzistență", adică la pensie, văduvă până la moarte și fiice până la 15 ani. Abia mai târziu, în secolul al XVII-lea, guvernul a devenit mai îngăduitor și a fost de acord să „administreze" moșia celui de-al doilea soț al văduvei sau logodnicul fiicei; numai atunci acceptă să aștepte până când copiii mici ai bătrânului proprietar de pământ vor crește și, în așteptarea acestui lucru, să nu-și „aboneze" moșia „suveranului". Cel mai caracteristic
167
că, după ce a stabilit în modul cel mai precis și strict îndatoririle unui slujitor care a primit o moșie, guvernul începe atunci să extindă aceste îndatoriri la vechea sa moșie liberă, la moșie; obligă un militar să slujească din patrimoniul său exact în același mod în care a slujit din patrimoniul său: iar moșia în sine este dată unui militar numai când nu are patrimoniu sau când este prea mică. Astfel, diferența cea mai de bază dintre o votchina și o moșie, ca proprietate liberă de proprietatea condiționată, este complet distrusă până în secolul al XV-lea: bătrânul servitor liber devine în cele din urmă involuntar; relaţiile lui cu guvernul devin destul de coercitive. Proprietarul și votchinnikul sunt atașați serviciului public exact în același mod în care țăranul este atașat impozitului. Atașarea țăranilor la impozit asigură, după cum am văzut, nevoia de bani a statului: atașarea unui militar la serviciu asigură nevoia de armată. Atât țăranul, cât și moșierul, la mijlocul secolului al XVII-lea, guvernul a interzis în cele din urmă ieșirea liberă din moșia lor în alta; pentru ca țăranul să nu părăsească comunitatea fiscală, guvernul îi leagă pe membrii comunității cu garanție reciprocă: aceeași garanție se cere de la proprietarii înscriși în serviciu în același județ, cu singura diferență că aici nu toți moșierii. ai județului se garantează reciproc, dar, de exemplu, Petrov și Vasilyev garantează pentru Ivanov, Ivanov și Aleksyev pentru Vasilyev, Petrov și Ivanov pentru Aleksyev

etc. Atât comunitatea țărănească, cât și societatea nobiliară au proprii aleși, dar nu în pentru a-și îndeplini anumite drepturi, dar pentru a ajuta guvernul să distribuie corect îndatoririle care le revin. Ţăranul ales împarte impozite între membrii comunităţii fiscale; „plătitorul” ales al nobilimii determină cantitatea și calitatea serviciului militar pe care ar trebui să-l îndeplinească fiecare dintre nobilii județului.
Așadar, în Appanage Rus’ nu au existat germeni pentru formarea nobilimii, ca clasă privilegiată, și de aceea Rus moscoviți fără nici cea mai mică dificultate a transformat un latifundiar liber de appanage într-un iobag slujitor. Dar în specificul Rusului mai exista un element mai potrivit pentru dezvoltarea aristocrației: aceștia erau înșiși prinții specifici, care s-au trezit sub stăpânirea Marelui Duce al Moscovei. Ce s-a întâmplat cu acest element după unirea Rusiei? După ce au trecut la serviciul Moscovei, unii dintre prinții specifici și-au păstrat drepturile de stat pentru o lungă perioadă de timp.
168
peste vechile lor locuri; au adus înapoi la Moscova amintiri proaspete speciale și, de ceva vreme, curtea din Moscova a primit o amprentă atât de aristocratică pe care nu o mai avea niciodată înainte sau de atunci. Dar pentru o scurtă perioadă de timp, Gediminovici și Rurikovici au reușit să-i îndepărteze pe vechii slujitori fără titlu ai suveranilor Moscovei. Puterea monarhică, în persoana lui Ivan cel Groaznic, a început o luptă sistematică împotriva unui element social periculos pentru ea; această luptă s-a dus cu o consecvență inexorabilă și s-a încheiat rapid – cu înfrângerea completă și chiar cu exterminarea boierilor cu titlul. Primul pas în această luptă a fost atașarea finală a prinților la serviciul de la Moscova și distrugerea ultimelor rămășițe ale plecării libere. „Ai închis regatul rus, adică natura liberă a omului, ca într-o fortăreață infernală”, se plânge Kurbsky Teribilului despre sine; „Oricine se duce din țara ta în străinătate, îl numești trădător, iar dacă îl prind la graniță, îl vei executa cu diverse morți.” Pentru a preveni plecările domnești, autoritățile de aici au recurs și la un sistem de garanții. Principalii boieri erau legați de pedepse uriașe, care trebuiau plătite în cazul evadării unuia dintre membrii celei mai înalte aristocrații boierești. De exemplu, pentru evadarea prințului Serebrianago ar trebui să plătească aproximativ 11/g mil. ruble pentru banii noștri; pentru prințul Mstislavsky - aproximativ 1.200.000; evadarea unuia dintre cei doi frați Vorotynsky i-ar costa pe garanți puțin mai puțin de un milion, iar aceștia ar trebui să plătească mai mult de jumătate de milion pentru prințul Belsky, pentru boierii Șeremetev și Iakovlev. Închizând, astfel, boierii în capcana Moscovei, nu mai era posibil să stea la ceremonie cu ei. Sursa puterii lor a stat în faptul că ei și-au păstrat drepturi suverane în alocările și feudurile lor. Prin urmare, cel de-al doilea pas trebuie să fi fost să le luăm aceste vechi feude. Până la douăzeci de astfel de moșii luate de la prinți. Grozny listează în testamentul său. În loc de posesiuni ereditare, „prinții” s-au plâns de terenuri undeva la marginea opusă a Rusiei, în zone de care nu mai erau legați de nicio amintire istorică. Dar politica lui Grozny nu s-a limitat nici la acest domeniu. Al treilea și ultimul pas al acestei politici a constat în faptul că țarul a început direct să „distrugă” cele mai nobile familii, să distrugă nu din capriciu și dușmănie personală, ci din aceeași politică, și nu indivizi cu unul sau altul nume de familie . , dar, dacă este posibil, toți reprezentanții de fiecare fel , - "universal",

169
potrivit lui Kurbsky. Așa că Prozorovsky și Ushatys au pierit, „înainte de a avea moșii mari”, iar Vorotynsky și Odoevski, pentru că „acești prinți erau încă în propriul lor lot și aveau moșii mari sub ei”. Puținele copii existente ale numelor de familie vechi, succesorii lui Grozny, au fost de acord să reziste, dar cu condiția ca ultimii reprezentanți ai acestor nume de familie să nu se căsătorească și să nu aibă urmași. În asemenea condiții, s-a întâmplat ceva ce nu s-ar fi putut întâmpla niciodată fără politica lui Ivan al II-lea: în vreo jumătate de secol, fără urmă, majoritatea familiilor boierești domnești, care au dat splendoare curții Moscovei din prima jumătate a secolului al XVI-lea. , s-a stins fără urmă. În locul șceniatovilor. Patriarhii, Shuiskys, Mstislavskys sunt în Duma Boierească
al XVII-lea , nu „pedigree”, creați în întregime de serviciul regal. Cu o rapiditate uluitoare, dispar și vechile apanaje ale acestei aristocrații; nici o bogăție mare din acea vreme nu a supraviețuit până la sfârșitul secolului al XV-lea. Dacă acum, în rândurile oamenilor bogați, îi întâlnim pe vechii Rurikovici și Gediminovici sau pe urmașii vechilor boieri moscoviți (de exemplu, prinții Trubetskoy, Golitsyn, Kurakin, Saltykov, Buturlin etc.), atunci averea lor a fost dobândită din nou de către strămoșii lor de mai târziu, nu mai devreme
al XVIII-lea .
Astfel, dintre toate avantajele sale, cea mai înaltă aristocrație a păstrat doar unul: poziția sa oficială la curtea de la Moscova. Se spune uneori însă că cel puțin drepturile oficiale ale aristocrației au fost respectate de guvernul moscovit, care a aprofundat în conturile sale reciproce și le-a luat în considerare în numirile oficiale. Ca să nu mai vorbim de faptul că, de fapt, acesta nu a fost în niciun caz întotdeauna cazul – să vedem ce înseamnă aceste conturi reciproce în sine. Aici întâlnim o nouă diferență între aristocrația de serviciu rusă și aristocrația independentă a Europei de Vest. Aristocrația europeană și-a bazat conceptul de onoare de clasă nobilă pe ideea egalității nobile, perstva. La Moscova, numărul de servicii a fost măsurat prin salariul suveranului, care era diferit pentru toată lumea și, în locul conceptului de primă, care a susținut spiritul corporativ și a creat integritatea aristocrației occidentale, a fost dezvoltat un sistem aparte de parohialism. Toată lumea știe că localismul s-a bazat pe relatări ancestrale apărute în timpul numirilor în serviciu; membrii unui clan nu doreau să servească sub comanda membrilor altui clan, dacă în numirile anterioare nu erau mai mici
170
ultimul. Cu o astfel de idee generală a parohialismului, este ușor de înțeles chestiunea în așa fel încât clanuri întregi s-au certat cu clanuri întregi, considerându-se superioare lor; - că, prin urmare, toți boierii tribali din Moscova au fost localizați, conform semnificația lor, la curte într-un fel celebru de scară, ale căror trepte erau clanuri întregi, de la cel mai înalt la cel mai jos. Cu un astfel de concept, parohialismul, desigur, se opune ideii de a fi, ca sistem de unități, dintre care niciuna nu a fost egală cu alta, un astfel de sistem în care toate unitățile sunt egale. Dar fiecare unitate separată a sistemului parohial, un clan separat, ar reprezenta totuși un element aristocratic, familiar Occidentului. De fapt, diferența cu Occidentul merge mai departe. Rurikovici și Gediminovici s-au adunat la Moscova atât de repede și într-un număr atât de mare încât nu a existat nicio modalitate de a ne da seama care clan ar trebui să devină mai sus și care mai jos, cu atât mai mult cu cât, în

realitate, drepturile lor în atenția prințului Moscovei nu erau atât de diferite. , diferența de greutate specifică nu atât de mare încât fiecare clan ar putea primi o poziție specială, care îi aparține de drept. În lipsa acestor semne interne ale demnității comparative a întregului gen, fiecare membru al genei trebuia să urmărească cu vigilent semnele exterioare ale poziției sale personale între colegi și să se agațe cu tenacitate de relația care se stabilise cândva între el și colegi. din alt gen. Dacă A și B au fost numiți în locuri de merit egal, s-a stabilit o dată pentru totdeauna că ei înșiși sunt egali între ei; dar asta nu însemna deloc că și genurile lor erau egale. Fiul A se considera deja mai jos decât B, iar tatăl A era mai mare decât B; Prin urmare, totul s-a rezumat la stabilirea relației personale a fiecărui membru al unui gen cu fiecare membru al celuilalt și, prin urmare, la determinarea dreptului personal al fiecăruia la cutare sau cutare loc. După cum puteți vedea, conturile ancestrale nu au fost un scop în toate acestea, ci doar un mijloc: pentru a determina relația reciprocă a două persoane care se certau, a fost necesar să se calculeze relația lor cu persoane care fuseseră vreodată desemnate să slujească. împreună; a fost necesar, după cum s-a exprimat atunci, să se afle „cine este ce în felul lui”. Deci, sistemul original al regionalismului rus nu trebuie imaginat ca o scară de clanuri în ordine descrescătoare în funcție de „pedigree” lor, ci mai degrabă ca o serie paralelă de picturi generaționale, cu ajutorul cărora poziția oficială a fiecărui membru al fiecăruia. pictura a fost calculată în raport cu oricare alta (presupunând că unii reprezentanți ai fiecăruia, aceste picturi sunt egale între ele).
171
Cu această înțelegere, și ultimul element al sistemului parohial. care ar putea fi considerată aristocratică – unitatea genului – este distrusă: genul se descompune în atomii săi individuali. Așadar, aici, în straturile superioare, serviciul, numai serviciul, au determinat poziția vechii noastre aristocrații. Astfel, suveranii moscoviți nu numai că au putut recunoaște cu calm drepturile locale ale „prinților” și boierilor lor slujitori: chiar și în mâinile lor, conturile locale au devenit un nou mijloc de politică autocratică. După cum tocmai am văzut, aceste conturi nu au unit, ci, dimpotrivă, au divizat aristocrația care a intrat în serviciul Moscovei: lupta reciprocă pentru „salariul suveranului” a zdrobit clasa superioară în atomi separați și a lipsit-o de ultima oportunitate. a uni. Nu degeaba observatorii străini (Fletcher și Horsey) ne spun că țarul a semănat sistematic dușmănie în rândul nobilimii și că a existat neîncredere reciprocă între membrii individuali ai clasei superioare. De data aceasta nu avem propria noastră recunoaștere a regelui, dar după tot ce s-a spus, nu este greu de presupus că Teribilul Țar a folosit în mod deliberat celebra regulă politică a machiavelismului: „împărțiți și stăpâniți”.
Am examinat acum două perioade din istoria nobilimii ruse și am constatat că în ambele perioade semnificația nobilimii s-a bazat pe serviciul, mai întâi gratuit, apoi involuntar: nici în acea și nici în cealaltă perioadă nobilimea nu era o moșie privilegiată; in perioada a 2-a, boierii intitulati erau aproape de aceasta functie; dar nu a fost impregnat cu un spirit de clasă, nu a constituit un întreg, s-a preocupat doar de beneficiile personale ale serviciului și, în plus, și-a pierdut curând vechiul nucleu „genealogic”, care s-a stins fără urmă sau a devenit mai subțire și a supraviețuit doar în liniile mai tinere. Concomitent cu destrămarea boierilor în aceeași perioadă a 2-a

s-a creat însă o masă compactă de nobilime provincială obișnuită pe o fundație mai largă. Această pătură inferioară a fost destinată în a treia perioadă să devină o adevărată clasă privilegiată. Oricât de ciudat ar părea, această poziție privilegiată a fost pregătită pentru nobilimea provincială a secolului al X-lea al III-lea prin însăși condițiile atașării sale în secolul al XV-lea. Tocmai am văzut cum guvernul a extins atribuțiile oficiale ale nobilimii de la moșii la moșii. Ca urmare, această măsură s-a dovedit a fi cu două tăișuri, întrucât nobilii, în același timp și cu ajutorul aceluiași guvern, și-au extins drepturile de proprietate în sens invers - de la moșii la
1P
moșii. În vremuri foarte vechi, de vreme ce guvernul își asigura serviciul nobilimii în mod egal din moșii și moșii, putea deja să privească cu liniște cum moșiile au fost eliberate treptat de sub fostul viciu restrictiv, cum au început să fie reținute de către familie în feminin și în liniile laterale , trece prin moștenire etc. Astfel, secolul al XVII-lea a pregătit fuziunea diferitelor clanuri de proprietate nobiliară a pământului, care a avut loc în secolul al XVIII-lea, într-o singură categorie de bunuri imobiliare, deținute pe baza de deplină proprietate.
Cealaltă parte a problemei, care a pregătit de asemenea calea pentru poziţia privilegiată a nobilimii în secolul al XVIII-lea, era şi mai importantă. Proprietatea nobiliară a câștigat nu numai în termeni juridici, ci și în raport cu statutul economic al proprietății nobiliare. Spuneam că pământul în sine avea o valoare mică în Rus' antic; valoarea principală era munca atașată pământului. După ce a impus serviciul obligatoriu clasei de serviciu, guvernul a trebuit să îi ofere o oarecare siguranță economică pentru aceasta; în acest scop, după cum am văzut, a uşurat extrem de poverile fiscale ale pământurilor nobiliare; din același motiv, atunci când nevoia de mâini de lucru a început să fie simțită în mod deosebit de puternic de către nobilime, guvernul le-a atribuit aceste mâini de lucru.
Deci, cele două fundamente principale care au împărțit puterea de clasă nobilimii secolului al XVIII-lea s-au dezvoltat în secolul al XVII-lea: fundamentul legal, completitatea proprietății nobiliare a pământului și fundamentul economic, munca gratuită a țărănimii iobagi. S-a pus astfel temelia privilegiilor nobiliare; a existat o lipsă de organizare moșială, care să dea nobilimii conștiința unității intereselor moșiale. Secolul al XVIII-lea a dat nobilimii aceste elemente de clasă, de care îi lipseau. Serviciul obligatoriu, deținut de cei mai bogați nobili din gărzile din Sankt Petersburg, rolul acestui gardian în evenimentele politice ale vremii, într-o serie de lovituri de palat, a insuflat nobilimii spiritul moșiar și conștiința puterii lor; și atunci rezultatele acestei conștiințe nu au întârziat să se arate. Nobilimea și-a păstrat drepturile dobândite, dar a fost eliberată de îndatoririle lor: serviciul a încetat să mai fie obligatoriu: „nobila nobilă rusă” a încetat să mai fie o moșie de serviciu; sub Ecaterina a II-a, a atașat fostelor sale drepturi o organizație de clasă și a primit un transfer
173
rol dominant în administrația regională. Pentru prima dată în viața moșie a Rusiei a apărut ceva asemănător cu Occidentul: o clasă privilegiată.
Odată cu această întărire a întregii moșii a câștigat o parte extrem de avansată a acesteia: s-a format o întreagă masă de mare bogăție prin acordarea de nume populate. Sub împărăteasa Ecaterina a II-a, au fost distribuite aproximativ 800.000 de suflete de ambele sexe. adică trecea

anual în stăpânirea nobililor, în medie, 23.400 de suflete fiecare; Sub împăratul Pavel, această cifră anuală a crescut la 120.000 de suflete de ambele sexe, iar în total au fost distribuite aproximativ 580.000 de suflete de ambele sexe.
Astfel, a doua jumătate a secolului trecut a fost o epocă de aur în istoria nobilimii ruse. Dar toată această strălucire s-a dovedit a fi extrem de fragilă. Averi mari în Rus' s-au făcut extrem de rapid și întâmplător, dar au fost și ele trăite rapid, grație extravaganței proprietarilor. Marile capitaluri se susțin și cresc doar acolo unde există o circulație rapidă a banilor și o dezvoltare economică semnificativă, adică chiar sub condiția ca noi să nu existam. Luxul nebun al bogaților din Petersburg și cuferele pline cu aur și bijuterii, care i-au surprins pe străini în cămările lor, a dovedit sărăcia Rusiei mai bine decât orice altceva; nu era unde să pună capitala în starea de atunci a pământului. Economia agricolă, baza principală a nobilimii, s-a desfășurat fără nicio investiție de capital, cu ajutorul forței de muncă gratuite. La evaluarea proprietății nobiliare, cusătura nu era de obicei considerată deloc o valoare specială: valoarea unui nume era determinată de numărul de suflete. În cursul secolului, prețul unui suflet de iobag a crescut semnificativ: la începutul secolului al XVIII-lea, a fost necesar să plătim 90 de ruble per suflet cu banii noștri, la mijloc până la 270 de ruble și, în final, la 500 de ruble. Aparent. o astfel de creștere a prețului forței de muncă ar fi trebuit să indice o creștere considerabilă a vieții industriale; dar în această ascensiune activitatea personală a proprietarului nu a jucat niciun rol: el a profitat de acest rezultat doar pentru a-și spori confortul personal *). Veniturile gratuite au stricat nobilimea rusă într-o asemenea măsură, încât atunci când, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, au apărut instituții de credit care acordau împrumuturi.
”) Mai mult, creșterea prețului numelor a fost paralizată de împărțirea lor între moștenitori. Numai în cazuri excepționale s-a păstrat integritatea moșiilor mari într-un număr de generații (cum ar fi, de exemplu, în clanurile Sheremetevs, Stogonovs, Yusupovs).

pe securitatea numelui, proprietarul s-a grăbit să împrumute. În cursul corect al vieții economice, împrumuturile garantate cu imobiliare servesc de obicei fie la introducerea îmbunătățirilor necesare, fie la extinderea economiei prin noi achiziții: nobilimea noastră s-a împrumutat pentru propria plăcere, pentru nevoile de confort personal. Aceste împrumuturi au fost destinate, în cele din urmă, să distrugă proprietatea nobiliară. Până în momentul eliberării țărănești, din 11 milioane de suflete de iobag, m. p. Primind de la guvern în timpul eliberării țăranilor banii de răscumpărare pentru pământul cedat țăranilor, proprietarul a avut ocazia să plătească vechile datorii și să înceapă agricultura în condiții noi, cu muncă gratuită; pentru prima dată nobilimea s-a trezit în postura de întreprinzător obișnuit în aceleași condiții de concurență cu toate celelalte moșii. În ciuda patronajului sporit al statului, a creditului mai ieftin, a tot felul de prestații și amânări pentru plata datoriilor, nobilimea nu a suportat această competiție. Îndatorarea moșiilor nobilimii a crescut cu o rapiditate terifiantă după emanciparea țăranilor. în 1876, după deschiderea a 11 noi bănci funciare, erau deja ipotecate până la 11 mii de nume, iar acum (1892), după deschiderea băncii nobiliare (1886), există deja circa 87 mii de nume, reprezentând în total mai multe de 2/b (4P / o) întreaga suprafață a terenurilor proprietate privată (nu

doar nobiliară). Vânzarea moșiilor nobiliare pentru datorii și prin tranzacții private a decurs și ea extrem de rapid. Înainte de eliberarea țăranilor, nobilii dețineau 105 milioane de acri. Proprietarii au lăsat circa 78 de milioane de acri pentru alocarea țăranilor care ieșiseră liberi; până în 1892, din această sumă, doar 57 de milioane de acri supraviețuiseră în mâinile nobililor (conform datelor Băncii Nobiliare). În alte silabe, în 30 de ani nobilimea a pierdut un sfert întreg din pământurile lor (Ebe'R/o). În unele zone, scăderea pământurilor nobiliare a fost și mai mare, ajungând pe alocuri până la 2°/0 anual (provincile Tver, Moscova, Sankt Petersburg).
Deci, întreaga istorie a nobilimii ruse este împărțită în patru perioade. În prima perioadă, care a durat până la koshu. XV, nobilii erau servitori liberi; în al doilea, în secolele XVI-XV. au devenit servitori involuntari și au fost atașați

lenesi pentru ocupația lor; în secolul al XVIII-lea au fost eliberați, dar au păstrat munca liberă și au devenit o moșie privilegiată.În sfârșit, în ultima perioadă, care a venit după înlăturarea muncii țărănești libere, nobilimea rusă semăna cu o persoană care nu era obișnuită cu munca și cu activitatea economică corectă; avea nevoie de patronaj și tutelă, care i se acordau sub forma unui împrumut ieftin; dar în lipsa obiceiurilor economice, creditul ieftin a condus și duce doar la lichidarea rapidă a proprietății nobiliare a pământului. După ce și-au pierdut principalul sprijin - în proprietatea asupra pământului - nobilimea a fost, în același timp, lipsită treptat de celelalte privilegii de odinioară - nu prin orice ordine legislativă, ci pur și simplu prin cursul natural al lucrurilor. În provincie și district, activitățile adunărilor nobiliare au fost retrogradate pe plan secund de activitățile zemstvos: libertatea de la serviciul militar și-a pierdut sensul odată cu introducerea serviciului militar universal; libertatea de impozite – își pierde sensul atunci când statul trece de la impozitele pe proprietate la impozitele pe venit și acum nu se extinde de la fața la pământul nobiliar; dreptul de a fi dat în judecată de către o instanță de clasă a „egalilor” și-a pierdut și el sensul de la reforma judiciară. Adevărat, în ultima vreme s-a dorința de a păstra ceea ce este posibil de la privilegiile nobilimii: de a închide accesul la nobilime, atât de larg deschisă birocrației încă de pe vremea lui Petru, pentru a opri prin lege fragmentarea numelor nobiliare. , din care s-a distrus constant cea mai mare bogăție a nobilimii noastre și pe care chiar și celebra lege a lui Petru a moștenirii unice, abrogată de Anna; să echilibreze puterea nobilimii cu puterea altor moșii din zemstvo, să facă din nobil judecător patrimonial și supraveghetor direct al volost-ului țărănesc etc.
Dar era aproape prea târziu pentru toate aceste măsuri de menținere a poziției de clasă a nobilimii. Același motiv care a contribuit la distrugerea însăși temeliei privilegiilor nobiliare va împiedica neapărat succesul măsurilor paliative în favoarea acestei moșii. În nobilimea noastră nu exista un sentiment de unitate de clasă. În lipsa acestui spirit corporatist, niciodată, nicăieri privilegiile nobilimii nu au apărut atât de repede, nu au existat atât de scurt și nu au fost distruse la fel de complet ca la noi / În ciuda eforturilor guvernului de a inspira moșia cu un nobil. spiritul nobilității, nobilimea a fost și rămâne, după expresia plină de spirit a lui Koshelev, ¿test, din care

paro, statul s-a făcut oficial, „iar spiritul secolului și cursul iluminismului rus au creat inteligența rusă și opinia publică rusă și
O descriere strălucitoare a istoriei proprietății nobilimii ruse. în EeroySeaulieu, L'empire des Tsars, vol. I. Despre ataşamentul nobilimii de serviciu, vezi Gradovskogo, History of local government. Pentru modificări în componența boierilor, vezi JB. O. Kliucevski, Duma boierească, Ch. IX-X. Despre politica Groznîului cu privire la boieri, vezi S.M. sursă. SPb. 18I1. Pe pământul bogăției aristocrației ruse est É. P. Karpovich, Bogăția remarcabilă a indivizilor în Rusia, ed. a II-a. 1885. Cea mai bună analiză a teoriei parohiale este articolul lui D. Galuev din colecția Sinbirsk din 1844. Cum a fost aplicată această teorie în practică și cum a tratat guvernul parohialismul se poate vedea din cartea lui A.I. Odesa. 1888 Eseu despre dezvoltarea privilegiilor nobiliare. Romanovici-Slavatinsky, Nobilimea în Rusia de la începutul secolului al XVII-lea. înainte de abolirea iobăgiei, Sankt Petersburg. 1870 Dezvoltarea „îndatorării proprietății private în Rusia" este descrisă de domnul E. L. Kgggachev într-un articol sub acest titlu. „Gândirea Rusă", 1892, Iy 11.
Pi.
Rolul orașului occidental în viața Europei.—Originea și caracterul așezărilor urbane rusești. - Moscova. - Numărul și populația orașelor - Procesul de separare a moșiei intravilane - Separarea impozitului de oraș și disponibilitatea acesteia pentru alte moșii - Atașarea la taxa de oraș a clasei comerciale și industriale și separarea legală a patrimoniului intravilan. Originea autoguvernării orașului din „serviciul credincios". - Dezlegarea moșiei urbane și noua sa amestecare cu altele - A treia proprietate a viitorului.
Să ne întoarcem acum la istoria moșiei urbane din Rusia: poate în ea vom găsi acele înclinații de independență moșială care nu s-au găsit în istoria nobilimii?
În restul Europei, dezvoltarea orașului a fost o consecință a dezvoltării interne a vieții economice și industriale a societății europene. Orașul s-a remarcat din fundalul general al feudalismului medieval când clasa comercială și industrială s-a simțit suficient de puternică în sine pentru a rezista stăpânilor lor feudali. Pentru a lupta împotriva oponenților săi, orașul s-a organizat într-o corporație, care, în timp, s-a extins și a admis în mediul său pături tot mai inferioare ale populației urbane. În interiorul său, în relațiile dintre membrii săi, uniunea orașului a elaborat principiul libertății: fiecare membru care s-a alăturat corporației a primit libertate, iar sute de carte ale orașelor medievale au introdus regula generală conform căreia chiar... aerul orașului face o persoană liberă.
.
Dezvoltându-se astfel mai târziu decât nobilimea medievală, în secolele XI-XIII, moșia urbană a luat totuși parte odată cu ea la dezvoltarea sistemului statal european. Datorită elementului urban, burghez, monarhia feudală medievală a asimilat conceptele și metodele dezvoltate prin practica vieții sociale urbane. Deci, față de dezvoltarea timpurie a autoguvernării urbane, Europa este în mare măsură datorată formelor vieții sale statale.

În cursul următor al istoriei europene, burghezia urbană a concentrat atât cele mai înalte forme de dezvoltare economică, dezvoltarea capitalului, cât și cele mai înalte forme de viață culturală, știință, artă și public.

„Îndreptându-ne spre Rusia, și în acest caz vom întâlni complet opusul istoriei europene a orașului și a moșiei urbane. Orașul rusesc, așa cum am putut observa deja din dezvoltarea lentă a vieții comerciale și industriale rusești, nu a fost un produs natural al țărilor de dezvoltare economică internă.Cu câteva excepții, orașul rus nu a apărut din acumularea într-un loc a populației angajate în meșteșuguri și comerț.Meșteșugurile și comerțul, așa cum am văzut mai devreme, în Rusia se puteau face fără dezvoltare. a vietii urbane, pentru ca au petrecut mult timp cu ocupatii rurale.ceea ce avea nevoie populatia avea nevoie guvernul.De ce a fost nevoie arata chiar numele de „oras”.Era un loc „împrejmuit”, fortificat, punct de apărare militar. Multă vreme, până în secolul al XVII-lea, sensul pe care îl acordăm cuvântului „kremlin”, adică prin „oraș”, în sensul propriu, s-a înțeles fortificatul, înconjurat de obicei de un zid de lemn, centrul orașul. Autoritățile au fost amplasate în acest centru - a existat o colibă voievodală, o închisoare pentru „kolodnikov”, depozite imediat plasate de mijloace de apărare - praf de pușcă, plumb și alte proprietăți guvernamentale. În „oraș” locuiau oameni ordonați pentru conducere și militari pentru apărare în caz de „asediu”; chiar curțile locuitorilor, situate în oraș, erau numite „asediate”, și erau achiziționate din oraș în caz de asediu, în timp ce în restul timpului stăteau adesea goale. Populația reală, conform concepției noastre, urbană (adică comercială și industrială) locuia în afara „orașului”, în „așezare”, motiv pentru care erau numite oameni „orașean”. Așezarea a fost aliniată în apropierea orașului și a apărut cel mai adesea după oraș, și chiar mai târziu a apărut un al treilea inel în jurul așezării - „așezări”, unde se înghesuiau oameni industriali și artizani. Deci, orașul rus a fost, în primul rând, un centru guvernamental și militar. Într-o jumătate întreagă a Rusiei, la sud de Oka, toate, fără excepție, orașele ne apar în fața ochilor tocmai ca astfel de puncte de apărare (p. 54 el.). Este clar că în populație predomină și elementul de serviciu, militar. Cu cât este mai aproape de periferie și, prin urmare, cu cât orașul este mai tânăr, cu atât mai mult elementul militar în el și mai puțin „posade”. De exemplu, la mijlocul secolului al XV-lea. în Serpuhov numărul orăşenilor
179
influenteaza 74°,'0 din populatia totala; 65 ° 0 au fost deja găsite în Belev. și 43 ° / O în Kursk; dacă coborâm mai la sud de Kursk, până în partea nou construită a liniei Belgorod "(p. 56), aici din toate cele 24 de orașe, pt. în cea mai mare parte vom găsi abia apărați, orășeni doar în cinci, iar apoi în cel mai nesemnificativ număr: 2 °, 0 - din întreaga populație. II Moscova însăși, singurul oraș al Rusiei antice de vreo semnificație, nu face excepție de la regula generală. În ciuda întinderii vaste pe care s-a întins vechea noastră coloană, care chiar și în secolul al XVI-lea li se părea englezilor nu mai puțin decât Londra din acea vreme, în ciuda faptului că, potrivit unor informații, totuși, greu de încredere, numărul populației din ea a fost în secolul al XVII-lea ceva mai puțin prezent (500, 600 mii față de 753 mii), totuși Moscova era o uriașă moșie regală, o parte semnificativă a populației a cărei parte era într-un fel sau altul legată de palat, ca suită. , paznici sau servitori. Din cele 16 mii de gospodării care au fost numărate la Moscova conform recensământului din 1701, orășenii și artizanii nu reprezintă nici măcar 7 mii (44 0) și constau din populația așezărilor suveranului care lucrează pentru palat. Restul de 9 mii aparţin clerului (I1. » mii) şi clasei conducătoare. În ceea ce privește mărimea cifrei de afaceri comerciale a Moscovei, la sfârșitul

secolului al XVI-lea. Un străin a remarcat că în toate magazinele din oricare dintre rândurile Moscovei nu vor fi atâtea mărfuri ca într-un magazin venețian. Este suficient să ne uităm la desenele străzilor din Moscova din secolul al XV-lea. cu colibe de lemn despărțite între ele prin garduri lungi, fără trotuare, sau și mai rău, cu trotuare zguduitoare din bușteni, cu forfota pieței și duhoare în piețele principale, aceste ilustrații ale Oleariei sau Meyerberg sunt suficiente pentru a ajunge la concluzia că Moscova , contrar prezenței curții, a rămas un sat imens.
Odată cu trecerea timpului, viața economică a orașului rus, desigur, a trebuit să se dezvolte; dar această dezvoltare nu a putut ține pasul cu nevoile administrației publice. Pe vremea lui Petru cel Mare, în toată Rusia existau puțin mai mult de 250 de orașe, iar când Ecaterina a II-a a început să-și introducă instituțiile regionale, a fost necesar să ridice același număr la rangul de oraș pentru a-și gestiona noile județe. . Cât de greu a fost să strâng numărul necesar de sate, care merită numele și poziția orașului de județ, este evident din faptul că o sută întreagă de astfel de sate, transformate în orașe, au trebuit să fie scoase din nou.

ștergeți din listă. Deci, nevoia statului de orașe, ca centre de guvernare și apărare militară, din cele mai vechi timpuri până în secolul nostru a depășit dezvoltarea naturală a vieții urbane. Populația urbană trebuia creată cu forța. Desigur, în așa fel încât numărul populației comerciale și industriale din așezările, numite oficial orașe, era foarte mic. La mijlocul secolului actual, din o mie de orașe rusești, 878 aveau mai puțin de 10.000 de locuitori, iar doar 32 aveau peste 20.000 de locuitori – iar dintre acestea, doar două aveau peste 150.000 de locuitori. (Acum, peste 150.000 au 7 orașe, iar peste 20.000 au 40 de orașe). În astfel de condiții, moșia urbană din Rusia, evident, nu putea reprezenta un element independent al vieții imobiliare. Nu numai că nu s-a dezvoltat independent sau chiar în contradicție cu autoritatea centrală, ci, dimpotrivă, chiar și faptul de a se separa într-un grup social special și structura sa corporativă, era în întregime îndatorată guvernului.
Fără probleme guvernamentale, într-adevăr, viața urbană ar rămâne mult timp îmbinată cu viața rurală. Populația urbană a Rusiei antice în secolul al XVI-lea. a fost împărțit direct în oameni „de comerț” și oameni „arables”. Oamenii arabi ai orașului erau țărani desăvârșiți, dar, în general, fiecare locuitor al orașului avea propriul său teren arabil și propriul lui cosit pe pământul orașului. Primul impuls al guvernului de a separa populația orașului într-un grup special a fost un impuls financiar. În organizarea financiară a statului moscovit, lumile orașului formau același grup impozabil ca și lumile rurale. La fel ca membrii comunității rurale și membrii comunității urbane erau legați între ei prin responsabilitate reciprocă și ei înșiși distribuiau toate impozitele între ei cu ajutorul autorităților alese. Nu exista încă nimic aici care să despartă orașul de mediul rural mai mult decât fiecare comunitate sătească se despărțea de vecinii săi. Trecerea de la un grup fiscal la altul a fost la fel de dificilă de fapt, din cauza lipsei de voință a comunității de a-și elibera plătitorii: dar din punct de vedere legal o astfel de trecere era la fel de posibilă atât de la sat la sat, cât și de la sat la oraș. Primul lucru care a marcat diferența dintre oraș și țară a fost schimbarea naturii impozitului în sine. Populația comercială și industrială a orașului putea, desigur, să plătească mai mult decât țăranii pur

arabil. Prin urmare, guvernul, care inițial a luat taxe țărănești de pe terenul („pluguri”), în oraș a început să ia impozite de la „curte” pentru o lungă perioadă de timp. „Sokha” a fost lăsat pentru
181
impozitarea orașului, ca unitate cea mai mare, dar nu a constat dintr-un număr cunoscut de „sferturi de teren arabil din oraș ca într-un sat, ci dintr-un număr cunoscut de gospodării (cel mai adesea 80.100, 120 de gospodării în „ sokh”: comparați 800, 1.000, 1.200 de sokh rural). Astfel, curtea orașului a fost echivalată cu un teren de 10 sferturi sau 5 acri, adică lõ acri în trei câmpuri. Era, de fapt, o taxă foarte uşoară. nu mai greu decât una de țară. Dar locuitorii individuali ai orașului, desigur, trebuiau să primească din meșteșugurile și comerțul lor mai mult decât a primit țăranul din parcelă, iar guvernul încearcă foarte devreme să prindă acest surplus de venit urban în plasa de impozite. Magazinele, după cum știm deja (de la gr. 139), erau impozitate în special și erau adesea închiriate direct de funcționarii guvernamentali; era, deci, o taxa pe spatiile comerciale. Mai târziu, în secolul al XVII-lea, guvernul a încercat chiar să impoziteze orașul pe venit: orașului îi aparțineau toate dobânzile, despre care am vorbit mai înainte, al cincilea, al zecelea și al cincisprezecelea bani (p. 140). . Adevărat, aranjarea corectă a impozitului pe venit nu a reușit, până la urmă, orașul în secolul al XVII-lea plătit deja după un salariu special, mai greu decât la țară. Deci, diferența de natura impozitului și de natura impozitelor, în primul rând, a separat oficial orașul de mediul rural. Dar asta nu însemna deloc că populația urbană se va separa odată cu ea de alte moșii. Guvernul ar putea aloca terenuri impozabile ale orașului; dar guvernul nu a reușit să-l atașeze pe omul orașului de pământul orașului impozitat până în secolul al XVII-lea însuși. Populația urbană se afla în aceeași stare mobilă, rătăcitoare, ca și restul Rusiei. Un locuitor al orașului ar putea părăsi locul de proiect, s-ar putea muta în alt oraș, s-ar putea duce la o altă moșie. În recensămintele orașelor din secolul al XVI-lea ne întâlnim cu un fenomen curios: uneori în cea mai scurtă perioadă de timp toți proprietarii de terenuri intravilane impozabile pleacă, iar compoziția lor este înlocuită cu una complet nouă. Multe parcele lăsate de vechii proprietari în oraș, precum și în mediul rural, sunt goale, iar comunitatea urbană le cedează de bunăvoie oricui dorește, chiar dacă era din altă clasă: oameni de slujire, mănăstiri etc. , impozitul de oraș se dovedește a nu fi deloc impozit de clasă, iar componența societății de proiect urban pare a fi mai degrabă pestriță. Membrii celorlalte clase au voie să suporte taxa de oraș: dar pe lângă aceasta, lucrează oameni din cele mai diverse clase și profesii
182
să locuiască chiar acolo în oraș și chiar să se angajeze în meșteșuguri urbane, pe lângă orice impozit, fără să plătească nimic statului. Un loc deosebit de convenabil pentru o astfel de eludare a taxei de oraș sunt „așezările” suburbane, care aveau deja un caracter complet agricol. Aici s-au mutat de bunăvoie atât un negustor din oraș, cât și un țăran din sat, și chiar și un militar și-a stabilit aici funcționarul - toate în același scop - pentru a se angaja în comerț fără să plătească taxe de oraș. Astfel, repartizarea terenului intravilan cu impozitare nu a împiedicat câtuși de puțin moșia intravilană să se amestece cu altele și să mențină o totală lipsă de formă a moșiilor. Adevăratele elemente urbane, comerciale și industriale au rămas adesea în afara proiectului de unire; dimpotrivă, pe lângă orășeni, atât militarii, cât și proprietarii spirituali au

intrat într-o uniune fiscală. Dintr-un astfel de amestec, vistieria a pierdut în primul rând. Curând au venit împrejurările care au obligat-o să ia măsuri drastice împotriva acestei confuzii. Am văzut mai înainte cum au crescut nevoile statului în secolul al XVII-lea și ce eforturi trebuia să facă guvernul pentru a-și spori resursele în concordanță cu noile nevoi. Fiecare membru al statului era acum nevoie în locul lui și nu ar trebui să ocupe al altcuiva. După ce a asigurat clasa de serviciu pentru serviciul militar, guvernul nu a mai putut cere ca aceeași clasă să suporte taxele orașului din „curțile" lor. Prin urmare, a scos toate taxele din „curțile" de serviciu din oraș, le-a „văruit" în expresia acelei vremi. Dar, cu o severitate și mai mare, acum trebuia să se asigure că oamenii de serviciu să nu recupereze industria de la „orășeni"!! comerțul, sursa puterii de plată a acestuia din urmă, și că populația comercială și industrială însăși nu trebuie să scape de impozit. Pentru aceasta, a fost necesar să se lege impozitul nu de pământ, ci direct de oameni.
Acesta este începutul celei de-a doua perioade din istoria proprietății urbane din Rusia. Nu teren intravilan, ci intreaga avere intravilana devine impozabila, iar pentru aceasta, la fel ca si alte mosie, se ataseaza de ocuparea sa. Pe parcursul primei jumătăți a secolului al XVII-lea, au fost emise ordine tot mai stricte cu un astfel de conținut. În cele din urmă, la mijlocul secolului, aceste măsuri sunt reunite într-un singur tot prin Codul țarului Alexis. Toți orășenii sunt atașați de locul și ocupația în care i-au găsit aceste evenimente guvernamentale. Nu doar tranziția dintre oraș și sat, ci chiar și tranzițiile orășenilor de la oraș la oraș sunt strict interzise.
183
Astfel fixată, comunitatea localității este curățată complet de elementele străine și își primește înapoi pe ale sale. Vânzarea în lateral, către alte moșii, curțile orașului și magazine este strict interzisă. Toate aceste bunuri aparținând persoanelor din alte clase sunt ordonate să fie restituite orășeanilor. Sampkh-urile orășenilor, plecați la așezări sau la țărani, li s-a ordonat să fie restituite la taxa orașului: toate așezările angajate în comerț și pescuit fără taxe ar trebui să fie atribuite aceluiași impozit. Cât de semnificative au fost consecințele acestor măsuri, reiese din faptul că în cei trei ani de la publicarea Codului, în virtutea acestora, până la 10.000 de gospodării și 21.000 de oameni din comerț, industria și meșteșugari au fost restituiți la taxa comunală. . Astfel, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, moșia urbană pentru prima dată în Rusia s-a remarcat legal de alte moșii. Dar această separare, după cum vedem, s-a făcut prin forță, prin măsuri guvernamentale, și a fost însoțită de aservirea întregii moșii la serviciul guvernamental. Acest serviciu consta în deservirea taxei de oraș: dar în raport cu partea superioară a moșiei, ea a căpătat un caracter diferit și foarte ciudat.
Indiferent cât de slab dezvoltate erau comerțul și industria în Rusia, mai aveam un număr mic de negustori și capitaliști bogați. Poate că acest grup mic s-a adunat mai aproape și a fost puternic cu capitalul său? Într-adevăr, așa: dar, din nou, guvernul însuși a fost cel care l-a adunat în propriile scopuri guvernamentale: a profitat de bogăția acestui grup pentru a-i impune un tip special de serviciu de stat. Un grup dintre cei mai bogați negustori au fost numiți „oaspeți". De îndată ce un comerciant de provincie s-a îmbogățit, guvernul l-a transferat imediat la Moscova și l-a pus în serviciul său. Astfel, în provincii nu s-a putut crea o clasă de comercianți bogată și independentă. La Moscova, însă, serviciul care era impus „oaspeților"

era foarte dificil și responsabil. Guvernul le-a „încredințat” încasarea celor mai importante venituri ale statului, și anume perceperea taxelor vamale și de crâșmă: însuși serviciul de încasare a taxelor se numea serviciul „credincios”. Colectarea indirectă, desigur, nu putea fi niciodată încasată în aceeași sumă de la an la an: dar era important ca guvernul să aibă o anumită sumă de venit. Pentru aceasta, a luat notă de colectarea fiecărui an, a comparat cifrele între ele și a cerut ca colectarea din anii următori să nu fie mai mică decât cea mai mare dintre colecțiile anterioare și, în orice caz, să nu fie mai mică decât media. Въ pro

Într-un caz pozitiv, s-a făcut o căutare strictă a oricărui deficit, iar guvernul a amenințat că va solicita un deficit „colecționarilor fideli”. Ei erau responsabili de colectarea proprietății lor: pentru aceasta, a fost necesar să dea colecții oamenilor bogați. Pentru serviciul lor, „oaspeții” au primit câteva avantaje, la fel ca și clasa de serviciu.
Serviciul fidel caracterizează cel mai bine poziția dependentă a moșiei urbane în a doua perioadă a vieții sale moșiale. Dar este și mai caracteristic faptul că autoguvernarea orașului în sine, care constituie diferența perioadei a treia și caracterizează independența, așa cum spunea, dobândită de clasa orașului, decurgea din același serviciu credincios. Cert este că, după ce le-a încredințat „oaspeților” încasarea celor mai importante taxe din toate orașele statului, guvernul le-a transferat deja o parte semnificativă din managementul orașelor. Dar voievodul stăpânea orașul, iar capete credincioși și sărutători au venit cu el în ciocniri continue. Până la sfârșitul secolului al XVII-lea. guvernul era convins. că nu este nevoie de un voievod pentru a conduce orașul, de vreme ce în oraș sunt deja șefi de vamă și de cârciumă, iar între timp întreținerea voievodului este totuși o cheltuială în plus: de mai multe ori s-a aflat că voievodul i-a luat întreținerea și am primit mită direct din banii strânși pentru trezorerie . Așadar, dintr-un simplu (calcul financiar), guvernul a decis desființarea completă a funcției de guvernator în acele orașe în care locuiau doar orășenii, adică în tot nordul: și în acele orașe în care, în afară de orășeni, serviciul clasă trăită - pentru a limita semnificația voievodului la supravegherea oamenilor de serviciu.Capii credincioși și tsolovnikii trebuiau să fie aleși de oraș însuși și să fie sub supravegherea oaspeților de la Moscova, unde trebuia să-și livreze onorariile. sansa ca in momentul in care au fost puse in aplicare aceste masuri, Petru cel Mare s-a intors din prima sa calatorie in Europa.A dat vechilor posturi si institutii noi nume olandeze: capetele au inceput sa fie numite „burmisteri”, iar prezenta la Moscova a oaspeții „Camera Burmister”, apoi „Primăria”. Esența a rămas aceeași. Serviciu de cel mai înalt rang al orașului în ultimii ani ai domniei sale, Petru a încercat să separe taxele de stat de autoguvernarea orașului. și să încredințeze aceste taxe unor funcționari guvernamentali speciali; dar încercarea a eșuat - nu erau destui funcționari, iar cei numiți s-au dovedit a nu fi deosebit de pricepuți, iar onorariile au revenit în mâinile mai cunoscute ale orașului.

autoguvernare, unde au rămas până la însăși Ecaterina a II-a. Autoguvernarea orașului în sine și organizarea moșiei urbane au fost complet reconstruite de Petru și Ecaterina a II-a. După cum s-a spus, această nouă organizare imobiliară este caracterul distinctiv al celei

de-a treia perioade a vieții moșiilor urbane. La fel ca a treia perioadă din istoria nobilimii, de această dată trebuia să reprezinte emanciparea moșiei, conform ideii guvernului. Guvernul a vrut să ofere moșiei acele elemente de independență pe care istoria rusă nu le-a dezvoltat, iar pentru aceasta moșia urbană a fost îmbrăcată în formele libertății europene medievale, împărțite în bresle și ateliere. Structura corporativă urbană din Rusia, într-o măsură mult mai mare decât nobilimea, s-a dovedit a fi o formă moartă. Clasa urbană, pe aceeași bază ca și clasa țărănească, plătea salariul principal și îndeplinea o datorie revoltătoare, și din acest motiv singură nu se putea simți privilegiată. De aceea, odată cu libertatea nou descoperită de trecere de la moșie la moșie, bogatul negustor s-a grăbit prin toate mijloacele să treacă la nobilime. Astfel, speranța Ecaterinei a II-a că instituțiile sale vor duce la crearea celei de-a treia state nu s-a adeverit. A treia noastră moșie, sub influența mișcării industriale și intelectuale rapide a timpului nostru, se conturează, într-adevăr, încetul cu încetul, dar nu pe baza vechii moșii urbane, nu în limitele ei. Din momentul eliberării țărănești, când negustorul a primit dreptul de a dobândi proprietăți funciare în mediul rural, iar nobilul pierdea de foarte multe ori această proprietate și s-a mutat definitiv în oraș, fostele limite ale moșiilor urbane și moșiere s-au amestecat complet. . Cu fiecare zi care trece, tipul cotidian al vechiului negustor din Moscova devine o amintire a trecutului, iar timpul nu este foarte departe când noi sau copiii noștri vom studia acest tip din comediile lui Ostrovsky, deoarece acum studiem tipul doamnei. .Prostakova din Font-Vinzin. Cea de-a treia stare a timpului nostru este formată din cele mai diverse elemente ale trecutului rusesc și în ea sunt conturate forțele care au creat viața culturală a Europei moderne: puterea capitalului și puterea cunoașterii.
Beneficii: N. Cechulin, Orașele Rusiei în secolul al XVI-lea, Sankt Petersburg. 1889 Gradovsky, Letoria guvernului local. II. Copil. Dispozitivul și managementul orașelor din Rusia și acesta, aceleași articole despre istoria dreptului rus. D. Baialey, Eseuri din istoria colonizării și viața periferiei de stepă a Loek, stat. I. JE. Zabelin, Antichitățile Moscovei și cercetările lor, în Vesti. Europa", 1867
III.
Compoziţia cantitativă şi calitativă a populaţiei agricole din Rusia şi Europa.—Originea comunităţii ruse.—Asemănări şi diferenţe în situaţia actuală a diverselor elemente ale ţărănimii ruse.—Epoci din istoria ţăranilor moşieri.Măsuri cehe de ataşament. - Încetarea efectivă a liberei tranziţii a ţăranilor şi încetarea legislativă a liberei concurenţe a proprietarilor pentru mâinile de lucru.reglementate şi rămânând fără reglementare în legislaţie.—Fragilitatea iobăgiei şi posibilitatea comparativă a diferitelor căi de eliberare.— Puterea comparativă a diferitelor motive pentru eliberare.—Rolul intereselor nobile în eliberare.—Istoria țăranilor de apa.—Particularități ale istoriei țăranilor de stat. odnodvortsev.—Politica agrară a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea.—Chestiunea despre viitorul comunității.
Revenind la istoria clasei țărănești din Rusia, trebuie să remarcăm din nou în primul rând diferența dintre rolul pe care l-a jucat această clasă în viața socială a Rusiei și a Europei. Această diferență este dezvăluită chiar și cu o simplă comparație a numerelor. Clasa agricolă în Rusia europeană reprezintă 88%, sau aproape 9/10, din populația totală. Între timp, în Germania și Franța, agricultura hrănește jumătate din populație (42-41%); în Anglia, agricultura este sursa de trai doar pentru % din populație (12%). Restul populației trăiește în

Occident prin industrie, comerț sau servicii personale către stat și persoane private. Nu mai puțin semnificativă este diferența calitativă în compoziția clasei agricole din Rusia și Europa. Din numărul total de persoane care trăiesc din venituri din agricultură, în Rusia doar jumătate de milion dețin pământ
187
drepturi de proprietate privată (din care mai mult de jumătate sunt țărani). Această jumătate de milion de proprietari privați deține un sfert din întreaga suprafață a Rusiei (inclusiv nobilii separat - Vs a întregii zone). Restul masei multimilionare este formată din fermieri comunali, proprietari colectivi care își folosesc partea lor de pământ comunal și își cultivă terenul cu propriile mâini. În stăpânirea comunităților țărănești se află o treime din întreaga suprafață (restul „h - acoperit în mare parte cu păduri - aparțin statului). Istoria ținutului funciar occidental a început odată cu distrugerea acelor trăsături care deosebesc proprietatea funciară rusească. În cea mai veche perioadă a acestei istorii, proprietatea colectivă s-a descompus și a făcut loc privatului, iar imediat această proprietate privată a început să scape din mâinile moșiei care cultiva pământul. Ca urmare a secolelor de luptă socială în cele trei principale ţări din Europa de Vest s-au dezvoltat trei tipuri diferite de proprietăţi funciare, la fel de departe de tipul care predomină în Rusia.din clasa agricolă: 7/th din suprafaţă se află în posesia a doar 10 mii mari proprietari: tipul predominant de fermierul a devenit astfel tipul de fermier prosper - arendașul pământului străin - sau muncitorul său angajat.În Germania, dimpotrivă, același: a rămas în mâinile țărănimii: dar în procesul luptei pentru pământ, tipul predominant de țărănime pe scară largă, mai mult ca micii noștri proprietari de pământ, a luat forma. În sfârşit, în Franţa ţărănimea era prea slabă pentru a conduce o luptă socială activă; pentru că pământul nu i-a scăpat și nu a trecut în mâinile doar reprezentanților săi mai statornici. Țăranul francez a ieșit din istorie așa cum îl făcuseră statul său de lungă durată și opresiunea feudală: a apărut ca un muncitor independent pe un mic teren, care mai devreme sau mai târziu a devenit proprietatea sa deplină. .
Care este sensul acestei comparații pe care am făcut-o? Forma specială a proprietății pământului rusesc constituie proprietatea noastră națională inalienabilă, așa cum credeau unii, sau doar dovedește că suntem încă în acel stadiu de dezvoltare din care Europa a avansat de mult, așa cum credeau alții? Analiza istorică distruge în egală măsură ambele ipoteze, arătând că comunitatea rusă nu este nici un fenomen atât de neschimbător în istorie, așa cum presupun susținătorii primei
18S
opinii, cum ar fi elementare, primitive și arhaice, așa cum trebuie să se presupune că o dovedește a doua. Nu numai că nu este posibil să se deducă comunitatea modernă din orice forme sociale primitive, dar este chiar posibil să se arate originea ei relativ târzie și să dezvăluie cauzele care au creat-o. În esență, comunitatea rusă este o organizație obligatorie care își leagă membrii cu o obligație circulară de a servi în mod corespunzător plățile și taxele care îi revin și asigură această funcționabilitate prin egalizarea sarcinilor cu mijloacele de plată ale fiecărui membru. Cum a luat ființă o astfel de organizație coercitivă, am vorbit deja; am văzut că comunitatea fiscală a fost produsul nevoilor intensificate ale statului și al subdezvoltării economice rusești (p. 128 și urm.). Dar o astfel de comunitate fiscală nu este neapărat o comunitate economică, așa cum cunoaștem comunitatea timpului

nostru. Dispunerea economică a terenurilor comunale – sub formă de „haldă și grămadă” de parcele și sub formă de redistribuire periodică a întregului teren – nu intră neapărat în sfera atribuțiilor unei comunități fiscale. Din punct de vedere fiscal, ajustarea permanentă a plăților la puterea de plată a familiei, care se realizează prin aceste redistribuiri de parcele, este, desigur, cea mai perfectă formă a „cadastrului național”. Dar comunitatea fiscală, ca atare, nu putea încă să meargă atât de departe în ecuația contribuabilului. Scopul ei nu a fost de a egaliza în mod constant plățile cu forța de muncă în continuă schimbare a fiecărei ferme, ci pur și simplu de a egaliza impozitul cu dimensiunea parcelei, presupusă a fi neschimbată. Astfel, vechea „uniformitate lumească” nu consta în transferurile și redistribuirea parcelelor, ci doar în măsurarea cu ajutorul unei frânghii („răsucirea”) și în taxarea acestora proporțional cu dimensiunea lor. Locurile în sine ar putea rămâne în același timp proprietatea deplină și inviolabilă a proprietarilor lor. Dacă comunitatea și-a permis să dispună de aceste parcele, atunci numai în cazul în care proprietarii, „votchichi”-ul parcelelor, le-au lăsat goale: în acest caz, comunitatea a trebuit să găsească involuntar cel puțin „chiriași” temporari pentru parcele goale, deoarece totul de la ei, totuși, ea trebuia să plătească toate taxele și să suporte toate taxele. Pentru prima dată, o dispunere mai liberă a parcelelor țărănești – care amintește de o comună modernă – întâlnim pe astfel de terenuri pe care țăranii nu aparțineau proprietății – adică. pe terenurile autorităţilor private

oameni de afaceri. În acest caz, nu comunitatea gestionează, ci funcționarul unui proprietar privat; dacă comunitatea dispune de redistribuirea parcelelor, atunci aceasta se face cu permisiunea sau ordinul special al proprietarului. Astfel, comunitatea economică a vremii noastre apare pentru prima dată în hotarele unei ferme private – și mai mult sau mai puțin mari –: pe pământurile unei mănăstiri sau ale unui domn. Deja în secolul al XVI-lea, libera dispoziție economică a parcelelor țărănești, se pare, era obiceiul pe pământurile proprietarului din centrul Rusiei. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. guvernul încearcă să extindă acest obicei la țărănimea liberă din periferia Rusiei. Vom vedea acum că la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului actual reușește destul de bine (p. 207-211).

II deci, comunitatea rusă este întârziată și în diferite localități un produs al diferitelor perioade de proprietate și influență guvernamentală. Aceasta nu o împiedică deloc să reflecte caracterul primitiv al vieții economice în care a apărut; dar acest caracter primitiv al comunității nu trebuie să ne ducă în rătăcire: nu este nevoie să căutăm forme legate de ea în trecutul îndepărtat, când prezentul recent a furnizat toate elementele necesare pentru reapariția acestei forme și pentru răspândirea ei către toți. elementele eterogene din care s-a format țărănimea rusă modernă. Numai făcând cunoștință cu cât de diferită a fost istoria anterioară a acestor elemente eterogene, vom putea aprecia cât de mare a fost puterea de asimilare a acelorași condiții economice și aceluiași sistem financiar, care dădeau aceleași toate aceste părți eterogene ale moșiei. structura socio-economică.

În vremea noastră, într-adevăr, întreaga moșie țărănească a Rusiei reprezintă un întreg. Întreaga țărănime rusă își răscumpără acum terenurile și le va răscumpăra în cele din urmă pentru proprietățile lor până în 1931. La finalizarea răscumpărării, toate urmele legale ale diferențelor anterioare de poziție a diferitelor grupuri ale țărănimii

vor fi complet netezite, iar țărănimea se va contopi în cele din urmă într-o singură moșie. Acum. În primul rând, diferența dintre termenii răscumpărării pământului ne amintește de trecut. Potrivit termenilor răscumpărării, întreaga masă țărănească este împărțită în trei categorii. Prima categorie sunt foștii iobagi, țărani moșieri. Au trecut la răscumpărare conform prevederilor din 19 februarie 1861, dar abia din 1883 răscumpărarea a fost făcută obligatorie pentru toată lumea. Acești țărani au primit spre așezare cu o com-
190
grefie un împrumut guvernamental, la care plătesc dobândă cu rambursare (așa-numitele „plăți de răscumpărare") și, astfel, plătesc împrumutul în 49 de ani. A doua categorie - țăranii de apa - au început să-și răscumpere pământurile în 1863; la vârsta de 49 de ani, din aceste aporturi se formează capital, care va corespunde cu valoarea pământului dat țăranilor specifici. În fine, a treia categorie de țărani de stat. Deși au rămas în quitrent de stat, iar pământul lor era în proprietatea statului, dar deja în 1865 aceste terenuri le-au fost atribuite prin acte juridice speciale, așa-numitele „evidențe de proprietate", și cei care doreau să răscumpere aceste pământuri în deplină proprietate. au fost permise. Cu toate acestea, puțini oameni au folosit acest drept, iar douăzeci de ani mai târziu (în timpul primei rambursări a impozitului de cedare după 1866), în 1886 a fost făcută răscumpărarea și obligatorie pentru ei; pentru aceasta s-au transformat plățile de rentă în plăți de răscumpărare: contribuția lor la 44 de ani ar trebui să formeze capitalul necesar pentru răscumpărarea impozitului de rentă, care apoi va înceta să fie plătit, astfel încât țăranii să nu mai stea în relație cu statul în pozitia de cesionari, arendasi de terenuri de stat.
Diferența dintre aceste trei categorii ale țărănimii ruse a dus la încă o diferență, în măsura în care li s-a asigurat proprietatea funciară. Printre țăranii din diferite categorii, dimensiunile parcelelor achiziționate s-au dovedit a fi diferite. Țăranii moșieri au avut cel mai rău din toate în această privință, deoarece proprietarii lor aveau în mare parte interesul să vândă țăranilor cât mai puțin pământ posibil și să păstreze cât mai mult posibil pentru ei înșiși. Astfel, aproape 3/3 din țăranii moșieri (73°/0) primeau alocații de la o zecime sau mai puțin la 4 desiatine. pe cap de locuitor. Între timp, 3 m de țărani specifici (74,9 °/0) sunt asigurați cu alocații de la 2 la 6 desiatine, iar de la stat, majoritatea (70,7 °/o) au primit de la 4 la 10 zecimi și mai mult (și 25 °/υ din 2 până la 4). Dacă considerăm că alocația medie de stat este suficientă pentru economia țărănească, atunci doar 13,7 ° / 0 din alocațiile de stat au fost alocate insuficient la momentul răscumpărării și 42,6 ° / 0 de la proprietarii de pământ, adică suma a fost de trei ori mai mare.
Să ne întoarcem acum la istoria acelor grupuri separate din care, după cum am văzut, s-a format moșia țărănească modernă: la istoria țăranilor de pământ, de apa și de stat.
191
Istoria țăranilor proprietari de pământ (și în general posesivi) este strâns împletită cu istoria altor moșii; este firesc, așadar, ca perioadele de dezvoltare a nobilimii și clasei urbane pe care le-am notat mai înainte să coincidă cu perioadele din istoria țăranilor posesori. În istoria nobilimii și a orășenilor am găsit patru perioade diferite. Perioada cea mai veche (până la sfârșitul secolului al XV-lea) ici și colo se caracterizează prin absența distincțiilor legale între moșii, instabilitatea completă a legăturilor patrimoniale și

absența organizării patrimoniale. În a doua perioadă (secolele al XVI-lea și mai ales al XVII-lea), puterea de stat în creștere înrobește moșiile pentru serviciul public în natură sau în bani: înrobirea lor. stabilește astfel granițe ascuțite între clase și le conferă o organizare coercitivă. A treia perioadă (XVПI) constă, dimpotrivă, în emanciparea moșiilor; eliberându-i de serviciul obligatoriu, guvernul încearcă să le acorde privilegii de clasă și organizare de clasă. În cele din urmă, a patra perioadă se caracterizează prin abolirea privilegiilor de clasă, fuziunea legală a vechilor grupuri de clasă și începutul unei noi grupări sociale. Pe scurt, aceste perioade le putem numi perioada de confuzie inițială, aservire, emancipare și distrugere a vechilor moșii.
Vom găsi, de asemenea, departamente corespunzătoare tuturor acestor perioade din istoria țărănimii proprietarilor de pământ, cu unele, însă, diferențe. În cea mai veche perioadă, când „slujitorii liberi” se plimbă de la prinț la prinț și când populația urbană nu se deosebește legal de populația rurală, în populația rurală însăși am remarcat deja câteva elemente ale unei organizări forțate. Am văzut că guvernul, sub presiunea jugului tătar, a grupat o parte, cel puțin, o parte din populație în „sute” de impozite și le-a notat în „cărți daneze. Acești „oameni numerici”, „date” și „scrise”, erau deja fixați atunci în acele locuri în care erau înregistrați. Cu alți proprietari și prinți, s-a încheiat o condiție permanentă, „și nu trebuie să acceptați oameni grei pentru voi, danezi și scrisi, în satul tău”. Aceasta era cea mai veche formă de atașare a țăranilor, în plus, era la fel de caracteristică tuturor categoriilor lor. Desigur, acest atașament era încă pur impozabil: ca și atașamentul orașului din cele mai vechi timpuri, aici impozitul era atașat impozitului, și nu impozitului, terenului, și nu locuitorului său, care putea pleca liber, punând chiriaș în locul lui. Prin urmare, când a început a doua perioadă a clasei

istoria - perioada atașării rezidenților de ocupațiile lor - poprirea fiscală a țăranilor nu a fost suficientă. O nouă obligație a căzut asupra țăranilor: să întrețină o clasă de serviciu extinsă, nou formată. Statul, sărac în bani, a procedat ca și în Occident într-un caz similar; își plătea slujitorii cu pământ, dar nu cu pământ obișnuit, care nu valorează nimic în statul moscovit, ci cu pământ locuit de țărani. Cui îi aparțineau înainte aceste pământuri și pe ce temei populația acestor pământuri era obligată să „asculte” pe noii lor proprietari, „să le plătească taxe și să facă fiecare produs, decât să le compună”, întrebarea a apărut cu greu la acel timp. Dar oricum ar fi, noua îndatorire încredințată țărănimii era considerată un fel special de serviciu adus statului. Deși statul nu s-a îngrijit să stabilească limitele îndatoririlor țăranilor în raport cu „moșienii” lor, cu toate acestea, nici pământul dat pentru serviciu, nici, mai mult, țăranii nu erau considerați dați proprietarului în deplină proprietate. Țăranul privea slujitorul, pe care era obligat să-l „asculte” și să-i plătească impozite, de parcă ar fi fost un slujitor regal, și la supunerea lui față de el, ca pe o formă temporară de remunerație de trezorerie pentru serviciul său. Aceasta, desigur, a fost punctul de vedere al guvernului însuși la început; într-un document de la mijlocul secolului al XVI-lea. expuse chiar, în interesul ţărănimii. cerința ca oamenii de serviciu să nu locuiască în satele lor, ci în orașe, la punctele de colectare, unde ar fi trebuit să fie livrate toate taxele „stabilite” de la „rataev” alocate întreținerii lor.

Desigur, acest lucru nu putea fi visat decât într-o stare care nu avea încă organe proprii pentru a-și îndeplini cele mai importante funcții. Dacă guvernul ar putea stabili astfel de relații între țărani și moșieri, atunci ar putea introduce și o altă formă de remunerare pentru cei din urmă. În condițiile de atunci, guvernul a trebuit să lase relațiile cu țăranii în seama proprietarilor de pământ; şi în acelaşi timp era lipsită de orice posibilitate de control asupra acestor relaţii. Nu numai că nu se putea gândi să apere interesele țăranilor de proprietarii de pământ, dar la primele etape a trebuit să ia hotărât de partea intereselor proprietarilor de pământ.Ceva este că nu era suficient să dea oamenilor de serviciu populați. terenuri; a fost necesar să se aibă grijă ca populația acestor pământuri să rămână pe loc. O singură intrare în taxă a fost prea puțină pentru asta. Adevărat, sub influența unui impozit.

Sau, indiferent de această influență, o parte a populației s-a obișnuit cu locurile lor; destul de des în documentele secolului al XVI-lea există „vechini” care locuiesc în același loc timp de o jumătate de secol și mai mult: guvernul ajunge să recunoască dreptul proprietarului la astfel de vechi, începe să-i considere „ puternic” pentru el „pe vremuri” . Majoritatea țăranilor, însă, continuă să rătăcească de la un proprietar la altul, intrând într-o înțelegere voluntară și temporară cu fiecare dintre ei. Guvernul încearcă acum în toate modurile posibile să-i întărească pe proprietarii acestor oameni liberi: proprietarii înșiși, desigur, se străduiesc să facă același lucru. Aceștia și alții acționează în acest tempo prin mijloacele care sunt în puterea lor. Guvernul stabilește legislativ taxe mari pentru țăranii care părăsesc proprietarul - ca plată pentru folosirea unei colibe („bătrâni”); determină termenul legal de socoteală (ziua de Sfântul Gheorghe): iar în situația în care țăranul a părăsit proprietarul nu la timp și fără plata taxelor, adică fără „refuzul” corect, îl consideră pe un astfel de țăran „fugitiv”. „și îi conferă proprietarului dreptul de a revendica și returna prin procedură judiciară. La rândul său, proprietarul ia măsuri pentru a-și asigura țăranul. Cel mai bun mijloc pentru aceasta este eliberarea unui „împrumut” țăranului pentru înființarea inițială. Majoritatea țărănimii aveau nevoie de un astfel de împrumut; după ce a primit de la 2 la 5 ruble (de la 120 la 300 de ruble pentru banii noștri), țăranul a pierdut orice ocazie de a plăti proprietarul și, astfel, a fost forțat să rămână pe pământul său pe termen nelimitat; cu atât mai mult încât, în cazul încălcării contractului, acesta era obligat să plătească o altă penalitate specială („taxă”). Toate aceste fonduri ar fi fost cu totul suficiente pentru a asigura proprietarul țăranilor, dacă nu ar fi intervenit două împrejurări neprevăzute. În primul rând, fiecare moșier era ocupat cu atașarea propriilor țărani, dar, în același timp, a împiedicat în orice mod posibil atașarea țăranilor vecinului său, încercând din toate puterile să-i ademenească spre el. „Refuzul” legal și ieșirea au devenit foarte dificile pentru țăran până la sfârșitul secolului al XVI-lea; dar ieșirea a fost înlocuită cu un „export”. Proprietarii sau comunitățile, în căutarea muncitorilor și a contribuabililor, își trimiteau agenții peste tot cu scopul de a „nega” țăranii din cauza vechilor proprietari. Noul proprietar și-a asumat de bunăvoie plata tuturor datoriilor ce revin țăranului, fie și doar pentru a-l transporta pe pământul său. Rezistă la un astfel de „export” dacă toate condițiile de „refuz”

au fost observate, vechiul proprietar nu avea niciun drept. Astfel, libertatea de tranziție a țăranilor s-a transformat în libertatea de concurență a țăranilor în rândul fermierilor: desigur, în acest caz au câștigat cei mai prosperi proprietari, care au avut ocazia să ofere țăranului cel mai mare beneficiu. Această competiție a fost și mai agravată de faptul că de la mijlocul secolului al XVI-lea s-a deschis posibilitatea de a coloniza noi pământuri (p. 55); un flux de oameni s-a revărsat acolo, iar în vechiul centru al Moscovei pământurile au început să fie goale și a crescut cererea de mâini de lucru *). Guvernul a fost inundat de procese pentru returnarea celor plecați ilegal. La început, nu a găsit nimic mai bun decât să încerce să reducă numărul acestor pretenții: prin decretul din 1597 era interzis să accepte plângeri de la cei care nu avuseseră timp să le depună cu cinci ani înainte de acel an. Aceasta însemna că toți cei care și-au părăsit ilegal locurile înainte de 1592 puteau rămâne legal în noile lor locuri de reședință și nu erau considerați „fugitivi”. Astfel, rezultatele celui mai cald timp al colonizării stepei și a regiunii Volga au fost recunoscute oficial de guvern. Desigur, în clasa de serviciu a centrului radical din Moscova, această măsură ar fi trebuit să provoace o iritare teribilă. Apoi, Boris Godunov, care a încercat în general să câștige favoarea oamenilor de serviciu meschini, a decis să-i calmeze cu o măsură de o natură complet opusă. În 1601 și din nou în 1602 - de ambele ori pentru doar un an - a fost interzis țăranilor să părăsească centrul Moscovei către periferie și, în același timp, libertatea de a „exporta” țăranii a fost lăsată doar unor mici servitori printre ei înșiși și mari - între ei. Astfel, cei mai periculoși concurenți pentru micul proprietar, marii proprietari,

') Număr comparativ al diferitelor forme de tranziție la sfârșitul secolului al XVI-lea. se va vedea din exemplul următor. În 1580, în moșia Tver a principelui Simeon Bekbulatovici (20 de sate și 473 de sate), erau 2-217 țărani. Din acest număr, în următorii cinci ani, înainte de 1580, au plecat 305 persoane, adică mai puțin de 14 °/o. Dar dintre cei plecați, doar 53 (17 ° / cam sau mai mult de 2 ° / despre toți țăranii) au putut să „iasă” ei înșiși, adică să-și regleze conturile cu proprietarul cu fonduri proprii. Câteva [numere mai mari „s-au epuizat”, adică au rămas fără un refuz legal (65 de persoane, 21 ° / o sau aproximativ 3 / o din toți țăranii); proprietarul avea dreptul să le caute potrivit legii. Cea mai mare parte (188 de persoane, 62°/o sau aproximativ 9ΰ/o din toți țăranii) au fost „scoate” de alți proprietari. Astfel, „exportul” a fost principala formă de tranziție. În locul celor plecați, au venit doar 27 de oameni și au ordonat din nou să intre în țărănime. Drept urmare, așadar, în cea mai scurtă perioadă de timp, economia lui Simeon a pierdut 13% din populația muncitoare.

s-a ferit de concurență. Odată cu aceasta, poziția țăranilor s-a schimbat semnificativ. Acum nu numai acei țărani care au plecat fără să-și îndeplinească condițiile „comandei”, contractului lor gratuit, erau deja „fugați”; fiecare țăran „exportat” pentru un „puternic ” era un fugar, și chiar mai rău decât un fugar, întrucât aici încălcării obligației din partea țăranului s-a alăturat încălcării legii din partea proprietarului care l-a acceptat. Adevărat, în anii următori, legea lui Boris, aparent, nu a fost confirmată, iar în curând guvernul nu a mai avut chef să rezolve problemele politicii de clasă. S-au instalat necazurile, iar noua dinastie a găsit starea de lucruri cea mai incertă. Pe de o parte, deja în timpul tulburărilor se vorbea

despre interzicerea totală a tuturor trecerilor țărănești; pe de altă parte, aceste tranziții au devenit mai ușoare decât înainte, întrucât legea din 1597 a început să fie interpretată în sensul că în general este posibil să găsești un țăran fugar abia în cinci ani de la evadare. Pe de o parte, slujitorii mărunți stăteau ferm pe baza legii din 1601 și îi considerau „fugitivi” pe toți cei care erau numiți „oameni puternici”; pe de altă parte, oamenii „puternici” au continuat liber să-i ademenească pe țărani și au încercat să-i lege cât mai tare de ei înșiși. În acest moment, s-a obișnuit să se ia de la țărani o înregistrare de un fel special: în loc de un simplu țăran „decent”, și-a dat așa-numitul „împrumut nitros”. Aici a renunțat pentru totdeauna la dreptul de a achita împrumutul luat de la proprietar, s-a angajat să nu „lăsească” nicăieri pe noul proprietar și i-a dat în avans dreptul de a se regăsi peste tot și „să-l ia de peste tot”. Ne putem imagina poziția vechiului proprietar, când în fața instanței noul proprietar a întocmit un astfel de document. La ce s-ar putea referi el ca dovadă a drepturilor sale față de fostul său țăran? Se referea de obicei la „vremuri vechi”: dar pentru a dovedi că țăranul căutat era „bătrânul” său, era necesar să se prezinte un fel de „cetate”, vreun document în care acest țăran era consemnat pe numele său. Dar deja nicio dovadă nu era de vreun folos dacă noul proprietar a reușit să-l ascundă pe țăran în casa lui timp de cinci ani: apoi acesta din urmă a rămas cu el prin dreptul de limitare.
Desigur, sub noua dinastie, micii servitori încep să se străduiască să se asigure că fugarul rămâne pentru totdeauna fugar, adică să fie distrus termenul de prescripție pentru pretențiile despre fugari, care nu exista „sub foștii suverani”: că tot felul de

deținerea de documente pe pământ erau recunoscute drept „cetăți” suficiente pentru țărani, astfel încât oamenilor puternici li se interzicea în general să scoată creeții pentru ei înșiși. Încetul cu încetul, guvernul cedează; termenul de prescripție se prelungește la 10 ani, iar apoi este complet distrus; toți țăranii înregistrați în noul recensământ al gospodăriilor din 1646-48 sunt recunoscuți ca iobagi, iar orice transfer către oricine din acel moment este considerat o scăpare. Astfel, clasa de serviciu triumfă asupra concurenței reciproce pentru țărani, după ce de mult a triumfat asupra liberei treceri a țăranilor. Rămâne, totuși, o oarecare populație de mers, neinclusă în recensământ; dar acum fiecare contract al unei astfel de persoane care se plimbă cu proprietarul este încheiat sub forma unei note de împrumut, adică îl face complet iobag; și fiecare astfel de caz de admitere „în țărănime” este notat în instituția guvernamentală – ordinul local.
În măsura în care țăranul se atașează de proprietar, crește și puterea asupra acestuia a acestuia din urmă. Nimeni nu intervine în domeniul relațiilor lor reciproce; guvernului îi pasă doar ca țăranul să nu părăsească țărănimea, adică să nu înceteze să fie plătitor: nu-i pasă de restul. Astfel, deja în secolul al XVII-lea, abia formată formal, a apărut iobăgia cu toate atributele puterii nelimitate a omului asupra omului. Încă de la începutul secolului, moșierul smulge fără ezitare țăranul de pe pământ, îl transferă pe slujitorul curții, îl mută la alte nume, desparte familiile de țărani, le împarte, le schimbă; probabil în acelaşi timp începe vânzarea directă a ţăranilor. Proprietarul era probabil deja judecătorul țăranilor săi în secolul al XVI-lea; în secolul al XVII-lea, se găsesc deja o închisoare, cătușe și praștii în curtea conacului, iar cele mai rafinate torturi de la

Moscova apar în arsenalul de probe criminalistice. Dreptul la pedeapsă nu era limitat de nicio limită. Codul, totuși, într-un caz anume, poruncește să „ordoneze ferm” stăpânului, astfel încât să nu omoare, să mutileze și să moară de foame o persoană supusă acestuia; dar nici în aceste limite modeste, legea nu prevedea nimic pentru personalitatea iobagului. Chiar și în cazul uciderii unui iobag, proprietarul nu își asumă responsabilitatea determinată de legi. Și cu toate acestea, legea nu îngrădea câtuși de puțin vreun drept civil al țăranului, astfel încât în practică poziția lui era plină de cele mai ascuțite contradicții. Țăran ar putea

197

să fie vândut proprietarilor – și, în același timp, își putea cumpăra proprii iobagi; a fost supus tribunalului proprietarului terenului_ și, în același timp, s-a prezentat în fața instanțelor obișnuite ca reclamant sau pârât cu drepturi depline: proprietatea sa făcea parte din proprietatea stăpânului - și, în același timp, putea încheia în mod independent tranzacții de proprietate cu trezoreria, străinii și chiar cu cei din jur. propriul proprietar; era un membru egal sau egal obligat al comunității și era complet dependent de arbitrariul personal al proprietarului sau al deținătorului său: era puternic în pământ și, aparent, fără nicio cerere din partea proprietarului, putea mergeți la muncă și rămâneți în afara comunității ani întregi. Și toate aceste contradicții s-au redus la una fundamentală. Pe de o parte, proprietatea iobagilor a continuat să fie considerată doar un mijloc de remunerare a oamenilor de serviciu pentru serviciul lor, adică a fost una dintre formele salariilor guvernamentale: pe de altă parte, în practică, relația cu iobagul era deja prinzând contur, în ceea ce priveşte întreaga proprietate a proprietarului.

A treia perioadă din istoria moșiei funciare a dat un avantaj decisiv ultimei viziuni despre iobăgie. A păstrat un caracter de stat atâta timp cât a fost legat de serviciul militar obligatoriu al proprietarilor de pământ. Slujirea țăranului față de moșier părea a fi o consecință firească a slujirii moșierului față de stat: aservirea țăranilor era justificată prin înrobirea însăși a nobilimii. Dar în secolul al XVII-lea, după cum știm, a început emanciparea nobilimii și transformarea ei într-o clasă privilegiată. Primul pas spre această emancipare a fost separarea serviciului nobiliar de proprietatea nobiliară a pământului. Serviciul obligatoriu a fost reținut și chiar întărit de Petru, dar proprietatea asupra fostei parcele de serviciu (dacă moșia sau patrimoniul a încetat să mai depindă de serviciu și a fost transformată prin celebrul decret privind moștenirea unică (1714) în proprietate nobiliară deplină. Manifest din 18 februarie 1762 și scrisoarea Ecaterinei II nobilimea a terminat ceea ce fusese început prin decretul de moștenire unică: nobilimea a fost în cele din urmă eliberată de serviciul obligatoriu și a primit confirmarea și chiar prelungirea tuturor drepturilor lor de proprietate.l-a eliberat de serviciu, apoi trebuia să-i elibereze, după părerea lor, de obligația de a-l hrăni.

198

au hotărât că manifestul despre libertățile lor fusese deja dat, dar numai moșierii îl ascundeau. Cu această convingere, în ciuda tuturor, au rămas până la eliberare; iar din vechiul lor punct de vedere au înțeles emanciparea însăși în așa fel încât regele le dă în cele din urmă pământul, pe care ei s-au încăpățânat să-l considere al lor și vrea să-și răsplătească slujitorii pentru serviciul lor cu salariul regal.

Punctul de vedere al guvernului era complet în contradicție cu cel al poporului în acest caz. În acel moment, când țăranii au început să aștepte libertatea, legea i-a transformat în proprietatea deplină a nobililor. Caracterul de stat al acestei proprietăți a fost complet ascuns, iar proprietatea privată a ieșit în prim-plan. Guvernul nu s-a mai limitat la o atitudine pasivă față de poziția iobagilor: cu o serie întreagă de decrete, a încercat să ducă o nouă privire asupra lor ca proprietate nobiliară privilegiată. Treptat, iobagii au fost lipsiți de dreptul de a merge liber la meșteșuguri (1726), de a lua ferme și contracte (1731), de a fi legați prin facturi și de a intra în garanții (1761). Dreptul de a vinde iobagi, recunoscut de lege deja la sfârșitul secolului al XV-lea, a fost confirmat oficial în 1747: dar, în plus, proprietarilor de pământuri li s-a dat dreptul de exil în Siberia (1760); țăranii sunt lipsiți de dreptul de a se plânge de proprietarii de pământ (1767). Punând astfel iobagii la dispoziția deplină a proprietarilor de pământ, guvernul încearcă să se garanteze numai regularitatea plăților; în acest scop, insistent și insistent după Petru (1731, 1762) ca moșierii își asumă responsabilitatea pentru plata corectă a impozitelor și aprovizionarea cu recruți și le impune din ce în ce mai definitiv datoria de a avea grijă de hrănirea țăranilor în timpul o foamete, de a le furniza semințe în caz de eșec a recoltei. De la dese amintiri către proprietarii de pământ a tuturor acestor îndatoriri, se poate concluziona că acestea nu au fost în niciun caz îndeplinite întotdeauna. Cei mai conștiincioși dintre moșieri și-au mutat îndatoririle asupra țăranilor, forțându-i să cumpere recruți într-un bazin și să umple magazinele de rezervă cu pâinea lor. Majoritatea nu le-a păsat deloc de îndeplinirea îndatoririlor. Neavând, așadar, ocazia să insiste nici măcar asupra a ceea ce îl interesa cel mai mult, guvernul, firește, a avut cel mai puțin stimulent să se amestece în relațiile interne ale moșierilor cu iobagii. Domeniul acestor relații a rămas, ca și până acum, neafectat de nicio definiție legislativă. În cele din urmă, o astfel de incertitudine de reciprocă
199
relaţiile nyh, păzite cu zel de nobilime de orice pătrundere a legiuitorului, au servit ţărănimii în folosul când a fost vorba de eliminarea acestor relaţii. Peste tot în Occident, puterea moșiilor era îmbrăcată în acest caz în formele legii; clasa proprietarilor de pământ avea suficient tact de clasă acolo pentru a documenta și a proteja prin lege fiecare particularitate a relațiilor lor de iobag. De aceea, cea mai nouă legislație trebuia să recâștige libertatea țărănească pas cu pas, punând în locul legii vechi una nouă în fiecare caz separat de relații reciproce. La noi a fost mai ușor să facem acest lucru, întrucât legislația a găsit o tabula rasa perfectă în domeniul relațiilor iobagi: legea nouă nu a înlocuit-o pe cea veche aici, ci a înlocuit absența completă a punctului de vedere juridic. În acest sens, iobăgia rusească în comparație cu iobăgia Europei este aceeași cu „închisoarea" de lemn a unei cetăți rusești în comparație cu un castel feudal de piatră: o clădire fragilă, fragilă, fără pereți despărțitori în interior, fără contraforturi în exterior. Au fost nevoie de secole pentru a distruge fortăreața iobăgiei medievale, în timp ce un singur scris de mână a stiloului a fost complet suficient pentru a răsturna clădirea putredă a arbitrarului aristocratic.
Oare acest „scris de mână al stiloului" a venit prea devreme, după cum spun unii, sau, dimpotrivă, prea târziu, după cum spun alții? Nu există nicio îndoială că abolirea iobăgiei în 1861 a fost asociată cu pierderi semnificative pentru nobilime; nu există niciun motiv să nu credem

acele calcule, potrivit cărora pierderea foloaselor, legată de iobăgie, ajungea la o treime din întreaga avere a proprietarilor de pământ. Fără îndoială că dacă legislația ar fi urmărit scopul care a fost în egală măsură stabilit de reprezentanții autorităților de la Ecaterina P până la Alexandru al II-lea al reformei țărănești, i.e. dacă și-ar fi propus ideea de a face astfel încât modul de viață al țăranilor să fie îmbunătățit, iar proprietarul pământului să nu sufere, sau chiar să câștige, atunci nu ar fi trebuit să așteptăm mult pentru soluționarea problemei. Multe soluții au fost încercate pe parcursul întregului secol înainte de eliberare; toate s-au dovedit a fi la fel de insuportabile, astfel că printr-o simplă excepție guvernul a putut ajunge la singura soluție posibilă, adoptată la 19 februarie 1861. A început, desigur, cu încercări de îmbunătățiri private; dar guvernul Ecaterinei a II-a, precum și guvernul împăratului Nicolae I, au trebuit să ajungă la concluzia că nu sunt posibile îmbunătățiri separate dacă

să lăsăm ca înainte acea nedefinită a relaţiilor care constituia esenţa iobăgiei noastre. Nici un singur guvern nu a decis să reglementeze serios aceste relații; iar când problema unei astfel de reglementări a apărut înainte de emanciparea țăranilor, nobilimea noastră a arătat clar că prefera eliminarea completă a relațiilor iobagilor oricărei astfel de reglementări. Astfel, din punctul de vedere al nobilimii înseși, o soluție radicală a problemei s-a dovedit a fi singura posibilă. Ce fel de deznodământ radical avea să fie, și despre aceasta, istoria anterioară a chestiunii țărănești nu lăsa nicio îndoială. Primul gând a fost acela de a da țăranilor libertate personală și de a lăsa pământul proprietarilor de pământ. În secolul trecut și la începutul prezentului, o astfel de soluție era considerată chiar liberală; iar dezvoltarea treptată a vieții economice a Rusiei a făcut-o atât de profitabilă pentru moșieri, încât cea mai dezvoltată parte a nobilimii a început direct să dorească eliberarea țăranilor fără pământ. De fapt, dacă înainte pământul fără iobagi nu însemna nimic, acum a început să dobândească o valoare complet independentă. Proprietarul nu se putea lipsi de muncă gratuită atâta timp cât extragea din pământul său produse exclusiv pentru consumul personal; pământul însuși nu i-ar da nimic; este clar că valoarea sa a fost măsurată pentru el prin numărul de mâini de lucru atașate de el. Dar de atunci împrejurările s-au schimbat. Economia naturală a început să cedeze loc trocului; produsele agricole au devenit subiect de comercializare în interiorul și în afara țării; prețurile lor au crescut treptat; în același timp, profitabilitatea economiei a crescut și prețurile terenurilor potrivite pentru cultivare au crescut. În aceste condiții, forța de muncă gratuită în economia agricolă și-a pierdut rapid atractivitatea. Nu era greu să fii convins că această muncă este gratuită doar în aparență. De fapt, moșierul plătea iobagului dându-i o anumită bucată de pământ pentru propria gospodărie. Cu cât această bucată de pământ dată iobagului devenea mai profitabilă, cu atât serviciile lui îl costă pe proprietar; iar productivitatea muncii iobagilor era cu mult inferioară celei a muncii libere. Ministrul Perovski, el însuși un susținător al iobăgiei, într-unul dintre comitetele secrete ale împăratului Nicolae (1845) a declarat direct că „experiențele în cultivarea pământului de către angajați în provinciile Saratov, Tambov, Penza, Voronezh și altele au arătat că acolo unde există fără lipsă de mâini, proprietar al unui nelocuit

pământul cu o astfel de fermă a rămas învingător împotriva proprietarului. Desigur, proprietarii de pământ ai centurii de cereale „au început înșiși să înțeleagă că țăranii erau o povară pentru ei și că ar fi de dorit să se schimbe aceste relații reciproc nefavorabile”. Cel mai bine ar fi, desigur, să eliberăm iobagii din toate cele patru părți. Dar a fost suficient să-l cunoști pe țăranul rus pentru a înțelege că nu va suporta o astfel de decizie. De aceea, toți apărătorii mai mult sau mai puțin cunoscători ai intereselor proprietății au recunoscut întotdeauna emanciparea fără pământ ca irealizabilă în prezent și au insistat doar să se pregătească treptat pentru implementarea ei într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat.
Din când în când, a apărut un alt proiect de decuplare a relațiilor iobagilor. Dacă nu era de dorit să se dea pământul țăranului, dar era imposibil să i-l ia, atunci nu ar fi posibil să se aleagă calea de mijloc: lăsarea dreptului de proprietate asupra pământului în seama proprietarilor de pământ, transferul dreptului de moștenire folosirea parcelelor lor către țărani pentru anumite îndatoriri. Acest proiect, străin de condițiile vieții rusești, a servit, însă, doar la clarificarea nesatisfăcătoarei generale a soluțiilor medii. Un gând despre reglementarea relațiilor reciproce și despre stabilirea obligației lor eterne pentru ambele părți a îngrozit clasa posesoare. În plus, proprietarilor noștri le-a fost greu să vină cu conceptul legal de dominium directum. Ei nu-și puteau imagina dreptul de proprietate fără dreptul de dispoziție: darea de pământ în uz ereditar le părea o pierdere completă – și, mai mult, gratuită – de proprietate. Și așa, dacă era deja necesar un deznodământ, mai rămânea un singur lucru de făcut: să ne oprim asupra ideii, care la prima vedere părea revoltătoare și revoluționară, asupra ideii de a da pământul țăranilor. De fapt, doar ideea exproprierii forțate a pământului nobiliar părea revoltătoare în acest rezultat. Prin urmare, nici împăratul Nicolae, nici împăratul Alexandru al II-lea nu au decis să facă transferul pământului către țărani obligatoriu pentru nobilime. Dar odată ce ideea de obligație a fost astfel eliminată, vânzarea pământului către țărani ar putea deveni chiar o operațiune profitabilă pentru proprietarii de pământ. Totul depindea de condițiile vânzării. Am văzut că la mijlocul secolului nostru proprietarul centurii de cereale a început să prefere să scape cu totul de țărani. Dar dacă acest lucru nu era posibil, el putea, în propriul său profit, să cedeze țăranului așa ceva

o bucată mică de pământ, care în sine nu i-ar asigura mijloace de subzistență și pentru plata taxelor. Într-un astfel de caz, latifundiarul a fost eliberat de tot ceea ce, în cuvintele lui Perovski, făcea „dureroasă” relația sa cu țăranul: a scăpat de munca nesatisfăcătoare și acum scumpă de iobag, de „incertitudinea îndatoririlor țărănești”, ca precum și din „datoria sa grea de a hrăni țăranii pe cheltuiala lor” în cazul eșecului recoltei. În schimb, a dobândit un muncitor angajat ieftin, care era complet dependent de el și cu care, în același timp, nu avea nicio legătură formală cu nimic. În jumătatea de nord, neagricolă a Rusiei, era și mai ușor pentru proprietar să se despartă de pământ. Aici, nici înainte, în cea mai mare parte, nu se ocupa de gospodărie și nici măcar nu locuia la sat, ci primea de la țărani, cu toate îndatoririle lor, o cifră rotundă de „renunț” *). Dificultatea de a dezlega relațiile iobagilor a fost diferită aici. Proprietarul nu avea nevoie de pământ, pentru că aici se putea scoate puțin din el; dar țăranul a salvat și datoria domnească în

această zonă nu din pământ, ci din meseriile care au servit de mult aici ca ajutor agriculturii. Așadar, dându-i țăranului pământul pentru cât a valorat aici, moșierul nu s-ar fi compensat pentru pierderea cotizațiilor; într-un fel sau altul, trebuia să obțină o răsplată nu numai pentru pământ, ci și pentru dreptul pe care îl pierdea în fața muncii industriale a țăranului.
Și astfel, eliberarea țăranilor de pe pământ ar putea fi benefică proprietarilor numai cu condiția ca în zona de cultivare a cerealelor mărimea alocației să fie redusă la extrem, iar în zona industrială prețul terenului să fie redus. să fie stabilit peste valoarea sa naturală, ținând cont de câștigurile din afara fermei țăranului. În acest din urmă caz, proprietarul se aștepta direct să primească o răscumpărare pentru personalitatea iobagului, iar în primul caz, el putea spera să rămână ordinul propriu-zis.
*) Până în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea. în provinciile necernoziom, mai mult de jumătate (55 °/0) din întreaga populație de iobagi era în cotizație, în timp ce în provinciile pământului negru numărul quitrenților abia depășea un sfert (26%); restul erau pe corvee. Până în momentul eliberării țărănești, această diferență între sud și nord devenise și mai accentuată: în 8 provincii necernoziom, în care sub Ecaterina a II-a existau 54% carentrenți, la momentul eliberării lor erau deja 63,8% , adică aproximativ două treimi. Dimpotrivă, pe pământul negru, numărul țăranilor carentrenți, în general, nu a crescut, iar în multe provincii chiar a scăzut.

televiziunea muncii ţărăneşti libere. Apoi, pentru lichidarea relațiilor iobagilor prin răscumpărare, a vorbit și nevoia urgentă a multor proprietari de terenuri de a-și achita datoriile către instituțiile de credit și persoane fizice. Toate aceste considerații puteau depăși, în ochii proprietarilor, teama de acele pierderi care au urmat în mod necesar din desființarea multor servicii gratuite și a ofertelor în natură. Dar. desigur, acest lucru a fost prea puțin pentru a determina nobilimea să ia inițiativa în abolirea iobăgiei. Se știe în ce măsură masa nobilimii obișnuite s-a dovedit a fi nepregătită pentru reformă și ce eforturi a făcut clasa posesoare pentru a încetini emanciparea. Guvernul a luat inițiativa; și, desigur, nu a fost ghidată de schimbările din structura economică a economiei moșierului. Mult mai importantă ar putea fi ideea că iobăgia în general stă în calea întregii dezvoltări economice a întregii țări. Această idee era, desigur, să confirme în societate opinia despre necesitatea reformei. Yao cu greu? ne-am înșela dacă spunem că rolul decisiv în inițierea chestiunii reformei a fost jucat, pe de o parte, de motive pur morale și, pe de altă parte, de considerente de securitate națională. Dacă vreți, aceste două cauze sunt două părți ale aceleiași cauze. Aceeași conștiință morală a insuportabilității iobăgiei a ghidat opinia publică în efortul ei conștient de reformă și masele de oameni înșiși în încercările lor spontane de a se elibera de opresiunea moșierilor. Împărăteasa Ecaterina a II-a și-a exprimat deja teama că „dacă nu suntem de acord să reducem cruzimea și pedeapsa moderată insuportabilă pentru rasa umană, atunci împotriva voinței noastre vom lua această (libertate) mai devreme sau mai târziu. Acest gând, susținut de continuu, totul. tulburări din ce în ce mai numeroase ale țăranilor, nu i-au părăsit pe urmașii Ecaterinei, până când, în cele din urmă, împăratul Alexandru al II-lea a repetat-o în celebra sa adresă adresată nobilimii moscovite: „este mult mai bine ca asta să se întâmple de sus decât de jos”. Proclamat cu voce tare în fața întregii Rusii, același

gând ne explică cum, mai întâi, o persoană, apoi încă două, apoi nu mai mult de o duzină sincer convins, ar putea distruge la pământ edificiul iobăgiei, față în față cu strigătele iritate. a clasei. afectate în interesele lor esenţiale şi cu calmul impresionant al maselor. Desigur, clasa posesoare a făcut toate eforturile pentru ca deznodământul să fie profitabil pentru
204
eu insumi. Și proprietarul sudic a avut ocazia să taie parcelele, iar cel de nord a obținut o răscumpărare mascată a personalității țăranului (printr-o evaluare sporită a „primei zecimi” a lotiunii). Drept urmare, țăranii au primit mai puțin pământ decât aveau nevoie și au fost nevoiți să plătească pentru el mai mult decât merita. Cu aceste consecințe ale eliberării – cu deficitul de pământ și cu discrepanța dintre plățile din pământ și profitabilitatea acestuia – guvernul mai are de socotit. Cumpărarea de pământ cu ajutorul unei bănci țărănești și strămutarea țăranilor pe pământ liber trebuia să ajute la lipsa pământului; reducerea plăților de răscumpărare și eliminarea taxei electorale trebuiau să egaleze dificultățile financiare cu mărimea veniturilor țăranilor. Inutil să adăugăm că, în ciuda a tot ceea ce s-a făcut pe parcurs, mai sunt multe de făcut.
Și așa, reforma țărănească s-a dus departe de a fi realizată în modul în care o cereau interesele țărănimii. Dar ar fi greu să dai vina pe emancipatori pentru asta. Este necesar să se știe în ce situație au trebuit să acționeze și ce condiții le-a pus cealaltă parte pentru eliberare pentru a aprecia pe deplin cât de mult s-a făcut pentru țărani. „Băncile reformei” erau, într-adevăr, înclinate spre interesele proprietarilor de pământ, dar acest lucru s-a întâmplat deja după ce cei câțiva avocați ai cauzei țărănești reușiseră să-i aplece puternic spre clienții lor. În cele din urmă, desigur, s-a ajuns la un compromis, totuși, foarte nefavorabil țărănimii; dar între rezultatul final al cazului și propunerile inițiale ale nobilimii (chiar și ale părții liberale a acesteia) găsim o diferență atât de uriașă, încât nu se poate decât să se întrebe cum au reușit apărătorii intereselor țărănești să facă atât de multe în cadrul rolului modest. alocate lor - pregătitorii reformei - Următoarea tăbliță poate arăta clar, în ce limite s-a purtat lupta pe problema fundamentală - mărimea rochiei - și cât de mari au fost rezultatele acesteia.
În 6 provincii *) înainte de reforma era la dispoziție
ţăran g .... 5.986 mii dess.
Din acest număr, s-a propus tăierea la lansare:
1. Nobilime (în comitetele
provinciale) .... 2.979 mii dess.
(În acest caz, ar fi rămas cu
styan totul .... Z.007)
*) De aceea aceste provincii au raportat H. P. Semenov informațiile de care avem nevoie (Kazan, Voronezh, Saratov, Pskov, Novgorod și Simbirsk).
205
2. Susținătorii eliberării (în editorial
comisiilor de rație, în perioada I a activității
lor 825
(În acest caz, crucile vor rămâne pentru noi
elan ar..................... õ.iei)
3. După ce le-au revizuit ipotezele,
sub noul președinte conservator al comitetelor de
redacție 938

4. Prp decizia finală a bunicului (în
Comitetul principal al Crucii, Caz) 1.022
5. Țăranii înșiși au refuzat după regulă
asupra alocației de donație (cerșeală) introdusă de
iobagi 180
Dată țăranilor pentru răscumpărare 4.7S4
Pământul a rămas la proprietarii de pământ (în 5 provincii). 9.020 Ar
rămâne, dacă segmentele ar fi realizate,
propus de nobilime 10.563
După cum puteți vedea, nobilimea dorea să ia de la țăranii din aceste provincii jumătate din loturile care existau la momentul eliberării, în timp ce susținătorii emancipării intenționau să taie mai puțin de 1 / ѣ. După toate eforturile lor, stăpânii iobagi au reușit să rețină puțin mai mult din pământul țărănesc, adică încă de trei ori mai puțin decât își doreau. Chiar dacă ar reuși să reducă alocația țărănească la jumătate, atunci propriile lor posesiuni ar crește abia până în data de 16. 0. A rămas aproape de două ori mai mult în posesia moșierilor decât vândut țăranilor: i.e. au cedat doar o treime din pământurile lor.
Este timpul să trecem acum la istoria altor departamente ale țărănimii ruse: țăranii de apa și de stat.Până la momentul eliberării, țăranii de apă reprezentau până la 900.000, adică o parte relativ nesemnificativă din cifra totală a țărănimea de atunci (22 de milioane de suflete masculine.). Numele lor „Udelnye” a apărut cu doar o sută de ani în urmă, în 1797, când împăratul Paul a evidențiat acest grup de țărani din departamentul „Udel” prin „Instituția familiei imperiale”. Dar chiar grupul de țărani „privați” a existat și mai devreme: sub denumirea de „palat” se întoarce la cele mai vechi timpuri ale istoriei noastre. În perioada cea mai veche însă, țăranii „de palat” s-au contopit cu țăranii de stat în general, la fel cum însăși administrația palatului s-a contopit cu statul. Se pare că toate volosturile din centrul Rusiei, care nu aparțineau proprietarilor privați, au căzut în componența volostelor palatului: în același timp, volosturile satului, cumpărate sau dobândite în alte moduri de către marii duce, s-au format. baza: dar deja în

secolele XIV-XV acestui nucleu i se alătură toate volosturile „negre”, adică libere țărănești din centrul Moscovei: a existat chiar și un termen pentru transferul volosturilor negre la dispoziția prințului, „prinț”. Volosturi negre „Oknyazhiv”, Marele Duce le-a eliminat la discreția sa: a dat, a vândut, a schimbat cu alți proprietari privați etc.
Din toată această masă inițială de voloste de stat, volostele de palat propriu-zise se remarcă, aparent, nu mai devreme de mijlocul secolului al XVI-lea: am văzut mai devreme că, în același timp, administrația palatului în general se remarca din administrația statului (Och. III. 3). Din jumătatea secolului al XVI-lea. până la începutul secolului al XVIII-lea. volostii de palat sunt în administrarea Marelui Palat: după Ivan cel Groaznic, numărul lor crește treptat: în 1646 se considerau în administrarea Marelui Palat 37.200 de gospodării, iar în 1678 deja 90.550 de gospodării. Dar din acel moment și până în 1711, peste 43 de mii de gospodării au fost împărțite între volosturile palatului; în 1711, în departamentul palatului erau considerate doar aproximativ 50 de mii de gospodării. De la începutul secolului al XVIII-lea. Marele Palat a fost distrus și înlocuit cu biroul palatului. În departamentele ei, țăranii palatului au rămas până la Ecaterina a II-a; odată cu introducerea de către ea a instituțiilor provinciale, moșiile palatului

au fost împărțite (cum fuseseră deja distribuite la un moment dat sub Petru) între provincii și de atunci au fost, ca și proprietatea statului în general, în departamentele camerelor de stat. Din 1797, țăranii de palat au fost din nou remarcați într-un grup special, iar conducerea lor a fost din nou concentrată într-un departament central special „specific”. În sfârşit, după eliberarea ţărănească, din 1863, după cum am spus mai sus, au fost transferaţi spre răscumpărare în condiţiile cele mai preferenţiale.
Grupul țăranilor de stat, aproximativ egal ca număr cu grupul proprietarilor de pământ, era compus din elemente foarte diferite nu mai devreme de secolul al XVIII-lea. Principalii constituenți ai acestui grup *) au fost așa-numiții țărani cu mușchi negru, cu un singur palat și yasak (adică străinii care plăteau un tribut direct, numit „yasak”). Toate cele trei departamente ale țăranilor de stat erau situate la diferite periferii ale statului moscovit: negru-semănat în nord, single-dvortsy în sud și yasak în est. În nordul îndepărtat, până în prezentul Arhangelsk, Vologda, Olonets, părțile de nord ale Vyatka
*) Pe lângă așa-zișii țărani „economici”, adică foștii monahali, dăruiți în secolul al XVIII-lea. aflate sub jurisdicția Colegiului de Economie.

în provincia Perm, influența guvernului de la Moscova a pătruns destul de încet. Nu era nevoie să se păstreze aici garnizoane militare, din moment ce nu amenința niciun pericol dinspre nord; a fost inutil să distribuiți pământ pentru a deservi oamenii într-o astfel de îndepărtare, deoarece serviciul lor nu era necesar la locul respectiv și nu puteau ține pasul cu serviciul Moscovei de aici la timp. Prin urmare, proprietatea de serviciu aproape că nu a pătruns deloc aici. În timpul eliberării țărănești ca parte a țăranilor din provincia Oloneț. depindea doar de iobag, în Vyatka - puțin mai mult de 21'2 ° / o. iar în provincia Arhangelsk erau doar 20 de iobagi în toată provincia. În secolul al XVII-lea, toate aceste zone au fost evidențiate într-o secțiune specială tocmai pe baza faptului că în ele nu existau deloc oameni de serviciu. Un militar din Moscova a venit aici doar pentru o vreme, fie ca voievod, fie ca perceptor de taxe; dar foarte devreme guvernul a început să transfere administrarea regiunii și colectarea impozitelor către autoritățile alese locale: până la începutul secolului al XVIII-lea. guvernatorii și colectorii guvernamentali au fost complet desființați aici. Astfel, țărănimea locală și moșia urbană au fost autoguvernate: de aceea, aici s-au creat cele mai largi forme de autoguvernare țărănească și comunală. Nu numai volosta țărănească a constituit un întreg autonom, dar pe alocuri întâlnim o administrație electivă în ansamblu cu un district. ”- cea mai înaltă unitate regională a statului moscovit: aleși dintre țărani și orășeni se întruneau în „coliba de pretutindeni” , în centrul unui cartier vast. Sarcina principală a acestor autorități alese a fost colectarea impozitelor: știm că nordul rusesc în secolul al XVII-lea. a jucat rolul unui cufăr de numerar pentru guvern și a fost incomparabil mai greu de impozitat decât alte părți ale statului (pp. 133-4).
Populația acestei părți a statului a fost numită „sokh negru”. Autoguvernarea excepțional de largă a țăranilor „cu urechi negre” i-a condus pe unii cercetători la concluzia că aici, în nord, comunitatea rusă primitivă s-a păstrat în forma sa cea mai pură. Cu toate acestea, această concluzie nu este confirmată la o examinare mai atentă. Volostul de nord, într-adevăr, a gestionat, a aranjat și a încasat taxe, își judeca singuri membrii, cu alte cuvinte, era într-adevăr o

comunitate administrativă, judiciară, financiară; dar nu era o comunitate economică (p. 1SS). Locurile de pământ cultivate de membrii comunității nu erau proprietatea întregii comunități, ci a proprietarilor individuali, care le puteau vinde, cumpăra, lăsa moștenire, într-un cuvânt, dispunea de parcelele lor ca și cum ar fi deplină proprietate.
208
Astfel, în epoca statului moscovit din nord nu exista încă proprietatea comunală a pământului. Am văzut că la acea vreme proprietatea comunală a pământului – agricultura unui țăran pe pământ comunal – exista deja de multă vreme în centru, pe pământurile proprietarului. De aici, din centru, ordinele comunale s-au extins și la nord, în mediul cu părul negru, dar deja în secolul al XVIII-lea. și, mai mult, mai ales la sfârșitul acestuia. Este curios că însăși tranziția comunității de la centru la nord este legată de o schimbare a viziunii asupra proprietății pământului semănat în negru. Același lucru s-a întâmplat cu „plugurile negre” ca și cu ținuturile negre din centru. Am văzut că deja în vremuri foarte străvechi guvernul „conducea” aceste pământuri, adică le transforma din liber în proprietatea statului. Guvernul este, de asemenea, înclinat să considere „plugurile negre” din nord drept proprietate proprie, dar în nord această viziune guvernamentală se ciocnește de viziunea țărănească, conform căreia plugurile negre sunt proprietate țărănească liberă. Până în secolul al XVIII-lea însuși, guvernul este neputincios să-și țină cont și face concesii privirii țărănimii locale. Dar de la începutul secolului al XVIII-lea. guvernul de la Moscova devine mai hotărât și mai persistent. Petru le impune celor cu părul negru, pe lângă taxa pe cap de locuitor, încă o taxă suplimentară specială, și prin aceasta îi pune în mod formal în aceeași relație cu guvernul ca și țăranii proprietari de pământ în raport cu proprietarul pământului: ei și alții plătesc. taxele, prin urmare, ei și alții sunt recunoscuți nu ca proprietari ai parcelelor lor, ci chiriași ai pământului, statului sau proprietarului altcuiva. Și astfel, din momentul introducerii impozitului pe carent (1724), plugurile negre devin formal țărani de stat, iar plugurile negre devin proprietatea statului. La sfârşitul secolului, guvernul a decis să folosească în practică dreptul său de proprietate, să dispună de parcelele ţărăneşti, pe care ţăranii continuau să le considere proprietate privată, într-o manieră de afaceri. Comisia, trimisă să liniștească tulburările negrilor Oloneți, a hotărât direct să introducă proprietatea comunală a pământului în rândul negri-sosilor: „între țărani, pământul și tot pământul, amestecând, împărțind în impozite după suflete și proprietate. ”, transferuri suplimentare „pentru a asigura ecuația rskoe comună în sine” și „să renunțe la genealogia și moștenirea lor; vânzări, ipoteci, schimburi și cumpărături să fie distruse.” Desființarea proprietății private asupra pământului, care fusese stabilită de secole, desigur, a fost întâmpinată cu nemulțumire, a provocat o respingere și a fost în cele din urmă realizată nu mai devreme de anii 30 ai secolului nostru. Deci, prin urmare, proprietatea comunală a terenurilor a apărut recent în nord.
209
Exact aceeași cale de acțiune o vom întâlni și la departamentul de sud al țăranilor de stat, printre foștii locuitori ai unui singur palat. Prin însăși originea lor, odnodvortsy nu erau membri ai comunității, ci proprietari liberi. Odnodvortsy și alți oameni meschini de serviciu au fost stabiliți de guvern, fiecare pe propriul teren la granița militară de atunci: ei trebuiau să apere acele linii fortificate pe care

guvernul de la Moscova le-a ridicat în sud pentru a le proteja împotriva stepei (p. 54-S) . Aceste așezări militare au apărut, așadar, concomitent cu construirea liniilor de apărare, în intervalul de la jumătatea secolului al XVI-lea. până la jumătatea secolului XVII. V. Mai târziu, apărarea frontierei a fost aranjată, după cum știm, altfel; din jumătatea secolului al XVII-lea. în sud s-au instalat regimentele Mici Ruse, urmate de „miliția terestră” amenajată de Petru și, în final, de imigranți militari slavi. Astfel, așezările single-dvorcheskie din centura dintre liniile defensive Tula și Belgorod se dovedesc a fi departe de noile granițe și serviciul lor militar devine inutil. Apoi Petru îi notează pe acești bătrâni de serviciu într-un salariu de capitație și îi transformă într-o țărănime. Astfel, un grup de odnodvortsev, simultan cu cei cu muşchi negru, face parte din ţăranii de stat; odnodvorcheskaya teren începe, precum și chernososhnaya, să fie considerat de stat. Cu toate acestea, aici o nouă vedere era chiar mai greu de trecut decât în nord; mulți dintre proprietarii de terenuri vechi de serviciu (așa-numitele „sferturi”) mai păstrau documente de proprietate asupra terenurilor – documente date chiar de guvern. Desigur, era imposibil să transformăm proprietatea privată a palatelor într-una comunală, desigur, printr-o singură măsură comună fără acordul proprietarilor, totuși, guvernul a încercat să efectueze această tranziție cu fiecare ocazie; iar aceste eforturi au fost atât de reuşite încât la mijlocul secolului nostru 533.000 de suflete trecuseră deja în stăpânire comunală şi doar 540.000 de suflete. proprietate privată păstrată („sfertul”). În a doua jumătate a secolului și până în vremea noastră, această trecere la comunitate a continuat neîntrerupt, deși încet.
II deci, printre principalele categorii de ţărani de stat, proprietatea comunală a pământului este un produs cu totul proaspăt al istoriei. Dimpotrivă, printre proprietarii țărani a fost creat de-a lungul secolelor. Dacă, așadar, în ciuda diferenței de timp și de condiții de viață, aceeași formă de viață socio-economică s-a instituit în toate secțiunile țărănimii ruse, atunci trebuie să concluzionăm că (această formă continuă să fie susținută de unele ESEURI DE ISTORIE AL CULTURII RUSE 14
210
cauze comune care acţionează în toată Rusia în spaţiul de secole. Am indicat deja aceste motive: pe de o parte, nivelul scăzut de dezvoltare economică, pe de altă parte, cerințele financiare ale statului. În stabilirea ordinelor comunale la granițele de nord și de sud, guvernul din trecut și din prima jumătate a secolului prezent s-a ghidat de aceleași considerente care au determinat crearea unei astfel de organizații în secolele al XIII-lea și următoarele. Proprietatea liberă nu putea „asigura plata regulată a impozitelor către guvern. Printre mușchii negri și printre cei unici, libertatea proprietății pământului a condus consecințele ei obișnuite. Loturile de pământ au început să se acumuleze în mâinile celor bogați și să scape din mâinile proprietarilor săraci; pe de o parte, a fost creat un grup influent de oameni care au avut posibilitatea (în nord) de a-și transfera datoriile și plățile către săraci, pentru care aceste plăți au dispărut în veșnice restanțe; pe de altă parte, a apărut o masă de oameni fără pământ, care nu trebuiau decât să meargă ca muncitori la fermă în satul bogat; în cele din urmă, o parte semnificativă a pământului a părăsit complet moșia țărănească, trecând în proprietatea cumpărătorilor din alte moșii. Spre deosebire de toate aceste fenomene sociale, guvernul s-a grăbit să introducă în regiunile de graniță același principiu al

repartizării egale a terenurilor pentru drepturi egale, cu care era obișnuit în centru. Egalizarea sarcinilor a fost scopul principal, iar alocarea egală a fost un mijloc încercat și testat care a condus cel mai bine la obiectiv.
Tot acest sistem de politică agrară s-a bazat pe o idee de bază: că pământul din Rusia nu aparține țăranilor, ci fie al statului, fie al proprietarilor de suflete. Desigur, tranziția din anii 60 la răscumpărarea loturilor țărănești ar fi trebuit să zdruncine înseși temeliile sistemului. Conducătorii eliberării țărănești au pornit de la ideea de binefacere a proprietății individuale pentru dezvoltarea economică a țării. Dintre toți membrii comisiilor de redacție, nu a existat niciunul (cu excepția lui Yu. Samarin) care să nu fie sigur că într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, pentru binele Rusiei, comunitatea ar trebui să se prăbușească și să cedeze loc mai multor mobile. forme de proprietate a pământului.Sub influenţa acestei idei, legislaţia a deschis uşile larg deschise influenţelor individualiste asupra comunităţii şi s-a abţinut pentru o vreme de la orice fel de amestec al statului în relaţiile interne ale satului. Consecințele nu au întârziat să apară. Statisticile Zemstvo din anii 80 au declarat o serie de simptome, indicând
211
pshh despre descompunerea comunității, în special a țăranii foști moșieri mijlocii. Împărțirile pământului păreau să cadă în nefolosire; Loturile de alocare s-au transformat adesea în unele ereditare și, uneori, o astfel de transformare a fost întărită și de sentințe formale privind trecerea de la proprietatea comunală la proprietatea gospodărească - conștiința că fiecare proprietar își răscumpără proprietatea viitoare cu banii săi nu putea să nu provoace toate acestea. fenomene. Dar lucrurile au mers deja mai departe. Împărțirea pământului comunal a servit adesea doar ca mijloc de vânzare imediată către propriul său vecin prosper sau către o parte - un negustor, un tavern etc. Rambursarea timpurie a alocațiilor de către proprietarii individuali, permisă de articolul 165 din Regulamente. , a dus și la același lucru: această răscumpărare a crescut exponențial, conform În măsura în care se apropia termenul pentru răscumpărare, și. în consecință, pe pământ era din ce în ce mai puțină datorie de răscumpărare. Ca urmare, elementele străine au pătruns în sat, iar o parte semnificativă (în provincia Moscova până la 20 ''. aproximativ) din populația satului s-a transformat în fără pământ. Într-un cuvânt, tot ce am văzut pe terenurile negre și cu o singură curte s-a repetat până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Guvernul a folosit din nou vechile mijloace împotriva acestor fenomene: a apelat, în ultimii ani, la măsuri de protecție, cu scopul, pe de o parte, de a opri mobilizarea proprietății țărănești, pe de altă parte, de a reglementa folosința comunală. din ea. Oricare ar fi motivele care l-au ghidat pe legiuitor, printre ele motivele pur fiscale joacă încă un rol important. Dintre motivele sub influența cărora s-a format o nouă comunitate, acestea sunt unul. cauza continuă să funcționeze ca înainte. Tonul general al vieții economice s-a schimbat dramatic: ocupațiile agricole într-o parte semnificativă a Rusiei au început, în sfârșit, să intereseze populația, nu ca un mijloc inevitabil de a se compensa cu taxele sau cumva de subzistență, ci ca o sursă profitabilă de venit. În același timp, a existat și un impuls puternic de a achiziționa proprietăți funciare personale. Măiestria care dădea comunității unitatea ei economică a dispărut de mult. Numai caracterul împovărător al organizării comunale continuă să fie păstrat: dar cursul general al

istoriei noastre plătitoare de impozite (p. 139,142) nu lasă nicio îndoială că, mai devreme sau mai târziu, acest ultim nod se va dezlega, legând membrii comunității cu o legătură forțată. În același timp, principalul motiv care a călăuzit până acum politica noastră agrară va dispărea. Va fi menținută legislația noastră în această condiție?
*
212
tendința sa veche de a păzi comuna țărănească, altfel va ceda în fața asaltului unor noi eforturi individualiste, este acum destul de greu de răspuns. Și între timp, răspunsul la această întrebare determină și dacă comunitatea modernă va supraviețui până în momentul în care va deveni posibil să o transformăm într-o asociere liberă, așa cum și-a dorit toată lumea să o vadă, idealizând comunitatea noastră în prezent și în trecut.
Cele mai importante beneficii: L. V. Khodekiy. Pământ și fermier, 2 volume St. Petersburg. 1891 (în primul volum – situația țăranilor europeni; în al doilea – cursul și rezultatele răscumpărării pământului de către diverse categorii de țărani). L. P. Pobedonostsev. Cercetări istorice și articole. SPb. 1876. („Eseuri istorice despre iobăgie în Rusia”). V. I. Semevski. Țărani în domnia Ecaterinei a II-a, vol. I. SPb. Al lui. Problema țărănească în Rusia în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. 2 volume. SPb. 1888. Pentru cele mai recente date despre mersul reformei ţărăneşti, vezi N. P. Semenov. Eliberarea țăranilor în domnia imp. Alexandra, 3 volume (în 4 cărți), Sankt Petersburg. 1889-1892. Despre rezultatele reformei, pe lângă Khodsky, vezi și Experience of a Statistical Study on Peasant Allotments and Payments, Y. Janson. Particularitățile istoriei țăranilor cu urechi negre sunt perfect elucidate în articolul doamnei A. Ya. Efimenko. Proprietatea pământului țărănesc în Nordul Îndepărtat, vezi „Studiile vieții oamenilor”. M. 1884. Date paralele pentru istoria proprietății funciare one-dvorcheskogo, vezi V. I. Semevskaya. Țărani de stat sub Ecaterina a II-a, „Antichitatea Rusă” 1879 I-VI. Pentru un rezumat al statisticilor Zemstvo despre comunitate, vezi op. V. V. Comunitatea țărănească (Rezultatele studiului economic al Rusiei conform statisticii Zemstvo, vol. I). Datele numerice ale statisticilor zemstvo sunt rezumate în cartea Ξ. A. Blagoveshchensky: Colectarea statistică consolidată a datelor economice privind recensămintele gospodăriilor zemstvo. T. I, Economia ţărănească. M. 1893. Date despre tranziţiile ţăranilor în secolul al XVI-lea. preluat din op. I. Lappo. Cartierul Tver în secolul al XVI-lea. Pentru instrucțiuni suplimentare, consultați articolul „Țărani” din Dicționarul Enciclopedic al lui Arseniev și Petrushevsky.
Rezumatul concluziilor la care s-a ajuns. - Caracteristicile lor comune. - Particularitatea procesului istoric rusesc și exagerarea acestei caracteristici principale în viziunea naționaliștilor. – Caracterul elementar al procesului rusesc și exagerarea acestei trăsături în ochii occidentalilor. Prima vedere suferă de o lipsă de analiză, a doua de o sinteză a condițiilor istorice. – Problema păstrării tradiției și a împrumutării de noi forme – Ce este o adevărată tradiție culturală? ·
Făcând observații asupra sistemelor demografice, economice, politice și sociale rusești, ne-am întâlnit constant cu câteva trăsături comune care parcurg ca un fir roșu întregul proces istoric rusesc și comunică un caracter uniform diferitelor părți ale acestui proces. În încheierea primei părți a Eseurilor noastre, nu va fi deplasat să ne oprim încă o

dată asupra acestor trăsături generale, să le reconsiderăm și să le reunim într-un singur tot.
Pornind de la observații ale compoziției cantitative și calitative a populației ruse, am ajuns la concluzia că în ambele privințe Rusia reprezintă o mare diferență față de Europa de Vest. Din punct de vedere al populației, este cu mult în urma Occidentului și se află într-un punct care cu multe secole în urmă a fost depășit de Europa de Vest: și mai mult, întrebarea dacă Rusia, în condițiile locale, va putea vreodată să atingă o densitate a populației similară cu Occidentul, rămâne. deschis. Distribuția populației ruse pe întreg teritoriul Rusiei s-a desfășurat de-a lungul istoriei Rusiei, târâtă până în epoca noastră și încă departe de a se alinia condițiilor naturale ale solului și climei. În sfârșit, în sens etnografic, procesul de fuziune și asimilare a diferitelor elemente tribale a decurs exact în același mod de-a lungul istoriei.
214
polițiști, încă neterminat. Trecând apoi la dezvoltarea economică a populației ruse, a trebuit să concluzionam că și această dezvoltare a fost lentă și a ajuns la un grad relativ scăzut. Astfel, am văzut că de-a lungul istoriei Rusiei, procesul de exploatare a resurselor naturale ale țării, în principal zoologice, continuă; că cultura agricolă, excluzând centrul, se dezvoltă foarte târziu, se limitează din nou la jefuirea forțelor naturale ale solului și se află încă la un nivel foarte scăzut de dezvoltare. Industria vechii Rusii, după cum am văzut, era predominant de natură domestică; industria capitalistă pe scară largă a fost creată artificial de stat și multă vreme nu s-a putut face fără un patronaj sporit. Subdezvoltarea economică a țării a fost egalată, până de curând, de starea proastă a comunicațiilor. Dezbinarea diferitelor părți ale Rusiei a condus la o reducere a dimensiunii pieței interne. Comerțul intern era, în aceste condiții, cu totul elementar - caravană și caracter echitabil. Comerțul exterior al Rusiei era caracterizat de pasivitate și era în principal în mâinile străinilor care aveau nevoie de mărfuri rusești. Capitalul era rar, iar utilizarea acestuia, având în vedere încetineala schimbului și amploarea riscului, era plătită la o rată a dobânzii extrem de ridicată. Dezvoltarea slabă a vieții industriale a împiedicat dezvoltarea creditului, iar condițiile nefavorabile ale creditului au împiedicat, la rândul lor, dezvoltarea întreprinderilor industriale și au menținut rata profitului antreprenorial la un nivel excesiv de ridicat. Instituțiile de credit au apărut cu doar o sută de ani în urmă, datorită unei inițiative guvernamentale, în timp ce o inițiativă privată în această materie aparține doar timpului nostru.
Pe o fundație atât de instabilă ar putea lua contur doar o organizare socială foarte elementară și, în plus, foarte dificilă și lentă. Odată cu dezvoltarea elementară a intereselor materiale, nu au existat legături materiale suficient de puternice și complexe care să poată servi drept bază pentru o grupare clară de clasă. Astfel, materialul social a rămas fragmentat, informe, amestecat haotic până când a apărut nevoia la fel de elementară de întărire a puterii statului. Această nevoie a apărut în noi nu din interior, nu ca urmare a dezvoltării interne a societății, ci ca urmare a unei necesități externe - protecția statului. Pentru armata era nevoie de o putere puternică de stat
215
apărarea națională, iar nevoile militare au rămas multă vreme nevoile primare ale statului. Pentru a le satisface, statul a trebuit să creeze

o organizație publică, să întărească legăturile sociale. Astfel, a apărut o legătură volost a lumilor țărănești (și urbane) pentru a satisface nevoia de bani și o legătură județeană a clasei de serviciu pentru a răspunde nevoii de trupe. Pe măsură ce nevoile statului creșteau și pe măsură ce populația era împovărată cu impozite, această legătură a devenit din ce în ce mai constrângătoare și a dus în cele din urmă, în secolul al XV-lea, la aservirea generală a moșiei: țăranul, precum și clasa urbană și de serviciu. Această înrobire pentru prima dată în Rusia a stabilit granițe ascuțite între moșii și a contribuit în mod semnificativ la dezvoltarea organizării lor interne. Din secolul al XVIII-lea începe o mișcare inversă spre emancipare, iar cu asistența directă a guvernului, moșiile încep să fie impregnate de spiritul independenței interne. Totuși, această dezvoltare a spiritului moșiilor în secolul al XVIII-lea nu a avut nicio bază în istoria moșiilor rusești și, în cele din urmă, s-a dovedit a fi un produs temporar și superficial al erei de tranziție: dezvoltarea în continuare a activității sociale de sine. a avut loc în sensul opus al non-moșiei și, ca urmare, până la vremea noastră, distrugerea completă și remanierea vechilor elemente de clasă ъ.

Se pare că aceleași motive care au împiedicat dezvoltarea vieții de clasă în Rusia ar fi trebuit să contribuie la dezvoltarea statului. Dar statulitatea Rusiei nu a intrat în contradicție cu viața de clasă și a folosit-o și chiar a creat grupuri de clasă ca instrumente pentru obiectivele sale guvernamentale. Motivul pentru aceasta a fost că guvernul a lipsit, de asemenea, un timp îndelungat de propriile organisme guvernamentale: dezvoltarea unei administrări adecvate în Rusia a fost extrem de lentă.Instituțiile guvernamentale au fost create sub influența nevoii urgente și corespundeau naturii acestei nevoi, că adică au fost predominant de natură financiară și militară. De fapt, conducerea și curtea reprezentau guvernul în fundal π alăturate instituțiilor financiare și militare. Acumularea nesistematică de comenzi, concentrarea tuturor treburilor provinciale la Moscova, în principal în instituțiile financiare și militare — acestea sunt principalele trăsături ale vechii administrații de la Moscova. Trecerea la o nouă ordine se realizează prin introducerea unor instituții centrale subordonate sistematic și prin organizarea unei regionale mai mult sau mai puțin independente.

216

unitati. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de pe vremea Ecaterinei a II-a, în Rusia s-a creat o structură regională corectă, încă de pe vremea lui Alexandru I s-au stabilit relații corecte între instituțiile regionale și cele centrale, iar din vremea lui. Alexandru al II-lea, o parte din afacerile regionale a fost transferată în jurisdicția autoguvernării locale a tuturor statelor. În acest moment, guvernul nu primește decât posibilitatea de a nu fi ales sistematic în domeniul gestionării lărgimii sarcinii statului, de a proteja și dezvolta în reglementare un sentiment de legalitate prin determinarea cât mai exactă a ceea ce ar trebui luat în considerare de către lege și printr-un control ușor al acceptării acesteia asupra mamei. Abia în acest moment, în cele din urmă, devine posibil să se elibereze o întreagă proprietate de sub puterea altuia, să se egaleze drepturile și îndatoririle civile ale diferitelor clase și să se stabilească același drept pentru toți și o instanță egală pentru toți.

Dacă vrem să formulăm impresia generală care se obține comparând toate aspectele procesului istoric rusesc pe care le-am atins cu aceleași aspecte ale dezvoltării istorice a Occidentului, atunci se pare că va

fi posibil să reducem această impresie. la două caracteristici principale. În evoluția noastră istorică, este izbitor: în primul rând, elementalitatea sa extremă și, în al doilea rând, originalitatea sa perfectă. Ambele trăsături au fost observate cu mult timp în urmă și fiecare dintre ele a stat la baza uneia dintre cele două opinii opuse asupra cursului istoriei Rusiei. Potrivit primei dintre aceste opinii, istoria Rusiei este ceva atât de unic încât nu vom găsi nimic asemănător în niciun alt proces istoric. De asemenea, nu există nimic în comun între Rusia și Europa, așa cum nu poate exista nimic în comun între două tipuri zoologice diferite, de exemplu, între pești și mamifere; dezvoltarea lor istorică se bazează pe tipuri naționale cu totul diferite, integrale și necompuse, incomparabile și incomensurabile între ele. Toate trăsăturile individuale ale fiecărui tip național decurg din esența sa de bază și sunt unele cu altele în cea mai nedespărțită legătură. Este la fel de imposibil să transmiteți vreo trăsătură a unuia dintre aceste tipuri altuia, precum este să forțați un pește să respire cu plămâni și un mamifer cu branhii. Astfel, atât în general, cât și în special, dezvoltarea istorică a poporului rus a fost, este și va fi complet originală, originală și diferită de orice altă istorie națională.
217
Acesta este punctul de vedere al istoriei ruse a naționaliștilor noștri. O altă viziune vine din observarea unei alte trăsături marcate: caracterul elementar al dezvoltării istorice rusești. Conform acestui punct de vedere, toate naționalitățile trec de aceeași scară a dezvoltării sociale, iar întreaga diferență dintre istoria Rusiei și istoria occidentală constă în faptul că nu a depășit încă primele trepte ale acestei scări. În viitor, Rusia își va continua evoluția și va trece prin aceleași etape pe care Occidentul le-a trecut deja sau le trece.
Care dintre cele două puncte de vedere este corectă? Reprezintă Rusia un tip cu totul special de dezvoltare națională sau doar unul dintre pașii prin care Europa a trecut de mult? Vom înțelege întreaga importanță a acestei întrebări dacă observăm că ideea noastră, odată cu dezvoltarea ulterioară, a viitorului Rusiei depinde de cutare sau cutare răspuns la aceasta. O asemenea importanță a întrebării obligă să fie foarte atent în rezolvarea ei. Ne vom descurca cel mai bine dacă nu dăm credință nici uneia dintre cele două vederi extreme în forma lor pură. În ambele, adevărul este amestecat cu eroarea; și după ce am evidențiat din ambele cota de adevăr care este conținută în ele, este imposibil să nu ajungem la concluzia că, în esență, ambele opinii nu sunt atât de ireconciliabile între ele pe cât pare la prima vedere.
Nici o singură dezvoltare națională nu este asemănătoare cu alta, fiecare are o pondere a unui particular, individual, caracteristic unui singur caz dat. Asta spun susținătorii naționalismului și, dacă se limitează la această singură afirmație, nu am avea nimic de obiectat la ei. Da, într-adevăr, combinația de condiții istorice care creează viața națională nu poate decât să fie infinit variată în fiecare caz dat și, în consecință, rezultatul acestei combinații — dezvoltarea națională — va fi infinit variat. Dar cu toată diversitatea rezultatelor vieții istorice, sunt ele într-adevăr atât de incomensurabile între ele? Dacă comparăm între ele doar rezultatele finale și uităm de condițiile care le-au creat, desigur, comparația va fi dificilă. Dar sarcina istoricului constă tocmai în analiza unui fenomen istoric, în reducerea lui la cauzele care l-au creat. Pentru a folosi exemplul dat deja, ar fi, desigur, fără scop să discutăm despre demnitatea comparativă a

branhiilor și plămânilor în sine, indiferent de condițiile de viață în apă și pe uscat la care sunt adaptate aceste organe: dar în timpul nostru există o știință a anatomiei comparate, care produce
218
compararea organelor identice nu în forma lor finită, ci în originea și dezvoltarea lor într-o serie întreagă de forme animale, sub influența condițiilor de viață. Din acest punct de vedere, între cele două forme de organe respiratorii se poate urmări nu doar o asemănare necondiționată, ci chiar, poate, o relație genealogică. Nici istoricul modern nu se poate descurca în vremea noastră fără un fel de anatomie comparată: și el trebuie să disece fenomenul istoric și să stabilească o comparație nu între rezultatele gata făcute, ci între condițiile originii lor. O astfel de împărțire a condițiilor unui fenomen istoric am încercat să o facem la începutul Eseurilor noastre. Acum va fi oportun să ne amintim această analiză și să o aplicăm la întrebarea care ne interesează. Am distins în rezultatul istoric trei grupe principale de condiții care o produc. Prima condiție constă în tendința internă, legea internă a dezvoltării, care este inerentă fiecărei societăți și este aceeași pentru fiecare societate. A doua condiție constă în trăsăturile acelui mediu material, mediul în care o anumită societate este destinată să se dezvolte. În cele din urmă, a treia condiție este influența unei personalități umane individuale asupra cursului procesului istoric. Prima condiție informează diferitele procese istorice despre natura asemănării în cursul de bază al dezvoltării; a doua condiție le conferă caracter de diversitate; a treia, cea mai restrânsă ca efect, introduce în fenomenele istorice caracterul întâmplării. Dacă vom încerca să aplicăm această clasificare a condițiilor istorice unei evaluări a opiniilor opuse asupra trecutului și prezentului Rusiei, vom vedea că această evaluare va fi mult facilitată. Opinia naționaliștilor, așa cum am văzut, păcătuiește prin aceea că nu analizează deloc rezultatul istoric și îl tratează ca pe un tot de necompunet. Viziunea adversarilor lor (să-i numim pentru o mai mare comoditate, deși nu pentru o mai mare acuratețe, occidentali) introduce, dimpotrivă, analiza necesară, dar, făcând această analiză, se oprește în principal pe prima dintre condițiile pe care le-am remarcat. și uită de restul. Dacă, într-adevăr, întreaga viață istorică a popoarelor s-ar reduce la dezvoltarea internă, organică a societății, dacă dezvoltarea tendinței interne a procesului istoric nu ar fi complicată de nimic străin, atunci, desigur, toate societățile umane ar trece prin aceleași stadii de dezvoltare în aceeași ordine. și nu ne-ar fi greu, după anumite semne, să stabilim în ce stadiu
2I9
Rusia și prin ce va trebui să treacă în viitor, Dar în ceea ce privește Rusia, știm deja cum s-a modificat cursul intern al dezvoltării sale sub influența puternică a celei de-a doua condiții, situația istorică. Dacă s-ar putea presupune că această condiție a produs doar o influență întârzietoare, că a oprit creșterea Rusiei într-unul din primele etape ale vieții, atunci am avea totuși dreptul să comparăm statul Rusiei cu statul Europei, așa cum două vârste diferite. Dar nu, viața istorică a Rusiei nu s-a oprit: a mers în ritmul său, poate mai încet, dar neîntrerupt, desigur. a trăit anumite momente de dezvoltare — trăite și de Europa — în felul său. Astfel, formarea statului este o etapă trăită în egală măsură atât de Rusia, cât și de Europa: dar am văzut în ce condiții diferite s-a întâmplat acest lucru și cu ce rezultate variate. Astfel, nu mai putem, așa cum au sugerat unii dintre vechii noștri scriitori, să sfătuim Rusia să treacă mai întâi prin toate etapele

vieții europene pentru a duce la rezultate europene. Cumva sau altul, unele dintre aceste etape au dispărut pentru totdeauna; într-un fel sau altul, iar rezultatele vieții trăite s-au dovedit a fi și vor continua să fie mai mult sau mai puțin ciudate. Deci, nu ar trebui să revenim la teoria naționaliștilor? Nu s-a intamplat nimic. Dacă situația istorică, care modifică dezvoltarea istorică, este un factor puternic în procesul istoric, atunci factorul nu mai puțin de bază și puternic trebuie considerat dezvoltarea internă a societății, care este aceeași în fiecare societate. Condițiile vieții istorice au întârziat dezvoltarea mărimii populației ruse: dar procesul ulterioar, în mod necesar, va consta în înmulțirea și creșterea densității acestei populații. Condiţiile situaţiei au întârziat evoluţia economică la nivelurile inferioare, dar mersul ei în continuare la noi, ca şi în alte părţi, se va desfăşura în aceeaşi ordine, în direcţia unei mai mari intensităţi, mai mari diferenţieri şi mai mari socializări a muncii. Condițiile istorice au creat o consolidare forțată a moșiilor și o dezvoltare unilaterală a statalității; dar dezvoltarea ulterioară a vieții economice a dus deja în parte la slăbirea tutelei statului, la emanciparea moșiilor, la începuturile independenței sociale și a activității proprii. Aceleași condiții istorice au restrâns activitatea statului și au deplasat organizarea statului către nevoi militare și financiare: dar dezvoltarea ulterioară aici a condus și la o formulare mai largă și mai rațională a sarcinilor statului și ar trebui să aducă
220
la o organizare socială mai conştientă. Astfel, în toate aceste domenii ale vieții, dezvoltarea istorică se desfășoară cu noi în aceeași direcție în care a avut loc peste tot în Europa. Acest lucru nu înseamnă că va duce în special la rezultate complet identice, dar nici nu vom găsi o asemănare între statele individuale ale Occidentului, fiecare dintre ele reprezintă diferențe și particularități atât de profunde încât însăși însumarea lor sub o singură rubrică generală. a „statelor occidentale” poate avea doar un sens foarte condiționat și relativ.
Așadar, originalitatea incontestabilă a procesului istoric rusesc nu ne împiedică să găsim o asemănare foarte semnificativă în cursul său general și, cu atât mai mult, în factorii individuali elementari ai acestui proces, între acesta și dezvoltarea statelor vest-europene. Naționaliștii noștri de altădată, care credeau că fiecare popor este chemat să pună în aplicare o idee națională și că aceasta din urmă rezultă din proprietățile interne ale spiritului național, desigur, au trebuit să constate că această unitate a ideii naționale trebuie exprimată și ea. în unitatea istoriei naționale, că, prin urmare, preceptele trecutului istoric ar trebui să servească drept cel mai bun indiciu al sarcinilor viitorului, iar orice împrumut din exterior nu este altceva decât o trădare a tradiției naționale și o denaturare a ideii naționale. . În vremea noastră, aceste opinii par să fi început să intre din nou la modă în anumite cercuri. Este cu atât mai necesar să lupți împotriva lor, cu cât astfel de idei nu sunt numai complet eronate, ci și extrem de dăunătoare. De fapt, ce poate fi în comun între o stare de treisprezece milioane cu o densitate de trei oameni pe metru pătrat? kilometru și cu o populație urbană de 3°/0 din populația totală, iar între același stat un secol și jumătate mai târziu, cu o populație de 9 ori mai mare, cu o densitate de 6 ori bydypeyu și cu o populație urbană care are crescut de 40 de ori absolut și de 4 ori proporțional? Ce tradiție istorică poate fi transferată din perioada economiei naturale și a iobăgiei în perioada economiei troc și a

egalității civile? Ce legătură istorică poate exista între trecutul istoric al nordului Rusiei și dezvoltarea extraordinar de rapidă a sudului Rusiei în cursul unui secol trecut – o dezvoltare care singură a schimbat complet centrul vieții economice rusești? Naționaliștii noștri s-au plâns de Petru cel Mare că își dorește o Rusie care tocmai ieșise din copilărie

îmbrăcați-vă într-un costum de adult; dar, insistând asupra menținerii unei adevărate tradiții istorice, nu țin ei înșiși, cu orice preț, scutece pentru copii pe tineret?
Rusia a crescut din forme cunoscute și a depășit tradițiile binecunoscute. A nega acest lucru înseamnă a închide ochii la realitate și a nega legile creșterii istorice. Recunoscând aceste legi, noi, în același timp, câștigăm ocazia de a privi altfel nevoia de împrumut din Occident, decât au privit-o originaliștii noștri. Dacă procesul istoric rus ar fi într-adevăr complet original și incomparabil cu alții, atunci, desigur, orice împrumut ar trebui considerat o denaturare a procesului național - deși atunci ar fi dificil chiar și de înțeles cum ar fi posibilă o astfel de denaturare: este clar că împrumutul nu este atunci nu ar fi avut ocazia să prindă rădăcini. Dar dacă cursul principal al dezvoltării istorice este comun pentru diferite procese istorice, atunci este necesar să recunoaștem anumite aspecte comune în formele acestei dezvoltări și întrebarea nu ar trebui să mai fie despre dacă vreun împrumut este legal sau posibil, ci despre ce forme pot fi recunoscute potrivite pentru a îmbrăca în ele conținutul prezent al momentului prezent al vieții oamenilor. Asemănarea cu Europa nu va fi, așadar, un scop indispensabil în introducerea unei anumite forme noi, ci doar o consecință firească a asemănării nevoilor înseși, care cheamă la viață și aici și acolo aceste noi forme. Este de la sine înțeles că asemănarea nu va atinge niciodată identitatea deplină în acest caz. Așadar, nu ar trebui să ne înșelăm pe noi înșine și pe alții cu teama unei trădări imaginare a tradiției noastre naționale. Dacă trecutul nostru este legat de prezent, este doar ca un balast care ne trage în jos, deși fiecare zi devine din ce în ce mai slabă. Această slăbiciune a legăturii dintre trecutul nostru și prezent este, din păcate, recunoscută și de naționaliști: de la cerința de a fi credincioși tradiției istorice, ei se îndreaptă adesea către reflecții triste că nu avem o tradiție reală. La baza acestor necazuri stă, se pare, și o neînțelegere. Este necesar să facem o rezervă despre ce tradiție vorbim. Dacă vorbim de legătura dintre diferitele perioade ale evoluției naturale a societății, trebuie să admitem că această evoluție are loc după propriile legi; legea sa fundamentală este schimbarea constantă și, prin urmare, în esența problemei, nicio tradiție nu este posibilă aici. Dar poate vorbim despre tradiție în alta

sensul gom. Pe lângă cursul natural al evoluției sociale – sau, mai precis, ca unul dintre rezultatele însăși ale acestei evoluții – în fiecare societate dezvoltată există o activitate umană conștientă care urmărește să folosească util evoluția naturală și să o armonizeze cu anumite idealurile umane. Pentru atingerea acestor scopuri este necesar în primul rând dezvoltarea și diseminarea acestor idealuri și apoi educarea voinței. Dacă o astfel de muncă se desfășoară în aceeași direcție pe o serie întreagă de generații, atunci rezultatul va fi o adevărată tradiție culturală - o unitate a educației sociale într-o anumită direcție definită. Noi chiar nu avem o asemenea tradiție și, mai mult, din două motive. În primul rând, am început prea recent orice

fel de educație socială conștientă; cursul general al vieții noastre istorice: spontan, inconștient de multe secole și apoi rapid, febril înainte cu două secole în urmă, ar fi trebuit să ducă la o ruptură cu vechea tradiție, iar pentru crearea unei noi tradiții, condițiile culturii spirituale rusești au fost prea nefavorabile.condițiile se vor schimba mai devreme sau mai târziu, iar o nouă tradiție va avea timp să prindă contur.Ce să facem pentru a anticipa acest lucru Pentru a reveni la vechea tradiție, spun naționaliștii noștri. Această veche tradiție prepetrină a prins cu adevărat contur ferm și ferm: nu este nimic surprinzător aici, deoarece se spunea că nu este activitatea conștientă a educației sociale, ci viața însăși cu nevoile sale. Odată formată, această tradiție s-a transmis mult timp din generație în generație într-o formă neschimbată, nici măcar sub forma unor prescripții teoretice, ci sub forma unor obiceiuri cotidiene. Nu este nimic surprinzător în asta, din moment ce nu se putea vorbi despre vreo „schimbare rapidă a idealurilor” la acel moment. Poți, în funcție de gustul tău, să invidiezi puterea acestei ordini de viață pre-petrină — sau să-i urăști inerția — dar indiferent cum o privim, cu simpatie sau ostil, nu ne putem nici spera, nici nu ne temem că poate fi restabilită în timpul nostru acolo., unde a dispărut cu mult timp în urmă și s-a păstrat acolo, unde a lui oó-

') Vezi partea a 3-a din „Eseuri”.

spargere. Aceeași viață care a creat-o a dus inevitabil la distrugerea ei înainte ca chiar și educația să o poată face în mod conștient. Este clar că propria noastră activitate conștientă nu ar trebui să vizeze menținerea acestei rămășițe arheologice a antichității îndepărtate, ci crearea unei noi tradiții culturale rusești care să corespundă idealurilor sociale moderne:

Das alte stürzt; es ãndert sich die Zeit, ünd nenes Leben blüht ans den Ruinen.

Sfârșitul părții i-oii.

Poezii: Vise (de la Victor Hugo) Meisner: Poemă, Balmont: Profesor de folk, V. Ladyzhensky: De la Robert Hammerling, U. Chyumina. Secțiunea II. LUCRĂRI ŞTIINŢIFICE ŞI ARTICOLE: Creier şi Gând, Pr.-Conf. Chelpanova, Erou al unei legende moderne, Ne. Ivanova: Influența locuințelor asupra sănătății, moralității și bunăstării oamenilor, medic LG. I. Pokrovskaya, Astrofotografie la Observatorul din Moscova, prof. V. Ceraskai, Utopia—Thomas More. prof. R. Wipper: Eseuri despre istoria culturii ruse, P. Milyukov: Dezvoltarea profesiilor, G. Spencer. Imprimare usoara prin carcase vizibile si invizibile, Pr.-Conf. M. Goldstein: Istoria civilizaţiei. Ducoudreve, trad. ed. Koropchevekago, Idei de bază ale zoologiei în dezvoltarea lor istorică din cele mai vechi timpuri până la Darwin. Edm. Perrier, francez. A. Nikolsky și K. Pyat-ngikago: Școala populară superioară finlandeză, o notă despre o excursie în Finlanda T. K .: Din viața culturală a naționalităților mici, 3. Vasilevsky: Note critice -L. B. Departamentul PI. Diferite diferențe. Acasă; In strainatate. Departamentul GV. Știri de literatură străină și bibliografie: Recenzii de cărți noi de ficțiune, jurnalism, istoria culturii și civilizației, istoria literaturii, critică, istoria filosofiei, sociologie, economie politică, științe naturale, istorie generală, istorie rusă, agricultură și publicații populare .

Abonamentul 1S0G continuă.

Preț cu livrare și expediere 7 ruble, fără livrare 6 ruble, în străinătate 10 ruble. Adresa: Sankt Petersburg, Ligovka 25, ap. 5. Sunt în vânzare exemplarele rămase pentru 1893 și 1894. Prețul cu transportul este de 7 ruble. Pentru 1892 și 1895 toate exemplarele au fost epuizate.

Ed. A. Davydova.   Ed. V. Sstrogorski.

NOUĂ REVISTA IMAGER

PENTRU COPII DE VÂRĂ SCOLARĂ

„împușcă pe Y”

”   -3 4 CĂRȚI PE AN.

Publicat de două ori pe lună: a) la 1 - într-o carte de format mare - de la 4 la 5 coli tipărite - în două coloane, cu numeroase desene și diverse materiale, ó) lõ-th - o carte mică și elegantă - de la S la 10 foaie tipărită care conține o lucrare de ficțiune sau știință populară. Redactorii s-au hotărât pe această nouă formă de publicare a unei reviste pentru copii, considerând mai oportun să le ofere copiilor cutare sau cutare lucrare finalizată într-unul sau mai multe în două numere și lăsând ca urmare a acesteia o impresie mai întreagă, mai clară și mai profundă, care este greu de realizat la zdrobirea lucrării ia pentru mai multe încăperi .

Programul revistei este următorul: Povestiri și romane pentru copii, originale și traduse; poezii; povestiri istorice; basme; legende istorice, biografii ale unor oameni celebri; eseuri de științe naturale, geografie, etnografie etc. O mare atenție va fi acordată de editori pentru a familiariza copiii cu Rusia, istoria, etnografia și geografia ei, precum și pentru a comunica diverse tipuri de informații din lumea invențiilor și descoperirilor științifice, care vor fi prezentate într-o formă simplă, destul de accesibilă. spre înţelegerea copiilor.i.a . Cel mai faimos scriitor pentru copii A. N. Annenskaya participă în comitetul editorial.

Revista „Vskhody” va publica lunar: 1) o secțiune pentru copii mici și 2) pentru părinți, un index critic al literaturii pentru copii.

În plus, abonații vor primi o carte cu conținut de ficțiune sau non-ficțiune ca aplicație gratuită:

Conținutul celor cinci numere publicate este următorul:
Secțiunea I. CĂRĂCIUNUL LUI HRISTOS, desen;- FOC PE CORAB, K. Staniukovici;- EXILUL, din viața Europei medievale, eseu de A. Annenskaya;- ZDA DESPRE CÂINII ÎN SIBERIA, V. Sroshevsky;eseu grafic de L. Davydova; - GRĂDINA ZOOLOGICĂ IARNA: - LEMNUL ANTIFOC; — A HORRIBLE CASE, eseu de D. Mamin-Sibiryak; PRIETENUL COPIILOR. Heinrph Peetalozzi. Eseu biografic; - NELLO și PATRASH, Povestea lui Uyda, trad. din engleză; — DE LA MĂNĂSTIRE ÎN TĂBĂRĂ, eseul II din viața Europei medievale, de A. Annenskaya; — COPACI NEOBBINUȚI: — O MAIMUȚĂ REMARCABILĂ; - FLUTURE DE MÂNĂ;- CANCER GIGANT;- DIAMANTE NEGRE ALE REGATULUI SUBTERAN, din viața și istoria pământului, eseu de I. A. Nechaev; - FROSYA ȘI PESTRYANKA, povestea lui V. Mikhev;- CUIBURILE PĂSĂRILOR, Dr. voolog A, Nikolsky;- DAMNED GOLD, povestea unei comori ascunse Burtett Fillau, trad. engleză;—THE BATTLESHIP STRIKES, eseu de E. P.;—THE TROUBLE IN MADRID;—THUNGER GREVE LA POLUL NORD, episoade dintr-o expediție științifică de-a lungul Fontvieille, E. Pimenova;—THE STORY OF ONE BOY, o poveste în două părți de Alphonse Daudet , trad. din franceza Sectiunea II. PENTRU frații și surorile mai mici. REPREZENTAREA CLOWNILOR ÎN CIRCUL desen. - PRIMUL MEU POB, povestit de A. Annenskaya. - ȘI CITIM, desen; - BRUTAR. AND CHIMNEY Sweep, o poezie pentru rpsu-nok;—FISH CUUBURI:—PISIC CONCERT, - desen;—DATE GARDEN IN THE DESERT, din germană. A. Nechaeva. Secțiunea III. Pentru parinti. INDEX CRITIC AL LITERATURII PENTRU COPII.
¿.ABONAMENTUL PENTRU 1896 CONTINUA:
„Prețul este de 5 ruble pe an cu livrare și expediere în toate orașele Rusiei, în străinătate 8 ruble. Rată [sunt permise următoarele: 3 ruble la abonament și 2 ruble până la 1 mai.
Doar abonații care au achitat integral taxa de abonament primesc aplicația gratuită.
Adresa: Sankt Petersburg, Ligovka, 25, ap. 5, în redacția revistei „Lumea lui Dumnezeu”.
Librăriile cu abonament pot reține 20k per exemplar. Nu este permisă plata în rate prin librării.
Editura A. Davydova. Editor P. Goliahovsky.
ediții ale redacției revistei „Lumea lui Dumnezeu?”:
1.III?. IVANOV.
VIAȚĂ. PERSONALITATE. CREARE.
Preț 2 ruble, cu transport 2 ruble. 25 cop.
2. SERELE ASTRONOMICE.
G. ELEIN, Director al Observatorului din Köln. Traduceți” din a 3-a ediție germană. Cu 9 portrete, 61 de desene și 4 hărți ale cerului înstelat.
Recomandat de Comitetul Științific al Ministerului Învățământului Public pentru bibliotecile fundamentale și studențești, pentru vârste mijlocii și înaintate, instituții de învățământ secundar și pentru premii studenților acestor instituții.
PRET 2 RUBLE.
3. MISTERUL MOȘTENIȚEI BOGAȚE.
Un roman de WALTER BEZANT.
Acest roman, publicat în Lumea lui Dumnezeu, aparține așa-ziselor romane sociale, în care problemele sociale ocupă locul principal. Ideea lui V. Besant. cuprinsă în acest roman, a atras atenția generală în Anglia, iar acum se realizează, sub forma unui „Palat al Poporului” la Londra. Pretul este de 80 de lei.
AL. II-II-Milyukov.
ESEURI DE ISTORIA CULTURII RUSE.

PARTEA I.
Sistemul populației, economic, de stat și patrimonial.
IIДiiia, 1 p- cu redirecționare 1 p- SSjFj/sm*''*'***
Abonați ai revistei „Pacea lui Dumnezeu^**''**
- prin redacție, plătiți 1 p.
X
5. CONPEYRE.
FUNDAMENTELE PSIHOLOGIEI ELEMENTARE.
Tradus sub redactia asistentului universitar G. I. Chelpanov. Cartea are un index de eseuri despre psihologie.
UÇ hiiM SO politist.
Abonații revistei „Lumea lui Dumnezeu”, care se abonează prin redacție, beneficiază de o concesiune de 20 de copeici pe exemplar și transport gratuit.
6. I. P. BZRODIN.
PROCESUL DE FERTILIZARE
ÎN REGATUL PLANTELOR.
Cu 163 de politipuri.
Aprobat de Min. Nar. etc. pentru bibliotecile fundamentale și studențești, mai vechi, ale instituțiilor de învățământ secundar.
IDYII.Ú 1 frecare. 50 de koi.
Depozitul de publicații: Sankt Petersburg, Ligovka, 25, ap. 5. Colegiul editorial al revistei „Lumea lui Dumnezeu”.
IMPRIMAT
și în scurt timp va ieși la lumină:
ĖLIZE RECLUS.
continente, mări și fenomene aeriene.
Abrevierea < EARTH·, de acelasi autor, realizata de HIM SYAMIM.
Traducerea celei de-a cincea ediții franceze, cu note și completări
D. A. Koropchevskaya.
cu numeroase desene și cu adăugarea unui dicționar geografic, nume și termeni.
PREGĂTIREA PENTRU TIPARARE:
1. CE ESTE MEMORIA?
ESEU DE PSIHOLOGIE
Privatdozent G. I. Chelpanov.
ti amine - siberian.
martie 1896 Sankt Petersburg.
°hodovl (Nadezhdinskaya. .43).
"è?- ^^4.4y ¿4..-/¿>¥¿. 4^2.